

KUNGL.
ÖRLOGSMANNASÄLLSKAPET
SVERIGES MARINA AKADEMI

Tidskrift i Sjöväsendet – en historia 1835 - 1971

Av ledamoten Lars Wedin

Inledning

Tidskrift i Sjöväsendet (TiS) är sedan 1835 KÖMS tidskrift. Denna sammanställning omfattar tiden fram till KÖMS 200-årsjubileum 1971.

Det är viktigt att komma ihåg att föreliggande text är TiS historia – inte flottans eller marinens. Innehållet i TiS speglar de aktuella förhållandena ur skribenternas dåtida perspektiv. TiS var emellertid inte det enda forumet för marin debatt; andra mer eller mindre långlivade tidskrifter var Kungl. Krigsvetenskapsvetenskapsakademiens Handlingar & Tidskrift (Gula tidskriften), Kontakt med krigsmakten, Marinytt, Vår Flotta/Sveriges Flotta och Tidskrift i Kustartilleriet. Eftersom det är relativt ont om artiklar av kustartillerister i TiS kan man anta att dessa oftare skrev i den sistnämnda.

Föreliggande text utgörs av ett urval av artiklar för den aktuella tiden. Vid urvalet har jag prioriterat artiklar som berör flottans/marinens situation och utvecklingstendenser. Det stora antalet tekniska årsberättelser har bara behandlats undantagsvis. Men sammantaget torde dessa utgöra ett intressant underlag i teknikhistoria. Vidare har TiS innehållit en mängd historiska artiklar, reseberättelser och allmänna kommentarer av marin art. Under 1800-talet och en bit in på 1900-talet innehöll TiS också meddelanden av officiell karaktär: personalförändringar, generalordrar, uppgifter om sjöexpeditioner mm. Vidare innehöll TiS från 1849 och lång tid framåt navigatoriska underrättelser (Underrättelser för sjöfarande, Ufs). Vidare har TiS noga följt den internationella utvecklingen och recenserat nyutkomna böcker i sjöärendena.

Läget 1835

Det första numret av Tidskrift i Sjöväsendet – TiS – kommer ut hösten 1835. Sedan 1824 var Flottan åter enad efter att ha varit uppdelad i Arméns flotta [skärgårdsflottan] och Örlogsflottan mellan 1756 och 1824 men var i praktiken fortfarande delad i skärgårds- respektive örlogsflottan eller lilla resp. stora flottan. Den förra var en rodd- och segelflotta medan den senare var en segelflotta där linjeskeppen ansågs vara den förnämsta fartygstypen.

Efter revolutions- och Napoleonkrigen 1792 – 1815 rådde fred i Europa. Sverige hade förlorat Finland till Ryssland 1809 men tagit Norge 1814. Minnena av det ryska kriget var fortfarande levande och ett anfall från Ryssland var det överhängande hotet. Det fanns de som fortfarande drömde om revansch och Finlands återtagande men av detta finns få spår i TiS.

Sveriges militära strategi byggde under 1800-talet på centralförsvarsprincipen. Detta trots att, i och med Norges union med Sverige, Skandinavien i princip var en ö. Det ansågs omöjligt att hindra en

ryske landstigning varför armén med understöd av skärgårdsflottan skulle retirera till Vättern och Karlsborgs fästning. Den fåtaliga örlogsflottan hade liten betydelse i denna strategi. Något som givetvis de ledande i KÖMS inte var nöjda med.

1835 dominerar fortfarande segelflottorna. De första ångbåtarna har kommit men de drivs av hjul eller skovlar. Detta gjorde dem olämpliga som krigsfartyg eftersom hjulen var ömtåliga, kursstabiliteten låg och de stora hjulen gjorde att artilleriet bara kunde skjuta långskepps. Ångmaskinerna var dyra, tunga och opålitliga. Fartygen var av trä. Den franske generalen Paixhans hade 1822 presenterat en kanon som kunde skjuta explosiva kulor, så kallade bomber, idag säger vi granater. Men nyttan härav var omstridd.

De svenska örlogsfartygen var i allmänhet bara rustade för expedition under några månader per år. Manskaper utgjordes i huvudsak av indelta båtsmän med kort övningstid. Många officerare tjänstgjorde i andra länders flottor eller i handelsflottan för att få tid till sjöss. Utvecklingen i andra länder, speciellt i Frankrike och i Storbritannien, följdes noggrant.

1836 bestod den svenska linjeflottan av:

- 10 linjeskepp
- 2 stora fregatter
- 6 mindre fregatter
- 12 av vardera korvetter, briggar och skonserter

Härtill kom roddflottan med kanonslupar och kanonjollar. Många av dessa var inte färdigbyggda utan låg i en sorts materielberedskap. Rustningsläget är oklart.

Från segel till ånga, från trä till järn och från fullkula till granat. 1835 till 1860-talet

Redan i nummer 2, 1836, ges en bild av den då aktuella ståndpunkten i "Huruvida är det troligt, eller kan det anses såsom möjligt, att i en framtid, krigsfartyg, drifne av ånga, kunna tillvägbringa en så hufvudsaklig förändring i stridssättet till sjös, att linjeskepp, sådana de nu organiseras, kunna undvaras". Skribenten, anonym¹, ställer frågan om det är möjligt att ångan skall ta över seglen som framdrivningssätt och därmed att linjeskeppen försvinner? Erfarenheterna från kriget 1812 mellan Storbritannien och den unga amerikanska republiken tyder inte på detta. Med "Trävallarne", eller med andra ord, "en Linie-Skepps-Flotta är för hvarje av hafvet omgjordad Stat, dess verkligaste, dess fastaste värn" avslutar skribenten sin artikel. Denne noterar dock att det redan fanns 2 ångfartyg i flottan och att 6 à 8 stycken vore bra; deras viktigaste uppgift vore att genom sitt grundgående kunna komma nära land för att där genomföra kustbeskjutning. Kommentar²: När fartygen inte längre var beroende av vinden kunde de uppträda i skärgårdar samt nära kusten utan risk för att hamna i lägervall. Maktprojektion blev möjlig. Uttrycket "trävallarna" kommer sannolikt från de vallar av trä – dvs flottan - som Thukydides, inför slaget vid Salamis, hävdade att Aten skulle försvaras av.

I nr 3 samma år diskuterar KÖMS ordförande, kommandörkapten Carl August Gyllengranat, Skandinaviens sjöförsvaret. Sverige med Norge hade nu ett fördelaktigt läge; hotet från Ryssland var

¹ Skribenterna var vid denna tid i allmänhet anonyma eller skrev under signatur. Här används den form som framgår av tidskriften.

² I "Kommentarer" används, i tillämpliga delar, en modern terminologi

nu mycket lägre än när Finland var en del av Sverige. De enda tänkbara hoten kom från England och Ryssland. Eftersom Sverige inte hotades längs gränser – ett anfall i norr var i och för sig tänkbart men otroligt - kunde hela uppmärksamheten riktas mot handel och sjöfart. Av de tre alternativen bara armé, bara flotta eller armé och flotta var det sista alternativet bäst eftersom det skulle ge bäst flexibilitet. Utan flotta kunde vi inte anfälla fienden och denne kunde välja plats för anfallet. All materiel för flottan fanns inom landet förutom hampa som måste importeras. Det fanns en oförståelse för sjövapnet, vilket dels beror på okunskap och dels på striden mellan stora och lilla flottan. Det var ont om sjöfolk, indelningsverket gav inte den personal som flottan behövde; därför behövdes någon form av "konskription". Flottan borde bestå av tre komponenter: En linjeskeppsflotta med fregatter och mindre fartyg, en roddflotta samt ångbåtar fördelade till de båda förstnämnda. Linjeskeppens uppgift vore att anfälla fiendens stora transportflotta, utöva havskontroll ("freda sjön") samt bestrida motståndarens havskontroll ("oroa fienden"). Roddflottan var nödvändig pga. våra stora skärgårdar och sjöar. Den skulle samverka med armén, underlätta dess kommunikationer och stödja dess flanker. Ångfartygens uppgift var bl.a. bogsering exempelvis när linjeflottan var tvungen uppträda i skärgård och för spaning. Sverige behöver bl. a. 16 linjeskepp om minst 74 kanoner, 100 kanonslupar och 300 kanonjollar anser skribenten som avslutar med att utan "ett fullkomligt sjöförsvaret ingen självständighet". Kommentar: Artiklarna kan nog betraktas som "state of the art" avseende flottan. Invasionsförsvaret spelar en stor roll även om handel och sjöfart betonas, vilket var relativt ovanligt.

Flottans bemanning med båtsmän medförde kort övningstid. Men i "Om indelte och roterade båtsmän" gör signaturen G. med anledning av Gyllengranats artikel i nr 1 1837 en lång analys av båtsmannssystemet och kommer fram till att detta var det bästa tänkbara.

Taktik diskuteras i årsberättelse i sjöhistoria och taktik i nr 2 1837 av C. Nordenskjöld . Fortfarande ses inte ångfartyg som krigsfartyg men som lämpliga för bogsering och kustnära uppträdande. Skribenten för sedan ett intressant resonemang om handel och konstaterar att handel och krigsflotta är två element oskiljbara för ett sjöfolks utveckling och välstånd. Kommentar: En tanke som Mahan sedermera gjorde till sin.

I nr 4 samma år föreslås skapandet av en särskild kadettskola för blivande sjöofficerare och befäl i handelsflottan. Kommentar: Det skulle dröja till 1865 innan Kungl. Sjökrigsskolan skapades; till dess utbildades arméns och flottans kadetter ihop på Karlberg.

Taktik diskuteras också i nr 2, 3 1838 och nr 3 1839, i artikeln "Anmärkningar vid sjökrigstjensten" med utgångspunkt från Nelson och Trafalgar. Skribenten slår fast ett antal grundregler: amiralen måste ha förtroende för sina kaptener, skicklighet i tjänsten är viktigare än tjänsteålder och kaptenerna måste ha förtroende för sina närmaste män. Skribenten diskuterar också roddflottans taktik. Rodd var inte svårt, kunde man ro ett fartyg kunde man ro alla. Lotsar var nödvändiga för officerarna kunde inte ha detaljkännedom om alla farvatten runt kusten. Kommentar: Trafalgar (1805) var ännu det senaste stora sjöslaget, dessutom var flottorna i stora drag oförändrade sedan Napoleon-krigen. Eftersom blivande sjöofficerare gick till sjöss i 10 – 12 årsåldern fanns det ledamöter som upplevt dessa krig, kanske hade någon till och med deltagit i Trafalgar?

Carl Lagerberg var en flitig skribent och publicerade en artikel "Om sjöförsvaret" i två delar (nr 2 1838 och nr 3 1839). Han konstaterar att intresset för "sjövapnet" hade stigit i och med att flottans officerare börjat framföra sina åsikter. Han argumenterar mot den ovan nämnda artikeln om "Skandinavien sjöförsvaret" – Sverige skulle varken anfälla fiendens handelsfartyg eller försvara sina egna; det behövdes inte. Som många andra vid denna tid trycker han på vikten av personalens

utbildning. Han för sedan ett strategiskt resonemang om huruvida Sverige ensamt kunde stå upp mot Ryssland. Svaret är nej; alternativen är hjälp utifrån eller att strida och dö en ärofull död. Den svenska strategin borde bygga på en blockad av Finska viken, vilket skulle kräva 24 linjeskepp.

De närmast kommande numren av TiS ägnas mestadels åt teknik inklusive navigation. Beräkningar av deviationen förefaller att ha förorsakat stora problem.

Från och med 1841 publicerar Förvaltningen för sjöärendena varje år en rapport om främmande länders framsteg i "de till Sjövetenskaperna hörande delarna" – främst då Frankrike och Storbritannien. Man noterar att Royal Navy (RN) har fått ångkorvetter, att järn börjar användas i brittiska och amerikanska fartyg medan fransmännen försöker göra trä mer hållbart.

TiS publicerar vid denna tid ofta översättningar av utländska artiklar. I nr 2 - 3 1841 återfinns exempelvis en artikel från RUSI (nr 1 1839) med den talande titeln "En uppmaning till männen af alla partier rörande flottans tillstånd" med undertiteln "*Le trident de Neptune est le sceptre du monde*".³ Den är tyvärr osignerad. Artikeln uppmanar "de styrande" att bättre utnyttja sina medel och stärka sjöofficerarnas ställning och högre utbildning samt att framhålla de sjöfarandes och handels intressen m.m. "Då kan vi garantera [den brittiska] nationens fortsatta herravälde på haven". I nr 1 – 4 1842 publiceras en broschyr av den franske amiralen Grivel "Militärsjöväsendet skärskådat i sina förhållanden till handeln och till landets försvar." Artikeln mynnar ut i följande: "Då man betraktar flottan ur dess verkliga synpunkt, finner man att hon bör spela en aktiv roll i landets försvar och därför måste denna flotta vara i stånd att värdigt uppfylla sitt kall; därtill är det ej nog att endast bygga Skepp, personalen behöver äfven lämpligt öfvas och alltid hållas i verksamhet." Kommentar: Publiceringen av dessa artiklar måste naturligtvis ses mot bakgrund av den svenska flottans blygsamma roll i centralförsvarsstrategin. Amiral [Jean-Baptiste] Grivel (1778 - 1869) var en då känd sjökrigsteoretiker. Han ansåg att en nation med ett fördelaktigt läge och en stark marin kunde behärska sina maritima kommunikationsvägar och kunde begränsa sitt deltagande i krig på ett sätt som en kontinental stat inte kunde – en teori som med tiden [åter] lanserades av Sir Julian S. Corbett.

I nr 2 1845 – 46 diskuteras en pamflett skriven av prinsen av Joinville. Kommentar: Prinsen av Joinville eller François-Ferdinand-Philippe d'Orléans (1818 – 1900) var son till den siste franske konungen Louis-Philippe I. Prinsen var en drivande reformanhängare. Som chef för medelhavsflottan 1846 började han pröva ut en taktik för ångdrivna fartyg. Han utvecklade senare en sjömaktsteori: den som behärskar havet kan uppnå sina mål vilket motståndaren inte kan. När Louis-Philippe tvingades avgå fick prinsen också gå i landsflykt men fortsatte att följa utvecklingen inom sjökrigsområdet.⁴

Enligt artikelförfattaren, signaturen V.B., kan Joinvilles åsikter sammanfattas med: utveckla ångbåtsflottan och organisera kryssarstationer på alla hav för stöd av handeln i fred och som baser i krig. Det var naturligtvis bra att rationalisera men att rationalisera bort, som prinsen ville, våra [linje-]skepp var synnerligen tveksamt. Att överge linjeskeppen till förmån för ångfartyg "vore ej allenast att afsäga sig allt inflytande på havet utan derjemte förklara sig vanmäktig och undergifven!" Vad kunde en ångbåtsflotta göra mot de massor av rörligt artilleri som en segelflotta innehade? De kunde

³ Neptuns treudd är världens (kungliga) spira. Citatet är från en pjäs av den franske dramatikern Antoine-Marie Lemierre: *Guillaume Tell* från 1768 (tack till amiral Claude Borgis vid Académie de marine som hjälpte mig med detta).

⁴ Lars Wedin, *Marianne et Athéna. Pensée militaire française à partir de XVIIIe siècle jusqu'aux nos jours*. Paris, Économica 2011, sid. 147.

bara vara hjälptrupper som bogserbåtar för skeppen, för rekognosering och för snabba trupptransporter. Och om vi avskaffade de seglande skeppen och detta visade vara sig ett misstag [vilket skribenten antar] då blev vi tvungna att återuppbygga denna flotta. Vidare hade en ångbåtsflotta ej den räckvidd som en seglande hade. Ett argument av en annan typ är att prinsens förslag riskerar att minska det politiska stödet för den seglande flottan. Kommentar: Inlägget är ganska typiskt för tiden; man är rädd att förlora det gamla, invanda, medan det nya är behäftat med stor osäkerhet. Det var nog nästan omöjligt för tidens sjöofficerare att se att den seglande flotta de vuxit upp i nu var hotad av något nytt. När tidens skribenter jämför stridsvärdet av seglande respektive ångdrivna fartyg måste man också komma ihåg att de senare bestod av hjulångare med tunga, dyra och opålitliga maskiner.

I nr 3, 1845 – 46 skriver Förvaltningen för Sjöärendena (i fortsättningen bara "Förvaltningen" i sin årliga rapport om det allt större intresset för järn som skrovmaterial. I Storbritannien hade man gjort försök med propellar. Det system som användes på HMS *Rattler* visade sig vara bäst. Man erinrar också om det franska ångfartyget *Napoleon* med propeller som vållat stor uppmärksamhet men som också visade på stora problem avseende elektrolys mellan propellern av järn och kopparförhydringen. Kommentar: HMS *Rattler* var världens första ång- och propellerdrivna örlogsfartyg. Intresset för järn i stället för ek är mer drivet av ekonomi (konstruktion och underhåll) än av hållfasthet.

Den flitige debattören Carl Lagerberg återger ett föredrag om taktik i nr 4 1845 – 46. Han ställer frågan om huruvida ångfartygen kommer att medföra en ändring av sjötaktiken i linjeflottor eller bara medföra begränsade förändringar. Han drar följande slutsatser: Hjulångare dög som bogserare och som bombskepp för landmålsbeskjutning, linjeskeppen var överlägsna hjulångare, skruven [dvs propellern] var inte tillräckligt utvecklad och ångkraft duger som sekundär drivkälla för linjeskepp och detta var ångans enda användning till havs. Alltså var taktiken relativt oförändrad, utbildning och sjömanskap var grundläggande, därför var det nödvändigt med system för årliga övningar. Lite vid sidan av drar han en slutsats om roddflottans taktik: problemet var otillräcklig kunskap om skärgårdsområdena, det var omöjligt att ta med tillräckligt med kartor – om sådan nu funnits; alltså var man beroende av lotsar.

I nr 1 1847 informerar Förvaltningen om "skeppsmanövreraren" - en vad vi kallar bogpropeller men placerad i aktern. Man rapporterar också om att järn och ånga var på stark frammarsch i Frankrike och Storbritannien. Britterna byggde om äldre linjefartyg till ångdrivna kustförsvarsfartyg med propeller.

I samma nummer återges ordförandens, Konteramiral Carl Reinhold Nordensköld, årliga anförande. Ofta, skriver han, hör man sägas att Sverige inte behöver ett sjöväsende och inte kan utgöra en sjömak. Men vårt geografiska läge, kusternas beskaffenhet, det viktiga fisket, kustsjöfarten (1842 = 1 400 fartyg) samt utrikesfarten (1842 = 10 300 varav 6514 svenska) visade på nödvändigheten av ett sådant. Järn började nu ersätta trä och hampa som de viktigaste materialen för skeppsbyggnad (här hänvisar han till SS *Great Britain*). Härefter följer ett långt avsnitt om trähantering. Han pekar vidare på att Sverige hade skickliga arbetare som kan bygga bra fartyg som säljs bra även utomlands. Han understryker också flottans betydelse i den svenska krigshistorien.

I detta tjocka nummer dyker emblemet med ett örlogsfartygs akterstäv upp för första gången.

I nr 2 1847 rapporteras om 1844 – 45 års riksdag. Riksdagens åsikt var att rikets sjöförsvär väsentligen vilade på en väl utbildad och övad skärgårdsflotta. Man anbefallde att järnfartyg skulle

börja byggas men ännu byggdes fregatt, korvett och andra seglande fartyg samt kanonslupar plus ett ångfartyg om 200 Hkr. Linjeskepp skulle inte byggas i avvaktan på framtida fartygsanskaffning; det var fortfarande osäkert om ångdrift var lämpligt för krigsfartyg. Men man tog dock beslutet att bygga en ångkorvett. Kommentar: Detta med skärgårdsflotta passade väl in i centralförsvaret. Beslutet om byggandet av en ångkorvett resulterade i HMS *Gefle* med propeller och ångmaskin, ett av de första örlogsfartygen med propeller i världen.

Ordföranden (Nordensköld) tar i sitt årliga anförande i nr 3 1847 upp Hindustans historia; anförandet mynnar ut i förslag om svenskt handelsfartyg för denna trad – över huvud taget borde handeln öka. Förvaltningen informerar i samma nummer om att Storbritannien nu huggit ned 64 linjeskepp till ångvaktsskepp (*steam guard ships*) varvid man tagit bort de gamla kanonerna och ersatt dessa med bombkanoner inklusive två vridbara kanoner. I Frankrike ifrågasattes linjeskeppen och det fördes en diskussion om koncentration till kustförsvaret bestående av divisioner av snabbseglande korvetter. Alla flottor befann sig i ett övergångsskede och man visste inte vart utvecklingen går. Kommentar: Den franska diskussionen leder under 1880-talet till *la jeune école* – den unga skolan – som trodde på en flotta av små kanon- och torpedbåtar avsedda för kustförsvaret och handelskrig. En av de första att hävda denna idé var generalen Paixhans (1783 – 1854) som i en bok från 1822 propagerar för lättare och billigare ångdrivna fartyg bestyckade med artilleri med granater; detta skulle vara ett sätt att använda teknologin för att vinna över *Royal Navy*.⁵

I nr 4 1847 för Förvaltningen en diskussion om järn eller trä som skrovmaterial. Skulle järnfartyg vara motståndskraftigare än träfartyg? Ja, kanske, tror Förvaltningen.

En artikel av kapten Plunket, RN, (borde varit kommandör ty denne var vid denna tid *captain*), diskuteras i nr 1 1848. Plunket behandlade brittiska flottan och invasionshotet från Frankrike. Artikeln föranleder en diskussion som mynnar ut i ett försvar för båtsmannahållet vilket var nödvändigt, ansåg skribenten, för att få tillräckligt med personal. Flottans egen matros- och kanonierkorps var inte tillräcklig. Båtsmännen borde dock ges bättre utbildning. Kommentar: Frågan diskuteras hela 1800-talet tillsammans med övningstidens längd. Med tanke på de korta sjöexpeditionerna – i allmänhet några sommarmånader – förstår man att det fanns en frustration över sakernas tillstånd.

Linjeflottornas framtid relativt ångfartygen diskuteras av ordföranden i den taktiska avdelningen, Carl Lagerberg, i nr 2 1848. Frankrike är referens. Baron Charles Dupins "f. d. deputerad, ledamot af Amiralitetskonseljen, General-Inspektör öfver Flottans Genikorps⁶" (1784 – 1873) citeras med gillande: "Linjeskepp och större seglande Fregatter innefatta den största materiella kraft, som kan utvecklas på hafvet."

I samma nummer finns en översättning av en lång artikel av Commander Paynter, RN, "System för Båttjänstens utöfning". Artikeln är en ganska komplett beskrivning av ämnet inklusive "Båt-Taktik under rodd" – ett ämne av betydelse för skärgårdsflottan. Men den avslutas med att Paynter förutser att taktik för ångfartyg snart blir nödvändig.

I nummer 3 1848 diskuteras erfarenheterna från det första opiumkriget (1836 – 43). Det visade sig att järnångfartyg spelat en viktig roll.

⁵ Ibid, sid 140 – 141.

⁶ Det franska ordet *geni* betyder bl.a. ingenjör som i *troupes de geni* = ingenjörtrupper.

Lagerberg återkommer i nr 4 1848 och nr 1 1849 med en årsberättelse i taktik. Innebär, frågar han, ångkraft och Paixhans bombkanoner slutet för stora fartyg? Han konstaterar att England och Frankrike bygger mer ångfartyg medan tvekan finns om linjeskeppens framtid. Lagerberg konstaterar att ångfartygen visserligen är viktiga – för att bogsera skadade linjeskepp i slaglinjen - men att de inte kan mäta sig med en väl förd och väl sammansatt linjeskeppsflotta. Han citerar åter med gillande Dupins. Eftersom bombkanoner är dyra är det bättre att ha kvar fullkolor eftersom man då får flera kanoner för samma pris.

I samma nummer återfinns en artikel om manöver med propellerfartyg.

Från och med detta nummer innehåller TiS vad vi kallar för *Underrättelser för sjöfaranden* (Ufs).

Lagerberg kritiserar i nr 3 1849 av A. W. Lavén, "Kapt.-Löjtn. i K. M:s Flotta". Enligt skribenten är bombkanoner bättre än fullkolor. Det vore osannolikt om inte linjeskeppen förändrades över tid: "att linjeskeppen i framtiden skulle vara af enahanda beskaffenhet med de nu brukliga, finnas inga skäl att antaga". Lagerberg besvarar kritiken och åberopar åter Dupins; han varnar också för att komma med ogenomtänkta förslag; "noga tillse, huru harmonin bör behållas i det hela, vid förändringar". Kommentar: Detta är ett av de första – det första? – exemplet på en verklig debatt i TiS. Tanken att debatt leder till en splittring som utnyttjas av flottans fiender har ofta framförts – även i vår tid.

Förvaltningen informerar i nr 3 1850 om en ny teknik: elektricitet som använts för prov med lampor. Man berättar också att Frankrike och Storbritannien har infört reglementerade lanternor för "nattbelysning till sjöss". I samma nummer finns också en lång minnesartikel över de unga sjöofficerare som omkommit i samband med sjöresor företagna i syfte att öka sina kunskaper. Kommentar: Permission för "internationell tjänst" och tjänst i handelsflottan var vanlig, i varje fall sedan 1700-talet, vilket förklaras av de korta sjöexpeditionerna i svenska flottan.

Erfarenheterna från det dansk-tyska kriget 1848 – 50 diskuteras i nr 4 1850. Vare sig ångfartyg eller kanonslupar, trots utbildade besättningar, hade lyckats träffa linjeskeppen som däremot träffat dessa trots en besättning huvudsakligen bestående av inhyrda handelsmatroser. Slutsatsen är given: "Linjeskeppet är en fördelaktigare krigsmachin än Ångfartyget och Kanon-slupen." Kommentar: Detta var det första sjökriget som berörde Sverige sedan 1808 – 09; såväl den svenska armén som flottan bidrog till Danmarks försvar.

Lagerberg återkommer redan i nr 5 1850 med ett utdrag ur den franske kommendörkaptenen Léon du Parc (1798 – 1855) bok *Ångfartygsmanöver och taktik*. Boken behandlar de flesta aspekter på manöver med ångfartyg. Intressant nog anser du Parc att äntring är en avgörande taktik. Kommentar: Bokens originaltitel är *Essai de tactique navale pour les bâtiments à vapeur*. Du Parc var en stor ångfartygsentusiast som bl.a. med egna medel skapade en sjömansskola för blivande maskinister.

Tysklands flotta, inklusive rulla, beskrivs. TiS innehåller vid denna tid mycket reseberättelser och underrättelser om andra flottor. I nr 6 1850 skildras exempelvis den ryska flottan.

Lagerberg är åter i nr 8 – 10 1850, nu med en artikel om artilleritjänsten. Han anser att nya kanonkonstruktioner vore slöseri. Han jämför bl.a. Paixhans lika-kaliber-system med Chapmans artillerisystem och finner det senare överlägset. Än en gång åberopas Dupins. Lagerberg diskuterar artillerisystemet ur ett klassiskt segelfartygsperspektiv: hur många kanoner på vilket däck? Paixhans bombkanon anser han vara effektiv på korta avstånd men vara krånglig att hantera. Allmänt sett

skulle man vara försiktig med nymodigheter ”mycket kan vara gagneligt för andra som kan undvaras hos oss”.

Ordförandens (Kommendör Johan Mathias Melander) traditionella tal återges i nr 11 1850. Detta utgår från sjökrigshändelserna 1808 – 09. Han konstaterar att krigslågan i Europa åter hade tänts efter 30 års fred. På något sätt tydde det på otacksamhet att man inte längre byggde sådana fartyg som gjorde en så bra insats 1808 – de voro inte vackra men *stridsfartyg*. I samma nummer finns en blänkare om Stockholms nya sluss.

I nr 3 1851 informerar Förvaltningen om brittiska försök avseende verkan av artillerield mot järn respektive ek. Resultatet var att järnfartyg inte var lämpliga som krigsfartyg eftersom ek var motståndskraftigare. Undervattensroppen borde dock kunna bestå av järn eftersom denna var svår att konstruera i trä. Å andra sidan var järnfartyg billigare, höll längre och hade större lastförmåga. Kommentar: Ek är segt medan järn är sprött.

Propellern slår nu igenom på allvar. I nr 1 1851 diskuteras för- och nackdelar med 2- resp. 6-bladig propeller. I nr 4 samma år konstaterar skribenten att propeller var bättre än hjul, men man förutsatte att fartygen också hade segel. Signaturen G.I. förklarar i artikel *Om Propeller på Örlogs-fartyg* i nr 4 samma år att ångfartyg med skruf var bättre än linjeskepp. Men propellern förutsätter att det också finns segel – ånga med propeller kallas auxiliär-systemet - medan hjulångaren gick bäst utan segel. I samma nummer finns också en artikel om Skruflinjeskepp tagen från *United Services Gazette*. Av denna drar skribenten slutsatsen ”att mariner hvilka insett den stora vigten att mera allmänt begagna ångans kraft på deras Örlogsfartyg, alltid skola hafva en betydande öfvervikt framför dem, hvilka, ännu obeslutsamma och tvekande, ej begagnat sig av denna öfvervägande fördel.” I nr 8 1851 noteras att auxiliär-systemet hade slagit igenom i Frankrike och Storbritannien. Å andra sidan finns i ett annat nummer samma år en artikel som understryker vikten av segelexercis. Kommentar: Hjulångaren hade få försvarare vid denna tid – de voro endast lämpliga som bogserbåtar; dvs som en sorts utombordsmotor. Å andra sidan var ångmaskiner med propeller ännu inte mogna att helt ersätta segel.

I nr 9 1851 återfinns en artikel med tankar om organisation av skärgårdsflottans ”debarkeringstrupper”. Man skiljde här på kanonfartyg och trupptransportfartyg. Kommentar: Artikeln visar att skärgårdsflottan verkligen var en föregångare till dagens amfibieförband.

Nummer 11 1851 innehåller den första beskrivningen av ett högtidssammanträde. Sällskapet överlämnar bl.a. en medalj till dess Heders-Ledamot, f. d. Amiralen, Kommendören med Stora Korset af Kongl. Svärds-Orden Herr Friherre O. G. Nordensköld. Vidare återges en minnesteckning över hedersledamoten, kommendör Warberg.

Högtidssammanträdet tas fortsatt upp i nr 12 1851 nu med ordförandens (Melander) tal vid presidium nedläggelse. Han efterlyser ett bättre samarbete mellan stora och lilla flottan (örlogsflottan och skärgårdsflottan) som dock båda behövs. Utgångspunkten för en lämplig flotta måste vara geografien och vad som krävs för att hindra att fienden kan skapa ett herravälde över omgivande farvatten samt förmåga att understödja armén. Flottan borde också kunna hindra en överskeppning; här tar ordföranden utgångspunkt i Napoleons planer för en invasion av England. Ett invasionsförsök borde mötas så långt ut som möjligt med linjeskepp biträdda av ångfartyg medan skärgårdsfartyg mötte inomskärs. Flottans insats borde koncentreras mot transportfartygen medan man försöker undvika fiendes örlogsfartyg. Vid en landstigning krävdes samverkan mellan armén och flottan. Linjeskepp

krävdes eftersom fienden skulle komma att ha sådana. Han kräver också mer övning och nämner att svenska linjeskepp bara varit rustade två gånger mellan 1814 och 1851: ”Hvad kan för den skull vara önskvärdare, än att öfning äfven på Linieskepp tillvägbringas något oftare än hvar 15:e år, helst det sannolikt skulle, äfven hos mången af nationen, som nu saknar ända till begreppet om ett Linieskepps utseende, väcka både mer intresse för dem om de någon gång visade sig, och bevisa, att i fredstid de icke endast äro till för att paradera – att icke säga ruttna vid brobänken.”

Kommentar: Det ordföranden pläderar för här kan kallas, med moderna termer, ett djupförsvär. Tanken att flottan skall koncentrera sig på transportfartygen är också en traditionell svensk strategi. Det faktum att linjeskeppen så sällan varit på expedition gör att pläderyngen för fler sådana förefaller något ihållig. Förmågan att möta fienden till sjöss kommer att bli en av de stora stridsfrågorna längre fram eftersom denna tanke inte passar in i centralförsvarsprincipen och dessutom ger flottan en från armén mer självständig roll.

I nr 2, 3, 5 och 9 1852 förs ett långt resonemang om organisationen av skärgårdsflottans ”debarkeringstrupper”.

Vid denna tid finns ett stort intresse för den danska flottan vilket framgår av ett antal artiklar.

I nr 5 1852 återkommer diskussionen om propellarar på örlogsfartyg på grundval av brittiska och franska erfarenheter. Skribenten inser värdet av denna uppfinning men är tveksam om en liten marin som den svenska skulle ha råd – de seglande skeppen var i alla fall ganska bra. Diskussionen fortsätter i nr 6; det framgår att det fanns många problem att lösa. Kommentar: Synen på Sverige som litet och fattigt återkommer ofta som argument mot införandet av nymodigheter av olika slag. I nr 6 1852 uppmärksammas John Eriksson (idag skriver vi Ericsson) som uppfunnit en optisk avståndsmätare samt en varmluftsmaskin (som enligt Wikipedia inte fungerade).

Sjöräddningstjänsten i England uppmärksammas i nr 7 1852. Ämnet återkommer flera gånger de närmaste numren varvid särskilt den danska sjöräddningen uppmärksammas. Kommentar: Artiklarna resulterar i att KÖMS 1853 skriver till Chefen för Sjöförsvarsdepartementet och föreslår en svensk sjöräddningsorganisation, vilket ledde till ett positivt beslut 1855; se TiS nr 5 2020 sid 579 – 82.

Hälsovården ombord och iland i Danmark, Frankrike och Storbritannien uppmärksammas i en rad artiklar i nr 9 – 12 1852. I nr 4 1853 diskuteras den svenska hälsovården som konstaterades ha stora brister, vilket föranledde förslag till förbättringar.

Sjöofficersutbildningen är åter i rampluset i en serie artiklar i nr 12 1852 samt nr 1, 3 och 5 1853. Man ifrågasätter systemet med att skicka unga sjöofficerare till brittiska flottan samt efterlyser mer sjötid i kadettutbildningen. Flottan borde också ge mer ”krigs-utbildning” efter mönster från armén och från franska flottan. Man ifrågasätter också sjömännens soldatutbildning – större koncentration till sjömansutbildningen önskas. Kommentar: Detta är återkommande tema ända till Kongl. Sjökrigsskolan inrättas 1867; det återkommer efter det att kadettutbildningen åter koncentreras till Karlberg 2009.

Frågan om ångkraftens användande för krigsbruk återkommer i nr 6 1853. Det handlar om en översättning av dansk artikel som hävdar att svaret är jakande i och med propellern. Skruflinjeskeppet *Napoleon* var det första från början konstruerade fartyget för ånga och propeller med segel i reserv. Det var prinsen de Joinvilles pamflett (se ovan TiS 2 1845 – 46) som hade lett till byggandet av detta fartyg. Artikeln introducerar också fartygskonstruktören Dupuy de Lôme (1816 –

1885). Skribenten noterar att man i Frankrike bygger om äldre fartyg till ånga och skruf. Framtiden tillhör dessa fartyg skriver han samtidigt som han ser problem m.anl. av kostnaderna. Kommentar: HMS *Rattler* var faktiskt det första örlogsfartyg som konstruerats för ånga och propeller. Dupuy de Lôme kommer att spela en stor roll i fartygsutvecklingen de närmaste åren. Han konstruerade inte bara övervattensfartyg utan också en styrbar luftballong, det första pansartåget samt, tillsammans med Gustav Zédé, den första användbara ubåten (*Gymnote* 1888).

Vid riksdagen 1850 – 51 kom departementschefen von Platen med ett förslag till en radikal flottplan, vilken beskrivs i nr 8 1853. Von Platen föreslog en uppdelning i det yttre sjöförsvaret och kustförsvaret. För det förra föreslogs 6 st. 52-kanons-fregatter, 3 st. 44-kanons-fregatter, 3 st. 20-kanons-korvetter, 3 st. 10-kanons-briggar, 3 st. 6-kanons-skonerter, 3 st. armerade ång-korvetter med 300 hästkrafter, 3 st. armerade ång-korvetter med 200 hästkrafter, 2 st. större oarmerade ångbåtar samt 4 st. blockskepp så länge de med måttliga kostnad kunde underhållas. Linjeskeppen skulle huggas ned till fregatter, slopas eller göras till blockskepp. Målet var att flytta sjöförsvarets tyngdpunkt till skärgårdarna.

Kustförsvaret skulle bestå av 14 bataljoner kanonslupar med tillhörande trossfartyg, 8 bataljoner kanonjollar med tillhörande trossfartyg, 22 st. chefsfartyg, 22 st. ångbogserings-fartyg.

Planen skulle ta 40 år att förverkliga. Vidare borde fartygen ha, vad vi kallar, hög beredskap med väl övade besättningar. Förslaget avlogs, det nuvarande systemet bibehölls. Allmänt ansågs att riksdagen var flottvänlig och det gällde nu, ansåg skribenten, att flottan visade sig värdig detta.

Kommentar: Minister von Platen var ingen vän av sjöförsvaret vilket följande citat från 1850 visar: "omedelbart borde kvävas varje tanke på en högsjöflotta. Allt marint försvar var av underordnad betydelse i jämförelse med landförsvaret, men det borde, i samarbete med detta, kunna "hindra fientliga landstigningar"."⁷ Uppdelningen i Kungl. Flottan och Kungl. Skärgårdsartilleriet genomfördes 1866 men upphörde redan 1873.

Av nr 9 1853 framgår att man fortsatte att bygga segelfartyg samtidigt som man byggde två ångkorvetter.

I nr 10 1853 skildras slaget vid Sinope då en rysk eskader förstörde den turkiska flottan – ryska granater avgjorde saken. Det enda turkiska fartyg som undkom var ett ångfartyg. Kommentar: Slaget blev startskottet till Krimkriget (1853 - 56). Det var det sista mellan seglande örlogsfartyg men det visste man ju inte då.

Sjöofficersutbildningen återkommer i nr 3 1854: "Vidare om Kommenderingar, Befordringar och Tjänstgöringspenningar" av signaturen n.n.n. Borde sjöofficerarna utbildas för tjänstgöring både i örlogs- och skärgårdsflottan? Nej, svarar skribenten – låt sjöofficerarna vara just det och för över skärgårdsflottan till armén. Men så länge detta inte var möjligt så borde officeren kunna tjänstgöra i båda vapenslagen. I nr 6 och 7 ges en detaljerad beskrivning av den danska sjöofficersutbildningen. Diskussionen mynnade ut i ett förslag om att regeringen ("Konungen") borde tillsätta en kommitté i frågan. Utbildningen borde, ansåg skribenten, ske tillsammans med landkadetterna på Karlberg. Krav på utökad tid till sjöss skulle dock ställas. Efter antagning till utbildningen skulle kadetten göra en provresa för att visa de praktiska anlagen. Före officersexamen skulle kadetten ha varit till sjöss i 12 månader under 3 sommarexpeditioner. Idéerna kritiserades i nr 1 1855, utbildningen vid Karlberg skulle inte ge flottan den kvalitet som behövdes. I nr 4 kommer fler förslag avseende utbildningen av sjöofficerarna. De unga sjöofficerarnas tjänstgöringsförhållanden kritiserades: lönerna för officerarna

⁷ H. Wrangel, "Återblick på svenska flottans öden under nittonde århundradet", *Tidskrift i Sjöväsendet*, 1901. S. 60

var så låga att många var tvungna att ägna sig åt annat. Vidare måste den tekniska utbildningen hålla jämna steg med utvecklingen. Alltför många unga officerare var stationskommenderade och gjorde ingenting som hade med yrket att göra. Kommentar: Artikeln ger en tämligen mörk bild av de unga officerarnas liv – meningslös tjänst med dålig lön.

I nr 5 1854 konstateras att fartygsbesättningar måste kunna avslå antringar samt genomföra bajonettanfall. Emellertid konstateras i nr 6 att marinen måste anskaffa en ny huggvärja – den då använda var värdelös.

I nr 6 1854 beskrivs skruflinjeskeppet *Carl XIV Johans* expedition i Östersjön 1854. Man konstaterar att skorstenen var i vägen för seglen. Vidare hade man problem med besättningens kvalitet. Men eftersom ångmaskiner var dyra skulle flottan få färre fartyg. De relativt fåtaliga bra sjömännen och underbefälen (en särskild bristvara) kunde då koncentreras till dessa ansåg skribenten hoppfullt.

Under sommarhalvåret 1854 och 1855 seglade en brittisk – fransk flotta i Östersjön där bl.a. Bomarsund på Åland och Sveaborg utanför Helsingfors bombarderades. Utvecklingen intresserade givetvis TiS – fast kanske inte så mycket som man skulle kunnat tro. Landstigningen på Krim var den dittills största amfibieoperationen i modern tid, vilket borde varit viktigt för TiS med tanke på betoningen av invasionsförsvaret. Operationerna i Östersjön är tidiga exempel på maktprojektion. Ingenting hade kunnat genomföras utan ångfartyg, som gav en helt ny möjlighet att operera kustnära.

I nr 3 1855 kommer en del iakttagelser avseende de fartyg ur RN som "för nuvarande kryssar" i Östersjön. Speciellt lasaretsfartyget och det flytande batteriet *Thunderer* har intresserat skribenten. Intressant är att RN utanför "Cronstadt" hade fiskat upp "helvetesmaskiner" – dvs de första minorna. I nr 4 1854 beskriver Förvaltningen de kanonbåtar med ångmaskin som byggts för användning i Östersjön under nu pågående krig. Det handlar om sex exercis-fartyg om 476 ton ("enligt det gamla sättet att mäta") med 160 Hkr maskin. Fartygen skulle bli betydligt snabbare ("snabblöpande") under full ångkraft. De skulle föra tre master med för- och aktersegel men inga toppsegel. Bestyckningen skulle utgöras av två tio-tums kanoner som skall kunna svängas samt 4 st. 32 pounds kanoner. Kommentar: "skall kunna svängas" måste rimligen innebära någon form av tornkonstruktion.

RN insats och bombardemanget av Sveaborg diskuteras i nr 7 1855. Artikeln är huvudsakligen baserad på de två befälhavande amiralernas (Dundas resp. Pénaud) rapporter. I nr 1, 1856 görs en jämförelse mellan blockskeppet HMS *Hawke* och skruflinjeskeppet HMS *Carl Johan*. Båda fartygen hade blivit moderniserade – *Hawke*, byggd 1820, inför kriget i Östersjön medan *Carl Johan* fick ångmaskin och propeller 1852. Skribenten finner *Hawke* billigare och bättre; ett resultat av teknikutvecklingen.

I det senare numret finns två bokrecensioner sammanförda i en artikel. Det är fråga om 1. *Studier öfver Svenska Skärgårdsflottans historia, krigssätt och användande vid Sveriges försvar, af en Infanteri-Officer*. Stockholm 1855 - samt 2. *Sveriges Central- och Sjöförsvar, af M. B., Artilleri-Officer*. Stockholm 1855. De två böckerna redovisar diametralt olika uppfattningar. Författaren till bok nr 1 anser att skärgårdsflottan är rätt okänd bl.a. för att den saknar en historia och en lära om dess krigssätt; därav striden mellan lilla och stora flottan. Författaren börjar med historia och drar slutsatsen att när två arméer strider mot varandra kustnära vinner den med bästa skärgårdsflottan. En seglande flotta kan bara ha inflytande över skärgårdsflotta när den i öppna sjön är överlägsen. En skärgårdsflotta understödd av batterier iland är alltid överlägsen. Ångfartyg spelar

stor roll men inte i striden. Skärgårdsflottans strid är i första hand artilleristrid och här är roddsluparna överlägsna.

Författaren diskuterar ett exempel med ryskt anfall mot Sverige (scenariet liknar 1808 - 09). Strategin bör här vara att armén genomför en fördröjningsstrid, går in i Mälardalen tillsammans med skärgårdsflottan och därmed tvingar den ryska armén att också gå in med sin skärgårdsflotta för att inte få ryggen hotad. Vår skärgårdsflottas viktigaste uppgift är att behärska Mälaren, och, om detta inte lyckas, hålla Hjälmsjön och Vättern. Den lilla flottan bör skiljas från den stora som man knappast har några behov av eftersom en liten stat skall hålla sig för sig själv.

Författaren till bok 2 har helt annan uppfattning. Han är emot centralförvarsprincipen; den är bara aktuell i samband med en sista strid då vi hoppas på hjälp utifrån. Herraväldet över Östersjön med en relativt Ryssland starkare örlogsflotta är det minst kostsamma och enda sättet för Sverige att hålla sin helhet okränkta. Författaren yrkar på att Sverige inom 20 år bör skapa en väl avvägd flotta om 20 84 kanoners skruflinjeskepp, 5 52 kanoners skuffregatter etc. Om Sverige inte satsar på en stark örlogsflotta utan på en reträtt till Carlsborg (enligt centralförvarsprincipen) återstår med tiden bara Falsterbo. Det är på sjön och med England vi bör försvara oss; centralförsvaret leder till att vår fosterjord blir härjad och bränd. Vi bör ha en stark örlogsflotta också för att inte bli helt beroende av England. Sverige bör vara en europeisk sjömakts vilken dess naturliga läge anvisat det.

Recensentens kommentarer kommer i nr 2, 1856. Han utmanar författaren till bok 1 med: "Prova skärgårdsflottan på hösten i dåligt väder och se vilken nytta den gör!" En roende skärgårdsflotta är inte rimlig i vårt klimat. Författaren har vinklat historien för att styrka sitt resonemang. Skärgårdsflottan skall vara ett komplement till armén och inte till örlogsflottan! Författaren till bok 2 överdriver och är inte helt trovärdig. Boken är väl snabbt hopkommen. Men på rätt väg!
Kommentar: Bara det faktum att två böcker om försvaret ges ut samma år är intressant. Vi möter här tydligt den motsättning mellan central- och perifärförsvaret som fortfarande är levande – även om "centralförsvaret" har bytt namn och nu benämns "uthålligt försvar" eller motsvarande. Debatten fortsatte senare i Aftonbladet.

I nummer 2 1856 finns också en beskrivning av ett projekt till vattenstråledrift! Kommentar: Detta framdrivningssätt förverkligades med Stridsbåt 90 och beskrivs i TiS nr 5, 1989.

Skärgårdsflottan fortsätter att debatteras i nr 4 och 5 1856. Två sidor möts. Den ena anser att roddsluparna är överlägsna ångfartygen, som i och för sig kan användas till bogsering. Ångfartygen är dyra, svåra att anskaffa, underhålla och ersätta. Den andra anser att det är hög tid att ersätta roddsluparna med ångkraft. Skärgårdsflotta bör flyttas till armén; den drar mycket folk och det behöver också armén, som är huvudvapnet. Hellre en liten men välövad örlogsflotta än en större med låg kvalitet. Kommentar: Med tiden anskaffades kanonångslupor som sedermera benämndes 2. kl. kanonbåtar. Den första var HMS *Hogland* som sjösattes 1856.

I nr 1 1857 återges ett förslag om flottans bemanning av kommandörkapten Löwenborg, framlagt på Riddarhuset den 28 februari 1857. Vederbörande föreslår någon form av värnpliktig matroskår rekryterad från kustbefolkningen.

I samma nummer finns en översättning av en artikel i *Nouvelles annales de la Marine* angående en stor flottorevvy på Spithead. Skribenten pekar på att linjeskeppet HMS *Rodney*, som var ett fantastiskt fartyg 1839, nu bara dög som rundningsmärke för ångfartygen. Skribenten beskriver vidare landstigningen på Krim där ånglinjeskeppet *Napoleon* bogserade upp till 16 trupptransportfartyg – sammanlagt sattes 250 000 man iland. I moderna flottor är ångan huvudmaskineriet och seglen

reserv. Man måste skaffa sig ångskepp – betydde detta en förändring av strategin) och taktiken? Ja säger skribenten. De allierade vann därför att de behärskade havet och därmed kunde underhålla sin armé vilket ryssarna inte kunde. Det var dock viktigt att konstatera att ångfartygen var mindre autonoma än segelfartygen: ett segelfartyg kunde vara till sjöss mycket längre än ångfartyget. ”Denna mäktiga flotta, som passerade Drottning Victorias granskning i en så majestätisk ordning, dessa fruktansvärda skepp. Dessa för allt annat än deras likar oemotståndliga krigsmaskiner, vilka hava så snabba fötter, - de hava således det fel, att deras armar är för korta.” Men mycket återstod att göra nu när det stod klart att skruvskepp skulle komma att utgöra huvudflottan, då uppstod frågan hur de därmed förenade lätta fartygen borde vara beskaffade för att tjäna som ”utkikar, jagare, repetitörer och avisfartyg”. Skribenten förutser att kanonbåtarna kommer att se ut som monitorerna: låga i sjön och med kraftig kanon som kan riktas åt alla håll.

I nr 3 1857 återfinns en dansk artikel om hur en modern flotta borde vara sammansatt. Man borde satsa på snabba fartyg, hävdas det. Den danska flottan borde vara ungefär lika med Sveriges och Norges för att kunna förenas med dessa i gemensamma insatser. Dess uppgifter borde vara att i krig hålla förbindelserna öppna mellan öarna bl.a. för transport av trupp och för att blockera hamnar, i fred upprätthålla förbindelserna med kolonierna och skydda handeln. Kommentar: Nu diskuteras man inte längre om utan hur ångfartygsflottan skall vara beskaffad. Ångfartygens ”korta ben” leder, för de stora flottorna, till behov av kolstationer runt världen och därmed till kolonialismen. Vilket i sin tur leder till nya uppgifter. Läsaren konstaterar också att TiS är beroende av utländskt material.

I de följande numren finns mycket reseberättelser. En debatt om exercisskeppet på Carlskrona redd, vilket, enligt skribenten, mest är till för att ge amiralen ett fartyg att hissa befälstecknet på. Vidare finns reseskildringar från franska och brittiska flottorna samt detaljerade artilleriefarenheter från Krimkriget.

I nr 4-5 1858 noterar föredragande i 3 vetenskapsklassen att ångdrift, propeller samt erfarenheter har omskapat de stora marinerna; inte mycket var likt tidigare epoker. Skribenten ser framför sig övergång till järn som byggnadsmateriel i kombination med trä: trä var dock fortfarande mer motståndskraftigt. Ett modernt fartyg borde kunna göra hög fart med ånga, ha goda seglingsegenskaper och bestyckas med svårt artilleri. Detta skulle bli dyrt, mången liten stat måste därför avstå från att vara sjömak.

Den sjögående delen av ångflottan bör enligt en kommitté bestå av: 8 ånglinjeskepp, 4 ångfregatter, 5 större ångfartyg, och 24 ångkanonslup för Sverige medan Norge behöver 4 ångfregatter, 4 ångkorvetter, 5 större ångfartyg, 12 ångkanonslupar samt 2 ångkanonskonerter.

Ordförandens (kommendör Gustaf Edward Ruuth) årliga anförande återges i nr 4 – 5 1859. För 25 år sedan hade han hävdats att linjeskeppen inte kunde ersättas av ångfartyg. Detta berodde på att ångfartygen bara kunde ha artilleri i stävarna. Men propellern ändrades detta. HMS *Gefle* blev det ganska lyckade resultatet. 1847 års riksdag gjorde en plan för sjöförsvaret, huvudsakligen grundat på ångkraft. Planen förhånades i pressen, rodd och segelflottans vänner argumenterade mot. Efter 11 år har det dock visat sig att ångkraften vinner. Hur bör då flottan se ut? Fienden bör mötas på eller utanför periferin och inte i centern. Med ångkraft kunde även stora fartyg gå i skärgård; vi borde alltså ha fartyg som kan slåss fritt till sjöss och behövde inte längre dela flottan i 2 delar. Skulle vi behålla 64 roddslupar? Man skall inte förstöra vad man har men de kommer att fasas ut. Dockorna kommer emellertid att begränsa de största fartygens storlek. Maskinerna är dyra, detta gäller speciellt utrymmet för kolet. För linjeskeppen bör därför seglen vara det primära, ångan det sekundära. Men detta kommer att förändras med utvecklingen. Fregatterna borde i första hand vara ångdrivna, korvetter och mindre fartyg bara ångdrivna. Det var viktigt att ångkanonsluparna hade

hög hastighet. Kanonjollar var dock fortsatt bra i skärgårdar. Ånga och bara ånga är framtiden tills vi hittar något bättre. Kommentar: Ångmaskinerna har fortfarande begränsningar, för de stora fartygen talar man om 500 Hkr medan de små och snabba bör ha 60 Hkr. Man kan jämföra med svenska jagare hundra år senare: 55 000 Hkr! Samtidigt skönjer man en ny framstegsoptimism. Viktigt är resonemanget kring ångfartygens förmåga att navigera i skärgård; detta är nytt och därmed faller en del av argumenteringen för skärgårdsflottan. Förmågan att slå fienden till sjöss blir det stora stridsäpplet de närmaste decennierna eftersom flottan därmed får en tidigare omöjlig autonomi relativt armén.

I nr 4 1859 noteras en artikel ur Times om byggnad av en järnångfregatt. Skribenten noterar att om hon håller vad hon lovar blir detta järnfartyg billigare än ett dussin linjeskepp (av trä). Kommentar: Resultatet blir HMS *Warrior* som var ett svar på franska *Gloire* – det första stridsfartyget med järnskrov (smidesjärn) utanpå träskrovet – officiellt en bepansrad fregatt.

I Riddarhuset har ett förslag angående sjöfartsskydd lagts fram. Örlogsfartyg borde stationeras i de utländska hamnar som är av särskild betydelse för handeln. Ett motiv var Sveriges "undermåliga" konsulter som inte kunde stödja sjöfarten. Kommentar: Idag är stöd av handel och sjöfart en naturlig del av en örlogsflottas uppgifter men denna insikt är relativt ovanlig i TiS.

En helt annan men viktig fråga som avhandlas i 1859 års årgång är frågan om matroskorpsets pensioner.

I nr 5 1859 återges ett föredrag i 2. Vetenskapsklassen. Det handlar om att räfflade kanoner hade provskjutits vid Åkers Styckebruk 1846. Det tog tid, noterar man, innan dessa kanoner blev användbara. Bl.a. krävdes en riktinrättning som kompenserade för kulans avdrift (sidsättning). Man noterar att de första räfflade kanoner till brittiska och franska flottorna kom 1855. Erfarenheterna visade att en räfflad kanon med spetskula är mycket effektivare än en oräfflad med rundkula. Kommentar: För att en projektil skall nå målet med spetsen först, nödvändigt för en (spräng-)granat måste den vara stabil i banan. Detta kan bara uppnås genom vingar – opraktiskt – eller genom att projektilen bringas att rotera, vilket kräver räfflade eldrör och projektiler som tvingas att rotera genom dessa räfflor. Med det räfflade artilleriet föds det moderna artilleriet. Det skulle dock dröja lång tid innan man fick detta att bli funktionssäkert.

I nr 5 1860 återges ett anförande av ordföranden i 1. vetenskapsklassen (strategi och taktik) med den talande titeln: *Granskning av motsatta åsigtars överdrifter angående nutidens sjökrigsförhållanden*. Det gällde nu att värdera alla dessa nyheter som presenterats under senare år, inte bara uppteckna dem, vare sig över- eller undervärdera. Föredraganden delar in "åsigtarna" i "nytänkare" och "motsträviga". För de förra var det klart att framtida krig skulle komma att utspela sig mellan ångfartyg. Detta behövdes då bara maskinister och artillerister samt någon navigationskunskap. De som utbildats på segelfartyg var ej kvalificerade att föra ångfartyg. Följaktligen var exercisexpeditioner med segelfartyg en förspild kostnad. Innan det blev krig skulle det inte vara möjligt att få flottan i tidsenligt skick. De senare hävdade tvärt emot att det inte fanns någon erfarenhet av ångfartyg i strid. Segelfartyg var ännu slagkraftiga, de kunde blockera fiendens kust med assistans av bogserbåtar och de var alltid användbara som blockadfartyg och för trupptransport. Pansarkläddda fartyg var en utförbar idé och ramen "ett projektmakeri utan allvarlig mening". Föredragande å sin sida anser att segel ännu behövdes för snabba manövrar i kombination med propeller, utbildning på segelfartyg gav nödvändig kunskap i sjömanskap samt att det var i fredstid man skapade en användbar flotta men det skulle bli dyrt att skapa en flotta som motsvarar tidens fordringar. Slutligen kommer föredragande fram till följande slutsatser:

1. Fartyg med segel utan ånga är inte användbara som stridsfartyg;
2. Segelfartyg är värdelösa som blockadfartyg om fienden har ångfartyg;
3. Blockskepp måste ha med järnförstärkt skrov;
4. Användning av bomber (granater) gör det nödvändigt med pansarklädning. Men tyngden av denna gör att 2 eller 3 rader av kanoner (som på linjeskeppen) inte är möjligt. Erfarenheterna från franska *La Gloire* är positiva;
5. Rammen är nödvändig eftersom fiendens fartyg är pansarförstärkta;
6. Sveriges geografiska läge gör att vi måste ha örlogsfartyg; dyrt alltså svårt men måste lösas;
7. Se mot framtiden!

Föredraget avslutas med att man "aldrig skall förneka den högättade skaldens ord, att korset i den blå flaggan är en bild av "ärans guld på trohets grund."

Kommentar: Anförandet markerar en slutlig övergång till en maskindriven järn-/pansarflotta. Det är noterbart att man nämner rammen eftersom detta "vapensystem" först blir aktuellt på allvar efter slaget vid Lissa 1866.

I nummer 5 1860 återfinns en artikel *Om vapenöfningar*. Här noterar skribenten två argument mot sjöförsvaret: bristande förmåga att bekosta, saknad tillgång att bemanna. Första argumentet innebar att det skulle vara alldeles för dyrt med en flotta. Men skribenten konstaterar att en flotta visst var möjlig och jämför med de stora satsningarna på järnvägarna. Vidare kunde inte armén ensamt hindra en rysk landstigning utan måste retirera till det inre av landet. För det andra, det var fel att det inte skulle finnas tillräckligt med lämplig personal. Skribenten konstaterar att det fanns minst 50 000 svenskar med någon sjövana. Sverige borde därför anamma ett sjöinskrivningssystem typ det franska. Krigsförmågan hos befolkningen borde kunna ökas redan i skolan. Flottan skulle kunna biträda med utbildningen i samband med örlogsbesök. Kommentar: I Frankrike fanns ett särskilt "värnplikssystem" för sjömän och kustbor sedan 1600-talet.⁸

I nästa nummer, 6 1860, återges ordförandens (viceamiral Carl Reinhold Nordensköld) årliga anförande. Han konstaterar att det finns en bristande förståelse för flottan. Geografi, handel och självförsvarsbehovet gjorde att Sverige var en naturlig sjömakt. Han är osäker om ångans roll – våra fartyg måste i första hand vara seglande. Men existerande linjeskepp och fregatter borde byggas om så att de fick propeller. Båtsmannahållet var bra men gav inte det övande manskap som Sverige behövde. Han drog ett antal slutsatser: Ett starkt sjöförsvaret var oundgängligt, sjöförsvarets framtid berodde på om befolkningen förstod behovet av en flotta men med ökad press och information skulle detta vara möjligt och sjöförsvaret skulle då få en ljus framtid! Det var viktigt att följa utvecklingen i utlandet men vi måste ta hänsyn till våra omständigheter som trånga hamnar m.m. "Tjänstbarheten" var framför allt beroende av personalen; den bristfälliga organisationen och utbildningen måste därför reformeras. Utan övningar till sjöss hade vi ingen fungerande flotta. Kommentar: Det är tydligt att ordföranden inte helt delar föredragandens, i nr 5 ovan, framförda åsikter. Tanken på den svenska folkets bristande förståelse för vikten av en svensk flotta är ett återkommande tema – än idag! Vidare noterar man den allt vanligare kritiken mot flottans utbildningssystem. Ordförandens ord är en tidig variant på temat "personalen är vår viktigaste resurs" – ett ofta upprepat mantra som dock sällan förorsakar någon åtgärd.

⁸ Wedin, *Marianne et Athéna*, sid. 77.

I nr 1861 redovisar premiärlöjtnanten Axel Lind af Hageby sina 3 år vid RN.

I nr 3 1861 redovisas ”de officiella anledningarna” till den av Kungl. Majt tillsatta undersökningskommissionen angående tillståndet för flottans samtliga segelskepps och fregatters tillstånd och användbarhet. Det är föredragande i 1. Vetenskapsklassen som hållit föredrag om denna fråga. Enligt kommissionen fanns det 8 segelskepp varav 1 var användbart. Kommissionen föreslog att man skulle sluta underhålla fartyg som inte längre var användbara – de äldsta var byggda på 1780-talet – till förmån för nybyggnad. Men konstateras vidare i nr 4, man hade dock lagt ned mycket pengar på dessa fartyg – som var bättre än inga. Ytterligare en undersökningskommission tillsattes. Föredragande konstaterar att segelfartygens tid nu var slut och inte skulle återkomma. Skärgårdsflottan var viktig; här borde man behålla det som var användbart men inte bygga fler roddfartyg utan i stället ångfartyg. Järnfartygen var framtiden! Kommentar: Idag, 2021, är åtminstone två seglande handelsfartyg under byggnad (svenska *Oceanbird* och franska *Neoliner*).

Boken *Vår Tid och Vårt Sjöförsvar af en sjöofficer* anmäls i nr 4. Huvudpunkten var att ”vi inte skall ha större flotta än som kan hållas i dugligt skick”. Författaren föreslog att segel- och roddfartyg skulle slopas. Båtsmanshållet borde vakantsättas och ersättas av en stående ”corps” av kustfolk. Örlogsfartyg borde stationeras så att Sverige fick en kontinuerlig närvaro i främmande farvatten – motiven var att detta dels skulle gynna utbildningen och dels skydda handeln.

I nr 5 1861 återges rapporter från undersökningskommissionerna (Carlskrona resp. Stockholm och Göteborg). Man går igenom fartyg för fartyg. Mot bakgrund av att man inte borde slopa fartyg innan dessa kunnat ersättas med modern materiel rekommenderar kommissionen vad som bör göras med fartygen och vad detta skulle kosta. Några fartyg kan fortfarande vara tjänstbara andra bara nödortfäst underhållas. KÖMS ordförande, amiralen Nordenskiöld reserverar sig mot resultatet avseende Carlskrona. Kommentar: Carlskrona station har alla segelskepp och fregatter medan Stockholm och Göteborg har skärgårdsflottans fartyg.

I numret ges också ytterligare lovord över boken *Vår Tid och Vårt Sjöförsvar*.*

Ordförandens (fortfarande Nordenskiöld) årliga anförande publiceras i nr 6 1861 och nr 2 1862. Han ser positivt på utvecklingen men manar till försiktighet med tanke på negativa erfarenheter (SS *Great Eastern* ekonomisk katastrof, tre franska fregatter som blev för tunga). Han understryker att Sverige behövde ett starkt sjöförsvar som kunde lösa sina uppgifter och uppfattas så av andra länder. Åtminstone tills vidare skulle flottan bestå av linjeskepp, fregatter, korvetter och grundgående smärre örlogsfartyg, som kunde röra sig i våra trängre farvatten och ha starkt artilleri samt såväl segel som ånga. Vi måste också ha större fartyg, linjeskepp, som kunde mäta sig med andras, smärre fartyg kunde inte kompensera underlägsenhet med bättre taktik. De nya franska fartygen var långa och därmed svårnavigabla i våra farvatten. Sverige var ett fattigt land men nu ökar handel och industrialisering. Ett starkt fartyg kostade inte så mycket men det viktiga var personalen och här var vi lyckligt lottade – hälften av Sveriges befolkning bodde vid kusten. Flottan måste ha mer övning och mer sjövan personal.

Senare i samma nummer återges ett föredrag bl.a. om de brittiska och franska jättekanonerna. Föredragshållaren anser att den mest brännande frågan rör järnfartygen och beskriver de två första HMS *Warrior* och *La Gloire*. Kommentar: Kampen mellan verkan och skydd är evig men var särskilt på tapeten under andra halvan av 1800-talet. Det vi kallar skjutregler var ännu inte uppfunna. Idag⁹

⁹ Åtminstone så länge vi hade medelsvårt artilleri.

riktar vi andra salvan i förhållande till hur den första tog relativt målet – då riktades varje skott för sig. Det tog också avsevärd tid att ladda dessa jättekanoner varför sannolikheten för träff var liten. Samtidigt ökades pansarskyddet.

I nr 2 och 3 1862 meddelas att briter och fransmän prövar idén med gasgranater för att slå ut besättningarna. Kommentar: Under de seglande skeppens tid var den brittiska artillerielden mot fiendens skrov i första hand avsedd att slå ut besättningarna genom de splint som skapades på insidan av träskrov. ¹⁰ Idén att slå ut besättningarna var alltså inte så ny som den kan verka.

Nästa anförande av ordföranden (fortfarande Nordenskiöld) kommer i nr 5 1862. Han konstaterar att under året som gått hade KÖMS genomgått ett av de märkligaste tidsskiften som sällskapet upplevt. Amerikanska inbördeskriget innebar för första gången strid mellan järnklädda fartyg (slaget vid Hampton Roads 8 mars 1862). Han manade till försiktighet avseende pansarklädda fartygs gagnbarhet och framtid. På det hela taget har sådana fartyg varit framgångsrika. Men artilleriet var bättre än pansaret. Skulle det komma nya metoder för träskrov? Stor osäkerhet rådde! Trä eller järn, flytande batterier eller sjögående fartyg. ”Sverige har goda förutsättningar: ett härdat och pålitligt kustfolk, järn och en ökande industri.” Med ett ord, ”begagnom oss af hvad naturens Herre beskärt, och en örlogsflotta skall derigenom uppkomma af så helgjuten beskaffenhet att den i krig ger oss skydd och i fred förskaffar aktning för våra intressen; men, förslösom icke det användbara vi äga: små omständigheter kunna framkalla stora händelser. Sverige har i sin flagga en symbol af Neptuni spira¹¹. Låt oss hoppas, och arbeta för det stora målet”. Kommentar: Man ser hur Sverige sakta industrialiseras. Det amerikanska inbördeskriget var det första industriella kriget där förutom ångdrivna järnfartyg, järnvägen, telegrafan och kulsprutan gjorde sin debut. De europeiska sjöofficerarna följde också det amerikanska inbördeskriget noga till skillnad från arméofficerarna vars attityd kan sammanfattas genom följande yttrande från Moltke d.ä.: ”icke planerade sammandrabbningar mellan icke-organiserade massor”. ¹²

Inbördeskriget och John Ericssons framgångar följdes också av TiS. I nr 6 1862 ger Kommendörkapten Adlersparre en beskrivning av denne och hans monitor. Han kommenterar att visserligen föredrog sjömannen de seglande skeppen men när det blev krig var det en liten monitor som vann. I nr 1 - 5 1863 följer artiklar om inbördeskriget och speciellt då om Ericssons verksamhet nu avseende hans flytande batterier. I nr 6 återkommer ordföranden (nu viceamiral Carl Reinhold Printzensköld). Han konstaterar att moderniseringen av andra flottor fortsatte men osäkerheten om riktningen var fortsatt stor. Han redovisar inte någon klar uppfattning om hur flottans nya materiel borde se ut. Allmänheten insåg nu allt mer vikten av handelssjöfarten. Intresset för sjöväsendet ökar därför. Hur som helst var personalen det viktigaste. Kommentar: Osäkerheten om framtiden var givetvis särskilt stor under denna brytningstid då flottorna utvecklas språngvis efter att ha varit tämligen oförändrade sedan 1500-talet.

I nr 1 - 2 1864 återkommer Adlersparre. Det nakna träskeppets oförmåga att i stridsduglighet mäta sig med de pansarklädda, är nu allmänna opinionens röst, konstaterar han. Monitorerna hafva i de hårdaste strider visat sig äga den styrka och oförstörbarhet man af ett menniskoarbete rimligtvis kunnat förvänta; och våra gamla segelskepps vidmakthållande för blifvande strider, är numera ett

¹⁰ Michel Depeyre, *Tactiques et stratégies navales de la France et du Royaume-Uni de 1690 à 1815*, Économica, Paris, 1998, sid. 55

¹¹ Jfr fotnot 1 !

¹² Kommentar av professor Bo Huldt 13/03/2006, som ansåg att citatet härrörde från Frans G. Bengtsson.

talesätt som endast tillhör de dödas språk. Att förbättra kräver alltid strid. Kommentar: Han ger också ett antal roande exempel på baksträveri – mest från armén.

En anonym författare skriver att monitoren kunde bära tyngre kanoner än pansarfregatten och kunde därmed göra mycket skada på dessa. Men monitorerna kunde inte gärna gå till sjöss. Samtidigt var fregatter med kanoner längs sidorna nu föråldrade. Det vore visserligen bra med stora fartyg som kunde skydda handeln på haven men det vore samtidigt orealistiskt. Monitoren var för nuvarande det lämpligaste fartygslaget för oss. Vi behövde en grundgående flotta som skulle ge oss en viktig roll som allierad vid ett krig mot Ryssland. För avlägsnare hav behövdes skruvfartyg av trä typ *Vanadis* och *Gefle*. Röster hade höjts för stationering av örlogsfartyg på avlägsna hav för stöd av handelsfartygen – vi missade handeln i Kina för att vi inte var representerade där. Men någon bestämd plan för vapnets utveckling var nu ej möjlig då uppfinningarna avlöste varandra. Men en utgångspunkt kunde vara: 15 grundgående monitorer, 30 smärre skrufkanonbåtar, 6 skruvkorvetter i trä. Varefter följer krav på personalens utbildning. Skruvkorvetterna skulle bl.a. ge nödvändig utbildning i sjömanskap. Kommentar: Den anonyme fick ganska rätt men detta visade sig vara monitorernas nackdel – de låste in flottan i en skärgårdsstrid medan fienden skulle lämnas fritt till sjöss.

Grunder för ombildning av Sveriges sjöförsvaret av sjöminister von Platen publiceras i nr 4 – 5 1864. Han ville, som ovan anförts, dela upp flottan i en sjögående flotta och en skärgårdsflotta. Han för detaljerade diskussioner om personalen, löner etc. för det sjögående flottan vars officerskår inte behövde vara större än 86 officerare. Många sjöofficerare skulle föras över till skärgårdsartilleriet. Hans motiv var att landets tillgångar inte räckte för att ha en flotta som kunde hålla fienden från våra kuster. I stället skulle Sverige möta fienden på vår egen halvö. Personalen måste av utbildningsskäl delas upp mellan de två nya organisationerna. Kommentar: Resultatet blev skärgårdsartilleriet 1866, som dock avskaffades redan 1873, varvid de två delarna slogs ihop. Frågan återkommer i annan form när Kungl. Kustartilleriet bildas 1902. Än en gång möter vi här denna tanke innebärande att fienden skall släppas in på vårt territorium för att där, förhoppningsvis, slås.

I nummer 1 – 2 1865 beskrivs erfarenheterna från en svensk-norsk ångfartygseskader. Man konstaterar att ångfartygen krävde en ny taktik. I samma nummer meddelas att kadetterna nu utbildas i ångmaskiner – ombord kanonångslupen HMS *Alfhild*.

Kadettutbildningen tas åter upp i nr 3 – 4 1865 genom ett underdånigt betänkande. Regeringsbeslut om att kadettskolan på Karlberg skulle delas upp i en land- och en sjöklass. Motivet var en oro att sjökadetterna inte fick tillräckligt med praktisk utbildning till sjöss. Det hela ledde till ett förslag om skapandet av en Kongl. Sjökrigsskola. Förslaget innehåller detaljerade kursplaner. Kommentar: Kungl. Sjökrigsskolan (KSS) varade från 1867 till 1987 då den "Nya Befälsordningen" ledde till en helt ny utbildningsplan och till att KSS avskaffades medan Marinens Krigshögskola skapades. Denna försvann när den nu gamla befälsordningen försvann (1998) och sjökadetterna återbördades till Karlberg år 2009 och, nu, Militärhögskolan. Oron för kadetternas eventuellt otillräckliga praktiska utbildning finns kvar.

Sammanfattning 1835 – 1865

Ovan har jag tagit upp och försökt följa de frågor som jag upplever som viktigast – frågor om flottans utveckling och utbildning – detta kommer också att vara ledstjärnan för det fortsatta arbetet. Härutöver finns en mängd intressanta artiklar om erfarenheter från resor och tjänstgöring utomlands och teknisk utveckling. Inte minst, naturligt nog, är det frågor om navigation, och då särskilt

deviationen, som diskuteras. Härtill kommer formalia: underrättelser för sjöfaranden, generalordrar, rustningar och avrustningar, personalförändringar m.m. Däremot finns inga protokoll – med något undantag – från KÖMS möten. Inte heller vet man vilka som blir invalda och varför eller vilka som är akademiens tjänstemän (vice ordförande, sekreterare ...). Runor publiceras mot slutet av perioden men är det alla?

Tiden 1835 – 1867 är en omvälvande tid. En helt ny flotta är på väg att förverkligas; gamla kunskaper blir mindre aktuella medan nya tillkommer. Segel ersätts av ånga och propeller, trä ersätts av järn och pansar, slätborrade kanoner med fullkolor ersätts av räfflade kanoner med granater. Det finns många nya tekniker som visar sig vara återvändsgränder, hjulångaren är kanske det tydligaste exemplet. Man inser att tiden är mogen för en ny strategi och taktik men det kommer att krävas intensiv debatt i TiS innan en sådan är på plats. Under hela perioden är flottans låga ”tjänstbarhet” pga. otillräckligt utbildad personal ett stort bekymmer. Denna fråga får sin lösning avseende sjöofficersutbildningen i och med den nya sjökrigsskolan men det återstår ännu mycket strid innan båtsmanshålllet kan ersättas av ett effektivare system. En annan genomgående trend är diskussionen om uppdelningen av flottan i en örlogsflotta och en skärgårdsflotta. Grovt kan man säga att den gamla skärgårdsflottan går i graven och ersätts av det kortlivade skärgårdsartilleriet. Det kommer dock att visa sig att med de nya monitorerna – den första, HMS *John Ericsson*, kommer 1865 – förvandlas flottan till en form av rörligt skärgårdsartilleri. Striden för en flotta som kan möta fienden till sjöss, taktiskt oberoende av armén, kommer att vara ett dominerande inslag de närmaste åren. Mer allmänt kan man genom artiklarna i TiS följa hur Sverige sakta industrialiseras, får en alltmer omfattande handel och blir mindre fattigt – att Sverige är ett fattigt land är ett ofta använt argument mot reformsträvanden inom flottans område.

Som modern läsare måste man försöka sätta sig in i ledamöternas upplevelse av att en helt ny tid för örlogsflottan nu utformas. Man är nyfiken men avvaktande. Man vet att det är ont om pengar och att en satsning på en icke-fungerande nymodighet kan bli katastrofal.

1865 – 1886: ett mellanspel

1865 hade flottan tagit steget in i maskinåldern med monitorerna – senare 2.kl pansarbåtar – samt de mindre bepansrade ångkanonsluparna – eller 3. kl pansarbåtar. Dessa fartyg, speciellt de senare, var bara användbara i skärgårdar och inre vatten. De passade därför väl in i centralförsvarsstrategin. Men i denna dominerade armén som såg fartygen, i bästa fall, som flytande artilleri. De dög alltså inte till att möta en fiende till sjöss, något som armén samt sjöminister von Platen, inte heller såg som vare sig möjligt eller önskvärt. Men 1884 tog riksdagen ett beslut om anskaffning av en pansarbåt av 1.kl – HMS *Svea* - och en torpedbåt. Därmed började uppbyggnaden av en kustflotta. Detta avsnitt av TiS historia fokuserar på denna övergångsperiod – ett mellanspel i flottans historia.

1866 hade flottan följande fartyg under byggnad: 3 tornfartyg eller monitorer, en bepansrad kanonångslup (HMS *Garmer*), ett fyrfartyg och ett transportfartyg. Fartygen beskrivs i nr 3 1866.

Kommendörkapten Adlersparres årsberättelse i sjökrigsvetenskap publicerades i nr 3 1866. Dagens fråga var, framhöll han: kan fartygen få så tjockt pansar att de är skyddade mot artillerield eller kan ett artilleri göras så kraftigt att det kan krossa sidan av ett nutidens pansarfartyg? Svaret var jakande – i båda fallen! Men det fanns dock gränser. Det var trots allt lättare att konstruera fartyg med ogenomträngligt pansar än kanoner som kan slå igenom vilket pansar som helst. Han ger en

beskrivning av *La Gloire*, det första örlogsfartyget med järnförstärkt skrov. 1859 började det första rena järnfartyget byggas (fregatten *La Couronne*) som blev klar 1862. Totalt byggde Frankrike 17 seglande pansarfartyg med ånga och pansarförstärkt skrov. Nu nyast var *La Belliqueuse*; en pansarkorvett med ångmaskin och ramm. Härtill hade Frankrike 21 fartyg av typen *bélier cuirassé garde-côtes* (ung. kustpansarfartyg med ramm – på dåtidens svenska "vädurskepp"¹³). Av dessa var *Le Taureau* nyast och kraftigast – i princip en ångdriven ramm med mycket stor kanon – en fransk variant på vår monitor från 1865; inga segel och fart 12 knop. Brittiska och amerikanska flottorna byggde liknande fartyg. Adlersparre pekar på att Sverige nu fått sitt första pansarfartyg, HMS *John Ericsson*, som visst är sjödueligt hävdade han. Två till var under byggnad liksom den första bepansrade ångkanonbåten avsedd för inre vattenvägar (HMS *Garmer* kom 1867). Vidare diskuterar Adlersparre sjömätningen samt regleringen av flottans personal i samband med uppdelningen i en örlogsflotta och ett skärgårdsartilleri. Detta var bra hävdade han för var och en skulle nu utbildas för sitt område. Kommentar: *La Gloire* och de andra pansarfregatterna/korvetterna var fartyg för de stora haven; *Le Taureau* med systrar var avsedda för kustförsvar. Man ser att för längre färder vågar man ännu inte vara utan segel.

I nr 4-5 1866 beskrivs bestyckningen av barkasser med räfflat fältartilleri i stf karronader¹⁴.

I nr 6 1866 återges en serie generalorder angående personalen för de två flottorna.

Monitorn HMS *John Ericssons* "sjötåg" 1866 beskrivs i nr 1 1867. Författaren, fartygschefen kapten A. R. Cronstedt, är entusiastisk. Han uppfattar att monitorerna är framtiden medan "pansarfregatterna" (som *La Gloire*) nog skulle bli omoderna. Svenska (och norska) flottans långvariga stillastående utbyttes nu mot handling. Han skriver: "Och det allmänna intresset för dessa krigsfartyg, gifver den förhoppning vid handen, att såväl Sverige som Norge rastlöst skola fortgå med byggandet af detta kraftfulla försvarsvapen, till dess vi erhålla så många monitorer som styrelsen anser nödvändigt." I en bilaga diskuteras monitorns stridsvärde. "Monitorns under alla förhållanden makligare rörelser än andra krigsfartyg med tackling, gifver den, enligt min tanke, en gifven överlägsenhet under strid i öppen sjö mot dylika." Kommentar: Det framgår av rapporten att fartyget blev tämligen blött i motsjö. Farten var låg med våra mått mätt – 7 knop – att jämföra med *La Gloire* som gjorde 13 och HMS *Warrior* som gjorde 17 (med segel och ånga). Cronstedt hade både fel och rätt. Monitorerna hade ingen framtid – utom möjligen om man ser ubåten som en inkarnation av dessa. Men också rätt – pansarfregatterna var bara ett steg på vägen.

Adlersparre återkommer i nr 5 1867 med ett föredrag i Kungl. Krigsvetenskapsakademien i egenskap av föredragande i sjökrigsvetenskapen. Han tar åter upp striden mellan verkan och skydd, en strid som fortfarande inte var avgjord, konstaterar han. En parallell strid pågick inom artilleriet mellan slätborrade och räfflade kanoner. Han konstaterar att pansarfregatten bara markerade ett övergångsskede. Tornfartygen var nu de tidsenligaste och av dem var monitorn den bästa konstruktionen eftersom den hade så liten träffyta. Nu skulle det, på Ericssons initiativ, komma små kanonbåtar drivna av handkraft avsedda för våra kanaler; dessa beskrivs av Adlersparre och skulle innebära en avsevärd förstärkning av vårt skärgårdsartilleri. Kommentar: Den första 3.kl pansarbåten (för att använda en senare nomenklatur) var HMS *Garmer* som började byggas 1867. HMS *Sköld*

¹³ Medeltidens och antikens murbräckor hade ofta en metallförstärkning längst fram i form av ett huvud av en vädur eller gumse.

¹⁴ En karronad var en kort, oräfflad kanon främst avsedd för att bekämpa personal.

byggdes (1868) för handkraft och/eller ånga. Adlersparres yttrande tycks tyda på att fler fartyg avsågs för handkraft¹⁵. Adlersparre framstår här som en varm anhängare av skärgårdsartilleriet.

De kommande numren behandlar bl.a. fyrapparater, frågan om anbringade av ledfyror in till Karlskrona samt mathållning i örlogs- och handelsflottorna.

Kapten F. W.von Otter håller anförandet vid Sällskapets högtidsdag, vilket återges i nr 6, 1867. Föredraget handlar om införandet av vad vi kallar väjningsregler samt ansvarsfrågor i samband med olyckor till sjöss.

Tankar om behovet af ett sjömineförsvar för Sverige presenteras i nr 1 1868 av signaturen Z. Utgångspunkten var en fråga ställd av Kungl. Krigsvetenskapsakademien angående möjligheten att använda minor vid försvaret av skärgårdar och inre segelleder. Skribenten börjar med att konstatera att det vore bättre om Sverige hade en stor och tidsenlig flotta som kunde möta vilken fiende som helst. Men eftersom detta inte var fallet fick vi göra vad vi kunde. Om Sverige anfölls var det arméns uppgift att försvara mot landstigning på öppen kust samt flottans och skärgårdsartilleriet uppgift att möta fienden i våra skärgårdar. Men även då skulle fienden vara överlägsen. Här kom minan in – såväl fasta som rörliga - i områden där det inte gick att bygga försänkningar. Dessa vapen var de kraftigaste som finns och hade stor verkan. Skribenten diskuterar sedan hur minvapnet skulle kunna användas, erfarenheter från amerikanska inbördeskriget och minvapnets ställning i flera andra länder; särskilt Ryssland. Han skiljer mellan fasta minor som läggs i linjer och rörliga som sätts in med minbåtar. Svaret på akademiens fråga är alltså jakande. Kommentar: Minvapnet blev en viktig komponent i det svenska försvaret till det Kalla Krigets slut och är nu, att döma av flera nyligen publicerade artiklar i TIS åter aktuellt. Minbåtarna blir med tiden torpedbåtar. Man ser också hur svag flottans ställning i försvaret är.

I nr 3 1868 avslutas en artikelserie om sekundlöjtnanten C. de Champs iakttagelser under sjötjänst i brittiska flottan. Kommentar: Tjänstgöring och studieresor får stort utrymme i TIS eftersom de var ett sätt för en flotta i bakvatten att hålla sig à jour med utvecklingen.

Royal Navy skulle nu få sitt första fartyg av monitortyp HMS *Glutton*. Projektet beskrivs i nr 6 1868. Skribenten finner att fartyget kommer att bli "särdeles kraftigt och starkt bepansradt" men genom att ge det ett bröstvärn som skyddar tornbasen går det miste om monitorns största fördel – den låga målytan. Nu byggdes HMS *Hotspur* – ett "vädurskepp" (se ovan) – med rammens som huvudvapen och med kraftigt artilleri. Skribenten nämner också det nederländska vädurskeppet HNLMS *De Stier* som var under byggnad i England. Detta fartyg vore väl lämpat för den svenska flottan: starkare bestyckad (ramm och artilleri), snabbare än de svenska monitorerna men ändå liten. Kommentar: *Glutton* var uppenbarligen inte särskilt lyckat eftersom hon huvudsakligen tjänstgjorde som tender i RN artilleriskola HMS *Excellent*. Men av bilder att döma utgjorde ett steg mellan en monitor och kommande typer av örlogsfartyg; en monitor med överbyggnad en s.k. *Ironclad* – pansarbåt på svenska. *Hotspur* är på bild mer lik en pansarfregatt. Inte heller hon verkar ha varit särskilt lyckad. *De Stier*, och systemen HNLMS *Schorpionen* var inte monitorer utan kraftiga pansarskepp med tornartilleri och ramm.

¹⁵ Fartyget hade vevstänger och kunde framdrivas med muskelkraft

Ordförandens (Kommendörkapten Johan Berndt Kleman), årliga tal vid högtidssammanträdet 1868 återges i nr 1 1869. Det är en relativt detaljerad skildring av sjökriget under Nordamerikanska inbördeskriget.

I samma nummer återges ett anförande vid högtidsdagen av kommendören A.F. Pettersén. Föredraget handlade om förslag till upptäcktsfärder i Arktis bl.a. för att finna nordostpassagen men också för att ta reda på om Nordpolen var en ö.

Ett förslag till båtsmännens rekrytutbildning återges i nr 2 1869 och diskuteras. Kommentar: Båtsmännens dåliga utbildning och korta tjänstgöringstid är ett ofta återkommande bekymmer.

I nr 4 – 5 1869 presenteras erfarenheter från slaget vid Lissa 1866 mellan de österrikiska och italienska flottorna. Skribenten inleder med att Italien och Österrike är de enda som prövat de nya vapnen i strid. Inte nog med att materielen blivit helt annorlunda så har rammen medfört ett nytt stridssätt. ”Kommendörkapten von Sterneck (fartygschefen på *Ferdinand Max*) har vid slaget vid Lissa borrarat alla förra taktiska principer i sank, lika väl som han gjorde det med *Rè d’Italia* sjelf”. Slaglinjen var nu omodern, taktiken att bryta genom fiendens slaglinje för att skapa lokal överlägsenhet var ej längre relevant. Slaget vid Lissa är inte bara det första öppna slaget mellan pansarskepp utan också där ångan varit drivkraften och därmed bildar övergången från segel- till pansartaktiken. Sänkningen av *Rè d’Italia* har ”praktiskt visat, att rammen ovillkorligen är vårt starkaste vapen och tillfölje deraf måste det och blifva ett af de första villkoren vid bildandet af framtidens stridsformeringar, att de medgifva det fördelaktigaste bruk deraf.” Artilleriet räcker inte till – enda skyddet är eget bruk av rammen. Härefter följer en lång diskussion om formeringar i samband med utnyttjandet av ramm. I princip förordar skribenten att fartygen inte längre slåss i formering utan har manöverfrihet. Detta får också konsekvenser för den taktiska signaleringen. Kommentar: Taktiken att bryta igenom fiendens slaglinje var för övrigt inte så gammal som skribenten trodde – den användes för första gången av amiral Rodney vid The Saints 1792. Men skribenten har rätt i att det krävdes en ny taktik. En duell mellan två rammförsedda fartyg skulle naturligtvis kräva mycket stor manöverförmåga. Ett resultat härav var det stora intresset för komplicerade geometriska figurer. Rammen sågs länge som det avgörande framtida vapnet. Men dess storhetstid varade bara till 1880-talet, sedan gjorde det förbättrade artilleriet rammtaktiken omöjlig. Baeckström ger emellertid rammtaktiken stort utrymme i sin *Lärobok i sjökrigskonst* från 1887.¹⁶ Men rammens popularitet, kanske beroende på att detta var det avgörande vapen som flottorna historiskt saknat (avgörande slag var en viktig ingrediens i dåtidens strategiska debatt), höll i sig vilket framgår av att det första svenska fartyget med ramm(-stäv) var HMS *Thule* från 1893. Rammen innebar också att fartygschefen själv fick en avgörande roll. I verkligheten var rammen nog farligare för egna fartyg än för fienden vilket illustreras av HMS *Camperdown* som rammade och sänkte HMS *Victoria* 1893. Rammen är ett av många exempel på en taktisk-teknisk återvändsgränd och faran med att extrapolera en enskild händelse.

I samma nummer beskrivs hur Storbritannien bygger obepansrade fartyg. Syftet var att öka farten. Vidare återges några av den ryska amiralen Boutakovs dagordrar. Denne var mycket intresserad av fartygsmanöver. Kommentar: Rammen gav upphov till den taktiska skola som kallas den ”cinematiska skolan” eller ”rörelseskolan”. Boutakov, vars ”dubbla gir” är välkänd för alla

¹⁶ Anton Baeckström, *Lärobok i sjökrigskonst för användande vid Kongl. Sjökrigsskolan*, Stockholm, 1887, del 1, sid. 32-48.

svenska sjöofficerare, organiserade taktiska prov i finska viken 1868 genom att låta mindre, väl avfendrade ångbåtar, genomföra dueller under kontrollerade former.

I nr 6 1869 återges anförande vid högtidssammanträdet 1869 av kommendörkapten J. Améen. Det handlar om ovan nämnde Boutakoff (obs annan stavning) och utvecklingen av en ny evolutions-bok för ryska flottan. Här beskrivs olika formeringar och sättet att inta dem på ett klart och tydligt sätt – till skillnad från vad som var fallet i brittiska och franska flottorna. Föredragningen grundar sig på Boutakoffs *Nouvelles bases de Tactique navale* (utgiven 1864) samt en kapten Semechkins föreläsningar om sjötaktiken som båda finns i "K.Ö.S." bibliotek.

I samma nummer återfinns en beskrivning av "Kapt. Hood's method att utrusta vanliga skeppsbåtar till torpedo-båtar". Kommentar: Det handlar om vad som kom att kallas minbåt, senare stångminbåt – dvs en barkass med en (eller 2) mina på en stång.

Ordförandens (konteramiral Christian Anders Sundin) årliga anförande återfinns i nr 1 1870. Ämnet är "Tankar om nutidens krigsfartyg". Fartygskonstruktören hade fyra egenskaper att arbeta med: passiv skyddsförmåga, artilleristyrka, snabbgående och förmåga att utnyttja ramm. Resultatet blev fyra "certer": pansarfregatter – starkt bepansrade, snabbgående och ev. med ramm, tornfartyg (monitorer) – starkt bestyckade och bepansrade, ångkorvetter – ånga och segel, lätt bestyckade, lätt bepansrade samt "ramen" (med ramm bestyckade fartyg). De förstnämnda motsvarar de gamla linjeskeppen. När de nu får "dubbelskrufv" (dubbla propellrar) blev de också så manövrerbara att de kunde gå i trängre farvatten. Snabbhet var annars den viktigaste egenskapen. Denna egenskap saknades hos monitorn men denna hade fördel i sin låga träffyta. Ångkorvettens viktigaste egenskap var snabbheten. För små stater, som inte hade råd med pansarfregatter, framstod ångkorvetten som en framtidsförhoppning bl.a. för att den var oceangående. Rammfartyg var amiralen tveksam till såvida de inte kunde konstrueras för att till största delen vara under vattnet. Avslutningsvis talar föredragande om olika formeringar för monitor-eskadrar. Kommentar: Pansarfregatterna utvecklas till framtidens slagskepp, monitorn är en återvändsgränd men tanken att ha en låg målyta återkommer i såväl torpedbåten som, framför allt, ubåten (vilket Sundin tycks förutspå) medan, slutligen, ångkorvetten utvecklas till kryssaren – ett snabbgående fartyg för handelskrig på oceanerna. De franska sk "vädursfartygen" (se ovan) var ett försök att skapa ett rammfartyg med mycket låg målyta – de fick ingen efterföljd.

Kapten C. Ulf, föredragande i 2. Vetenskapsklassen, talade om "Artilleriets framsteg och dess ståndpunkt vid 1869 års slut"; anförandet är återgivet i nr 2 1870. Han konstaterar att i kampen mellan pansar och kanon hade kanonen vunnit. England hade satsat hårt på provskjutningar vilket lett till förträffliga kanoner. Också Frankrike hade gjort omfattande försök men resultaten var hemliga. Föredragande refererar också resultat från försök i Ryssland, Preussen, Danmark, USA och Spanien. I Finspång skulle provskjutningar ha skett av räfflade kanoner men dessa var tills vidare uppskjutna (sic!).

I nr 3, 5 och 6 1870 ges en översikt över 1870 års riksdagsförhandlingar. Konstaterades att jämförelser mellan HMS *Garmer* och HMS *Sköld* (de två första 3 kl. pansarbåtarna) lett till förslag om en ny pansarbåt med fast torn men med starkare maskineri dock inom ramen för att fartyget skall kunna gå genom Göta Kanal. En större monitor hade också föreslagits med kravet att den skulle kunna gå genom Södertälje sluss. Vidare framgår bl.a. att Statsutskottet inte ville bevilja de medel för sjökrigsmaterielens stärkande som Kungl. Majt. äskat. Anledningen var materielens snabba utveckling vilket kunde leda till att ev. anskaffade fartyg snart blev omoderna. Under förhandlingarna

i Riksdagen underströks också minvapnets vikt. Vidare diskuterades en tydligare delning mellan flottan och skärgårdsartilleriet samt tankar på positionsförsvar vid kusten. Riksdagsman Adlersparre anförde här att om man tar bort fartygsmaterielen från skärgårdsartilleriet för att överföra denna till flottan, skulle detta leda till artilleriets undergång och därmed skulle de små monitorerna (3 kl. pansarbåtar) sannolikt också försvinna trots att dessa var de för oss ekonomiskt och "militäriskt" mest lämpade fartygen. Kommentar: Politiken "vänta och se" avseende nya fartyg hade visst fog för sig vid denna tid då nya koncept snabbt avlöste varandra. Det hela är en strid mellan de som vill renodla flottan och de som föredrar den hybrid som skärgårdsartilleriet innebar; dvs en strid mellan kustförsvar och centralförsvar.

Den s.k. Harvey's torped beskrivs i nr 4 1870. Till skillnad från stångminan rör det här sig om en mina som bogseras och hålles på lämpligt djup av en boj. Ett "minfartyg", skriver signaturen r. entusiastiskt, borde, till skillnad från artillerifartygen, ha hög fart och utnyttja mörker eller dimma för att angripa "det tunga pansarskeppet". Dessa båtar blev oundgängliga och samtidigt jämförelsevis billiga i striden mot landstigningsflottor. "Intet hafomflutet land, huru fattigt det än må vara, får derföre underlåta att tillägna sig dylika..."

Ordförandens (Sundin) anförande vid högtidsdagen återges i nr 6 1870. Utgångspunkten är det pågående kriget mellan Frankrike och Preussen. Sverige borde utnyttja sitt läge som havsomflutet land med ett starkt kustförsvar, såväl flytande som fast. Men detta krävde fartyg som kunde mäta sig med fienden och möta denne "vid våra kuster". Karlskrona hade stora brister och behövde förstärka sitt försvar. Sundin diskuterar vidare varför den överlägsna franska flottan inte anföll Tyskland; ett skäl, tror han, var minorna. Kommentar: Anledningen var politisk rädsla för tyska repressalier mot den franska kusten, dålig beredskap och svag befälsföring. Ett resultat av kriget var ett ökat intresse för kustförsvar.¹⁷ En längre skildring av franska flottans verksamhet i Nordsjön och Östersjön under kriget ges i nr 3 1871.

I Kungl. Krigsvetenskapsakademiens tidskrift (KKrVAHT) (januari 1871?) hade en skribent, H. hävdade att flottans uppgift skulle vara "att skydda Stockholms skärgård, spärra inloppet till Mälaren, hindra en fientlig landstigning uti Södertörn och den närmast Stockholm belägna delen af Ruslagen", samt "att denna verksamhet möjligen bör utsträckas till Gefle och Söderköping". Påståendet ledde till flera inlägg i TiS. von Otter skriver i nr 1 1871 att "Om de fördelar som nyare tiders uppfinningar bereda för kustförsvaret samt den nytta vi deraf borde kunna draga". Bland dessa räknar von Otter minan, den lilla monitorn med sin grova kanon och rammens. Sverige kunde inte ensam försvaras av armén; en sjöförsvarsplan var nödvändig. Ett riktigt kustförsvar är ett flytande försvar som kan möta fienden varsomhelst längs kusten. Sverige behövde snabbgående korvetter, minfartyg, en eller ett par ramar samt kanonbåtar. De senare skulle ha tungt artilleri vilket hade möjliggjorts av den "Moncreiffiska lavetten". En annan skribent i samma nummer pläderar för ett flytande sjöförsvaret som kan möta fienden varsomhelst längs kusten. Men skribenten går inte så långt att han vill anfälla fritt till sjöss utan det är fiendens transportfartyg som skall anfallas och då kustnära eller i skärgårdarna. Signaturen Ä. fortsätter diskussionen i nr 2 1871. För Ä. är ett yttre sjöförsvaret inte ett försvar fritt till sjöss utan ett försvar som kan förflyttas längs Sveriges kust utan "risk att gå till botten". Den av författaren H. (i KKrVAHT, se ovan) förordade med grovt artilleri bestyckade kanonbåten borde ingå i "det yttre sjöförsvaret" och inte i det inre, som H. föreslagit. Storleken bestämdes av de slussar fartyget skulle kunna gå genom. H. hade vidare framfört att det yttre sjöförsvaret bara handlar om "stödja vår handelsmarin och representera vår flagga" – en uppgift som

¹⁷ Wedin, *Marianne et Athéna*, sid. 210.

H. ansåg obetydlig. Detta anser Ä. vara fel; dessa uppgifter var viktiga. I invasionsförsvaret har flottan rollen att få fienden att visa var den kommer att gå iland. Signaturen "Sjöofficer" ger i nr 3 1871 sin syn på frågan. Carlsborg kan tjäna som samlingsplats och depå för armén bara om de större kuststäderna kan hållas. Skribenten ansluter sig till företrädarna för det kustnära försvaret men argumenterar kraftigt för att även en sådan flotta kräver ett sjömanskap som bara kan erhållas genom längre sjöexpeditioner. Kommentar: Artiklarna visar på försvarsgrensstriden kopplad till strategin. Företrädare för armén vill ge flottan en obetydlig roll i centralförsvaret medan sjöofficerarna vill ha ett yttre sjöförsvaret syftande till att hålla fienden utanför landet. Bland de senare är meningarna delade angående ett kustnära försvar eller ett försvar längre ut till sjöss (som von Otter). Tanken att flottan skall så att säga utgöra en gard som ger tid förekom ännu under det kalla kriget. Den av engelsmannen Moncreiff konstruerade lavetten gjorde att kanonen kunde vara i skydd mellan eldgivningarna. Grundtanken förverkligades i de 1.kl kanonbåtar som tillfördes flottan andra hälften av 1870-talet men på ett enklare sätt – pansarluckor täckte kanonerna.

Amerikanske Sjöministerns (*The Secretary of The Navy*) årsrapport till kongressen 1871 öfver departementets verksamhet 1870 återges i nr 4 1871. Skribenten noterar det låga svenska intresset för de sjömilitära frågorna och för fram tanken på att en motsvarande redogörelse i Sverige skulle kunna öka intresset. Kommentar: Frågan om intresset för marinen är en av de "eviga frågorna".

I samma nummer kommer en innovation: KÖMS anordnar en tävling angående bästa uppsatsen avseende "Hvad vigt och betydelse har Sjövapnet för vårt lands försvar?". Kommentar: Tävlingen fick inte det genomslag man hoppats på; några artiklar kom att publiceras men förstapriset delades aldrig ut.

Även 1871 håller kapten Ulf föredrag om artilleri på högtidsdagen. Han diskuterar nya krutslag samt olika skjutförsök. En viktig fråga är om bak- eller framladdning är bäst. Han avslutar med att konstatera att kanonerna nu hade sådan genomslagsförmåga att det inte tjänade något till att tynga fartygen med tjockt pansar. Han drar slutsatsen att små obepansrade kanonbåtar för Sverige del var det lämpligaste vapnet. Endast så kunde vi få tillräckligt antal och därmed möta en mäktig fiende. Kommentar: Avbepansringen (*décuirassement*) var en av epokens märkliga idéer. De enorma kanoner fartygen förseddes med, och som det tog 10 – 20 minuter att ladda, kunde slå igenom vilket pansar som helst. Alltså experimenterade man med att ta bort pansaret utom på de allra viktigaste ställena. Chansen att träffa och därmed slå ut motståndaren var förstås liten.¹⁸ Föredraget bemöts i nr 2 1873 av John Bratt varefter Ulf framför ett genmäle.

Ordföranden Sundin håller en betraktelse över Sällskapetets hundraårsjubileum i nr 1 1872. Intresset för sjövapnet hade nu ökat, bl a. p g a. förslagen att avskaffa detsamma. Han nämner fransk-tyska kriget som skall ha visat betydelsen av krigsduglighet genom övning. Med sorg konstaterar han den svenska flottans verksamhet 1871: 200 man hade övats under året. Notervärt är dock att HMS *Gefle* hade legat i Le Havres hamn beredd skydda landsmän. Inte heller materielen hade varit duglig. De två viktigaste frågorna under den pågående riksdagen var Carlskronas befästning och en motion om återförening av flottans två delar. Den första frågan gällde i grunden Carlskronas vara eller icke vara och därmed framtiden för flottan. Riksdagsdebatten i den första frågan citeras bitvis. En Herr Mankell hade hävdade att för att försvara en sjöfästning krävdes en flotta som kunde möta fienden i den öppna

¹⁸ Michel Depeyre, *Entre Vent et eau. Un siècle d'hésitations tactiques et stratégiques 1790-1890*, Paris, Economica et Institut de Stratégie Comparée, 2003, sid. 429..

sjön. En sådan hade vi inte och har inte råd att skaffa, alltså fanns ingen anledning befästa Carlskrona, hade herr Mankell konstaterat. Kommentar: På planeringssvenska kallades detta ”korsvis förkortning”. Beträffande den andra frågan kan ett citat av Friherre Ericsson återges: ”Den stora flottan har i vårt försvar spelat ut sin roll”. Några större fartyg behövdes dock för att öva vårt kustförsvar. Slutet blev att Riksdagen beviljade medel till Carlskrona och beslöt att utreda frågan om flottans enande. Kommentar: Ett återkommande argument mot flottan är att vi aldrig kommer att få råd att bygga en sjögående flotta; en skärgårdsflotta är därför det lämpligaste. Kapten Natt och Dag beskriver situationen i TiS 5 1897: ”Under de årtionden som föregingo sammanslagningen af 1875, ansågs flottan av flertalet inom och utom vapnet närmast såsom ett *positionsartilleri*.”

I nr 3 1872 återges en engelsk broschyr angående ”Kust och hamnförsvar. Framtidens kanonbåt” författad av amiral George Elliot, RN. Den brittiska första försvarslinjen ”Oceanflottan” hade prioriterats under de senaste tio åren men erfarenheterna från det ”sista” kriget visade på behov av en andra försvarslinje, en kustflottilj. Eftersom en fiende måste komma över havet är det dess sjögående fartyg som måste bekämpas. Försvarslinjen borde bestå av två element: ett rörligt kustförsvar och ett mer statiskt hamnförsvar. Kustförsvarsfartygen måste kunna möta fienden på öppna havet men med ett defensivt syfte. Amiralen diskuterar sedan ett antal befintliga fartygs lämplighet. Amiralen förordar en fartygstyp avsett föra strid föröver med stor kanon, ramm och ”Harvey’s torpedos”, starkt bepansrat och med starkt pansarskydd. Resultatet kallas ”torpedo-kanon-fartyg”. Amiralen talar sig också varm för användandet av hydrauliska propellrar, vilket skulle göra det möjligt att gå med samma fart för- och akteröver eftersom akter- och förstäv skulle vara likadana (som på HMS *Cerberus*). Kommentar: Det brittiska kustförsvaret uppmärksammades särskilt i samband med rädslan för ett krig i samband med fransk-preussiska kriget 1870. Amiralens förslag är ett exempel på de tämligen extrema idéer som prövades vid denna tid.

Nummer 4 1872 är ett jubileumsnummer – KÖMS hundra år! Ett antal anföranden på temat återblick hålles – plus en dikt till sällskapets ära!

Ett anförande vid RUSI om defensiva minor återges i nr 5 1872. Även minröjning diskuteras: om man skall ”uppfiska” minor bör man nalkas minan försiktigt framhålles det.

Löjtnant Ekelöfs föredrag om artilleri återges i nr 1 1873. Han inleder med att citera amiral Richild Grivel (1823 – 1883, son till den tidigare nämnde Jean-Baptiste): ”*L’Artillerie demeure le puissant auxiliaire et le soutien indispensable de l’éperon*” (artilleriet förblir den mäktiga medhjälparen och det outhärliga stödet till rammen). Föredraget är synnerligen tekniskt; det behandlar också pansaret. Även om moderna kanoner kunde slå genom snart sagt varje pansar var bepansring nödvändig för att inte ”vilken kanon som helst” skulle kunna slå ut fartyget.

En artikel av den ryske baronen Biström från *Revue Maritime* återges i nr 3 1873. Den handlar om hur en flotta bör vara sammansatt. Biström diskuterar bl.a. en flotta för kustförsvar och konstaterar att det inte är möjligt att i en fartygstyp förena alla önskvärda egenskaper. Det blir billigare och bättre att sprida ut dessa egenskaper på flera fartyg; alla fartyg har *en* uppgift. Hur skulle dessa fartyg formeras? Jo, utgående från deras taktiska egenskaper. Härutöver ges några kommentarer om ett föredrag hållet av Captain Colomb, RN, vid RUSI, som tycks dela denna uppfattning. Kommentar: Tanken på en ”arbetsfördelning” mellan olika fartygstyper skulle bli en av den franska unga skolans (*Jeune École* ung. 1873 – sekelskiftet då mahanismen slår igenom) huvudargument: dela upp de stora fartygen i många små. Tanken återkommer i samband med den svenska ”lätta flottan”. Colomb blir

med tiden viceamiral och är den som, via kommandörkapten Flach, för in begreppet *fleet-in-being* i svenska flottan.¹⁹

I samma nummer, med fortsättning i nr 4 1873, publiceras en artikel "Tankar om Sveriges sjöförsvär". Skribenten utgår från att den anfallande fienden är överlägsen. Mot denna bakgrund är "Idén med ett rörligt positionsförsvär, utfördt med fartyg af liten fart och i öfrigt svaga, synes oss sålunda ej hafva utsigt att i någon mån lemna resultater, som motsvara uppoffringarna för dess åstadkommande." Om nu försvaret mot en övermäktig fiende inte kan lyckas har försvararen en viktig roll nämligen att göra angreppet alltför kostsamt. Sjöförsvaret kunde bara ge en relativ säkerhet. Skribenten argumenterar för ett kustförsvär av förberedda linjer där minan spelar en stor roll medan rörligheten kunde åstadkommas av privata ångfartyg: ett lokalt kustförsvär. Men, om man överger havet helt får angriparen handlingsfrihet att välja tid och plats för angreppet. Målet med försvaret till sjöss borde vara att vinna tid och tvinga angriparen till omfattande förberedelser. Ett lokalt kustförsvär och ett rörligt sjöförsvär skulle komplettera varandra. Det sjögående försvaret borde ha fartyg med offensiv förmåga, hög fart och god manöverförmåga. Skribenten föreslår ett sjöförsvär med följande komponenter: lokalt kustförsvär, utkiksstationer i skärgårdarna, ett rörligt sjöförsvär med ett antal självständigt agerande, snabba och offensivt starka fartyg som kan agera till sjöss stödda av replipunkter i skärgårdarna. De senares uppgift skulle vara att, med modern terminologi, bilda en tröskel. Detta försvär skulle komma att vara dyrare än idag men nödvändigt och det skulle nog gå att få förståelse för detta. Skribenten nämner personalfrågorna men skjuter dem på framtiden. Kommentar: Det hela stämmer väl överens med den skola som brukar kallas fästningsflotta (*forteress fleet*), en flotta som utnyttjar kusten som en sorts fästning; jfr det tyska begreppet "Ausfallskorvetten"²⁰. Idén med att tvinga angriparen till omfattande, och därmed tidsödande, förberedelser är fullt modern.

Signaturen -m. skriver om eskaderövningar och taktik. Vårt kustförsvär gjorde taktiken ganska enkel: några marschgrupperingar, taktisk indelning, samt föreskrifter om positioners försvär, bevaknings- och rekognoserings-tjänst. Eskaderövningar var mycket viktiga. Besättningarna måste övas. Fartygscheferna måste kunna behärska sina fartyg i skärgårdsterrängen. Dessutom måste "överbefälet" ha kunskap i strategi, ett tämligen okänt begrepp i Sverige. I krig kommer flottan att ha ungefär samma uppgifter som tidigare arméns flotta. En inspektör för flottans övningar hade nu tillsatts. Kommentar: Det är tydligt att flottan nu i första hand är en skärgårdsflotta. Inspektören för flottans övningar till sjöss blir 1904 Chefen för Kustflottan – en befattning som av föregivna fredsrationella skäl lades ned år 2000.

Kapten M. von Krusenstierna redogör för årsberättelse i taktik i nr 3 1874. Han noterar att slaget vid Lissa fortfarande var det senaste slaget till sjöss. I dagens taktik rörde sig fartygen lika lätt åt alla håll eftersom lä och lovart inte längre hade betydelse; artilleri-, ramm- och minstrid skulle omväxla. Varje land hade sin sjötaktik; Sverige hade kommit långt, varför föredraganden rapporterar om 1872 – 3 års eskaderövningar. Det hade då gått 8 år sedan en större övning genomförts. Tiden var dock kort: 1872 2 månader, 1873 1 och en halv månad. Övningarna började med besättningsutbildning varpå följde krigsövningar med två moment: bevaknings- och förposttjänst samt anfall och försvär av viktiga punkter och positioner. Man hade även haft strategiska diskussioner. I en följande artikel diskuteras en broschyr av C.G. Lindmark. Denne hade föreslagit en flotta avsedd för "rörlig

¹⁹ John B Hattendorf and Gunnar Sundell. "Med sjö vinden till Newport. De första svenskarna vid US Naval War College", *Forum Navale* nr 41, 1986, sid. 47.

²⁰ Theodore Ropp, *The Development of a Modern Navy. French Naval Policy 1871 – 1904*, Naval Institute Press. Annapolis, 1987, sid 29.

positionsstrid” inom ett system med kustbefästningar samt ett fartyg i varje skärgårdsområde.

Kommentar: Den korta övningstiden som berodde dels på för små anslag och dels på båtsmännens låga tillgänglighet utgjorde fortfarande ett stort problem. Man ser också att övningarna är avpassade till en inomskärsflotta med låg rörlighet. Resultatet av återföreningen av flottan och skärgårdsartilleriet ledde alltså till en sorts rörligt skärgårdsartilleri.

Ordförandens, Sundin, årliga anförande kommer i nr 6 1874. Flottan tillsammans med armén hade under året utarbetat ett betänkande om värnplikt som skickats till riksdagens medlemmar. Det framgick av nr 5 1874 att man från flottans sida såg framför sig att flottans värnpliktiga skulle tas ur handelsflottan. Vidare hade ångkorvetten *Saga* och kanonbåten *Disa*, det första större järnångfartyget, börjat byggas. HMS *Vanadis* och HMS *Gefle* hade fått nya, räfflade kanoner.

Kommentar: *Saga* blev det sista större träfartyget i flottan och användes som kadettfartyg. *Disa* var det andra fartyget i ny serie av 1.kl kanonbåtar, fartyg med tung kanon, utan pansar och relativt hög fart (se ovan om *Ausfallskorvetten*). HMS *Blenda* var det första i serien att levereras – 1875. Varför nämnde amiralen inte henne? Svaret står kanske att finna i nr 2 1892 där danska TiS 1878 skriver: "Ehuruval fartyg af Blendatypen kunna lämpa sig väl för speciella ändamål, kunna vi dock påtagligen icke betrakta dem såsom egentliga stridsfartyg, enär de äro utsatta för, att ett enda skott från en ganska liten pjäs kan omintetgöra deras rörelsekraft. Den åsigten, att sådana fartyg kunna träda i stället för en flottas bepansrade materiel, röjer endast ringa blick för denna materiels betydelse och ändamål." Det framgår att klassen också var kritiserad i Sverige.

I detta nummer finns en innovation – en kort översikt över nyutkommen litteratur på svenska, danska, engelska, franska och tyska.

Löjtnant Anton Bäckström skriver i nr 1 – 2 1875 om rammar som kustförsvarsfartyg. Han förordar detta vapen med entusiasm: "De kunna välja ögonblicket för sitt uppträdande, störta sig tvärs igenom den fiendtliga flottan, och, oftast under nattens skydd, bryta en blockad. Lätthandterligare än de stora pansarfartygen, mindre djupgående än de till anfall emot en kust afsedda fartyg, emot hvilka de uppträda äro de dessa blott underlägsna i afseende på farten, och detta endast om man anser det nödvändigt förse dem med artilleri, hvilket vi tro ej vara nyttigt. De måste sjelfva vara en projektil, eller såsom amiral Goldsborough säger: "fartyget måste vara kula, krut och ånga." Bäckström citerar också kapten Colomb som sagt att rammen skulle bli viktigare än kanonen i sjöstriden. Rammar var alltså lämpliga för det svenska kustförsvaret och borde ha följande egenskaper: stor manöverförmåga, stor fart, starkt pansar, måttligt djupgående, fåtalig men kraftig bestyckning. Här efter följer relativt detaljerade beskrivningar över brittiska och franska rammar. Kommentar: Man noterar att B. nu använder "rammar" som beskrivning över de fartyg som är utformade som en ramm och som tidigare kallades vädursfartyg. Några sådana skaffade dock aldrig Sverige.

I samma nummer avslutas årsberättelsen i artilleri, påbörjad i nr 1 – 2 1875. Notervärt är att britterna nu monterade in kanoner om 81 ton i sina fartyg. Kommentar: Årsberättelserna, särskilt i artilleri, tenderar att vara mycket tekniska med omfattande formelverk.

I nr 4 – 5 1875 återfinns bl.a. en detaljerad rapport av löjtnanten Juel vid norska flottan angående den ryska flottans materiel och personal.

I sitt tal på högtidsdagen pläderade kommandören Cronstedt för att Sverige borde skaffa några rammfartyg. Röster hade emellertid höjts, skriver han, för att detta skulle leda till att "den stora flottan" återupplivades. Vilket Cronstedt förnekade.

Nr 5, 1876 innehåller kursplaner för norska sjökrigsskolan vars utbildning nyligen lagts om.

I övrigt innehåller TiS vid denna tid huvudsakligen tekniska artiklar, reserapporter samt artiklar om utvecklingen i andra flottor, särskilt den brittiska. I ordförandens högtidstal 15 nov 1876, i nr 1 – 2 1877, beklagar denne, fortfarande Sundin, den ytterst begränsade övningstiden. Av vikt var emellertid att regeringen uttalat att Sverige behövde en flotta som inte var begränsad till hamnar och inre vattenleder utan kunde möta fienden varhelst denne försökte landstiga. Kommentar: Detta var ett synnerligen viktigt beslut som, egendomligt nog, inte föranleder någon större diskussion i TiS.

Av Sundins motsvarande tal 1877, infört i nr 1 1878, framgår att byggnationen av 1.kl kanonbåtar. pågick för fullt. Kommentar: Dessa fartyg var för sin tid relativt snabba, svagt bepansrade och försedda med en kraftig kanon enligt principen för avbepansringen (*décuirassement*). Egendomligt nog förs ingen diskussion om den taktik som dessa fartyg skulle använda.

Vid högtidssammanträdet 1877 avhöll kommendörkapten Engström årsberättelse i artilleri, infört i nr 1 1878. Det framkommer att utvecklingen av artilleriet - kanonen, krutet, mekanismerna – pågick snabb takt men det fanns många olika idéer. Det svensktillverkade artilleriet stod(sig relativt väl.

I nr 2 1878 framför kapten Baeckström ett förslag från krigsspel för flottan. Röd och Blå sida skulle spela på sjökort. Artikeln innehåller detaljerade anvisningar för ett spels genomförande. Kommentar: En fullt modern idé, som härstammar från den tyska generalstabsutbildningen vid *Kriegesakademie*.

I samma nummer framför kaptenen af Trolle ett förslag till en sjökrigshögskola. Motivet var behovet av att öka sjöofficerarnas kunnande m.anl. av den snabba utvecklingen. Kommentar: Förslaget förverkligades först 1898 men arméns Kungl. Krigshögskolan bildades detta år, 1878, efter tyskt mönster. US *Naval War College* som startades 1884 anses i allmänhet vara den äldsta sjökrigshögskolan men *Marineakademie* i Kiel slog faktiskt upp sina portar redan 1872.

I nr 3 1878 återges kommendörkapten 1. kl Stackelbergs årsberättelse i sjökrigsvetenskap inom Kungl. Krigsvetenskapsakademien. Skribenten konstaterar visserligen att minvapnet, som använts i rysk-turkiska kriget (1877 – 78), inte kunde ersätta artilleriet men föreslår att vapnet byggs upp i Sverige såväl organisations- som utbildningsmässigt. Numret innehåller också en översikt över det svenska artilleriets utvecklingsläge och en detaljerad skildring av det nya pansarskeppet *Peter den Store*.

Minvapnet återkommer i nr 4 1878 i form av en översättning av en tysk broschyr: "Torpeden och minan i sin historiska utveckling intill den nyaste tiden". Kommentar: Broschyren innehåller en del egendomligheter såsom undervattenskanoner, undervattensraketer, undervattensbåtar ... Det förefaller som om man skilde på torpeder = offensiva, minor = defensiva men språkbruket skulle länge vara vacklande.

I nr 5 1878 tar signaturen "-n" upp det faktum att statsverkspropositionen inte lagt en enda krona på "krigsfartygsbyggnad." Kommentar: Botten nådd?

Ordföranden, vice-amiral Sundins sista högtidstal återges i nr 6, 1878. Han noterar att flottan under hans tid som ordförande fått betydande tillskott och att man infört räfflat artilleri. 1868 fanns 2 monitorer och 1 pansarbåt samt diverse äldre fartyg medan 1 monitor, 1 pansarbåt och 1 ångkorvett

var under byggnad. 1878 fanns 4 monitorer, 10 pansarbåtar, 1 minfartyg, 5 opansrade kanonbåtar (Blendaklassen) medan 3 kanonbåtar var under nybyggnad. Minvapnet var på frammarsch.

Kommendörkaptenen Stackelberg återkommer i samma nummer med en årsberättelse i taktik. Han skiljer här mellan strid fritt till sjöss respektive inomskärs. I det förra fallet ser han striden som upprepade anfall mellan små grupper fartyg med ramm, artilleri och minor; allt på relativt korta avstånd. Fartygen borde vara grupperade i grupper om tre i triangelformering. Endast ett skott per fartyg skulle komma att hinnas med i samband med rammanfallet. Inomskärs var det fråga om en sammansatt strid på land och vatten med karaktär av positionsförsvar. Avslutningsvis uppmanas till diskussion om taktik i TiS. Kommentar: Triangelformeringen visar att det var rammen som var huvudvapnet – striden skulle ske föröver. I Baeckströms *Lärobok i Sjökrigskonst* (se ovan) ges en ingåenden skildring hur den amfibiska striden skulle föras.

Kapten Ulff konstaterar i sin årsberättelse i artilleri, i samma nummer, att det inte fanns något pansar som inte kunde "genomskjutas" varför "pansaret snart skulle hafva spelat ut sin rôle". Kommentar: Så blev det inte.

Signaturen C. S:th. tar upp frågan om minbåtar i nr 1, 1879. Han skiljer på egentliga minbåtar och till minbåt ombyggda ångslupar. De förra borde vara snabba (16 knop nämns), ha liten besättning och anfälla "i sällskap". Det behövdes en särskild minkår men alla sjöofficerare och -underofficerare borde dock kunna hantera en till minbåt apterad ångslup. Kommentar: Framtidens torpedbåtsvapen tar form. Den föreslagna taktiken kallas idag för "swarming".

I samma nummer återges kommendörkapten 1. kl Stackelbergs årsberättelse i sjökrigsvetenskap inom Kungl. Krigsvetenskapsakademien. Han noterar att farten, vid denna tid, var av största betydelse och att detta lett till nya längd-bredd förhållanden för örlogsfartyg; de blev betydligt bredare. Vidare har "avbepansringen" uppenbarligen nu slagit igenom – stora delar av fartygen var oskyddade för att vinna i fart. Han återger också ett förslag från Bergsunds mekaniska verkstad om en pansrad min- och kanonbåt om 1120 ton, fart 12 knop, huvudbestyckning 2 st. 15 cm kanoner samt 2 tuber för Whitehead-Luppis "sjelfgående minor". Endast de mest vitala delarna skulle täckas av pansar. Uthålligheten beräknades till 3 dygn. Kommentar: Detta kan nog betraktas som ett förprojekt till vårt första pansarskepp, HMS *Svea* beställd 5 år senare, 1884.

Kapten af Trolle höll ett anförande i KÖMS angående brist på diskussion avseende vilka fartygstyper som vore lämpligast för det svenska försvaret. Anförandet återges i nr 2 1879. Han återkopplar till KÖMS tävlingsfråga från nr 1 1871 – som inte givit något gensvar. Medan man i andra länder tillsatte kommittéer med erfarna sjöofficerare för att svara på motsvarande fråga var detta icke fallet i Sverige – en orsak var stridigheter inom sjöofficerskåren. Det hela mynnar ut i att KÖMS tillsätter en kommitté.

I nr 4 1879 fortsätter historiken över torpeden och minan. Skribenten, A. L. Hamilton, noterar att i fortsättningen måste alla fartyg på däck föra ett antal "torpedkanoner"; dvs snabbskjutande kanoner avsedda att bekämpa torpedbåtar. Ämnet tas upp i en annan artikel där erfarenheterna från brittiska försök att dämpa ljudet hos torpedbåtar. Dessa skulle ju smyga på fienden. Försöken hade fallit väl ut.

I nummer 4 kommer en ny innovation – TiS erbjuder annonsplats för 20 öre per "corpusrad".

Historiken över torpeden och minan avslutas i nr 5 1879. En mängd mer eller mindre framgångsrika projekt diskuteras. Konstateras att stångminor nu var allmänt accepterade och ett bättre vapen än Whiteheads-torpeden. Serien avslutas med en diskussion om "torpedbåtstaktik", dvs taktik med stångminbåtar utifrån erfarenheterna under rysk-turkiska kriget. Anfall med dessa krävde många fartyg med väl utbildade besättningar, konstaterar skribenten.

I nr 6 1879 återfinns ett protokoll från högtidssammanträdet 15 november 1879; det är första gången ett protokoll återges i TiS. Intressant är att KÖMS utöver ordförande och sekreterare också hade "en ordningsman". Denne, kommandörkapten Lind af Hageby, har bl.a. till uppgift att avgiva KÖMS verksamhetsberättelse. Vidare avger kommandörkapten Stackelberg årsberättelse i sjötaktik. Denna avhandlar optiska signalsystem. Skribenten drar slutsatsen att signalsystemen inte kommer att vara så viktiga eftersom fartygen kommer att uppträda i små grupper eller enskilt och då gå "bröstgänges" tillväga och här krävs initiativ av enskilda fartygschefer. Kommentar: Det är rammtaktiken som Stackelberg åsyftar (se ovan nr 6, 1878).

Den nyvalde ordföranden, kommandören Cronstedt, håller anförande på högtidsdagen. Han konstaterar att mycket har hänt de senaste tio åren; bl.a. har flottan fått ett antal nya fartyg, en sjökrigsskola har skapats m.m. Men fortfarande var övningstiden till sjöss alltför kort. Anförandet avslutas tidstypiskt: "Måtte detta sträfvande [att förbättra] städse fortleva ibland oss! Det förer, om icke genast till målet, dock alltid framåt! Under sådana förhållanden uppfylla vi vår pligt mot fäderneslandet och vår plats i samhället, hvilket aldrig förfelar att bringa välsignelse med sig."

Också den avgående ordföranden, kommandören Améen, håller ett anförande som handlar om senaste årens utveckling och återger de olika regeringsbesluten angående fartygsbyggnad. Det framgår där hur regeringens uppfattning om det svenska sjöförsvaret varierat över tid (från 1816); det mesta har dock aldrig förverkligats. Landförsvaret måste först ordnas, var ett argument. Ett annat att det är tillräckligt och billigare att möta fienden inomskärs. Améen ser flottan som bestående av pansarbåtar och minor för försvar inomskärs och obepansrade fartyg för strid till sjöss [Blenda-klassen]. Men, det som saknas är pansarfartyg för strid utomskärs. Det senare blir dyrt men vi måste få ett sjöförsvaret, säger Améen!

I ett anförande på högtidsdagen 1879 skriver kommandörkaptenen Lind af Hageby att Sverige behöver en flotta som kan: "hindra, försvåra eller fördröja en fiendes landstigning, vidare att kunna skada eller oroa en redan landstigen fiende, att afskåra hans kommunikationer med hemlandet, att skada hans handel och skydda vår egen i högsta möjliga mån, samt att i närheten af våra öppna eller slutna kuster och på våra inlands farvatten, oroa fiendens och understödja egna militäriska operationer m. m." Kommentar: Opinionsen bland sjöofficerarna svänger sakta från förtjusning över monitorerna till insikt om behovet av ett försvar som kan verka på öppna havet för, med våra dagars termer, sjöfartsskydds- och kustförsvarsoperationer.

I flera nummer diskuteras kriget mellan Chile och Peru (Stillahavskriget eller Salpeterkriget 1879 - 1884) och då särskilt det peruanska örlogsfartyget *Huascars* strider. Under slaget vid Iquique 1879 sänkte *Huascar* chilenska *Esmeralda* med ramm – detta skall vara enda gången efter slaget vid Lissa som ramm användes i strid.

I nr 5, 1880 återfinns betänkande av 1879 års kommitté avseende förslag till fartygstyper. Resultatet var: pansarbåt för kust- och hamnförsvaret (pansarbåt A), minbåt för självgående mina [torped], minbåt för stångmina samt en lätt pansarbåt för insjöar. För varje fartyg anges dimensioner och beväpning. Kommittén konstaterar att sedan den första monitoren tillförts flottan så har dennas

utveckling inte alls varit i linje med den internationella utvecklingen, som varit mycket snabb. Kommittén är inte nådig beträffande den aktuella svenska flottan. Man dömer ut monitorerna och speciellt de mindre (3.kl pansarbåtar) som inte ens kunde gå över större fjärdar i hårt väder. Flottan hade inte ett enda fartyg som kunde uppfylla kravet att kunna försvåra landstigning. Visserligen hade inte Sverige resurser att bygga den föreslagna pansarbåtstypen i större antal men "den föreslagna pansarbåten besitter sådana egenskaper, att densamma vid ett infallande krig skulle kunna blifva fienden ganska besvärlig vid landstigningsföretag och i synnerhet visa sig vara lämplig för uppgiften att störa hans tillförsel och öfriga förbindelser med eget land." Kommittén diskuterar också i detalj olika varianter av en lätt pansarbåt för insjöar.

Ordförandens, Cronstedt, högtidstal för 1880 återfinns i nr 1 1881. Han tror att svenska folket, med tiden, åter kommer att vara berett att betala för ett kraftigt sjöförsvär. Han avslutar med: "Ja, mina herrar! må den tid icke vara allt för aflägsen, då svenska folket vill vara starkt, äfven såsom ett sjöfolk, och vårt sjöförsvär få intaga den ställning och utföra de uppgifter till landets försvar, som länder vårt kära fädernesland till största trygghet och välfärd." Kommentar: En närmast tidlös förhoppning.

Yngre sjöofficerares befattningar diskuteras i samma nummer. Det framkommer bl.a. att en subaltern i medeltal hade 22 övningsdagar per år under tiden 1876 – 80. Skribenten föreslår att dessa unga officerare skulle kunna tjänstgöra på andra statliga fartyg som postångare och tullfartyg samt i handelsflottan. Kommentar: Den bristfälliga sjötjänsten är ett genomgående tema hela 1800-talet.

I nr 2 återfinns ett antal reservationer till 1879 års kommittés betänkande.

Att KÖMS inte bara diskuterade strategiska frågor kan exemplifieras av kapten Carlheim Gyllenskölds i nr 3 1881 återgivna föredrag angående en ny metod att tvätta manskapets kläder.

Nr 1 1882 innehåller en artikel "Flottan under det nästförflutna året" där flottans situation beskrivs som ett "stiltjebelte". Regeringens förslag att bygga pansarskepp typ A enligt 1879 års kommittés förslag godkändes inte av riksdagen, vilket däremot anslaget till minväsendet gjorde. Enligt den anonyma skribenten ansåg opinionen att vårt sjöförsvär behövde, i prioriteringsordning: minor, kanoner och i sista hand fartyg.

Kapten Baeckström återkommer i nr 2 1882 med en betraktelse om sjökrigskonst. Bland annat ironiserar han över rammtaktikens företrädare – i detta fall britterna Colomb och Noël²¹ - som ansåg att "2:ne flottor skulle hafva föga annat att göra, än att, med kanonerne liggande i en viss förut bestämd riktning, rusa emot hvarandra och söka med stäfvarne borra hvarandra i sank." Han företräder en mindre extrem syn: rimligt pansarskydd, lagom fart och en kombination av artilleri, ramm och minor. Artikeln avslutas i nr 3 och mynnar ut i behovet av att utreda en för svenska flottan lämplig taktik.

I nr 5 1882 hälsas Sjöförsvarskommitténs förslag. Dessa var kanske inte riktigt så bra som man kunde önskat men ändå tillfredsställande. Kommentar: Kommittén tillsattes 1880. Den ledde bl.a. till att sjöförsvaret började ställas om från en inomskärsflotta till en flotta som kunde ta upp strid utomskärs.

²¹ Kan vara Admiral Gerhard Noël 1845 - 1918

I nr 6 1882 återges avgående ordförandens, Cronstedt, anförande. I princip beklagar han att dagens sjöofficersutbildning har blivit för teoretisk och för lite praktisk. Kommentar: Striden om avvägningen mellan praktik och teori i officersutbildning har gamla anor och fortsätter än idag i samband med den s.k. akademiseringen.

Utbildningsfrågor diskuteras också i detta nummer i samband med årsberättelsen i artilleri. Föredraganden, kommendörkapten Christerson, anser att flottan behövde en särskild kår med utbildade artillerister. Av sjöofficern krävdes nu att han skulle vara sjöman, artillerist, infanterist och minör, skriver han. Att han också skulle kunna tillägna sig en ingenjörsutbildning och de djupa kunskaper i metallurgi som var nödvändiga för att konstruera de kanoner flottan behövde, vore för mycket begärt.

En översättning av en artikel publicerad i *Revue Maritime et Coloniale* av capitaine de frégate [kommendörkapten] L Rivel²² "Om Stridstaktiken" återges i nr 5 1883. Det är en brett upplagd artikel som börjar att diskutera skillnaden mellan sjötaktik och sjökrigskonst – dvs strategi. Rivel betonar vikten av kunnandet och den praktiska erfarenheten hos fartygschefer och amiraler; nödvändigt för att kunna planera striden. Grunden var kunskaper i historia men här dög inte 16- och 1700-talets amiraler. Man måste gå tillbaka till "årorernas tid" med Themistocles och Eurybiades²³. Han nämner här ett antal franska "moderna" taktiska tänkare som Bouët-Willaumez, de Gueydon, Jurien de la Gravière, Penhoat och Bourgois. Han hänvisar vidare till 1857 års franska *taktikreglemente La Tactique navale français*.²⁴ Han går sedan genom de olika vapentyperna: artilleriet, rammen och torpeden/torpedbåten. Beträffande artilleriet ges stridstekniska anvisningar för förekommande kanontyper. Om rammen skriver han att "Det är numera allmänt medgifvet att rammen utgör krigsfartygs mest fruktansvärda vapen." När det gäller torpeden noterar han att den enda strid som förts mellan fartyg med Whiteheads torped var den mellan *Shah* och *Huascar* [under kriget mellan Chile och Peru]. Även här diskuteras stridstekniska detaljer. Han hänvisar också till den ryske *capitaine* Makaroff som under kriget mot Turkiet använde en snabb paketbåt som bärare av torpedbåtar.²⁵ Artikeln fortsätter i nr 6 med formell och slutligen tillämpad taktik. Den avslutas med diskussion om ledningen av striden. Han citerar här amiralen Jurien de la Gravière : "Man måste framför allt besitta den oeftergifliga kunskap, som består i att förstå den kommenderandes minsta vink och halfva ord, att noggrant följa minsta afvikning som han gör i sin kurs, att inspireras af hans exempel och att kunna handla utan signaler. Häri ligger hela hemligheten af sjötaktiken." Fartygschefer och amiraler måste vara samspelade vilket krävde noggranna förberedelser. Varje officer måste noggrant studera taktiken med de olika vapnen. Samtidigt måste man vara öppen för utvecklingen hos främmande mariner. "Dessa äro de oafvisliga villkoren för att en nation skall af sin flotta kunna erhålla de stora resultat som hon har rätt att fordra." Kommentar: Det franska marina tänkandet var mycket livligt under 1800-talet och följdes noga i Sverige. Det är knappast en tillfällighet att TiS publicerar en artikel som eftertryckligt visar på behovet av såväl strategiskt som taktiskt tänkande liksom omfattande praktiska övningar.

I nummer 6 1883 finns en beskrivning av den tyska sjökrigshögskolan i Kiel. Artikeln mynnar ut i vikten av att skapa en svensk sjökrigshögskola.

²² Sannolikt Amiral Louis Jean Rivel 1843 - 1905

²³ Segrarna vid slaget vid Salamis 480 f.kr.

²⁴ Detta reglemente fick stor internationell uppmärksamhet Se Wedin, *Marianne et Athéna*, sid. 147 – 148.

²⁵ Franska *La Foudre* var ett specialbyggt fartyg för denna uppgift; sjösatt 1895 byggdes hon om till flygplanbärande experimentfartyg

I nr 1 1884 avslutas löjtnant Nissens årsberättelse i navigation som påbörjades i nr 6 1882. Ett mycket omfattande arbete som bl.a. beskriver alla de apparater som då var aktuella. Kommentar: En guldgruva för den navigationshistoriskt intresserade.

I nr 2 1884 diskuteras krigsmaktens ledningsförhållanden; enkannerligen flottans oberoende från armén. Utgångspunkten är en dansk debatt i ämnet. Skribenten avslutar med att argumentera för att flottan och armén hålls åtskilda m.h.t. den senares ”oproportionerliga anslag” och därav följande politiska tyngd. Det skulle finnas risk, framhåller han, att flottan ”stacks in i arméens leder”. Kommentar: För skärgårdsflottan, i dess olika skepnader, var naturligtvis samverkan med armén naturlig. Men när flottan under senare delen av 1800-talet får resurser som gör det möjligt att uppträda fritt till sjöss blir frågan om förhållandet mellan de två försvarsgrenarna allt viktigare. Steget från taktisk samverkan skärgårdsflotta – armén till strategisk samverkan örlogsflotta – armé var stort; och är fortfarande en debatterad fråga.

I nr 4 1884 föreslås skapandet av en amiralitetsstab för att stödja sjöministern. Dess viktigaste uppgift skulle vara att göra upp en strategisk plan för flottans organisation m.m. vid krig. Kommentar: Staben bildades i november samma år under namnet Flottans stab; tidigare hade chefen för flottans militärpersonal varit ansvarig. Denna hade dock inte den tyngd i försvarspolitik som Generalstaben hade.

Kapten Baeckström återkommer i nr 5 1884 med en diskussion om svenska örlogsfartygs egenskaper. Han kommer till följande slutsatser: Storleken måste vara anpassad till svenska skärgårdsförhållanden, de bör ha hög fart – minst 13 à 14 knop, artilleriet och vattenlinjen skall vara pansarskyddad och ha artilleriet i öppna torn, fartyg om mer än 2 000 ton bör ha ramm samt torpeder och 2 à 3 grova kanoner samt att det skall vara möjligt att skjuta föröver med två pjäser.

I samma nummer återges en brittisk artikel om behovet av att öva unga sjöofficerare i manövrering av ångfartyg. Artikeln diskuterades av KÖMS och man fann att det fanns ett stort behov av sådana övningar. Redaktionen drog slutsatsen att våra sjöofficerare nog fick för lite praktisk och för mycket teoretisk utbildning.

Ordförandens, konteramiralen F.W. von Otter, tal på högtidsdagen 1884, återgivet i nr 6 1884, behandlar KÖMS tillkomst.

Under rubriken ”Flottan under sistförflutna året”, i nr 1 1885, hälsas byggandet av Svea-klassens tre pansarbåtar liksom anskaffandet av två torpedbåtar, HMS *Hugin* och HMS *Galdr*. TIS önskar att byggandet av sådana ”minbåtar för självgående minor” skall fortsättas vid flera varv vilket skulle vara bra för vårt försvar och vår industri.

Den brittiske amiralen George Elliots föredrag om rammen är, till stora delar, återgivet i nr 3 1885. Den taktik som förespråkas av, bl.a., Colomb var ramning av motståndarens fartygssida. Men säger Elliot, det är sannolikt så att, när två flottor mötas för ramning, kommer rammen att träffa motståndarens stäv. Denna måste därför pansarförstärkas. Samtidigt måste fartygen ha kraftiga kanoner. Artilleriets verkan kommer emellertid att nedsättas av krutröken. Vidare skulle det vara svårt att träffa p.g.a. fartygens rörelser. I en krigsflotta borde därför rammen ha försteg, vilket

innebar stora krav på manöverförmåga. För fartyg avsedda för avlägsna farvatten var däremot kanonen det viktigaste. Torpedbåtar skulle komma att skydda de tyngre fartygen men eftersom varje flotta skulle vara omgivna av sådana skulle de komma att sysselsätta varandra.

I nummer 4 1885 skildras "Slaget på Min-floden" [idag kallat Slaget vid Fuzhou] mellan Frankrike och Kina i augusti 1884. Slaget är intressant eftersom det utspelas på en flod av en kombination av tunga fartyg, torpedbåtar, beväpnade barkasser etc. Artikeln kommer från franska *Revue Maritime och Coloniale* och bygger på den franska befälhavande amiralens rapport. Kommentar: Slaget är intressant eftersom det återges, i viss mån som modell, i Baeckströms lärobok i sjötaktik²⁶. Det var ungefär så som man föreställde sig att striden inomskärs skulle gestalta sig.

Frågan om bepansring diskuteras i en artikel av Captain Fitzgerald från RUSI i samma nummer. Denne noterar att det finns två skolor. Den ena anser att det är vattenlinjen som bör skyddas för att trygga fartygets flytbarhet medan den andra anser att det är delarna över vattnet som bör skyddas. Författaren stöder den förstnämnda linjen med tillägget att undervattensroppen bör indelas i vattentäta celler eftersom inget pansar kan stå emot tungt artilleri, ramm eller torpeder. Kommentar: Tanken att stora delar av skrovet, obepansrat, skulle kunna skjutas bort och lämna den bepansrade undervattensroppen plus diverse pansrade vitala delar högre upp var naturligtvis orimlig.²⁷

KÖMS ordningsman, kommandören Lind af Hageby, nedlägger sitt ämbete med ett anförande som återges i nr 6 1885. Ämnet är "Vårt lands sjöförsvår". Han understryker att en marin inte kan improviseras i krigstid och åberopar här bl.a. prinsen av Joineville och generalen af Lefréen. 1880 års sjö- och landförsvårskommitté var en besvikelse eftersom den förra hade kommit fram till: "Tydligt är, att förnämsta andelen af vårt lands försvar måste tillfalla hären, och att, tyngdpunkten af försvarsväsendet i sin helhet bör falla inom området för vår krigsmagt till lands." Relativt andra statsutgifter hade "sjövapnet" fått mindre anslag. "Den, som delar min åsigt, att tyngdpunkten borde förläggas till sjöförsvaret, måste med oro se, att de medel, som årligen anslås till sjöförsvarets ordnande, i så ringa mån ökas, jemfördt med statsinkomsternas ökning eller statsutgifternas tillväxt för andra ändamål."

I nr 6 1885 avslutas en artikelserie signerad Olof E. G. Norrbohm som med vissa avbrott publicerats sedan nr 3 1880: "Försök till historisk öfverblick af striderna om Sveriges sjöförsvår, dettas uppkomst och utveckling under innevarande århundrande jemte deraf föranledda betraktelser." Den skildrar striderna mellan olika falanger i Sverige avseende flottans utveckling från 1816 till "nutid". Den avslutas med konstaterandet att, medan andra mariner utvecklas, "befinner sig vår marin, *hors de concours*, uti ett oföränderligt *status quo*." Men, en dag kommer landet att ledas av vise män som förmår att utveckla våra resurser och ekonomi, hoppas Norrbohm. "Då den dagen kommer skola ej medel fattas till vidmakthållande af landets försvarsverk och ingen meningsstrid kunna hindra, att armé och flotta så organiseras, att hvardera vapnet på sin post förmår bevara Sveriges urgamla sjelfständighet och ära." Kommentar: Artikelserien skulle förtjäna en noggrann analys avseende de olika åsikter som framförts mellan officerare och politiker. Argumentet att "vi har inte råd med ett effektivt sjöförsvår" används, som bekant, ännu i Försvarsberedningens rapport "Värnkraft".²⁸

²⁶ Baeckström: *Lärobok i sjökrigskonst*, del 2, s. 166.

²⁷ Se Theodore Ropp, *The Development of a Modern Navy. French Naval Policy 1871-1904*, Annapolis, US Naval Institute Press, 1987, sid. 94

²⁸ Ds 2019 – 8, sid 191

Enligt nr 1 1886 genomförde flottan omfattande rustningar och en relativt lång beredskapsövning sommaren 1885.

Torpedbåtar var ämnet för en artikel i RUSI av kapten Gallwey som återges i nr 2 1886. Denne såg tre uppgifter för torpedbåtar: kustförsvar, skydd av egna fartyg mot torpedanfall samt anfall mot fientliga flottor. De kunde inordnas i två grupper: torpedbåtar som fraktades av andra fartyg och de som går för egen maskin. Torpedbåtar bör anfalla i grupp – 8 är rimligt m.h.t. svårigheterna att hålla ihop förbandet under mörker. Han konstaterar också att framgång är beroende av en vältränad besättning.

RUSI är åter aktuellt i nr 3 1886, nu med "Kammarherre Thorsten Nordenfelts föredrag om undervattensbåtar". Här redogör han bl.a. för de båtar han själv byggt. Kommentar: Nordenfelts första ubåt genomförde sin jungfrufärd på Mälaren 1883. Den såldes sedermera till Grekland. Franska *Gymnote* från 1888 var den första operativa ubåten.

Även i nr 4 1886 återfinns en artikel från RUSI: "Huru kunna vi göra det bästa af våra krigsfartyg?" av Captain Fitz-Gerald. Denne tar upp ett antal aspekter bl.a. vikten av ett modernt sjömanskap som inte domineras av segelexercis. Allmänt anser han att den brittiska flottan inte fått tillräckligt med medel. Kommentar: Det är påfallande många artiklar som hämtats från RUSI; varför skrev inte KÖMS ledamöter? Var detta ett sätt att "anonymt" framföra kontroversiella synpunkter?

Vidare återfinns i detta nummer två föredrag om minbåtars anfall. Löjtnant Dyrssen diskuterar behovet av taktiska regler för dessa vid kustförsvar. Han noterar att minbåten i första hand opererar kustnära eller som en del av en större flotta. Gabriel Charmes idéer om minbåtar på öppna havet betraktar han som "fantasifoster." Minbåtsanfall bör genomföras under mörker, dimma eller krutrök från skyddade utgångslägen i skärgård. Löjtnant H. Wrangels föredrag handlar om större fartygs möjligheter att skydda sig. Han diskuterar bl.a. skyddstjänst efter träff samt användningen av skyddsnet. Kommentar: Journalisten Charmes var den franska *Jeune Écoles* [unga skolan] propagandist.²⁹ Det är veterligt första gången som hänvisningar görs till denna skola. Herman Wrangel skulle bli en av TiS viktigaste debattörer.

Nr 5 och 6 1886 domineras av en ingående granskning av den "Tyska krigsflottans utveckling från 1873 till 1883 i översättning från tyska språket samt en skildring av fregatten *Vanadis* besök i Marocko.

Sammanfattning

Monitorerna – 2. och 3.kl pansarbåtar – hälsades med stor glädje när de kom. Men de utgjorde en återvändsgränd och ledde till att flottan blev en inomskärsflotta; ett amfibiskt bihang till armén. Framförallt 3.kl pansarbåtar hade lågt stridsvärde; de kunde, som 1879 års kommitté konstaterade, inte ens gå över större fjärdar i hårt väder. Härtill kom problemet med den fasta pjäsen som skulle riktas med hela fartyget; sannolikt en omöjlighet. Men inomskärsflottan passade det av armén dominerade försvaret. Denna situation förvärras med den av von Platen regisserade brytningen av

²⁹ Se Wedin, *Marianne et Athéna*, kap 8.

flottan i ett skärgårdsartilleri och en örlogsflotta, där den senare gavs låg prioritet. Men flottan enades igen redan 1873.

Blenda-klassens kanonbåtar innebar ett första steg ut från denna återvändsgränd; man talade om ett yttre kustförsvar, där kanonbåtarna passade in, och ett inre kustförsvar med monitorer. Både det inre och det yttre försvaret hade sina anhängare i flottan.

Sakta växte emellertid insikten fram att Sverige måste ha förmåga att hålla fienden från våra kuster, vi behövde därför en sjögående flotta. Resultatet blir HMS *Svea* 1884.

Det fanns faktiskt skäl för politikerna, varav många var officerare, att avvakta med anskaffning av nya, större fartyg. Utvecklingen hos de stora marinerna, i första rummet den brittiska och den franska, innehöll en mängd tekniska stickspår som till stor del hängde samman med kapplöpningen mellan det allt tyngre artilleriet och det allt tjockare pansaret. Resultatet blev att artilleriet vann och att fartyg byggdes med bara de vitalaste delarna skyddade av pansar – avbepansring eller *décuirassement*. Samtidigt var de tunga kanonerna inte särskilt effektiva – eldledning och skjutregler var ännu inte uppfunna. Laddningen av en projektil tog lång tid. Resultatet blev rammen.

Rammen utgör en intressant parentes. Den mottogs med stor entusiasm efter slaget vid Lissa 1866 men kom sedan bara att användas en gång till i strid – mellan peruanska *Huascar* och chilenska *Esmeralda* 1879. Däremot sänktes åtminstone ett eget fartyg med ramm: HMS *Victoria* rammades och sänktes av HMS *Camperdown* 1893. Tsushima-slaget 1905 var sista gången som rammförsedda fartyg möttes i strid. Men rammen hade då spelat ut sin roll; när artilleriet förbättrades blev närstrid mellan pansarfartyg omöjlig. Även hos svenska sjöofficerare var rammen populär trots att vårt första rammfartyg, HMS *Thule*, kom först 1895. Herman Wrangel argumenterade så sent som 1898 i *Svenska Flottans Bok*³⁰ för rammen med stöd av dess utnyttjande i franska flottan: detta ”vapen blir då ofta den svagares vapen mot den starkare”. Det är svårt att motstå misstanken att rammen passade in i tidens syn på krigföring präglad av nationalromantik och socialdarwinism: ett avgörande vapen i en duellstrid mellan pansarfartyg där chefernas skicklighet kunde fälla utslaget.

Minan utvecklas under denna tid från den förankrade typen, som användes i Krim-kriget, till en mobil variant – stångminan – och sedan till torpeden, som vi känner den. Minvapnet hade många anhängare – än så länge kanske främst hos de som argumenterade för det inre kustförsvaret men successivt vann vapnet i form av torpeden fler anhängare. Våra första torpedbåtar blir ett resultat av 1882 års försvarsbeslut, även om de fortfarande kallas för minbåtar.³¹

Torpeder och minor fascinerade många och de mest kuriösa koncept konstruerades och presenterades ofta i TiS. Däremot verkar inte den franska ”unga skolan” ha fått något genomslag

³⁰ Herman Wrangel: Svenska flottans bok. En populär framställning af vårt sjövapens utveckling och nuvarande ståndpunkt jämte skildringar af tjänsten och lifvet ombord, Joh. Seligmanns Förlag, 1898

³¹ Språkbruket var vacklande – det är ofta svårt att veta om det är, med moderna ord, mina eller torped som avses. När Captain David Farragut USN utropade ”*Damn the torpedoes, full speed ahead*” vid slaget vid Mobile Bay 1864 var det minor han avsåg.

(ännu). Den nämns bara en gång och då genom att kalla dess idéer om den autonoma havsgående torpedbåten för fantasifoster; vilket praktiska prov visade att den var.³²

Mot slutet av perioden nämns Nordenfelts ubåt men denna ledde inte (ännu) till några kommentarer, även om dåvarande ordföranden Sundin snuddade vid tanken. I övrigt presenterade TiS en stor mängd uppfinningar, inte minst inom navigationen. Artiklarna är ofta tekniska med omfattande formelsamlingar; tidens sjöofficerare måste ha varit duktiga i matematik. Men det fanns de som fann utbildningen alltför teoretiskt och att de unga sjöofficerarna inte fick tillräckligt mycket praktik. Tidens sjökommenderingar var också mycket korta - några månader per år i bästa fall.

Tyska sjökrigshögskolan och den svenska Kungl. Krigshögskolan inspirerade till förslag om en svensk sjökrigshögskola men denna idé förverkligades först 1898. Bristande teoretisk utbildning i strategi kan mycket väl vara en anledning till att diskussionerna i TiS oftare rör teknik och materiel, inte strategi.

Utbildningen av båtsmän fortsätter att vara ett problem som sätter snäva gränser för övningstidens längd – några månader under sommarhalvåret med undantag för längre expeditioner till avlägsna farleder; HMS *Blendas* expedition till Turkiet för att bevaka svenska intressen där under rysk-turkiska kriget 1877 – 78 är ett exempel på det senare.

Slutligen är det värt att notera hur många artiklar i TiS som är översättningar av brittiska och franska artiklar. Detta var naturligtvis ett sätt att följa med sin tid men kanske var det också ett sätt att diskret propagera för marina åsikter i ett försvar dominerat av armén.

Det fanns också ett annat viktigt forum för försvarspolitisk debatt – riksdagen. Många officerare var riksdagsmän. F.W. von Otter var exempelvis riksdagsman och minister i flera omgångar. Den där förda debatten återges sällan i TiS – bortsett från i artikelserien av Norrbohm 1880 – 1885. Slutligen skrev också sjöofficerare i Kungl. Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift (KKrVAHT). Det är därför viktigt att understryka att föreliggande arbete koncentrerar sig på de diskussioner som förs i TiS.

1886 – 1911: flottan får en strategisk doktrin

Den svenska arméns strategi hade ett geografiskt fokus: ta/försvara geografiska områden. Alternativet hade varit manöver i syfte att slå fienden; det sistnämnda var sannolikt omöjligt m.h.t. arméns låga rörlighet i ett ruralt Sverige. Det inre kustförsvaret, eller skärgårdsflottan i olika skepnader, passade bra in i denna strategi – flottan skulle försvara inloppen till Stockholm och stödja armén i Mälardalen samt, kanske, några andra områden. När flottan fick sjögående pansarfartyg, HMS *Svea* med efterföljare, fick flottan nya möjligheter och kunde börja frigöra sig från armén. En trovärdig marin strategi behövdes – men hur skulle den se ut? Hur skulle flottan, senare marinen, och armén förhålla sig strategiskt till varandra? Dessa frågor utgör huvudpunkten i detta avsnitt.

Marindirektör J. L Frykholms årsberättelse i artilleri återges i nr 1, 1887. Han inleder med historien om pansaret kontra artilleriet som ledde till de delvis bepansrade fartygen – HMS *Svea* var ett exempel på denna typ. En allt vanligare slutsats var att det vore stridsekonomiskt bättre att anfalla under ytan. En annan, ett ökat behov av manöverfärdighet. Ett resultat är att intresset starkt ökat för minbåtar och snabba halvpansrade kryssare. Minbåtarna [dvs. torpedbåtarna] hade blivit allt mer

³² Wedin, *Marianne et Athéna*, kapitel 8.

uthålliga, vilket visades av att våra [2.kl torpedbåtar] HMS *Hugin* och HMS *Seid* [omdöpt till *Blixt* 1887] kunnat gå hem från England. Avslutningsvis nämner han en ny fartygstyp: brittiska "*Torpedoboot-catchers*" och franska "*éclairieurs torpilleurs*" – d.v.s. de första jagarna enligt svensk nomenklatur, Frykholm avslutar med en beskrivning av HMS *Svea*.

Nr 2, 1887 inleds med Flottan under sistlidna året. Man noterar att de planer för förstärkning av flottan som föreslagits av 1882 års kommitté nu inte längre hade stöd i riksdagen som inte beviljat medel för ett nytt pansarfartyg. Grundtanken: "sjögående pansarfartyg af måttliga dimensioner i förening med rörlig torpedmateriel" var sund. Proven med nya HMS *Svea* hade gått utmärkt. Men riksdagen hade inte förstått att torpedbåtarna måste ha stöd av pansarfartyg när de uppträdde utanför kusten.

I samma nummer skriver kapten Dyrssen om de krav som borde ställas på torpedbåtar. Man hade ställt överdrivna förhoppningar på dessa; nu kom motmedel – torpedbåtsnät och torpedbåtsjägare – och det hade visat sig, bl.a. under en stor fransk flottmanöver, att de små båtarna hade svårt att klara hårt väder. 1.kl torpedbåtar [Huginklassen] kunde vara till sjöss i fyra dagar men då detta var otillräckligt behövdes moderfartyg. 2.kl minbåtar kunde bara operera inomskärs. Torpedbåtarna krävde också ökad utbildning av befälet.

I nr 3 1887 orienterar löjtnant Dahlgren om de möjligheter elektricitet innebär.

De franska övningar 1886 som Dyrssen ovan hänvisat till ges en noggrann beskrivning i nr 4, 1887. Avsikten var att studera torpedvapnets stridsvärde. Slutsatserna var: "1:o. De under byggnad varande bepansrade slagskeppen skola färdigbyggas; 2:o. Fransyska flottan bör ökas genom byggande af stora och moderna kryssare; 3:o. Torpedbåtar, föga lämpliga till sjelfständigt uppträdande och för operationer som räcka längre tid, äro förträffligt egnade till kustförsvar. 33 till 35 meters torpedbåtar äro dock härtill alltför små, och sådana böra icke byggas, utan båtar af betydligt större tontal." Motsvarande brittiska övningar beskrivs i nr 5 1887; men utan slutsatser. Kommentar: Den franska övningen var ett led i striden kring den Unga Skolan. Dess främsta talesmän, amiralen Aube och journalisten Charmes, hade hävdat att de stora fartygens vapen, i enlighet med principen om arbetsfördelning, kunde delas upp på små torped- och kanonbåtar. En av deras motståndare, amiral Bourgois, noterade efter övningen att torpedbåtarna "inte hade någon roll att fylla i kriget till sjöss." Men det var också en politisk och social fråga – de små fartygen ansågs vara mer jämlika. Marinminister Lanessan skrev att slagskeppet var reaktionärt, torpedbåten republikan. Det hela var också en strid mellan två strategiska synsätt: Aube utgick från tekniken, Bourgois från historien – liksom Clausewitz och, senare, Mahan.

I nr 6 1887 återges ordförandens, amiralen von Otter, högtidsanförande. Han konstaterar att "vårt fattiga land" inte haft råd att skaffa det sjöförsvar som behövdes varför "vi ha fått öfvergifva tanken att såsom förr vara färdiga att utkämpa fäderneslandets strider på öppna hafvet, att utgöra horden i fästet som måste nedgöras eller sprängas innan fästningen som är Sveriges fasta land, kan cernerats eller anfallas· vi ha måst åtnöja oss med den blygsammare om än icke mindre ärorika posten att utgöra första ledet i breschen." Men nu gällde det att göra det bästa av detta läge.

I samma nummer återfinns kommendörkapten Barnekows årsberättelse i artilleri med fortsättning i nr 1 1888. Efter att ha diskuterat frågan om artilleri kontra pansar noterar han att mot minan gav pansaret inget skydd. Det fanns två typer av minor: försvars- och anfallsminor. Beträffande de senare hade den självgående minan [torpeden] tvingat fram en ny typ av artilleri: snabbskjutande artilleri av 38, 47 eller 57 mm kaliber. Gentemot stångminbåten däremot räckte det med 25 mm kulspruta.

En insändare i nr 2 och 3 1888 diskuterar ovan nämnda franska eskaderövningar. Skribenten, signaturen G.v.D., konstaterar att pansarfartygen varit försedda med Bullivans (antitorped-)nät. Dessa tillät farter upp till 7 knop och hade fungerat väl mot torpederna. Vidare hade det tunga artilleriet kunnat verka mot minbåtarna trots näten. Minbåten var alltså inte ”hafvens konung.” Under en konvojövning var det hårt väder och då hade minbåtarna svårt att göra sig gällande. Slutsatsen var att för att ett anfall mot en konvoj skulle lyckas vore det nödvändigt att ”uppföra ett stort antal minbåtar.”

Nordenfelts undervattensbåtar uppmärksammas i ett föredrag av löjtnant Asker, återgivet i nr 4 1888. Asker drar slutsatsen att undervattensbåten skulle öka Sveriges försvarsförmåga; han ser den i första hand som ett medel att bryta en blockad. Kommentar: Den första svenska ubåten HMS *Hajen* tillfördes flottan först 1905. Ubåten och torpedbåten ansågs göra den traditionella blockaden omöjlig vilket ledde till den fjärrblockad som Storbritannien använde under första världskriget.

En insändare diskuterar minbåtarna. Han hävdar att det vore bättre med små minbåtar – om 40 ton (2.kl minbåt) och en ny klass, 3.kl minbåt, om 20 ton. De större, 1.kl minbåtar, behövde vi ej många av eftersom de var för stora för, exempelvis, Väddö kanal. Författaren ser uppenbarligen minbåten som ett inomskärsvapen. Den lilla typen skulle kunna fraktas runt Sverige på järnväg. Vidare borde minbåtarna få rörliga [torped-]tuber. Ett antal övningar beskrivs där minbåtar satts in i trånga farvatten och det då visats hur viktigt rörliga tuber vore. Kommentar: Det är lite oklart vad en fiende skulle göra i så trånga vatten som Väddö kanal. De sentida motortorpedbåtarna var på omkring 40 ton och kunde i alla fall landsvägstransporteras på trailer.

Ordförandens, von Otter, högtidstal återges i nr 6 1888. Det avhandlar det nu vakantsatta båtsmanshålllet som ersatts av en värvad sjömanskår. von Otter avslutar med: ”Ett torde dock kunna på goda skäl uttalas, nemligen att det nya manskapet i intelligens och lätthet att utbilda, lemnar det gamla långt bakom sig.”

I samma nummer återges ett föredrag publicerat i TiS danska motsvarighet av kapten Schoustrup. Denne föreslår att nya örlogsfartyg inte ska ha rigg, att manskapet borde utbildas på verkliga stridsfartyg och att modern materiel skulle användas vid utbildningen. Officerare och underofficerare borde rekryteras gentemot den moderna materielens krav.

I nr 2 1889 skildras 1888 års engelska stridsövningar av kapten Sandström. En slutsats är att blockad av en örlogshamn inte längre var möjligt i ångans tidevarv. Särskilt användbara för den blockerande var ”minbåtsjagare”. Minbåtar av 1.kl var inte användbara för den blockerande men väl för den blockerade. Kommentar: Detta var en fråga som diskuterades mycket under denna tid; blockad hade ju varit den traditionella brittiska strategin mot Frankrike.

Den första operativa ubåten, franska *Gymnote*, beskrivs i nr 2 1889.

Utbildningsfrågor dominerar nr 4 1889. En insändare rekommenderar införandet av en myndighet som kunde biträda Flottans Stab med att planera och genomföra större övningar. En annan diskuterade de brittiska krigsövningarna på grundval av en officiell rapport. Skribenten föreslår att Sverige, i likhet med England, inför en stridsdomarfunktion vid större övningar så att övningarnas resultat och därmed Flottans förmåga skulle få en ordentlig avdömning.

Mariningenjör Liljehöoks föredrag om minbåtar och deras utveckling återges i nr 5 1889. En sådan definierades som ett relativt litet fartyg, med hög fart, beväpnat med stångminor eller självgående

mina samt ofta lätt artilleri. Engelska, franska och italienska övningar hade visat att 40 tons minbåtar inte kunde uppträda fritt till sjöss i dåligt väder. Visserligen hade en del båttyper visat god sjöduglighet men ändå inte stridsduglighet – exempelvis för att det inte gick att skjuta torpederna i dåligt väder. Minbåtarna borde, med moderna ångmaskiner, kunna nå 26 knop. Allra viktigast var dock personalens utbildning.

I sitt högtidsanförande, nr 6 1889, skriver ordföranden, von Otter, om den italienska kryssaren *Piemonte* som en förebild: hög fart, stor manöverduglighet, stor anfallskraft samt rimligt skydd. Fartyget var, jämfört med de svenska korvetterna, mycket kraftigare och snabbare men nog inte dyrare, trodde amiralen.

I nr 5 och 6 1889 samt 1 och 2 1890 återges en artikel "Om undervattens-minering" af Lieut.Colonel Bucknill B. E. (Ret.). Artikeln behandlar fasta mineringar ur såväl taktisk som teknisk synvinkel.

I nr 1 1890 skriver kapten Dahlgren om vårt kustförsvar. Han drar följande slutsatser om vad som behöver göras: "1:o) Försvaret af vårt land organiseradt på grundvalen af våra kusters försvar; 2:o) Flera i förväg beredda positioner å strategiskt viktiga punkter för att möta fientliga företag mot kusten och till stöd för örlogsflottans fartyg; 3:o) Ordnad bevakning af kusterna, samt 4:o) Ett intimare samband mellan flotta och armé, såväl hvad försvarets organisation som öfningarna i fredstid beträffa." Han rekommenderade också en gemensam chef och stab för både armén och flottan. Kommentar: Dahlgren rekommenderar alltså att centralförsvaret ersätts med ett kustförsvar. Han var mycket före sin tid; den förste överbefälhavaren tillsattes 1939; försvarsstaben organiserades 1937.

I nr 2 1890 beskriver konteramiral Lagerberg den nya brittiska kryssaren HMS *Blake*. Han påpekar särskilt vilken kraft det med sina 9 000 ton och höga fart (22 knop) skulle utveckla vid ramning.

I nr 2 – 4 1890 samt i nr 2 och 3 1891 presenteras en artikel av den tyske författaren Attlmayr med titeln: "Om det moderna krigsfartygets tre vapen och den af dem betingade taktik." Beträffande artilleristrid drar han följande slutsats: "Ur våra undersökningar af artilleristriden framgår såsom en allmän grundsats, att breddsidan ännu spelar huvudrollen om också icke i lika hög grad som fordom. Flottorna måste alltid vara så formerade, till och med under artilleristrid på stor distans, att de städse äro redo att utan dröjsmål antingen övergå till direkt anfall eller undvika ett sådant." Beträffande torpeden [Attlmayr använder detta ord] och rammen kompletterar de varandra – torpeden förbereder ramningen. Torpeden kommer att spela en huvudroll i sjöstriden. Attlmayr diskuterar också den taktiska sammansättningen av torpedbåtsflottiljer och dessas taktik. Men mot dessa stod torpedbåtsjagarna – dessa utgjorde den starkes defensiva vapen medan torpedbåtarna var den svages offensiva vapen. Slutligen diskuterades rammstriden. Här tycks författaren hysa vissa tvivel om ramning av nutidens slagskepp verkligen var möjlig.

En annan artikel av Attlmayr, nu angående kolonnformering återges i nr 3 1890. Efter slaget vid Lissa hade denna blivit omodern men författaren visar att kolonnformeringen var den mest flexibla och underlättade såväl artilleri- som torpedstrid. Lämpligt antal fartyg i varje kolonn var 3 – 4; dvs en division. Divisionerna skulle eftersträva att nå fiendens flank varifrån man kunde gå in för ramning. Kommentar: Som vi sett ovan förordade man olika triangelformeringar vid denna tid i syfte att underlätta ramning. Men Attlmayr tvivlade uppenbarligen på ramningen. Han var uppenbarligen en populär profet vid denna tid.

I nr 4 presenteras ordförandens, von Otter, högtidstal. Efter en lång historisk betraktelse konstaterar han att flottan måste kunna hindra fienden från att ta våra hamnar, att fiendens transportflotta var sårbar samt att flottan måste kunna "kasta sig över" fienden när och var tillfälle erbjöds. Om vi inte kunde detta [och det kunde man väl inte] så var det viktigt att förekomma tankar som skulle kunna motverka den plan som nu följdes för att vi åter skulle kunna få en tillräckligt stark flotta.

Kommentar: Vilka var de vars tankar som måste förekommas? Armén? Delar av flottan?

En anonym insändare jämför torpedbåtar i olika länder. Han särskiljde: båtar om mer än 100 ton för att följa flottorna i alla väder, 60 – 100 ton för att följa flottorna kustnära, 30 – 50 ton för kust- och hamnförsvaret, 10 – 15 ton som föras ombord på särskilda fartyg eller på slagskepp. Sveriges minbåtar var om 65 resp. 40 ton och väl lämpade för våra behov; dessa räckte för Östersjön och Kattegatt. Men egentligen behövde vi inte större minbåtar än 40 ton, det viktigaste vore att förse dessa inte bara med stävtuber utan också med rörliga tuber. Båtar typ pansarbåten HMS *Götas* ångslup bestyckad med torpeder i "korgtuber"³³ skulle ofta kunna ersätta större och dyrare båtar.

Nr 4 1891 anger ett antal prisfrågor. Flera berör utbildning och administration. Några är särskilt intressanta: no 8) är tacklade fartyg nödvändiga för utbildning av befäl och manskap? 9) är ett närmare samarbete mellan land- och sjöförsvaret påkallat m. anl. av a) organisationen av landets försvar b) övningar i fredstid? 10) Kan handelsflottan användas för att förstärka örlogsflottan och vilka förberedelser skulle detta kräva? Kommentar: Det är intressant att se hur flottan verkar för samarbete med armén medan denna närmast anser att flottan skall underordnas armén. Den sista frågan är ytterligare ett tecken på att flottan i första hand såg som sin uppgift att bekämpa landstigningar medan skydd av sjöfart inte ges någon större tyngd

Signaturen O.S. redogör för brittiska flottans eskaderövningar 1891 i nr 2 1892. Torpedbåten hade visat sig vara effektiv men den var främst lämpad för överraskande nattanfall. Han nämner att det i riksdagen fanns krafter som ansåg att sjöförsvaret uteslutande borde bestå av torpedbåtar. Franska flottans övningar diskuteras i samma nummer. I nr 3 redovisas den ryska flottans övningar: även här hade minbåtarna gjort lyckade anfall tack vare överraskning.

I samma nummer kommer ett nytt förslag om bildandet av en sjökrigshögskola. Internationella jämförelser görs men det mest intressanta är att författaren, signaturen Gh.D.,³⁴ noterar sjöofficerarnas svaga krigsvetenskapliga bildning. Denna ledde i sin tur till onödiga interna stridigheter – exvis. flottans delning 1866 – men också till svaghet i den nationella försvarsdebatten, vilket kunde leda till att flottan fick föra en tynande tillvaro. Författaren hänvisar till tidigare debatt i TIS i denna fråga och konstaterar att denna inte ledde till något än en viss reformering av läroverket i Marieberg [d.v.s. Kungl. Krigshögskolan]. Ämnet tas åter upp av en annan, anonym, skribent i nr 3; denne understryker dock snarast behovet av teknisk kompetens. Kommentar: Historien visar entydigt vikten av bra högre utbildning för utveckling av det strategiska, operativa och taktiska tänkandet.

I nr 5 1892 återges ett brev från amiral Colomb till kommendörkapten C.G. Flach angående Sveriges försvar. Amiralen talar här för *great clouds of torpedoboats*. Brevet tycks vara föranlett av Flachs intresse för Colomb's bok *Naval Warfare* från 1891. Kommentar: Flach hade träffat Colomb under tjänstgöring i brittiska flottan och introducerade denne i Sverige. Colomb var en förespråkare för "den lätta flottan". Det viktiga är dock att *Naval Warfare* populariserar strategin *Fleet-in-being* i

³³ Oklart vad detta kunde innebära

³⁴ Sannolikt Gerhard Dyrssen, blivande sjöminister

Sverige.³⁵ Flach översatte boken till svenska 1903. Denna strategi hade då redan introducerats på svenska genom det företal som Flach skrev till sin översättning av Arnold-Forsters bok *In a conning Tower: I manövertornet* (1892)³⁶. Colomb kom också att spela en roll i dåtidens försvarsgrensstrid då denne, sannolikt i samarbete med Flach, hade skrivit ett brev om Sveriges försvar som publicerats i alla huvudstadens tidningar efter 1892 års urtima riksdag. Detta föranledde följande kommentar i Stockholms Dagblad 13/12 1892: "Sangviniska naturer ha velat i flottan se vårt enda betryggande försvar, och, förmenande att vi sjelfva här hemma icke mäktat eller velat tillbörligen utreda frågan, anlitat utländske auktoriteter om råd och hjälp."³⁷ Det kan vidare noteras att Flach och kapten Gösta af Ugglas var de första svenskarna som gått *US Naval War College* 1894.³⁸

Nr 1, 1893 börjar sedvanligt med "Flottan under sistförflutna året" som denna gång inleds med en strategisk betraktelse. Försvarsfrågan hade nu fått sin lösning vid 1892 års riksdag. Men mycket arbete återstod. Med våra geografiska förhållanden krävdes en armé och en flotta. Flottans större rörlighet gjorde den bättre rustad att bevara vår neutralitet än armén och den kunde avskräcka från anfall. Flottans uppgift började därför redan "före kriget", den måste alltså vara stark redan i fredstid. I krig skulle flottan uppehålla eller hindra en fiende och därmed ge armén tid att kraftsamla till sannolikt hotade punkter. Men om flottan blev slagen måste Sverige ha en stark armé. Sjökrigshistorien visade entydigt att större krigsföretag inte lyckats med mindre än att herraväldet till sjöss var obestritt. Vår kust gav oss goda möjligheter att bestrida fiendens herravälde; vi behövde alltså inte vara jämbördiga - vilka flottans belackare hävdade - för att kunna utgöra ett allvarligt hot. Kommentar: Olyckligtvis vet vi inte vem skrivit detta. Flach är dock misstänkt. Här finns ett antal nya element, fortfarande aktuella, som flottans roll i fred liksom dess uppgift att genom att hålla gard för att vinna tid för armén. Det är också första gången någon skrivit om herravälde till sjöss liksom använt begreppet "bestrida" detta. Diskussionen om uppgiften att utgöra ett hot, är direkt tagen ur idén med *Fleet-in-being*. Man bör komma ihåg att Mahans *The Influence of Sea Power upon History, 1660–1783* kom ut 1890 och Colomb's *Naval Warfare* 1891. Med all säkerhet lästes dessa böcker ivrigt.

Brittiska och franska eskaderövningar behandlas i nr 2 1893. Signaturen -g- konstaterar att torpedbåten nu blivit sjödugligare och snabbare; och kunde följa de stora fartygen till sjöss. De var inte längre den svages vapen mot den starke. Signaturen O.S. rapporterar å andra sidan om ett antal haverier bland de brittiska torpedbåtarna under deras manöver.

Kapten Frumerie diskuterar i nr 4 1893 pansar och vapen med anledningen av sänkningen av HMS *Victoria* [genom ramning av misstag]. Han konstaterar att artilleriet nu var det viktigaste vapnet. Man hade också en mer balanserad syn på bepansringen liksom på kanonernas storlek – jättekanonerna var på väg ut.

Ordförandens, von Otter, högtidstal återges i nr 5 1893. Denne hade under sommaren lett årets eskaderövning. Det framgår att dessa var relativt ovanliga. von Otter konstaterar bl.a. att genom

³⁵ *Fleet-in-being* grundas på amiralen Lord Torringtons försvarsbrev när han efter slaget vid Beachy Head 1690 ansågs ha varit alltför passiv gentemot den överlägsna franska flottan. Colomb's definition av begreppet är, i Flach översättning, "... en 'fleet in being' skulle sålunda vara en flotta, som är i stånd och fast beslutet att anfälla en fiende, hvilken i sin ordning ämnar företaga ett anfall mot det landtområde, förstnämnda sjöstyrka sig uppdraget att skydda."

³⁶ Hattendorf och Sundell, sid 47.

³⁷ Colomb. Flachs företal sid VIII till P.H. Colomb, *Sjökriget. Dess grundregler och dess förande historiskt behandlat*. Översatt av C.G. Flach. Tredje upplagan, Linköping, 1903.

³⁸ Hattendorf och Gunnar Sundell, sid 47.

utnyttjandet av våra skärgårdar hade *blå* styrka lyckats löpa ut mot *röd*, som alltså inte lyckats blockera blå. Detta var viktigt eftersom flottans belackare ofta framförde att flottan inte var till någon nytta just för att den skulle bli instängd av fienden.

I nr 1 1894 och 2 samma år har H. Wrangel upptecknat ett antal aforismer angående sjökriget. Två förtjänar att återges här: "Det bästa kustförsvaret är en flotta." (Mahan). "Resultatet af den förbättrade fartygsmaterielen går ut på att operationer mot land måste bli allt mera sällsynta öfver ett haf, som icke är fullständigt beherrskadt, men deremot vida lättare och säkrare öfver ett beherrskadt haf." (Colomb).

C.O. Nordmans bok *Kriget och krigsinrättningar, en bok för alla* recenseras i samma nummer. Recensenten upprörs, med rätta, över att författaren skriver "krigets avgörande alltid torde falla på land." Medan flottan avfärdas med att det "visserligen kan anmärkas att Sverige har att sörja för sina kusters försvar". Positivt var dock att H. Wrangel fått in ett, allt för litet, kapitel om flottan.

Kapten von Arbins årsberättelse i 5. Vetenskapsklassen 1893 återges i n 2 1894. Bl.a. hälsas tillkomsten av Karlskrona artillerikår med tillfredsställelse. Den för sjötjänst avsedda delen av sjöförsvarets personal skulle nu befrias från att bemanna sjöbefästningarna vilket skulle öka mobiliseringsförmågan. "Med tillfredsställelse kan man sålunda helsa tillkomsten af den nya kåren och samtidigt hoppas, att med denna kår kustartilleriet må utvecklas derhän, att en fullständig samorganisation mellan detta vapen och flottan uppkommer, på det att de, som i krig kunna komma att strida sida vid sida och derunder hafva samma operationsföremål nemligen den fiendtliga flottan, redan under freden måtte komma i tillfälle att blifva förtrogna med hvarandras krigskonst och de medel, som stå den ena eller den andra tillbuds att fylla sin uppgift." En insändare i samma nummer, citerande von Moltke, ansåg dock att bara sjöofficerare skulle kunna bedöma hotet och svagheterna i de fiendliga eskadrar som kåren skulle bekämpa. Kommentar: Kåren bildade kärnan i Karlskrona kustartilleriregemente när detta bildades 1902.

I samma nummer diskuteras 1892 års härordning – bl.a. ökades de värnpliktigas övningstid till 90 dagar - och de konsekvenser denna skulle få för flottan. Man var rädd för att "stammen" skulle ersättas av värnpliktiga, huvudsakligen utbildade i armén. Det hela var ett exempel på Flottans stabs svårighet att få gehör för flottans behov gentemot den mäktiga generalstaben.

Fortfarande i samma nummer återfinns en anonym artikel, "Friktioner", om försvarsgrensstriden mellan "hären" och flottan. Författaren vänder sig mot arméns "supremati" avseende försvaret, centralförsvarsstrategin och arméns tro att den ensam kunde "kasta en fiende i havet". Armén dominerade också de krigshistoriska skildringarna. Med järnvägens tillkomst hade nu centralförsvarsstrategin delvis övergivits och armén tänkte sig kunna kraftsamlat slå tillbaka en landstigning varhelst den inträffade från en central utgångsgruppering. Armén spred också en falsk propaganda på temat "att hären är hufvudvapnet, att en flotta aldrig kan hindra en landstigning, att flottan är ett jembörelsevis dyrt vapen m. m." Därav friktionen. Denna kunde bara motverkas genom upplysning. Men också genom gemensamma övningar m.m. Kommentar: Frågan är evig. Men en orsak är Generalstabens tyngd och sammanhållning. Dess krigshistoriska avdelning har spelat en mycket stor, och sinister roll; flottan har inte haft någon motvikt och har, som skribenten skriver, varit splittrad mellan stora och lilla flottan etc. Det faktum att det var flottan som höll ihop stormaktssverige har aldrig fått något genomslag.

I detta innehållsrika nummer finns också en anmälan av boken "Sjövapnets betydelse för fosterlandets försvar" av H. Wrangel, *Svenska Nationalföreningens Skrifter* III. Kommentar: Det är

tydligt att sjöofficerarna nu börjar gå på offensiven mot arméns ledande ställning till förmån för ett mer balanserat försvar som tar hänsyn till vårt maritima läge. Samtidigt ifrågasätter aldrig sjöofficerarna arméns betydelse – problemet är att det omvända inte gäller. Wrangel kommer att spela en stor roll för flottans tänkande tills han 1909 blir chef för kustartilleriet.

Slaget på Yalu-floden 1894 mellan Japan och Kina 1894 skildras i nr 5 1894. En erfarenhet från svensk sida var att det alltid skulle vara möjligt för oss att bestrida en fiendes herravälde över havet och därmed förhindra en fiendes alla större landstigningsförsök mot vår kust. Kommentar: Slaget kom att diskuteras mycket eftersom det var det första mellan rimligt moderna flottor. Man ser också att *Fleet-in-being* principen slagit igenom i svenska flottan.

Nr 1 1895 innehåller ett föredrag av H. Wrangel, föredragande i sjökrigskonst och sjökrigshistoria. Han åberopar Colomb och Mahan men också Clausewitz, Lloyd och Jomini. Han noterar att landkrigskonsten studerats under mer än ett århundrande medan sjökrigskonsten är relativt ny. Stödjandes sig på Mahan poängterar han det moraliska, det personliga elementet. En slutsats är att sjökrigshistoria är av utomordentlig betydelse vid utbildningen av flottans befäl. Beträffande kriget mellan Japan och Kina konstaterar han att Kina valt en defensiv strategi vilket strider mot all sjökrigskonst. Kina hade också splittrat sin flotta i stället för att kraftsamla. Han noterar att inte ens den bästa sjökrigsmaterielen vinner om den hanteras dåligt. Kommentar: Sjökrigskonsten har studerats mycket längre än så men det är med Mahan och Colomb som den får sitt genombrott. Det intressanta är emellertid att Wrangel diskuterar kriget med utgångspunkt i sjökrigsteori.

Numret innehåller också ett kort utdrag ur en instruktion för Generalstabens fältövningar där det framgår att Flottans stab förväntades vara underställd chefen för denna.

Wrangel kommer igen i nr 2 1895, nu med ett föredrag om Colombs *Naval Warfare* och Mahans *The Influence of Sea Power*. Han föredrar den senare som kraftigare än Colomb betonar det moraliska elementet, trycker på vikten av verksamhet samt sjömakts tysta verksamhet – dvs dess verksamhet över tid i motsats till de relativt ovanliga sjöslagen. Han förklarar *Fleet-in-being* med "Äfven underlägsna, till och med slagna flottor, hafva gång efter annan utgjort tillräckligt hot mot landstigningsföretag. Detta är så att säga den röda tråd, som genomgår större delen av Colombs arbete." Kommentar: Vid denna tid lades, i socialdarwinismens anda, stor vikt vid (strids-)moralen. Resultatet framgår av krigskyrkogårdarna från första världskriget.

Ett av Kapten C.G. Flach hållet föredrag om *US Naval War College* återges i nr 4 1895. Av särskilt intresse hade varit dels de praktiska ramningsövningarna med väl avfendrade båtar och dels de strategiska sjökrigsspelen. Efter en diskussion antog KÖMS en resolution om anordnandet av dels en huvudsakligen teknisk kurs för yngre sjöofficerare och en strategiskt-taktisk frivillig kurs för officerare "af mera mogen ålder".

Årets svenska eskaderövning skildras i nr 5 1895. Krigsövningen [tillämpningsskedet] bestod av tre skeden. I skede A övade man att oskadliggöra inom ett visst skärgårdsområde befintliga rörliga stridskrafter. I skede B övade man försvar av kust som ej skyddas av skärgård. Skede C, slutligen, övade "hastiga koncentrerings till vissa punkter inom ett begränsadt kustområde". Skribenten beklagar särskilt det bristande intresset från allmänheten. Positivt var att förmågan till skärgårdsnavigering kraftigt förbättrats: "Sedan man varseblifvit [pansarbåten HMS] *Thule* gå den krokigaste och trängsta leden inom det stora skärgårdsområdet, torde det vara att hoppas, att den sista resten af den fruktan för skärgård, som man, visserligen ännu sporadiskt, kan spåra från "stora flottans" tider, skall vara försvunnen och vi i stället kommit till insigt om skärgårdens utomordentliga

vigt för vårt sjöförsvaret och skatta den som vårt bästa, förut misskända eller allt för litet kända värn.” Vidare hade *Blå* styrka varit höggradigt oförsiktig: ”Vi sätta visserligen flottans uppgift och även dess förmåga att värna kusterna synnerligen högt, men att med en betydligt underlägsen styrka, på en jmförelsevis begränsad öppen kust, utan ordnad signalväsende, utan rekognoseringsfartyg och endast försedd med torpedbåtar afsedda för navigering inomskärs, tro sig kunna skydda denna kust; detta synes oss vara en chauvinism.” Kommentar: Skede A är intressant – hur kom den fientliga flottan in i skärgården? Betr. den sista iakttagelsen så påpekade skribenten att denna taktik också användas av flottans motståndare – om detta fungerade så skulle bara små torpedbåtar behövas.

Signaturen -n- tar i nr 4 1896 upp förhållandet mellan flottan och armén. En utredning hade förordat en sammanslagning av land- och sjöförsvarsdepartementen. Denna hade ansett att det inte längre fanns någon skillnad mellan de två arenorna och att operationerna borde ledas av en hand, iland; taktiske ledarens [för att använda en modern term³⁹] handlingsfrihet skulle minska. F.d. generalmajoren von der Lancken, en av utredarna, hade skrivit att flottan inte hade någon självständig uppgift utan borde agera i nära samband med armén och att flottans operationer strategiskt och delvis också taktiskt borde ledas av befälhavare från armén. von der Lancken ansåg vidare att, i krig och vid neutralitet, så hade flottan och armén en gemensam front. Men detta var givetvis fel eftersom flottans front, om man nu kunde tala om front i sjökriget, snarast låg vid fiendens kust. Ett allt för nära samarbete skulle vara farligt för fosterlandet. Skribenten ansåg naturligtvis att flottan och armén borde vara jämbördiga och att krigföringen till sjöss måste ske i enlighet med sjökrigets lagar. Kommentar: Utredningen visar vilken uppförsbacke flottan hade i att skapa förståelse för sjökrigets strategi och taktik.

Torpedbåten hade sina förespråkare. I TiS 2 1897 föreslår signaturen *K.P.* en kraftig satsning på detta vapen nu när torpederna blivit träffsäkrare tack vare gyroskopet. Sverige borde bygga upp 6 torpedbåtsdepåer längs kusten och anskaffa ett stort antal båtar. Hälften av dessa skulle vara stridsklara vid depåerna och därigenom utgöra ett första försvar. De andra kunde delta i eskaderövningar etc. 2.kl. torpedbåtar skulle kunna fraktas med järnväg och passera slussar för att förstärka i hotade riktningar. Större torpedbåtar borde kunna hålla sjön och gå i skärgård. Kommentar: Tanken att sprida ut små fartyg längs kusten var typiskt för den franska Unga Skolan.

I artikeln ”Det ljusnar” i samma nummer citerar signaturen -i- ett antal inlägg av flottans motståndare. Signaturen G.B. [sannolikt general Gillis Bildt] hade skrivit: ”Äfven om vi egde ett 20-tal pansarbåtar och ett 100-tal torpedbåtar, skulle vi snart komma till erfarenhet af den gamla lärdomen, att en stark örlogsflotta visserligen verksamt kan bidra till försvaret af en sjöstat all den stund den kan hindra eller försvåra fiendens transporter, men att den aldrig utan att ega en orimlig öfverlägsenhet kan omöjliggöra sjelfva landstigningen.” en okänd skrev: ”Men vore det klokt att utkämpa hufvudstriderna på ett så vanskligt element som vattnet.” Vid denna tid var byggandet av Bodens fästning aktuellt. T.f. generalstabschefen hade i detta sammanhang skrivit att flottan borde kunna skydda arméns flank och rygg mot havet. Signaturen -i- avslutar med att önska ett bättre samarbete mellan flotta och armé. Kommentar: Det återgivna citatet visar åter hur svårt det var för flottan att förklara ett sjöförsvars funktion. Gard för att skydda arméns flank var en av ÖBs tio punkter i ÖB 90.

Löjtnant Gram fick hedersomnämning för sin tävlingsartikel, nr 4 1897, angående lärdomar från kriget mellan Kina och Japan. Många av lärdomarna var snarast negativa, vad vi borde undvika. En sådan var ”Den svenska flottan bör nemligen *icke* uppsöka en stark position och stödd på dess

³⁹ Idag säger man Officer in Tactical Command.

befästningar söka utföra något slags "flank-hot" - ty så gjorde den kinesiska sjöstyrkan -- och misslyckades. Hon skall *icke* tåla. att de fientliga kryssare i lugn och ro rekognosera hennes ställning samt *icke* genom veckolångt uppehåll å en och samma ankarplats visa överksamhet och slutligen: hon skall *icke*, när landstigning företages inom hennes allra närmaste aktions-sfär tveka att, trots den öfverlägsna fientliga flottans närvaro, med alla krafter söka upprifva transportflottan." Kommentar: Det framgår att Kinas förlust av vissa togs som intäkt för att sjöförsvaret var ineffektivt.

Ledamoten Pihlgren återger sin årsberättelse i Skeppsbyggeri och Maskinväsende år 1897 i nr 1 1898. Det är en nöjd ledamot som kan redovisa de nya fartygen HMS *Oden* och HMS *Örnen*. Vidare är två pansarbåtar (*Thor* och *Njord*), två torpedkryssare (*Ejdern* (omdöpt till *Claes Horn*) och *Tärnan* omdöpt till *Jacob Bagge*) samt 3 torpedbåtar (*Blixt*, *Meteor* och *Stjerna*) beställda. Medel finns för beställning av ytterligare torpedkryssare och torpedbåtar. Kommentar: Nu inleds flottans guldålder både materiellt och konceptuellt. Beslut om inrättandet av en sjökrigshögskola togs också av 1897 års riksdag (TiS 2 1898).

I nr 3 1898 skriver Leonard Key om, vad vi skulle kalla, en informationsstrategi. Han föreslår bildandet av ett marinmuseum i Stockholm samt en marinlitteraturförening. Kommentar: Båda förslagen genomförs; det förstnämnda 1913 och det senare gav ut sin första bok 1903.

Marinlitteraturföreningen kom att spela en mycket stor roll för upplysning avseende sjöförsvaret.

I samma nummer finns också två debattartiklar som diskuterar kustartilleriets organisation.

Kommentar: Kustartilleriet, som inte formellt fanns, bestod av Vaxholms och Carlskrona artillerikårer.

KÖMS tävlingsämnen för 1900 innefattar frågan om undervattensbåtars eventuella nytta för svenska försvaret.

Wrangel får KÖMS silvermedalj för sin uppsats om det strategiska sambandet mellan flottan och armén som återges i nr 2 1900. Wrangel särskiljer tre fall i samband med försvaret av Sverige mot invasion. 1) det finns ingen flotta eller denna är slagen, 2) det finns en flotta men ingen armé, 3) det finns både flotta och armé. I det första fallet har angriparen herravälde till sjöss, han kan välja plats för anfallet, han kan snabbt och i hemlighet manövrera på de inre linjerna. I det andra fallet kan fienden sprida ut sig och snabbt ta sig iland där han inte möter något motstånd; " Flottan ensam utgör icke något betryggande försvar". I det tredje fallet tvingar armén angriparen till en kraftsamlad insats med en stor transportflotta. Det var denna som var fiendens svaga punkt och som gjorde att den kunde hotas t.o.m. av en mindre flotta tack vare *Fleet-in being* principen, som nu var "oomstridd". Ju större armén var, ju lättare kunde flottan utföra sin huvuduppgift samtidigt som den bibehöll sin handlingsfrihet. Kommentar: Vissa av dessa tankar har läsaren mött ovan. Men Wrangel utvecklar resonemanget till en verkligt strategisk analys. Man ser vilken betydelse *Fleet-in-being* principer har – nämligen att även en svagare flotta kan ha strategisk betydelse, vilket vissa av arméns företrädare inte ville förstå. Han stöder sig också på Callwell⁴⁰ och indirekt på Jomini ("de inre linjerna").

Undervattens- och luftarenorna förs in i TiS 1 och 2 1901. Den förra med artikeln "Om undervattensbåtar särskilt med hänsyn till deras användbarhet vid försvaret av Sveriges kuster" av kapten Posse. Jagarna, "destroyers", gjorde det nu svårt för torpedbåten att komma åt fiendens pansarfartyg. Svaret var att förvandla torpedbåten till undervattensbåt. Här såg författaren två uppgifter: försvar av hamnar exempelvis mot kustbeskjutning och vissa skärgårdsområden samt att

⁴⁰ Sir Charles E. Callwell: *The Effect of Maritime Command on Land Campaigns since Waterloo*. 1897.

vid en blockad av vår kust tvinga den blockerande fienden längre ut med lägre effektivitet som följd. Författaren avslutar med: "Om undervattensbåten håller hvad den lofvar, torde vi för försvaret af våra kuster ej kunna finna en lämpligare representant för "a fleet-in-being". I artikeln "Om luftballongen i sjökrigets tjenst" av signaturen C. ser artikelförfattaren ballongen mot bakgrund av den betydelse skärgårdarna hade för flottans strid: ballongen gjorde det möjligt att spana mot en annalkande fiende med flottan fortfarande dold och skyddad i skärgård. Kommentar: Ballongfartyget no 1 sjösattes 1902.

Wrangel återkommer i nr 1 1901 med en lång artikel "Återblick på svenska flottans öden under det nittonde århundradet". Han beskriver hur flottan hade det svårt att göra sig gällande i försvarsdebatten, vilket vi sett ovan. Men varför? Jo, en bristande insikt i sjökrigshistoria och sjöstrategi. Kommentar: Wrangel skriver här tydligt in sig i den historiska skolan som Mahan representerade i motsats till den teknologiska skolan som den franska Unga Skolan representerade.

I nr 3 1903 publiceras en annan belönad artikel, nu av Otto Lybeck och Erik Hägg. Artikeln hade belönats redan 1901 men författarna avvaktade med publicering till dess att regeringen offentliggjort ett betänkande som i stort överensstämmer med artikeln. Artikeln, "Strategi och fartygsbyggnad", inleder med att konstatera att om vi kunde förhindra att fienden fick herravälde till sjöss så löste flottan därmed alla sina uppgifter som hindrandet av invasionsförsök, skydd mot handelsblockad och skydd mot brandskattning. För detta krävdes en effektiv flotta som hade operationsfrihet. Vår flotta skulle sannolikt vara underlägsen den fientliga, den måste alltså kraftsamlas. Men eftersom den kraftsamlade flottan – "kustflottan" - inte kunde vara överallt så krävdes "sektioneskadran". De senare skulle finnas i Norrland, Stockholm, Karlskrona och Göteborg. Våra fartygs storlek begränsades av kraven på uppträdande i skärgård – de blev då underlägsna fiendens stora fartyg och måste därför vara snabbare för att kunna undvika strid när så krävs. Men de måste ha någon taktisk egenskap som var jämnod eller överlägsen fiendens slagskepp. Författarna beskriver sedan de krav som måste ställas på olika fartygstyper, kustflottan och de olika sektioneskadranerna. I kustflottan skulle de bästa fartygen ingå. Kommentar: Så var flottan organiserad tills slutet av det kalla kriget. Författarna lägger också fram den princip som skulle vara vägledande för pansarskeppen av Sverige-klassen: snabbare än de starka, starkare än de snabba.

C.G. Flach inleder en lång diskussion med artikeln "Stockholm eller Karlskrona? Ett riksviktigt spörsmål" i nr 1 och 2 1904. Det handlar om kustflottan, "vår nyskapade flotta". Flach konstaterar att våra geografiska förhållanden ändrats sedan Karlskrona grundades; då var "sjöfronten" riktad mot söder och väster, nu mot öster. Flach föreslår en "utvidgad operationsbas" omfattande Stockholms, Östergötland och Smålands skärgårdar. Här ligger de stora städerna Stockholm och Norrköping som kunde tjäna som primära operationsbaser och som skulle vara svåra att blockera. Enligt *Fleet-in-being* principen skulle nu flottans huvudstyrka hålla sig i skydd av skärgårdarna tills den löpte ut för att anfälla fiendens transportstyrka. Efter ett långt geografiskt resonemang kommer Flach fram till att kustflottan borde förläggas till Stockholm. Flach får svar av hedersledamoten O. Norrbohm (nr 4 1904). Denne anser att Flottan skall ha två huvudhamnar: Stockholm och Karlskrona samt depåer på Norrlands- och Västkusten. Norrbohm ser positivt på planerna att flytta ut flottan från Stockholm till dess skärgård, vilket diskuteras i "ett kvarts sekel". Flach svarar i nr 2, 1905. Att dela vår lilla flotta vore ett allvarligt misstag. Flottan måste dessutom följa en defensiv strategi och då är Karlskrona olämpligt: 1) Det finns bara ett utlopp för större fartyg. 2) Detta är långt och smalt och kan därigenom mineras. 3) Hamnen kan nås med indirekt eld. 4) En på redde liggande flotta under mobilisering kan lätt utsättas för torpedbåtsanfall. 5) En underlägsen flotta som löper ut löper stora risker från en blockerande flotta. Flach konstaterar att Karlskrona visade stora likheter med Port

Arthur [re: de japanska torpedbåtsanfallet 8/2, 1904]. Ordföranden, konteramiral Hjulhammar, håller ett föredrag angående "Carlskrona stations betydelse för Sveriges försvar" återgivet i samma nummer. Flachs första artikel hade uppmärksammats politiskt med följd att viktiga investeringar i Karlskrona dragits in. Hjulhammar argumenterar för att flottan skulle koncentreras mot den fiendliga transportflottan först när läget till sjöss klarnat; vidare var det inte alls säkert att fienden skulle komma österifrån; kustflottan borde alltså delas mellan Stockholm och Karlskrona. "Huru än fördelningen bestämmes, måste dock alltid en viss del af denna materiel finnas ständigt klargjord och stridsduglig med öfvade besättningar att närhållt och hvarhållt så påfordras kunna ingripa för det ändamål, krigsläget kan uppställa." Hjulhammar återkommer till frågan i nr 5 1905. Riksdagen hade inte bara tagit bort medel till investeringar i Karlskrona utan också två till tre miljoner i anslaget för fartygsbyggnad, allt som resultat av Flachs agerande. Flach svarar i samma nummer genom att åberopa Colomb i ett inte glasklart resonemang. Kommentar: Debatten handlar egentligen om huruvida kustflottan skall vara delad eller samlad i fred. Flachs resonemang vidimerades vid första världskrigets utbrott då kustflottan koncentrerades till Stockholmsområdet eftersom underrättelser visat att den ryska flottan vid krigsutbrottet avsåg att stänga in flottan i Karlskrona.⁴¹ Flyttningen till Hårsfjärdsområdet skedde inte förrän på 1940-talet men utbyggnaden av infrastruktur började 1905 (se TiS 5 1920). Den nu ännu mindre flottan är fortfarande delad.

I vice ordförandens, konteramiral C.A. Hjulhammar, anförande i nr 5 1904 konstaterar han att vi skulle komma att vara materiellt underlägsna en blivande motståndare. Så mycket viktigare att vi ej var honom underlägsna avseende materielens beskaffenhet och skötande. Han citerade amiral Jurien de la Gravière som i sin analys av sjökriget under revolutions- och Napoleonkrigen visat att det var engelsmännens bättre utbildning som föllde avgörandet. Därför måste såväl fartygsvisa som förbandsvisa övningar öka och besättningarna stanna ombord, väl övade och i hög beredskap. I nr 5 1905 återkommer han till frågan⁴². En brittisk studie hade kommit fram till att artilleriets effektivitet kunde ökas med 50% som resultat av planmässig och noggrann utbildning av artilleriet inklusive eldledning. Men "Huru skall en sådan planmässig och noggrann utbildning någonsin kunna påräknas hos fartyg som till större delen skola vid kristillfälle förses med besättningar, som kanske på månader, måhända år, ej satt fot på fartyg och hvilka äro hvarandra främmande i de flesta afseenden. Äro våra fartyg redan till sin byggnad små och svaga, så blifva de härigenom än mer underlägsna." Enda räddningen var att ha fartygen ständigt rustade.

I nr 1 1905 anmäls det första numret av *Vår Flotta*. Anmälaren skriver: " Den hundraåriga natt hvars minnesdödande dunkel hvilat öfver gångna tidens ärofulla strider kan endast genom ett ihärdigt upplysningsarbete skingras." Kommentar: Så sant även om vi inte skulle uttrycka det så. En *Vår Flotta* i modern tappning saknas idag. Tidskriften bytte sedermera namn till *Sveriges Flotta*.

Rysk – Japanska kriget vållade naturligt nog stort intresse. Av TiS 2 1905 framgår att en officer utsänts till vardera Japan och Ryssland för att följa operationerna till sjöss. Kommentar: Man undrar hur det gick!

Lärdomar från rysk-japanska kriget återges i nr 5 1905 av signaturen -f-. Avslutningen är intressant: "Stänger en flotta in sig i en hamn, blir hon lätt blockerad och till en början beröfvad sin handlingsfrihet för att i de flesta fall därefter förintas, Den bör därför aldrig användas till försvar af en hamn, utan skall hamnen tvärtom utgöra ett skydd åt en flotta, som tillfälligtvis för proviantering

⁴¹ Lars Wedin, "Första världskriget – flottan sätts på prov" I Gustaf von Hofsten och Frank Rosenius (red) *Kustflottan. De Svenska sjöstridskrafterna under 1900-talet*, Kungl. Örlogsmannasällskapet, 2009, sid 36

⁴² I genmålet till Flach ovan.

eller reparationer uppehåller sig därstädes. *Flottans roll är att uppsöka de fientliga sjöstridskrafterna och tillintetgöra dem. Kan flottan icke utföra denna roll, är hon till absolut ingen nytta. Kommentar:* Detta stred mot *Fleet-in-being* principen som ju ger även en underlägsen flotta en viktig roll. Sannolikt var -f- anhängare av Mahan.

Rysk-japanska kriget diskuteras också i årsberättelsen i sjökrigskonst och sjökrigshistoria för 1905 av ledamoten af Ugglas. Det var ännu tidigt att dra slutliga slutsatser men skribenten återger ett stort antal internationella uppgifter. Varje skolas anhängare tolkade kriget till sin favör. Slagskeppens anhängare ansåg sig ha triumferat medan torpedbåtens företrädare gjorde sitt bästa för att upprätthålla vapnets anseende. "La jeune école" i Frankrike "tyder talangfullt förloppet af sjöstriderna i Ostasien till förmån för de snabba kryssarna och det medelsvåra, snabbskjutande artilleriet." Minörerna var tysta trots vapnets framgångar. af Ugglas tar i sammanhanget upp diskussionen om delning resp. koncentration: "Tillämpningen af den strategiska regeln: "spridning för bevakning och koncentrerung för strid", bör därför ske med den största urskilning. Spridning af en underlägsen flottas hufvudstyrka för bevakning eller för uppgifter, som icke äro af vital betydelse för landets försvar, måste därför begränsas därhän, att koncentrerung för strid under alla omständigheter kan verkställas."

Frågan om mobilisering tas upp i C.E. Holmbergs granskning av de brittiska flottmanövrarna 1906. "Mobiliseringstiden är i allmänhet den farligaste tidpunkten under kriget, därför att det största svaghetstillstånd då är rådande. Då den därigenom äfven kan blifva den mest afgörande, gäller det, särskildt för de mindre sjömakterna, att ständigt vara krigsrustade." Holmberg tar upp vikten av sjöfartsskydd och föreslår att "En såväl teoretisk som praktisk utredning angående nationens beroende af sin sjöfart samt den verkliga fara, som denna är utsatt för under ett krig liksom äfven de verksammaste medel att afvärja en sådan fara vore helt visst af stor betydelse och skulle säkerligen äfven för nationen klargöra såväl sjöhandelns som sjöförsvarets stora och viktiga uppgiften." *Kommentar:* Övergången från fredsflotta till mobiliserad flotta var ett stort problem under det kalla kriget; särskilt sedan VU60 gjorde flottan mer beroende av mobilisering. Holmberg är en av de få som tar upp sjöfartsskyddet vid denna tid; de flesta sjöofficerare talar bara om invasionsförsvar; sjöfartsskydd blev dock flottans stora uppgift under de båda världskrigen.

Ledamoten J. Schneider skriver årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria för 1907 i nr 2 1908. Han utgår från Sir Cyprian Bridge's *The Art of Naval Warfare*⁴³ där denne för fram begreppet fredsstrategi [försvarsplanering på modern svenska]. Han nämner med gillande de franska sjöofficerarna Darrieus och Daveluy apropå erfarenheterna från rysk-japanska kriget. Han citerar den förre: "En seger fullföljes genom förföljning. Efter nederlaget har fienden behof af hvila för att samla de spridda fartygen och återställa ordningen. Härför erforderlig frist fråntages honom om han nödgas fortsätta striden eller gå med hög fart för att undvika strid. Här är orsaken till att segraren bör ofördröjligen förfölja den besegrade så hastigt och så energiskt som möjligt". Beträffande den senare skriver Schneider: "Den förutnämnde franske författaren Daveluy [*La lutte pour l'empire*] har med logisk skärpa framdragit några slutsatser beträffande torpedvapnets betydelse ... ej minst af den anledning, att de på det bestämdaste visa ohållbarheten af det från vissa håll framkomna påståendet, att försvaret af våra kuster lämpligast skulle ske enbart med torped- och undervattensbåtar. Och ett uttalande just från franskt håll torde vara värdt den största uppmärksamhet, då torpedvapnet i allmänhet står högt i kurs i Frankrike och försvaret af kusten hufvudsakligen är baserad på kring densamma spridda torpedbåtsstationer." *Kommentar:* Bridge's

⁴³ Sten Dehlgren; Sir Cyprian Bridge, *Sjökrigskonsten : några tankar och erfarenheter*, Norstedt 1911.

bok kom att få stor betydelse för flottan och översattes 1911. Darrieus och Daveluy var övertygade mahanister och särskilt Daveluy var populär bland de som förespråkade en mer offensiv strategi. Darrieus bok *La guerre sur mer. Stratégie et tactique. La Doctrine* från 1907 översattes 1911 till svenska.⁴⁴

Även föredraganden i "Minväsende, elektroteknik och sprängämnen för 1907" ledamoten A. Fallenius uppehåller sig vid erfarenheterna från rysk-japanska kriget. Kriget hade visat de stora pansarfartygens betydelse. De blev dock så dyra att endast de stora nationerna hade råd med dem. "För de små nationerna, hvilka af ekonomiska skäl aldrig kunna förlägga flottans offensiva kraft till pansarfartygen, är det af så mycket större vikt, att torped- och minvapnen göras i högsta möjliga grad offensiva." En strategisk slutsats var att erfarenheterna "på det mest oförtydbara sätt ådagalagt den sedan långliga tider tillbaka erkända sanningen, att den flotta, som icke besitter någon offensiv kraft; den flottan har ingen möjlighet att vinna seger. Krigshändelserna hafva också visat, att flottans uppgift icke kan inskränkas till att försvara vissa kuststräckor eller hamnar utan måste äfven omfatta uppgiften att uppsöka och ödelägga fiendens flotta, ty den flotta som icke fullföljer äfven denna uppgift, torde själf förr eller senare blifva förstörd eller oskadliggjord." Kommentar: Borta är tanken på en huvudsakligen defensiv kustförvarsflotta – Mahans teser har, tillfälligt, besegrat Colomb.

Sällskapetets ordförandes, Hjulhammar, högtidsanförande "Om utvecklingen af vår flottas hufvudmateriel under konung Oscar II" återges i nr 6 1908. Under hans regenttid hade flottan gått från hopplöshet till förnyelse. Men svårigheterna hopade sig och det fanns risk att åter sjunka ned i hopplöshet. "Skola vi fortsätta på den väg, som för snart 30 år sedan blef vår, eller skall en ny sjöförvarspolitik åter upptagas? Skola vi fortfarande få behålla våra stolta drömmar om att kunna värna hela vår långsträckta kust, med dess städer och hamnar, som förmedla hela landets !if i yttre mening, eller skola vi åter sjunka tillbaka till det hopplöshetens tillstånd, då vårt sjöförvar endast kunde bidraga till försvaret af inloppen till Stockholm och några andra viktiga ställen å kusten, såsom vid 1870-talets början?" Hjulhammar betonar att torpedbåtar och undervattensbåtar måste kunna påräkna skydd och stöd av pansarfartyg. Endast ett minförvar räckte inte. Ett modernt pansarfartyg måste vara fienden överlägsen i något avseende och ha en fart om 20 – 22 knop samt artilleri om minst 28 cm kaliber. Kommentar: En anledning till amiralens missmod är HMS *Dreadnought* från 1906 som i ett slag gjorde alla tidigare konstruktioner omoderna.

J. Malmgrens föredrag med titeln "Nutidens luftskepp och deras betydelse för kriget till sjöss" återges i nr 3 1909. Föredraganden diskuterar såväl luftskepp som är lättare än luft som de som är tyngre än luft [flygplan] "Framtiden ligger i luften" var inte längre ett ironiskt uttryck utan blev nu verklighet. Luftskeppens viktigaste uppgift var rekognosering. Men "Undervattensbåtarna torde få sin obehagligaste och farligaste fiende i luftskeppet". Vidare: "Intet hinder förefinnes att använda luftskeppet såsom offensivt vapen." Kommentar: Flottan fick inga luftskepp men väl flygplan och de kan förvisso användas för spaning, ubåtsjakt och som offensivt vapen. Marinens flygväsende bildades 1915 men marinens första flygplan kom redan 1911.

I artikeln "Fartfrågan" i samma nummer kommer P. Dahlgren in på fartygsutvecklingen i spåren av HMS *Dreadnought*. "Hvad Sverige beträffar kan man knappast undgå att erkänna, att utvecklingen under senaste tiden af de stora sjömakternas flottor något rubbat grundvalarna för landets hittills följda fartygsbyggnadspolitik. Pansarbåten af I:sta klass. som trots den blygsamma etiketten "båt" likväl kunnat anses såsom en strategisk typ, motsvarande hvad landet mäktat åstadkomma, denna

⁴⁴ Erik Wrangel; Gabriel Darrieus, Sjökriget dess strategi och taktik, del 1 och 2, Marinlitteraturföreningen Stockholm 1911.

typ har, oaktadt förbättringar, stadigt sjunkit i relativt krigsvärde och torde numera knappast längre kunna, utom med hänsyn till svagare sjömakter häfda någon ställning såsom strategisk typ. Sveriges sjömakts har sålunda förskjutits till det läget att en ändring af något slag är nödig." En annan iakttagelse var att gnisttelegrafen hade gjort överraskning svårare.

Sällskapetets ordförandes, Hjulhammar, högtidsanförande återges i nr 6 1909. Det har titeln "Om det tekniska momentets inverkan på sjökrigsmaterielens utveckling". Amiralen tar upp ubåtarna: " Den del af sjövapnets materiel, hvarest de tekniska framstegens inverkan gjort sig allra mest gällande, torde emellertid vara undervattensfartygen." "Särskildt bör omnämnas det kraftprof som vår egen Hvalen nyligen fullbordadt genom att utan tender och utan nämnvärda haverier tillryggalägga den långa vägen från Genua till Stockholm på den korta tiden af 65 dagar". Vidare "Utan att ingå i detaljer vill jag slutligen som min åsikt framhålla, att de tekniska framsteg, som under närmaste framtid skola mest inverka på krigsmaterielens beskaffenhet, komma att röra explosionsmotorerna. De hafva redan grundlagt undervattensbåtarnas framgång. De äro i bokstaflig mening den drivande kraften för luftseglingskonsten och de skola säkerligen allt mer gripa in äfven för öfriga farkosters utveckling." Kommentar: Amiralen fick rätt avseende explosionsmotorn. Man ser också att osäkerheten om framtiden återkommit – vilken utvecklingsväg kommer sjökrigets materiel att ta? Vad kan Sverige göra?

I nummer 3 1910 finns en artikel av löjtnant Alexander Dmitrivitch Bubnoff vid ryska marinens generalstab: "Ubåtens taktiska egenskaper" översatt av H. Elliott. Författaren är synnerligen kritisk: "Då vi framföra undervattensbåtarnas taktiska resurser med de hjälpmedel som en flotta äger för att afvärja deras anfall, komma vi till den slutsatsen att undervattensbåtarna .i själva verket icke utgöra något annat än rörliga minfält, utlagda i fiendens väg, hvarvid chanserna att stöta på dem ökas i samma mån man närmar sig kusterna." och slutligen "Den kraft, som utvecklas af undervattensbåten, karaktäriseras, som vi sett i denna uppsats, af brist på enhetlighet samt orörlighet, och däri ligger ingalunda någon styrka fördold." Kommentar: Bubnoff trodde uppenbarligen inte på någon större teknisk utveckling av ubåten. Man får anta att översättaren, Elliot, delade denna uppfattning.

Väsentligt positivare till en annan teknisk nyhet, flygplanet, är Wilhelm, hertig av Södermanland, i artikeln "Aviatikens nuvarande ståndpunkt (våren 1910) samt dess användbarhet vid sjömilitära operationer" i nr 4 1910. " Från strängt maritim ståndpunkt sedt, utgör flygmaskinen den idealiska spanaren och reknocören."

Sällskapetets ordförandes, Hjulhammar, sista högtidsanförande återges i nr 6 1910: "Om materielens framtida utveckling och sjöförsvarets uppgift". Han fortsätter på sin tidigare linje, utvecklingen riskerade att göra svenska pansarfartyg omoderna. "Det nationella pansarbåtsproblemet underlättas vidare, om vi modernisera den äldre uppfattningen om våra pansarbåtars användning. Att *à tout prix* sända kustflottan att förstöra en hotande landstigningsflotta, kan i vår nuvarande ställning alltför lätt leda till, som Monis⁴⁵ säger, att riskera allt på en gång." I stället bör "vårt lätta försvar", [dvs torpedbåtarna och jagarna] spela en huvudroll med stöd av de pansrade fartygen. Ubåtarna kommer också att spela en allt viktigare roll: "Den detalj af försvaret vi hittills ofta förbisett, men hvars betydelse växer med hvarje dag, torde vara det offensiva undervattensförsvaret. Möjligheterna i detta afseende äro alltför tydligt ådagalagda för att icke äfven vi borde tillgodogöra oss dem." Kommentar: Hjulhammar framstår här som en tidig förespråkare för det som kom att kallas den "lätta flottan". Under världskriget kom pansarskeppen att utgöra en *Fleet-in-being* som skydd för de

⁴⁵ Monis var en fransk senator

lätta fartygen som utnyttjades hårt i neutralitetsvakt och sjöfartsskydd; att löpa ut mot fienden föregångna av en torpedbåtsflotta, blev aldrig aktuellt.

Hjulhammars pessimism delades inte av alla. E. Peyrons "Årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria för 1910" i nr 3 1911 kännetecknas av offensivanda. Delen "Strategi och taktik" utgår från Daveluy "L'Esprit de la guerre naval."⁴⁶ Denne citeras flitigt, exempelvis "Det är ej nog att en flotta skapas på rationella grundvalar. Den måste med nödvändighet äfven disponera öfver erforderliga medel för att kunna fullfölja sin uppgift - den måste vara i stånd att segra." Avslutningsvis: "Med stöd af historiska fakta bevisar författaren och känner själf att segerns hemlighet ligger förborgad i den offensiva anda, som spåras i ett målmedvetet, pliktstroget arbete under fred, ett arbete som med förtroende och tillförsikt för egen kraft helt inriktas mot kriget, ej för krigets egen skuld utan för att med dess hjälp om behöfligt kunna häfvda fosterlandets rätt. "Offensiven är aktiv, defensiven är passiv." Kommentar: Artikeln är präglad av mahanism, Daveluy var anhängare av denna skola, samt av tidens tro på den moraliska faktorns betydelse och därmed sammanhängande betoning av offensiven.

Sammanfattning

Under tiden från 1880 till 1910 skedde stora tekniska framsteg på alla områden, inte minst det marina. Striden mellan pansar och artilleri hade lett till mer balanserade lösningar. Rammen har praktiskt sett spelat ut sin roll men fartygen förses fortfarande med rammstäv. Torpeder, ubåtar och flygplan tillkom vilket gjorde att den dittills tvådimensionella marina strategin nu måste bli tredimensionell för att inkorporera undervattens- och luftarenorna. Allt detta innebar nya möjligheter och därmed utmaningar för sjökrigets teoretiker och praktiker. Naturligt nog kom man ibland att överdriva de tekniska möjligheternas betydelse. Av det tidiga 1800-talets konservatism och nostalgi ser man få spår. I Jules Vernes och H.G. Well's efterföljd är tidsandan teknikoptimistisk; det förefaller inte finnas några gränser för vad man kan göra.

I och med HMS *Svea* började en utveckling mot en relativt stark sjögående svensk flotta. Flottan behövde nu en doktrin som kunde förklara hur den skulle kunna försvara Sverige trots att flottan säkert skulle vara underlägsen en fiende. Det blev *Fleet-in-being* principen, som C.G. Flach hämtade från Colombs *Naval Warfare*, som löste detta problem. Men efter sekelskiftet talade många för en mer offensiv strategi i Mahans och tidens allmänna anda. Ingen talade emellertid för att flottan ensam skulle kunna försvara Sverige. Tvärtom så talade Wrangel om det strategiska sambandet mellan armén och flottan. Flottan organiserades med en operativt rörlig kustflotta kombinerat med lokalstyrkor; en organisation som varade till det kalla krigets slut.

Den tidigare debatten, mellan anhängare av inre resp. yttre kustförsvar, är försvunnen. Nu är det snarare fråga om hur länge man skulle skydda sig i skärgård innan man löper ut för att engagera fienden. Fortfarande är det transportflottan som är målet även om några talar för en mer offensiv strategi än *Fleet-in-being* där fiendens herravälde till sjöss skulle bestridas och därigenom, om det lyckades, göra en invasion omöjlig. Få talar för vikten av att skydda vår sjöfart – men när första världskriget kom var det sjöfartsskydd som blev den dominerande verksamheten.

1905 hade flottan tolv pansarskepp, sju jagare, ett tjugotal torpedbåtar och fem ubåtar. Framtidstron var hög. Men 1906 sjösatte Storbritannien HMS *Dreadnought* som var betydligt kraftfullare än dittills

⁴⁶ Boken översattes delvis av Erik Öberg; René Daveluy, *Sjöstridskrafternas organisation (del III af Sjökrigets väsende)*, Marinlitteraturföreningen, Stockholm 1912.

existerande fartyg. Andra stormakter följde snart efter. I Sverige satte tvivlen in. Skulle Sverige kunna följa efter? Skulle man i stället satsa på lättare enheter? Kanske på ubåtar?

1902 organiserades kustartilleriet men detta fick knappast genomslag i TiS under denna period.

Slutligen, en nutida läsare förvånas över den öppenhet som rådde vid denna tid med detaljerade beskrivningar av erfarenheter från olika övningar.

Begynnande tvivel, världskrig och nedrustning 1911 – 1925

Den relativt stora och moderna flottan som Sverige hade 1905 började bli föråldrad efter det att HMS *Dreadnought* hade revolutionerat slagskeppet. Nybyggnadstakten var låg och det tog tid att få beslut om den nya klassen pansarskepp – HMS *Sverige* och efterföljare. Sedan bryter världskriget ut och någon upprustning hinns inte med innan kriget är ett faktum. Flottan får sätta in allt som flyter i neutralitetsvakten. Efter kriget är nybyggnadsbehovet stort men politikerna tror att den eviga freden brutit ut.

Marinflyget som har visat stor potential i sjökrigföringen kanske skall föras över till en ny specialiserad försvarsgren – vad skulle detta innebära?

Vid denna tid utgör årsberättelser i tekniska ämnen en stor del av numren av TiS. Dessa är ofta synnerligen detaljrika och utgör sannolikt en potentiell guldgruva för teknikhistorikern. Här koncentrerar vi oss dock på den strategiska frågan: vilken flotta för att göra vad?

I nr 1 1911 noteras att under de senaste årens riksdagar hade anslagen för byggandet av örlogsfartyg stadigt sjunkit. I samma nummer recenseras boken *Örlogsflottan* av Erik Hägg med illustrationer av amiral J. Hägg. Boken, som riktas till allmänheten, får mycket beröm.

I årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria för år 1910 anmäler E. Peyron René Daveluys bok *L'Esprit de guerre navale*. Ett antal citat från boken återges: "Förstör fiendens stridskrafter och Ni uppnår omedelbart dessa resultat. Kusten är tryggad och Ni kan utföra hvilka operationer omständigheterna än må betinga." "Hvem har utsikt att segra? Den rörligaste, skickligaste, mest uthålliga; den vars materiel är bäst afpassad för krigets kraf". "Det är ej nog att en flotta skapas på rationella grundvalar. Den måste med nödvändighet äfven disponera öfver erforderliga medel för att kunna fullfölja sin uppgift - den måste vara i stånd att segra. Det åligger fosterlandet att bestämma dess styrka sedan flottans bestämmelse blifvit för detsamma klargjord." Peyron avslutar med: "Med stöd af historiska fakta bevisar författaren och känner själf att segerns hemlighet ligger förborgad i den offensiva anda, som spåras i ett målmedvetet, plikttroget arbete under fred, ett arbete som med förtroende och tillförsikt för egen kraft helt inriktas mot kriget, ej för krigets egen skuld utan för att med dess hjälp om behöfligt kunna häfda fosterlandets rätt." "Offensiven är aktiv, defensiven är passiv". Kommentar: Vi har tidigare mött Daveluy. Anslaget är typiskt Mahan: först skall herravälde till sjöss säkras, därigenom löses också alla andra uppgifter.

I årsberättelse för år 1910, nr 3 och 4 1911, i sprängämnen, torpedväsende, minväsende och elektroteknik noterar föredraganden, ledamoten Åkermark, att Sverige nu tillverkar torpeder. Detta ställer krav på tekniskt utbildade torpedofficerare. Vidare saknas ordentliga skjutregler för

torpedskjutning. Beträffande undervattensbåtar så lämpar sig dessa än så länge bara för kustförsvaret även om Frankrike börjat tala om offensiva ubåtar. Torpedbåtar kan nu användas för att stödja och skydda artillerifartygens utlöpande men deras viktigaste uppgift är fortfarande defensiven. I första hand uppträder de tillsammans med tyngre fartyg men skall de uppträda självständigt måste taktiken grundas på överraskning. Vikten av att förbättra utbildningen av torpedbåtarnas personal understrykes.

Av årsberättelse i skeppsbyggeri och maskinväsende år 1911, i nr 6 1911, av S. Pauli, framgår att jagaren HMS *Hugin* är det första svenska fartyget med turbinmaskineri. Byggnationen har stagnerat; endast jagaren *Munin* och minfartyget *Clas Fleming* är nu under byggnad.

Hedersledamoten J.W.L. Sidners tal på högtidsdagen, nr 6 1911, tar upp undervattensbåtarna "som vi alla vet utvecklats på ett sätt som väl må kallas storartadt". Det blev allt omöjligare för en liten stat att bygga fartyg som kan ta upp strid med stormakternas. "Den af riksdagen beviljade F-båten blir aldrig i stånd att upptaga strid med någon Dreadnought och icke torde det behövas så dyrbara fartyg att utgöra betäckning för våra torpedfartyg mot de som våga sig på att tränga in i våra skärgårdar." Vi borde därför koncentrera oss på jagare, torpedbåtar och undervattensbåtar och avstå från en stor sjögående flotta. Ett förtydligande har tillfogats talet: "Hans åsikt är att Sverige behöfver ett starkt torpedförsvaret vederbörligen stödt och understödt af för våra skärgårdar lämpade pansarfartyg." Kommentar: Detta anförande som förespråkar en lätt flotta kritiserades skarpt vilket framgår nedan. Förtydligandet infördes i Stockholms-Tidningen. Enligt Wikipedia var Sidner illa tåld av de mer konservativa i flottan och Arvid Lindman har skrivit: "Har alltid gått ensam och haft en opålitlig karaktär."

KÖMS ledamöter i Stockholm antar av ovanstående anledning en resolution där det bl.a. står "Då alltså den af ordföranden i Kungl. Örlogsmannasällskapet förordade fartygsbyggnadspolitiken måste af oss betecknas såsom stridande mot landets viktigaste intressen, vilja vi härmed uttala vårt bestämda ogillande af densamma." Vid Sällskapets ordinarie sammanträde något senare beslutas, m.anl. av Sidners förtydligande, att lägga det hela till handlingarna.

Av nr 1 1912 framgår att riksdagen nu beviljat medel till en pansarbåt av 1.kl av ny typ.

Ledamoten W. Hamiltons årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria för år 1912, i nr 2 detta år, refererar en belönad artikel av amiral Bradley A. Fiske i US Naval Institute *Proceedings* 1911 ang. sjömakten. Ett intressant argument är "Visserligen utgör en invasion och ockupation af hela landet en än större olycka [än en blockad]. I England har ett af skälen för anskaffandet af en stark flotta varit behovet af att hindra landstigningsförsök. Men, säger författaren, hvarför skulle en fiende göra sig allt det omak, som åtföljer en landstignings-operation, då en blockad är mycket billigare och lättare utförbar. Den förmår med tiden framtvinga allt, hvad en fiende kan fordra, såvida det ej finnes nog med krigsfartyg för dess förhindrande. En aldrig så stor här förmår ej bryta någon blockad!" "Säkerligen en sanning värd att framhållas och ihågkommas, ej minst i konungariket Sverige." kommenterar Hamilton. Kommentar: Ett nog så bra argument. Men svenska flottan har alltid prioriterat invasionsförsvaret eftersom det är detta som försvarsdebatten handlat om. Under de två världskrigen var det dock sjöfartsskydd som var den väsentligaste verksamheten.

I nr 3 1912 kommer ett genmäle angående Hamiltons årsberättelse där denne hade kritiserat kustartilleriets verksamhet under krigsövningen 1911. Major Fellenius skriver: "Vid bedömandet af det sätt, hvarpå af kustartilleriet bemannade försvarsmedel lösa sina uppgifter, måste rättvisligen tagas i betraktande, att dess myndigheter i mångt och mycket ej hafva den bestämmanderätt, som

naturligen bör vara densamma tilldelad. Hvad som brister i kustartilleristiskt afseende vid våra sjöfästningar, får därför ej uteslutande läggas kustartilleriets personal till last. Föredragandens uttalanden om kraf på effektiviteten af sjöfästningarnas artilleribestyckning och hjälpmedel visar, att han har förståelse för sjöfästningarnas betydelse, och vi få väl hoppas att de kraf, som af kustartilleriets målsmän, tid efter annan framhållits, inom en snar framtid måtte vinna beaktande äfven af dem, som häröfver hafva att yttra sig och besluta. " Kommentar: Chefen för kustartilleriet hade begränsade möjligheter att påverka de olika sjöfästningarnas operativa uppgifter, utbildning och materiel.

I detta nummer återges också en skrivelse från den då nybildade Svenska Pansarbåtsföreningen,

Ordförandens, G. af Klint, tal på högtidsdagen återges i nr 5 1912. Han konstaterar att Pansarbåtsföreningens insamling visade att svenska folket förstod behovet av en stark flotta. Frågan var nu vilken typ man skulle bygg: flera svagare eller färre starkare. Men minst lika viktigt var personalens utbildning. En fast organiserad kustflotta eller en förbandsorganisation. af Klint förordar det senare som mer flexibelt. De olika förbanden kunde då ingå i kustflottan då denna var organiserad.

I nr 4 1913 återges ett anförande av von Otter angående organisation och utbildning i kustartilleriet. Föredragande finner denna alltför splittrad och slutar "Vid ett vapen med kustartilleriets natur måste utbildningen vara så anordnad, att det krav, som i hög grad måste kunna ställas på kustartilleriet, nämligen att dess personal ständigt kan vara i hög stridsberedskap och beredd att omedelbart vid ett krigsutbrott- kanske före eller samtidigt med krigsförklaringen - träda i verksamhet, fylles. Detta krav har städse med skärpa framhållits i alla kommittébetänkanden m . m., vilka ha avhandlat kustartilleriets organisation och ändamål, utan att dock ännu hava medfört, att organisationen givits härför lämpad form".

I nr 5 1913 skriver löjtnant Zander om undervattensbåtarna som inte gavs tillräcklig prioritet vid materielanskaffningen. Inte minst saknades sakkunskap: "För undervattensbåtarnes del är tiden helt säkert mogen att nu göra en förändring och sättet torde vara att giva representant för vapnet plats vid materielfrågors behandling, vare sig detta sker genom utbrytning av undervattensbåtsvapnet och förläggning till egen avdelning inom marinförvaltningen, eller på annat sätt. I motsats till vad på många, alltför många, håll framkastats är nämligen frågan om undervattenbåtsmaterielen hos oss i närvarande stund så långt ifrån löst, att den tvärtom troligen är den minst lösta av alla våra materielfrågor, och det vill inte säga så litet det."

Ordföranden och hedersledamoten Lagercrantz håller årets högtidstal i nr 6 1913. Han påminner om hur nära det var att Balkankrigen ledde till ett europeiskt storkrig. Grekland hade erövrat herraväldet till sjöss gentemot turkarna, som dock behöll detta i Svarta havet. "Men detta krig visade också hur utomordentligt stort värde en välskött flotta har för sitt land, då det gäller att tillvarataga dess intressen och giva stöd åt dess fordringar; och det visade sig vilket avgörande inflytande en flotta kan hava även på krigsoperalianerna till lands." Det sistnämna syftar på att grekiska flottan kunde ge flankskydd åt armén när denna framryckte mot Saloniki. Därefter över till den svenska situationen: "Vårt lands läge gör oss synnerligen känsliga för vad som tilldrager sig på angränsande hav; våra viktigaste och rikaste samhällen ligga vid kusterna och våra förbindelser med främmande land gå nästan uteslutande över havet. Våra ekonomiska intressen äro sålunda i hög grad bundna vid havet." Flottan hade under krisen ökat sin beredskap samtidigt som försvarsviljan ökat.

Bland årets ämnen för tävlingsskrifter märks: 3. Vilka fordringar böra ställas på en tidsenlig eldledning? 5. Vilka åtgärder kunna vidtagas för höjandet av flottans krigsberedskap? 6. Användbarheten av flytande bränsle i sjöångpannor, med särskilt avseende på vår flottas olika fartygstyper. 7. Luftseglingsens användande vid sjö- och kustkrig.

I nr 1 1914 återfinns årsberättelse i torpedväsende och gnisttelegrafi för år 1913 av C.C.A. Fallenius. Han är inte nådig vad gäller våra jagare: "Vad våra egna jagare beträffar, så företer dessa hittills ifråga om torpedbestyckningen ett orubbligt stillastående,..." och "För att våra jagare skola kunna motsvara de fordringar, man numera måste ställa på dessa fartyg, är det nödvändigt att deras sjöduglighet höjes samt deras torpedbestyckning icke blott göres kraftigare utan även gives en fördelaktigare uppställning. Dessa önskemål torde icke kunna vinnas med mindre än att fartygens konstruktion i ganska väsentlig mån ändras." Beträffande ubåtar bedömer Fallenius att det "inom de allra närmaste åren torde vi få bevittna framträdandet av undervattensbåtar, ägande en sådan grad av driftsäkerhet och sjöduglighet, fart och beboelighet i förening med hög offensiv- och defensivkraft, att desamma kunna uppträda fullkomligt självständigt och på den grund komma att i likhet med övriga fartygsslag införlivas med de sjögående flottförbanden." Efter föredraget diskuterades torpedvapnet. Konstaterades att våra torpedbåtar var för små för att följa huvudflottan i hårt väder. Ordföranden avslutade med att han ville "göra gällande att vi måste hålla det målet för ögonen att alltid kunna gå till sjöss, särskilt om det gäller att anfalla en transportflotta. Vi måste då ha sådan materiel, som kan nå fram till fienden och tillfoga honom skada." Kommentar: Fallenius förutsägelse om ubåtens förmåga skulle snart besannas! Men det var först mot slutet av 1900-talet som den kunde integreras i en sjöstyrka.⁴⁷

I årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria för år 1914, i nr 2 1914, skriver ledamoten G. Unger om de senaste krigen (Balkankrigen och det Tripolitanska kriget (Italien-Turkiet)). Åter hade betydelsen av sjöstridskrafterna visat sig; Unger citerar den turkiske storvisiren Kiamil Pascha: "Vår flottas svaghet var huvudorsaken till våra motgångar." Unger diskuterar vidare andra aktuella strategiska frågor i Medelhavsområdet.

Underlöjtnant D. Landqvist höll föredrag med titeln "Sjömaktens inflytande på Sveriges historia", infört i nr 3 1914. Svensk sjökrigshistoria saknades eller var undermålig varför många sjöofficerare visste mer om andra länders historia än sin egen. Mahan, sade Landqvist, hävdade att behovet av en flotta är en konsekvens av behovet av sjöhandel men Gustaf Vasas från Lübeck inköpta flotta motiverades av behovet att inta Stockholm. "Det är rätt egendomligt, att flottan skulle spela en så stor roll även i detta befrielsekrig, som började i centrum – mitt inne i landet – och utvecklades mot periferin - - mot kusterna". Landqvist går sedan genom den svenska historien. En slutsats han drar är "Det kan förvisso icke nog framhållas i detta sammanhang att sjömaktens inflytande ofta är av sådan art, att dess verkningar icke ligga på ytan". L. avslutar med "I och med nedsjunkandet till en makt av andra rangen blev Sverige nödgat att söka bestrida en fiende herraväldet till sjöss. Detta tvång gäller än i dag. Den som behärskar havet omkring Sverige, behärskar Sverige. Må vi icke glömma detta historiens vittnesbörd!" Kommentar: Sjömaktens tysta men långsiktiga verkan är kanske bäst beskrivet av Mahan: "Those far distant, storm-beaten ships (of Great Britain), upon which the Grand Army (of France) never looked, stood between it and the dominion of the world."⁴⁸

⁴⁷ I varje fall i Frankrike ingår en SNA (atomdriven attackubåt) ofta i en sjöstyrka

⁴⁸ Citatet från Alfred Thayer Mahan, *The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire, 1793–1812*, vol. II from 1892 citerat i Robert Debs Heinl Jr, *Dictionary of Military and Naval Quotations*, US Naval Institute, Annapolis 1966, sid. 289.

Marinflyget uppmärksammas i en artikel av C.G. Krokstedt, nr 2 1915. Författaren ser följande uppgifter för detta ”De strategiska och taktiska uppgifter, vilkas lösning i krigstid tillkommer vårt maritima flygvapen, äro i huvudsak följande: I. Spaning och rapportföring; II. Skydd mot fiendliga luftangrepp; III. Anfall mot fiendens befästa orter, varv, förbindelselinje, transportflotta och landstigningsstyrkor; samt samverkan med arméns flygväsende.” Sedan följer detaljerade krav på bl.a. utbildning. Kommentar: Marinens flygväsende deltog ofta i kustflottans övningar och man experimenterade friskt.⁴⁹ Krokstedt förolyckades 1918.

TiS nr 3 1915 börjar med en anonym minnesruna över A.T. Mahan: ”Mahan är utan jämförelse vår tids främste sjömilitära författare”. Runan innehåller en lista över hans verk och avslutas med: ”Alla världens mariner måste känna sig stå i skuld till honom. Knappast någon sjöofficer har kunnat undgå att taga intryck av honom och känna sig uppmuntrad i sitt arbete av de sanningar han framlagt om sjömakts betydelse.” Kommentar: Mahan är idag ganska omdebatterad. Politikern Henry L Stimson skrev ”Neptune was god, Mahan his prophet, and the U.S. Navy the only true church.”⁵⁰

Nr 1 1916 konstaterar att någon fred inte är i sikte. Flottan hade varit hårt ianspråktagen för skyddet av vår neutralitet. Detta hade det positiva med sig att besättningarna på jagare och torpedbåtar fått en bättre sjövana än någonsin förr.

O. Lybeck höll årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria för år 1915, infört i nr 1 och 2 1916. Efter en beskrivning av kriget till sjöss sedan krigsutbrottet drar Lybeck några slutsatser angående sjömakten: ”Det visar sig nu liksom tillföre, att sjökrigen icke med nödvändighet behöva utmyнна i omfattande sjödrabbningar för att icke sjömakten ändock skall utöva sitt inflytande, ett kanske avgörande inflytande på krigets gång. Denna omständighet står bland annat i samband med sjökrigens egenskap att även rikta sig mot ekonomiska mål och påverka nationernas ekonomiska villkor och existens.” Apropå nödvändigheten att hålla sjövägen mellan Storbritannien och Frankrike öppen skriver Lybeck: ”Det nuvarande kriget har sålunda ytterligare stadfäst hittills erkända fakta om sjökrigets inverkan på ett krig i dess helhet och på landkrigsoperationerna.” Avslutningsvis: ” För de kientrogne, som ej våga hoppas, att en underlägsen flotta kan lyckas i att hålla en fiende borta, visar kriget med bestämdhet, att den maritima defensiven har lyckats, verkligen lyckats överallt, å Ryslands östersjökust, Tysklands nordsjökust, Dalmatiens kust, Bulgariens och Turkiets svartahavskuster, där grundbetingelserna för densamma varit tillfinnandes. Och dessa äro och visa sig alltjämt vara: *rimlig styrka, gynnsam operationsterräng och livlig verksamhetsförmåga.*”

I nr 2 1916 föreslår E. Hägg, med anledning av krigserfarenheterna, att Sverige borde anskaffa lätta kryssare.

Ledamoten Tydén håller årsberättelse i torpedväsende och gnisttelegrafi, nr 3 1916. Han konstaterar att kriget visat att torpeden är sjökrigets mest offensiva vapen. Samtidigt var det främst undervattensbåtar som lyckats sätta in torpeder och då med ”fruktansvärda följder” för målet. I efterföljande diskussion konstaterar ledamoten Broman att artilleriet fortfarande var huvudvapnet. Den tyska handelsblockaden mot England hade inte visat att undervattensbåten lämpade sig för detta ändamål.

⁴⁹ Wedin, ”Första världskriget – flottan sätts på prov” sid. 44.

⁵⁰ ”Of Ships and the Men Who Sail Them” - The Washington Post

Skagerackslaget 31 maj – 1 juni 1916 skildras i nr 5 1916 av Aug. Giron. Det var för tidigt att dra några långtgående slutsatser, ansåg han. Han hade dock uppfattningen att tyskarna ansåg sig ha triumferat medan britternas förtroende för sin flotta fått en knäck.

E Hägg höll årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria för år 1916, i nr 3 1917. Han återkommer till Skagerackslaget. Intressant är att han ställt brittiska och tyska uppgifter mot varandra i tabellform. I övrigt skildras sjökriget inom olika operationsområden, bl.a. Östersjön. Av kapitlet "lärdomar" framgår att "den underlägsne har betydande utsikter att kunna försvara sitt lands kust mot den överlägsne för såvida den maritima defensivens grundbetingelser, nämligen någorlunda tidsenlig materiel, gynnsam operationsterräng och offensiv anda hos personalen förefinnas." "Det gångna krigsåret har även givit vittnesbörd om, att den strategiska defensiven måste vila på samverkan mellan de tre vapnen till sjöss: artilleri, torpeder och minor." Ubåts- och minvapnen hade blivit allt viktigare. Flygspaning hade visat sig oumbärlig. "När man skådar tillbaka på krigshändelserna under världskriget, finner man, att dessa oförtydligt visa vägen för Sveriges framtida försvarspolitik. Den underlägsna flottans konstaterade förmåga att effektivt emotstå den överlägsna, stormakternas ofantliga härmassor; Sveriges långa, för vår egen flottas operationer och fientlig landstigning gynnsamma kust samt relativt korta landgräns i norr -- allt detta talar för sådana militära åtgärder, vilka giva vår örlogsflotta en större plats inom riksförsvaret än den, som hittills varit sagda vapen medgiven." Men flottan var relativt föråldrad och, särskilt torpedfartygen, slitna av neutralitetsvakten.

I samma nummer drar F.G.A. Nezelr följande slutsats om luftförsvaret i artikeln "Flygvapnets utveckling under världskriget". "Ett omodernt luftförsvaret är icke endast fullständigt värdelöst utan medför även onödiga personliga risker för flygarna jämte oproportionerligt höga underhållskostnader. Ett välordnat luftförsvaret däremot, som tillika med landets sjöstridskrafter hålles fullt modernt och slagfärdigt, erbjuder i samarbete med dessa den bästa tänkbara garantien för fred"

Hedersomnämmande har tilldelats artikeln "Hur skall samverkan mellan kustartilleriet och infanteriet vid kustfästnings bevakning och försvar på lämpligaste sätt ernås?"; den publiceras i nr 7 1917. Sammanfattningsvis så är infanteriet ett hjälpvapen i strid mot sjöstridskrafter men mycket viktigt vid sjö- och landfrontstrid. En organisation som förmådde skapa en stark samlande länk mellan alla vapensystem samt utbildning var de två viktigaste medlen.

I nr 9 1917 finns en sammanställning av den svenska handelsflottans dittillsvarande krigsförluster: 94 ångfartyg och 44 segelfartyg sänkta eller förstörda samt 5 resp. 3 prisdömda motsvarande 12% av tonnaget.

I nr 1 1918 konstateras att leveransen av HMS *Sverige* innebär ett viktigt tillskott men den allt mer slitna torpedmaterielen ersattes inte.

I TiS nr 2 1918 diskuteras de alltmer ökande stridsavstånden vid artilleristrid såväl för tunga som lätta fartyg. Trots de ökande avstånden hade träffsäkerhet och verkan varit god. I en annan artikel förslår mariningenjör B.T. Zetterström ett system för utläggning av minor från u-båtar med hjälp av en "pontonutrustning" att hänga på ubåten. Kommentar: HMS *Springaren* från 1935 var specialkonstruerad för minutläggning. Svenska ubåtar fick mingördel – ganska lik Zetterströms idé – på 1990-talet.

S.A. Flory skriver i nr 3 1918 om flygbåtstjänst. Han konstaterar att tjänsten som flygare krävde kontinuerlig övning. Vidare var intresset för flygvapnet lågt vilket sannolikt berodde på de svaga

resultat som uppnåtts. B. Zander skriver i samma anda när han konstaterar sjöofficerarnas låga kunskaper om ubåtsvapnet.

Erik Hägg återkommer i nr 4 1918 med en betraktelse över "Världskriget och Sveriges sjöförsvaret." Han inleder med "Herravälde till sjöss har sedan urminnes tider utgjort målet för de stater, vilka i sjömakten - såväl den militära som kommersiella - sett grundvalen för egen politisk och ekonomisk välfärd." En erfarenhet från kriget var "Sannolikheten för stora sjödrabbningar i den gamla stilen har blivit väsentligen mindre än förut; däremot hava hastiga och kraftiga framstötter med av slagkryssare, lätta kryssare och jagare bestående förband, samt i synnerhet omfattande u-båtsoperationer och hemliga minutlägningsföretag blivit typiska företeelser i sjökriget." Beträffande Sveriges framtida sjöförsvaret så konstaterar Hägg ett anslagen fortfarande var "en beklämmande kompromiss mellan blygsamma anspråk och otillräckliga penninganslag." "En av de fundamentala faktorerna i problemet [avseende den framtida svenska flottan] är frågan, huruvida vi framdeles skola kunna i öppna sjön med pansrade artillerifartyg möta och emotstå en stormakts starkaste fartyg av dylikt slag. Svaret kan ej gärna bli mer än ett: den ofantliga utvecklingen under de senaste åren av Dreadnoughtfartygen skall sannolikt utestänga oss från möjligheten att till sjöss med artillerifartyg bekämpa sådana motståndare." Härav drar Hägg följande slutsats: "Det synes därför vara en av nödvändigheten framkallad klok åtgärd att ej stapelsätta någon pansarbåt under den byggnadsperiod om fem år, som enligt uppgjorda förberedande planer för flottans vidmakthållande tager sin början med 1920 års ingång." Konkret bör torpedkryssarna ersättas av lätta kryssare och betydligt fler minor anskaffas. Han förutser också att flygvapnet blir ett tredje vapen vid sidan av armén och marinen. Kommentar: Frågan om nya artillerifartyg blir den stora frågan ända fram tills beställningen av *Tre Kronor* och *Göta Lejon*. Några nya pansarfartyg (efter *Gustav V* och *Drottning Victoria*) blev aldrig byggda.

Årsberättelse i sjökrigshistoria och Sjökrigskonst för år 1917 av Ch. de Champs återfinns i nr 5 och 6 1918. Den innehåller en detaljerad skildring av sjökriget. de Champs förutsåg att det tyska ubåtsvapnet skulle bringa England på knä.

Kapten E. Biörklund diskuterar den svenska flottan i "En krigsduglig örlogsflotta" publicerad i nr 9 1918. Han drar slutsatsen att: "För vår flotta, som såväl i antalet fartyg av olika typer, som dessas beskaftenhet ligger avsevärt under många av våra sannolikaste motståndare, är överlägsenhet i utnyttjandet av våra fartygsförband på ändamålsenligaste sätt en nödvändighet. För att det skall bli möjligt, att på den avgörande punkten i en strid erhålla den överlägsenhet, utan vilken seger icke är möjlig. Någon sådan förmåga kunna vi f.n. knappast tilltro oss. Vad som därför fordras, är ett på alla håll ökat intresse för taktiska spörsmål, resulterande i taktiska diskussioner, taktiska sjökrigsspel och stridsövningar även med verklighetstroga fartförhållanden samt krigsövningar i större utsträckning än förut. Kommentar: Flottan hade knappast haft möjlighet till förbandsövningar under senare delen av kriget p.g.a. den tunga neutralitetsvakten och rådande bränslebrist.

I TiS nr 10 1918 återges en artikel från US Naval Institute *Proceedings* om de båda tyska slagskeppen *Goeben* och *Breslau*. Signaturen N-n drar följande slutsatser: "1. Goebens uppträdande ger eftertryck åt en del grundsatser inom sjökrigskonsten. Det oavvisliga kravet på hastiga och pålitliga förbindelser med alla sjöstridskrafter vid och före krigsförklaringen - att Goeben tidigt blev meddelad om krigsutbrottet spelade en stor roll vid hennes flykt för övermakten. 2. Värdet av att en flotta äger kryssare, som kunna göra hög fart och äro lämpade för självständigt uppträdande. 3. Värdet av offensiven. -- I stället för att se sig om efter en lämplig reträttpunkt, vilseledde Goeben först den överlägsna fienden genom att anfälla Barbareskkusten och därefter genom att i turkiska farvatten

utföra för de allierade fullkomligt oväntade operationer. 4. Värde av hög fart. -- Denna faktor var ytterst viktig vid flykten ur Medelhavet. I Svarta Havet var den en fördel, som för tyskarna möjliggjorde deras raider och konvojtjänst. 5. Betydelsen av att en sjöofficer äger kännedom om internationella affärer [så han förstår den politiska situationen och kan handla därefter].”

I nr 12 1918 återges ordförandens, hedersledamoten G. Lagercrantz, högtidstal. Han varnar för tron på den eviga fredens inträdande. För svensk del får man räkna med en minskad försvarsbudget. Men ”Örlogsflottan har sålunda gjort landet tjänster, vilka, uppskattade i penningar, helt visst långt överstiga kostnaderna för skapandet och vidmakthållandet av vårt nuvarande sjöförsvar.”

Kommentar: Problemet var att flottans insatser snart glömdes bort. Dessutom fortsatte världskriget bl.a. i Baltikum, på Balkan och i Mellersta Östern till omkring 1923.

I detta nummer finns för första gången annonser införda.

I den aktuella situationen är det intressant att läsa Sällskapetets tävlingsämnen: ”1. Vilka erfarenheter lämnar världskriget om vår flottas strategiska och taktiska uppträdande? 2. Vilka erfarenheter lämna världskriget om vår sjökrigsmateriel? 3. Vilka erfarenheter lämnar världskriget om vårt fasta kustförsvar? 4. Hur böra våra fartyg konstrueras, för att verkningarna av skador i undervattensskroppen skola bli möjligast obetydliga? 5. Fritt val av ämne inom området för Kungl. Örlogsmannasällskapetets verksamhet?”

Fredsslutet fick snabbt konsekvenser. I nr 1 1919 under rubriken ”Marinen under sistförflutna året” står ”På grund av framtidsutsikterna för marinen har personalen i synnerhet inom officers- och manskapsgraderna i avsevärd omfattning sökt avsked.”

Kapten G. Blix artikel ”U-båtarna och Luftvapnet” publiceras i nr 4 1919. Artikeln berör, med moderna termer, ubåtsjakt från flygplan. ”Som sammanfattning av ovanstående torde kunna fastslås, att u-båten som regel bör undvika strid med luftfarkoster, särskilt flygmaskiner, ty föga är därmed att vinna men mycket att förlora. En tysk u-båtschef säger på tal härom, att ”man inlåter sig aldrig av fri vilja på en duell med flygmaskinen”. Vikten av utbildning i luftobservationstjänst illustreras av följande historia: ”Eljest händer lätt samma misstag, som under krigets första dagar inträffade i Tyskland, då flygstationen i Vilhemshaven erhöll gnistmeddelande från en kustutkik: ”Fientlig flygmaskin sikad över Emden - kurs ost”. Meddelandet föranledde naturligtvis ögonblickligen stort flygalarm, såväl ombord å i hamnen stationerade fartyg som i land. En kvart senare nytt gnistmeddelande: ’Rapporterad fientlig flygmaskin var en stork’. Mistaget kunde ju lika väl ha skett andra vägen, då det kunde blivit nog så ödesdigert.”

Det sjömilitära läget i Östersjön skildrades i ett föredrag av kapten H. Söderbaum som återges i TiS nr 5 1919. Ryssland slets nu isär av inbördeskrig, Tyskland var ”sargat av inre och yttre fiender” medan västmakternas flottor ”fritt och obehindrat regerade utanför vår Östersjökust”. Betr. framtiden var det viktigt att undvika att Östersjön blev ett *mare clausum*. ”Med de framtidsutsikter, som synas vänta Tyskland och Ryssland, blir Sverige helt enkelt den ledande makten vid Östersjön”. ”Vill Sverige äga möjlighet att bevaka sina intressen vid Östersjön, eller att överhuvudtaget öva något inflytande på östersjöproblemets lösning, så fordras förvisso andra åtgärder, än sådana, som gå ut på rikets försvagande. En svensk sjömakts kan i detta läge icke anses onödig. Insikten därom kan för Sverige vara av högsta vikt. Det sjömilitära läget i Östersjön kräver icke minst nu ett starkt Sverige, där de vardagliga bekymren och de inre stridigheterna icke längre äro livets högsta mening, men där folket samlar sig till ett mål, värdig den nation som en gång mäktat göra Östersjön till ett svenskt innahav.” Kommentar: Svenska flottan var nu den starkaste i Östersjön; frågan var hur och om

denna situation skulle utnyttjas. Frågan skulle väcka mycket debatt innan Ryssland och Tyskland åter blev starka medan Sverige, som vi skall se nedan, försvagades.

I nr 6 1919 recenseras Otto Lybecks *Allmän Sjökrigshistoria del 1*. Signaturen Sbm avslutar med "Genom sitt nu föreliggande arbete har författaren lämnat var och en intresserad ett utmärkt tillfälle att med stöd av historiska fakta bedöma sjömaktens betydelse i de krigiska förvecklingar som varit, och som mänskligt att döma ännu inte sett sina sista dagar."

Ledamoten G. Unger återkommer med årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria för år 1918 och 1919 i nr 11 och 12 1919 samt nr 1 1920. Redovisningen tar upp ett antal särskilt intressanta sjökrigshändelser. Särskilt noterar han hur "sjökrigsrätten" [bl.a. Haagkonventionerna] hade förfallit under kriget. Han avslutar årsberättelsen med att varna för "en brådstörtad avvärjning". "Hur händelserna än utveckla sig komma helt säkert de stora militärstaterna att nu successivt och inom vissa gränser reducera sina försvarsutgifter. Att med omdöme anpassa oss härefter bjuder oss ej minst en ansträngd budget. Men vi vilja icke genom ett besinningslöst uppbrytande av vår nuvarande försvarsorganisation nedsjunka till ett europeiskt Korea!"

Av "Marinen under sistförflutna året" från nr 1 1920 framgår att många av flottans män har lämnat pga. osäkra framtidsutsikter och dåligt betalt. Materielen var sliten. Kommentar: Optimismen i Söderbaums artikel från nr 5 1919 är nu borta. Man får dock inte glömma att byggnationen av pansarskeppen HMS *Drottning Victoria* och HMS *Gustav V* fortsätter.

I nr 2 1920 beklagar E. Öberg – "Divisionschef för flottans f.n. enda rustade öv[ervattens]-torpedfartygsförband" – den låga rustningsgraden (1 jagare och 5 torpedbåtar)". Konsekvensen är personalbrist och brist på övning i förband. Inga nya fartyg byggs i avvaktan på utredningen i försvarsfrågan.

Kapten G. Ehrensvärd skriver om "Organisation och krigsberedskap" i nr 3 och 4 1920. Han inleder med att konstatera att det nya politiska läget i norra Europa har gjort sjöförsvaret viktigare. Men är flottan skickad att lösa sin uppgift? Svaret var negativt, inte främst pga. bristande materiel utan pga. låg krigsberedskap som berodde på att fartygen inte hade personal ombord. Samtidigt ökade skrivbordsarbetet. Marinen borde därför rationaliseras och bemanning av fartygen prioriteras. Ehrensvärd föreslår en omfattande omorganisation där bl.a. fartygen fördelas till en Aktiv flotta resp. Reservflotta.

I nr 4 1920 återges ett föredrag av ledamoten Rabe angående erfarenheter avseende det fasta kustartilleriet. "Såsom en sammanfattning av vad jag anfört, vill jag ännu en gång framhålla., hurusom enligt erfarenheterna från den Belgiska kusten 1914 - 1918 de svåra kanonbatterierna synas utgöra det utan jämförelse viktigaste elementet vid försvaret av en öppen kust. Understödda av goda och talrika flygarformationer kunna de hindra eller åtminstone avsevärt försvåra nära nog varje art av större fientliga företag.

En insändare tar upp "Vår sjökrigsmateriel och vårt maritima läge". Skribenten konstaterar att flottans materielläge var dåligt; många fartyg var gamla och uttjänta. Flottan borde dock ha en styrka så att den fick en dominerande ställning i Östersjön, upprätthålla en "kraftig neutralitet" vid konflikt mellan stormakter, spärra Östersjön eller kontrollera all sjöfart i detta hav. Vidare föreslår skribenten ett marint förbund med Danmark och Norge.

Signaturen C. E. M- n. diskuterar Skagerackslaget i nr 8 1920. Han konstaterar att det tyska artilleriets framgångar berodde, inte bara på bra materiel, utan framför allt på skickligt hanterande.

Kapten E. Biörklund diskuterar de militära konsekvenserna av Sveriges anslutning till Nationernas Förbund i nr 9 1920. Särskilt intresserar han sig för det moratorium om tre månader innan krig kan deklarerats vid en konflikt. Vidare diskuteras tankar på nedrustning. Men situationen i Östersjön var sådan att Sverige behövde en stark örlogsflotta som dock inte fick köpas till priset av en allvarlig minskning av armén. Vidare hade ju Sverige åtagit sig förpliktelser genom medlemskapet. Sammanfattningsvis varnar Biörklund för en ensidig svensk nedrustning.

Ledamoten Aug. Girons årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria för år 1920 publiceras i nr 1 och 2 1921. Föredraganden hade, skriver han, utgått från olika böcker om kriget till sjöss och därav försökt dra slutsatser. Beträffande strategi så hade den tyska marinen varit alldeles för defensiv – ”anfall, icke försvar leder snabbast till målet”. Ubåtsvapnet hade varit överskattat och de stora tyska fartygens passivitet ledde till disciplinproblem. ”Två gånger hade sjömakten kunnat rädda Tyskland. Första gången på hösten 1914 genom högsjöflottan, andra gången på våren 1916 genom undervattensbåtarna. Båda tillfällena försuttos, och först sedan det var för sent, försökte man taga igen vad som förlorats.” Beträffande spaning hade den engelska ”gnistspaningen” varit effektiv och en sådant system skulle passa väl för Sveriges långa kust. Den brittiska officersutbildningen var alltför dominerad av dogmer och teoretiska examina. Särskilt Jellicoes benägenhet att själv kontrollera allt gjorde honom olämplig som högste ledare. Den tyska ledningen hade varit splittrad och den politiska ledningens ingripanden hade gjort att tyskarna försatte möjligheter att vinna ubåtskriget. Beträffande taktiken var den viktigaste erfarenheten att sjöstridskrafterna måste strida offensivt. I sammanfattningen betonar Giron åter offensiven och vikten av en enhetlig och fackmannamässig ledning.

Ledamoten E. Lindberg publicerar årsberättelse i artilleri och handvapen för år 1920 i nr 3 1921. Han diskuterar bl.a. erfarenheter avseende sjöfrontsartilleri. ”I det föregående har framhållits betydelsen för en kustfästnings landfront av tungt rörligt artilleri med stora skottvidder.” och ”För att bjuda verksamt motstånd i förterrängen måste hädanefter granatkastare komma till mycket stor användning, understödda av dels det lätta och medelsvåra artilleri, som kan stå till förfogande, dels förut omnämnt tungt, rörligt fjärrhållningsartilleri med ammunitionstillgång, rikligare i den mån detta artilleri anskaffas fåtaligt.” Årsberättelsen avslutas i nr 7 1921 med något som kan ses som ett inlägg i debatten om flottan och kustartilleriet: ”Alltjämt gäller det särskilt för oss, att oavlåtligt tillse, att kustförsvaret hålles väl och tidsenligt rustat, icke minst i vad angår dess stöd ombord och i land: artilleriet.”

Ledamoten G. Ehrensvärd tar upp en brännande fråga i nr 3 1921: ”Några synpunkter och förslag därest en reduktion av sjöförsvarets personal är ofrånkomlig.” I första hand borde icke-stridande personal reduceras. Men detta skulle inte komma att räcka. Sjöförsvarets huvuduppgift var att försvara till sjöss och risken för att en fiende skall operera i våra inre skärgårdar var liten; försvaret här kunde alltså reduceras; flottan och kustartilleriet slås ihop och den personal som inte överförs till armén förs till flottan. Efterföljande diskussion ledde till slutsatsen att ”Vi behöva en grundlig reformering och omstöpning av flottans överstyrelse i riktning mot en enhetlig sjökrigsledning - ett väl organiserat amiralitet.” Det framgick vidare att land- och sjöförvarsdepartementen nu slagits samman under en försvarsminister som var *general*; detta hade bl.a. lett till reducerade anslag för marinen relativt armén. I samma nummer finns ett genmäle av Fr. von Otter och E. Lindberg som

båda motsätter sig kustartilleriets nedläggning. Kommentar: "General" kursivt i originalet och syftar rimligen på general Carl Gustaf Hammarskiöld.

I nr 5 1921 drar kapten A. Cassel en lans för motortorpedbåten – även kallad torpedhydroplanet – m.anl. av krigserfarenheterna. Dessa borde kombineras med torpedaeroplan. Den förra för nattliga anfall, den senare för anfall under dagen.

Av "Flottan inför 1921 års riksdag" i nr 8 1921 framgår att regeringen, i förhållande till av marinförvaltningen äskade medel, reducerat dessa avseende fartygs- och teknisk materiel. Författaren, A. Örnberg, konstaterar att flottan praktiskt skulle upphöra att existera när nuvarande fartyg går ut av åldersskäl. Kommentar: Så blev det inte men nära på. Motsvarande situation uppstod under 50-talet. Man kan också göra en direkt jämförelse med läget före 2020 års försvarsbeslut.

Örnberg återkommer i nr 9 med en betraktelse över luftvärnsartilleri. Enligt *Journal of the United States Artillery* är luftvärnets nuvarande ståndpunkt att "*airplanes are brought down, not by artillery skillfully directed but as a result of airplanes unskillfully maneuvered.*" Författaren drar slutsatsen, mot bakgrund av diverse beräkningar, att lämplig kaliber för luftvärnsartilleri inte borde överstiga 7,5 cm och att "För närstrid mot luftfarkoster lämpa sig de automatiska kanonerna eller s. k. grovkalibriga kulsprutor väl och bör därför luftvärnsbestyckningen kompletteras med dylika."

Ledamoten E. Öberg har läst brittiska flottans "blå bok" angående Skagerackslaget och drar, i nr 10 1921, slutsatsen: "Lärdomen härav är, att en flotta måste övas till sjöss i dygn, veckor, månader och år, men icke vid kaj eller enbart i skärgårdarnas krikar och prång. Sjökrig föres framför allt till sjöss; därför måste sjökrigaren i betydande mån uppfostras på det fria öppna havet, ombord i rörliga, sjögående fartyg, som uppträda i större taktiska förband."

I nr 11 1921 återges kapten C.A. Claus med silvermedalj belönade uppsats: "Vilka erfarenheter lämnar världskriget ifråga om det fasta kustförsvaret?" Artikelnen behandlar i princip alla aspekter av kustartilleriet. Slutsatserna är "Av vad sålunda anförts torde framgå, att det fasta kustförsvaret hädanefter måste anpassas efter i viss mån ändrade principer. Framförallt måste en mera så att säga offensiv anda vid kustfästningarnas anläggande och försvar." För att skydda en flottans operationsbas krävdes att kustartilleriet skjuts fram till havsbandet. Svårt artilleri krävdes; fortifikatoriska anläggningar kunde inte ersätta ett "kraftlöst artilleri".

Vice ordföranden, ledamoten C. Sparre, höll anförandet vid 150-årsdagen i nr 122 1921: "Några ord om flottan 1771 – 1921". Han jämför det aktuella läget med 1809: "För att efter förlusten av Finland avgiva förslag till försvarsväsendets ordnande tillsattes 1809 under ordförandeskap av kronprinsen Karl August en kommitté, sammansatt av ett statsråd, en president, två generaler och en amiral. Kommittén, som ägde rik erfarenhet från två krig att bygga på, kom till det resultatet, att den fann det vara tydligt bevisat, att det säkraste värdet för Sveriges självständighet var en örlogsflotta, tillräckligt stark att hindra varje fientlig armés landstigning." Världskriget hade skapat ett tillfälle för Sverige att åter bli Östersjöns förnämsta sjömak. Den närmaste tiden såg dock mörk ut. Han varnade, utgående från erfarenheterna från 1800-talet, för inre strider inom vapnet. Det gällde nu att hålla modet uppe tills "sjövind åter börja blåsa i Sverige".

Av flera korta inlägg i TiS under 1921 framgår en stor oro för att flottan inte var tillräckligt mycket till sjöss och att sjömans- och stridsutbildningen inte var tillräcklig. Kort sagt: personalen var inte tillräckligt professionell.

I nr 1 1922 diskuteras mariningenjörernas utbildning av C. C :son Böös. Denne föreslår att den blivande mariningenjören skall ges mer praktik i flottan och på flottans varv. I samma nummer föreslår signaturen N.A. i artikeln "Sjömän och infanterister" att infanteriutbildningen av flottans personal kraftigt nedskärs ty utbildningstiden är ändå för kort. "En sjöman blir aldrig infanterist och en infanterist *aldrig* sjöman."

I nr 2 1922 finns ett genmäle mot Ehrensvärds högtidstal införd i nr 12 1921. Herrar Halldén, Aurell och Högberg vänder sig mot E.s förslag att kraftigt dra ned på förvaltningsorganisationen och då särskilt ta bort den direktrekryterade marinintendenten.

I samma nummer föreslår signaturen A. W-r att "örlogsmatros" blir ett yrke. "Vi hava i första hand behov av duktiga och erfarna sjömän och sjökrigare ... Vi böra göra tjänsten i flottan till ett yrke, ej till ett trappsteg till civil tjänst." Kommentar: Den siste marinintendenten utexaminerades 1969.

Signaturen A.W-r. återkommer i nr 3 1922, nu med en artikel "Stridsberedskap" där han betonar vikten av stridsutbildning ombord: "Låt oss se kanonmynningarna ombord röra sig i stället för karbinpiporna i land! Det är för att slåss till sjöss som vi finnas ombord och ej för något annat. Allt vad vi göra ombord skall gå ut på beredskap för striden, och må detta bliva vårt rättesnöre. Och så, Ut på redde, Ut till sjöss!" Th. Flygare publicerar ett genmäle till signaturen N.A. i nr 1 1922 angående sjömän och infanterister. Han påpekar att flottans sjömän inte bara skall vara sjömän utan sjömilitärer.

A. Örnberg återkommer i nr 7 1922, nu med en varning angående bristen på tekniskt utbildade officerare. "Ty utan tekniskt fulländade fartyg och vapen bliver flottan, särskilt om materielen kvantitativt är ringa, icke i stånd att fylla sina uppgifter.

G. Dyrssen tar i nr 9 1922 upp ett förslag om sammanslagning av armé- och marinförvaltningarna. I verkligheten, hävdar D., handlar det om marinförvaltningens uppgående i arméförvaltningen. Man ser detta som ett ytterligare steg i marinens uppgående i armén: först det gemensamma försvarsdepartementet, nu förvaltningarna sedan, spår D., blir kommer marinstaben att uppgå i generalstaben. Kommentar: Marinförvaltningen var marinens förvaltningsmyndighet tills 1968.

I ledamoten Lindgrens årsberättelse i skeppsbyggeri och maskinväsende år 1922, nr 12 1922, beskrivs ett försök att på "radioelektrisk väg" fjärrstyra ett fartyg utan besättning; det handlar om USS *Iowa* som utsattes för Billy Mitchell's bombförsök mot fartyg. *Iowa* skulle alltså vara en första USV (*Unmanned Surface Vessel*). Mitchell's försök syftade till att visa att flygplan kunde sänka även stora örlogsfartyg och kom att få stora följder också för det kommande svenska flygvapnet relativt flottan.

Flygvapnets ställning tas också upp av signaturen E.Ö. [sannolikt Erik Öberg] i nr 1 1923. Det handlar om en översättning av en brittisk tidskriftsartikel om den brittiska flottans flygväsende. I artikelns sammanfattning står: "Det nuvarande systemet, genom vilket luftstridskrafterna antagas tillgodose flottans flygvapen, är extravagant och ineffektivt. Flottan bör äga sitt eget luftvapen". Kommentar: *Royal Air Force* bildades 1918 och skulle komma att tjäna som förebild för det svenska flygvapnet som bildades 1926. Denna brittiska organisation fick svåra konsekvenser under andra världskriget eftersom RAF hade nedprioriterat det marina flyget.

Årsberättelsen i torpedväsen av ledamoten E. Öberg är införd i nr 3 1923. I denna föreslår författaren bl.a. ett svenskt torpedflyg: "Detta är i och för sig alldeles tillräckligt skäl för oss att påyrka kraftiga åtgärder för anskaffande snarast möjligt av den gren av torpedvapnet, som vi hittills äro i avsaknad

av nämligen torpedflygplan. När sådana en gång bliva införlivade med den sjögående flottan, sker det sannerligen icke en dag för tidigt." Kommentar: Svenska försök genomfördes 1924 och Flygvapnet fick 1929 ett torpedflygplan med beteckningen T1.

D. Landquist tar upp frågan om bevakning av en sjöstyrka som ligger till ankars i nr 3 1923. Artikeln är en översättning av en österrikisk artikel. Beträffande flyghotet "Med säkerhet kan det dock utsägas, att luftangrepp på fartyg icke löna sig. Den försvinnande ringa träffsannolikheten står icke i något rimligt förhållande till kostnaden och risken." Beträffande ubåtshotet skriver han att: "det icke ligger utom möjlighetens gränser för en skicklig och företagsam ubåtschef att utvinna ett lyckligt resultat av ett anfall även mot en av omfattande spärranordningar skyddad eskader." Kommentar: Av Landquists *Några av sjöstrategiens grunder* (1935) framgår att han underskattade hotet från luften. Beträffande det senare påståendet bevisades det av U-47 1939.

I samma nummer publicerar N. Arnberger en artikel med titeln "Är fredsvärnplikt nödvändig för flottan?" Han drar slutsatsen att: "Värnplikten är arméns styrka, flottans svaghet. Dess avskaffande är det första steget mot flottans frigörelse från hamn- och kajliggande, från skolsystem och kasernfartyg. Det är första steget ut mot sjömannens mål - en fri horisont." Kommentar: Värnpliktsystemet hade varit en belastning för flottan under första världskriget eftersom detta krävde ideliga besättningsbyten och fartyg för grundläggande utbildning.⁵¹

I nr 6 1923 publicerar E. Selander ett genmäle till Arnbergers artikel. Han avslutar "Såsom botemedel mot de av författaren påvisade, onekligen mycket stora olägenheterna, synes varken kunna eller böra tillgripas de värnpliktigas ersättande uteslutande med stammanskap, utan torde dessa olägenheter i stället böra undanröjas huvudsakligast genom en förlängning av de värnpliktigas fredstjänstgöring till minst ett år".

E. Anderberg skriver i nr 8 1923 om "En sjöstyrkas taktiska åtgärder mot flyganfall." Slutsatsen är "Effektiviteten hos av luftstridskrafter använda bomber betonar kraftigt nödvändigheten av en hastig utveckling av luftvärnsbeväpningen och införande av jaktflygplan såsom en del av flottan."

I nr 10 1923 återfinns en artikel "Vårt eget flygvapen". Det är givetvis marinens flygväsende⁵² det handlar om "det för marinen och armén gemensamma flygvapnet." Artikeln inleds "Bland de organisatoriska frågor berörande marinen, vilka stå inför sin lösning inom den närmaste tiden, intager frågan om ordnandet av marinens flygväsende utan all tvekan ett av de förnämsta rummen". Kommentar: Flygvapnet blev knappast "gemensamt" utan i hög grad självständigt.

E. Biörklund återkommer med en artikel i nr 11 1923 om "Rysk sjökrigföring i Östersjön 1914 - 1918 samt några lärdomar därav". Intressant är att han nämner den ryska framstöten i samband den 31 juli 1914 men "Denna framstöt med ryska slagflottan höljes tyvärr ännu av den diplomatiska sekretessen, men synes det säkert, att framtiden här skall komma att avslöja fakta av stort intresse." I själva verket var framstöten riktad mot svenska flottan men avbröts halvvägs.⁵³ Artikeln avslutas med en hård dom över den "fega likgiltigheten" hos den ryska personalen bl.a. "lycksökare" inom sjöofficerskåren som stöttade revolutionen. Biörklund konstaterar att den ryska flottan gick under genom "inre upplösning". Avslutningen är riktad mot Sveriges politiker: "Beträffande en flottas materiella underhållande och det absolut oundgängliga behovet av en ständigt pågående samt

⁵¹ Se Wedin, "Första världskriget", sid 57.

⁵² Marinflyget var organiserat i Marinens Flygväsende (MFV) 1915 - 1925

⁵³ Wedin, "Första världskriget", sid. 36.

systematisk ersättningsbyggnad, gäller nämligen med obönhörlig konsekvens Peter den Store's ord: 'Förlust av *tid* är ovillkorlig död'. "Måtte den sanningen snart genomtränga vårt eget lands anslagsbeviljande myndigheter, på vilka ansvaret vilar för att vår flotta verkligen är vuxen de uppgifter, som försvaret av vårt fosterland uppställer och vars ofrånkomlighet det ovissa läget i världen understryker!" Kommentar: Det gjorde den inte.

Ledamoten Åkermarks årsberättelse i flygväsende för 1923 är införd i nr 2 1924. Efter en genomgång av de organisatoriska förhållandena i ett relativt stort antal länder diskuterar föredraganden den svenska situationen. Han finner det uppenbart att det blir ett självständigt flygvapen men att detta då uppdelas på en armé- och en marin-del med härför utbildad personal. "i krigstid (bör) flygformationerna underställas arme- och marinbefälhavare enligt mobiliseringsplanen och att de olika flygformationernas användning i övrigt bestämmes av högsta krigsledningen efter föredragning av generalstabs- och marinstabscheferna."

Frågan om flygvapnet tas åter upp nu av G. Starck i nr 3 1924. Det framgår att regeringen föreslog bildandet av ett Flygvapen, som dels skulle ha självständiga uppgifter och dels samverka med armén resp. marinen. Starck skriver avslutningsvis "Sambandet (med mark- resp. sjöstriden) här är så starkt, att man svårligen, såsom redan förut framhållits, kan tänka sig några operationer vare sig till lands eller sjöss, utan samverkan med flygvapnet. Denna samverkan blir så omfattande och av så mångskiftande art att det nya vapnets huvudsakliga verksamhet kommer att förläggas hit och ej till de självständiga uppgifterna. Men då synes det också som om organisationen mera borde ha tagit sikte på att inordna det nya vapnet i den gamla ramen än att isolera det från denna." Kommentar: Flygvapnet valde att prioritera de självständiga uppgifterna men Starcks påstående att "man svårligen... kan tänka sig några operationer vare sig till lands eller sjöss, utan samverkan med flygvapnet" är fortfarande giltigt.

Årsberättelsen i artilleri för 1923, nr 3 och 4 1924, diskuterar det då nya luftvärnsartilleriet.

"Flygvapnets verkan mot örlogsfartyg" är titeln på en artikel i nr 6 1924 av Arthur Örnberg. Han refererar bl.a. till Billy Mitchells försök (se ovan). Den amerikanska kommissionen hade dock dragit slutsatsen att visserligen ökade ubåts- och flygvapnen farorna men de stora fartygen skulle fortsätta att vara huvudvapnet till sjöss. Luftvärnet ombord var av största vikt liksom samverkande marinflyg men vare sig det ena eller det andra föreföll bli ett resultat av försvarsrevisionen.

D. Landquists bok *Flygvapnet och vårt sjöförsvaret* recenserar i nr 7 1924 och får ett positivt mottagande. Recensenten, Chr. F. Egerström, avslutar med "Det vore därför ett önskemål att boken finge spridning i alla de kretsar som hysa intresse för de problem som i densamma avhandlas, då på vissa håll kanske endast kunskapen och förståelsen för de marina kraven skulle vara tillräckligt för att förhindra en lösning på luftvapnets organisationsproblem i direkt strid mot marinens önskingar och samtidigt till skada för riket".

Ledamoten Beck-Friis avger årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria i nr 11 1924. Han inleder med att konstatera att "Det ur sjömilitär synpunkt mest beklämmande i detta sakernas tillstånd är den fullständiga brist på kunskap om sjökrigets natur, som framlyser jämväl i de projekt, där en mer eller mindre uppriktig välvilja för det maritima försvaret kan spåras." Artikeln försöker sedan bemöta de företrädare för armén som inte förstod vad marin strategi är – skillnaden mellan att, som i armén, försvara ett visst område och, som i flottan, försvara sig mot en fiende genom ett försvar som är strategiskt rörligt. "För att över huvud taget äga några utsikter till framgång härutinnan är det emellertid i första hand nödvändigt att kunna bekämpa fiendeflottan. Detta kan endast

åstadkommas genom en för det öppna havet lämpad örlogsflotta i samverkan med ett maritimt flygväsen.”

G. Starck återkommer till frågan om ”Flygvapnets organisation” i nr 12 1924. Han anser att flygvapnets självständiga uppgifter var ganska ringa – speciellt för ett litet land som Sverige; huvuduppgiften var att stödja armén och marinen. Därför vore det bättre att organisera flygvapnet som två separata kårer med vissa gemensamma enheter som en gemensam flygskola. ”Frågan om flygvapnets organisation löstes icke vid årets riksdag, och detta var nog lyckligt för försvaret. Härigenom vanns tid att upptaga frågan till förnyad omprövning, och man vill i det längsta hoppas att mera hänsyn därvid skall tagas till vapnets användning under krig, än som skett i försvarsutskottets förslag - om möjligt så stor hänsyn, att de övriga vapnets krav på ett nära samarbete med det nytillkomna vapnet helt och fullt tillgodoses. Endast därigenom kan den största effekten dragas ut ur de på försvaret nedlagda kostnaderna.”

E. Öberg diskuterar anslagen i artikeln ”Flotta, här och ekonomi. Några synpunkter försvarsfrågan” i nr 1 1925. Flottans fredsorganisation hade fr.o.m. 1919 reducerats med 50% av förkrigsstyrkan. Övningstiden avsevärt förkortats. En strategisk granskning visade att ”Avgörande resultat i krig kunna nås av flottor till sjöss genom kontroll av sjökommunikationerna samt i samband därmed avskärmande av manskaps- och varutillförsel över havet. Det är denna sanning som så ofta förbises för Sveriges vidkommande. Den har t.o.m. förnekats från håll, som borde vetat bättre besked”. Anslagen 1924 räckte inte till vidmakthållande ens av en tredjedel av fartygsbeståndet. Nu borde fördelningen av försvarsanslaget omkastas till flottans förmån.

Kapten H. Enell hade fått silvermedalj för sin uppsats ”Minanfallstaktik mot undervattensbåtar”; utdrag infördes i TIS 2 1925. Han talar om ”sjunkminor” [sjunkbomber] och bogserminor samt indikatornät. Även ”lyssnarapparater” diskuteras. Några taktiska slutsatser var: ”Handla omedelbart! Fördröj ej mer än absolut nödvändigt det primära vid all ub.-jakt, nämligen minanfallet. På snabbheten vid anfallets utförande beror minst halva anfallsresultatet. Intet lägligt tillfälle till anfall får av den enskilde Uj-chefen försummas under väntan på ett kommande gemensamt insatt anfall. Förtvivla aldrig att återfå känningen med en ub.” Sedan diskuteras olika taktiska aspekter på ubåtsjakt enskilt och i förband i detalj. Kommentar: Första artikeln om ubåtsjakt! Dessutom med goda insikter.

I nr 3 1925 finns en historisk artikel om ”Rysslands strävan till öppna havet” av signaturen G.C. Han drar slutsatsen att ”Säkert skall Ryssland i längden ej kunna umbära sina naturliga förbindelse(r) med Havet. Östersjön skall få se sekellånga strider flamma upp längs dess stränder.”

Ledamoten Landqvist skriver ”Om behovet av lokalstyrkor” i nr 4 1925. Han drar följande slutsatser med utgångspunkt i krigserfarenheterna: ”1) en så stark kustflotta som möjligt sammansatt av moderna och slagkraftiga förband (ett primärt försvarsbehov, 2) förhållandevis starka och lämpliga, vad artillerifartyg särskilt beträffar, även gärna av äldre fartyg sammansatta lokalstyrkor 3) en sådan förberedd och genomtänkt organisation av lokalstyrkorna, att de kunna fylla alla de uppgifter som tillkomma dem.”

E. Gester skriver om flygradio i nr 5 1925. Han spår att ”I en nära framtid kommer det med visshet att bli möjligt för passagerarna på ett flygplan eller ett luftskepp att telefonledes uppehålla kontakt med sina anförvanter m.m. under färden i luften.” Kommentar: Fortfarande i allmänhet inte möjligt!

Löjtnant B. Boström gör, i nr 6 1925, en jämförelse mellan Trafalgar- och Skagerackslagen. Båda slagen betecknade en avslutad epok i taktikens historia skriver han. Slaget vid Trafalgar betecknade segelfartygstaktikens höjdpunkt. Skagerackslaget var det sista stora sjöslaget där undervattensbåtar och flygplan inte spelade någon större roll. Sammanfattningsvis skriver Boström: "Alla sjöslag hittills, även Skagerackslaget, jäva också på det bestämdaste påståendet, att en väl övad flotta skulle vara dömd till undergång i strid mot en överlägsen motståndare".

Löjtnant Clas Ugglå skriver om Handelskrigets inverkan på kriget 1914 - 1918 i nr 9 1925. Han börjar med att konstatera att "Med den uppställning mellan de stridande parterna, som framstod vid utbrottet av världskriget 1914, var det därför givet, att de sjökrigets medel vi kalla blockad och handelsförstöring måste bli av allra största betydelse." Han börjar med att granska ententens blockad av Tyskland. "Den vitala frågan för handelsförstöringen var herraväldet till sjöss och detta fanns i överväldigande grad på de allierades sida." Han konstaterar att "hungerkampanjen" lyckades och att Sverige härvid drabbades. "Vad vi här uppe dessutom betydde för Tyskland, är ju för envar bekant, och det låg i Englands intresse att kontrollera Sveriges handel, så att handelsavspärrningen icke genom denna mellanhand blev illusorisk." Men Ugglå vill inte gå in på hur vi drabbades. "Enär de omständigheter, som äro förbundna med denna fråga, ligga oss själva så nära och hos oss varit föremål för mången diskussion, må det sagda vara nog." Han går därefter över till att granska ubåtskampanjen. "Denna och dess verkningar i stort kan emellertid lämpligast behandlas i ett sammanhang. Man torde nämligen kunna våga göra det antagandet att ett sådant krigföringsätt, drivet i sådan skala och med sådan obestridlig effekt, icke mer kommer att användas. Det var ju ett nytt vapen som sattes in i striden och betingelserna för dess användande voro ju till att börja med i stort sett goda, men dess effektivitetskurva sjönk dock så småningom av skilda anledningar." Slutsatsen för svensk del var att en "blockad av våra kuster framstår därför som den allra farligaste och nära till hands liggande krigsåtgärd av en fiende, som vill tvinga oss till underkastelse. Vid sidan härav krymper invasionsfaran ihop. Den för vår nationella existens nödvändiga handeln kan endast skyddas på handelsflottans eget element, havet med det för ändamålet i fråga konstruerade vapnet, örlogsflottan." Kommentar: Vi drabbades som bekant av "handelsblockad" också under det andra världskriget. Vi vet att ubåtskriget i högsta grad var aktuellt under detta. Krigsmakten, inklusive flottan, fortsatte emellertid att planera för invasion snarare än handelsblockad. Kan detta vara för att man inte trodde på ubåtsfaran i ett kommande krig?

G. Unger granskar generalstabens krigshistoriska avdelnings verk *Karl XII på slagfältet* under den talande rubriken "Sjöhistoriska vrångbilder" i nr 10 1925. Generalstaben hade här systematiskt undervärderat flottans insatser. Unger avslutar med att hoppas att det kommande verket *Sveriges krig 1611- 1648* skulle komma att också belysa sjömakts betydelse. Unger påpekar att det svenska stormaktsväldet av naturliga skäl måste vila på den svenska sjömakten. Sjöförsvarets män borde med kraft avvisa alla försök att förringa flottans insatser i sammanhanget. Kommentar: Generalstabens syn på den svenska stormakten som enbart vilade på armén är tyvärr den syn som är förhärskande än idag. I sammanhanget kan erinras om att Helge Jung tjänstgjorde vid den krigshistoriska avdelningen 1922 – 1926; han var som bekant en av flottans stora fiender.

Ledamoten Biörklund publicerade "Årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria för år 1925" i nr 11 1925. Årsberättelsen koncentrerar sig på 1920-talets nedrustningssträvanden och utvecklingen i ett antal utländska flottor. Med hänvisning till 1925 års försvarsbeslut skriver B. "Vad Sveriges försvarsväsende angår, må det nämligen märkas, att försvarsfrågan visserligen i betydande delar avgjorts av senaste års riksdag, men att det är en mycket viktig punkt, på vilken avgörande ännu ej träffats: frågan om ersättningsbyggnad för den svenska örlogsflottans vidmakthållande." Han

avslutar med ”Vad Sveriges sjöförsvaret beträffar, är det allt överskuggande behovet detta: *Fartyg åt flottan!*”

Sammanfattning 1911 – 25

Den snabba utvecklingen av sjökrigsmaterielen fortsätter men nu i jämnare takt än under slutet av 1800-talet. Sjökrigets materiel finns i stor utsträckning på plats 1914. 1939 består den av i princip samma materiel men givetvis starkt förbättrad; det då helt nya var hangarfartyget – även om landning på fartyg prövats i USA (1911) och i Frankrike (1914). Tekniska nyheter presenteras i snart sagt alla nummer av TiS.

Inom den svenska flottan finns en viss spänning mellan dem som förordar en lätt flotta (lätta kryssare, jagare, torped- och ubåtar) och de som anser att artillerifartygen fortfarande är nödvändiga. De tre pansarskeppen av Sverige-klass utgör de svenska artillerifartygens höjdpunkt och kom att spela en viktig roll ända t.o.m. andra världskrigets slut. Under första världskriget förändrades torpedbåtens roll från defensiv till offensiv. Ubåten utvecklades till ett verksamt vapensystem.

Kustartilleriet diskuterades relativt lite. Två erfarenheter av vikt dras emellertid: behovet av tungt sjöfrontsartilleri och att KA flyttar ut i havsbandet.

Världskriget följdes och analyserades noga av TiS skribenter. Särskilt Skagerack-slaget 1916 diskuterades mycket.

För den svenska flottan kom världskriget att domineras av eskorttjänsten. Det genomfördes också mycket övningar och taktiken utvecklades, inte minst avseende samverkan med ubåtar och flyg; detta diskuteras dock knappast i TiS – sannolikt pga. sekretess. Detsamma gäller 1917 – 1918 års livsmedels- och bränslebrist liksom Ålandsexpeditionen 1918.

Flottan stod ”på topp” omkring 1905; vid tiden för världskrigets utbrott hade förnyelsen stagnerat. 1918 är flottan sliten, detta gäller framför allt jagare och torpedbåtar. Flottans stridsberedskap förfaller snabbt pga. låg omsättning av utslitna fartyg, låg rustningsgrad, lite tid till sjöss och personalflykt.

Under tidigare år har TiS skribenter i stor utsträckning tagit avstamp i brittiska och franska marinstrategier. Nu tycks detta inte längre behövas; de svenska sjöofficerarna har förmåga att själva ”tänka strategiskt”; sannolikt en konsekvens av Kungl. Sjökrigshögskolan. Den ende som i någon mån framhävs är Mahan; Corbett nämns inte alls.

Däremot kan man spåra såväl Colomb som Mahan i de strategiska analyserna. Den förra genom tanken att även en underlägsen flotta kan ha strategiskt avgörande betydelse i en marin defensiv. Den senare genom betoningen av taktisk offensiv och insikten av att om den fientliga flottan kan sättas ur stridbart skick så löses därigenom också alla andra av sjökrigets uppgifter - nästan. Tanken att herravälde till sjöss, tidens uttryck för havskontroll, alltid är begränsat och lokalt var ännu inte på plats.

En viktig slutsats som några drog av kriget var handelsblockadens betydelse. Vår förmåga att skydda sjöfart och fiske skulle därför vara viktig.

Armén hävdade att eftersom Sverige bara kunde ha en underlägsen flotta så var denna dömd till undergång och var därmed onödig. Det som var, och är(?), svårt att förklara är att sjömakten inte

verkar på samma sätt som landmakten. För den senare har historiskt sett de stora slagen dominerat tanken; vid tiden för världskriget var ”det avgörande slaget” lite som den heliga graalen; alla letade efter den men ingen fann den. Sjömakten verkar långsiktigt och de stora drabbningarna är relativt fåtaliga.

I den nya strategiska situationen efter kriget fanns det de som drömde om att Sverige genom flottan skulle bli den ledande makten i Östersjön. Men politikerna ville inte detta, de ville nedrusta. Tanken var därför närmast kontraproduktiv för den gav ett intryck att flottan var starkare än den var. Ännu - fram till mitten av 1920-talet innehöll TiS artiklar mycket högtravande formuleringar präglade av nationalism ofta med referens till stormaktstidens svenska flotta. Det är väl inte helt omöjligt att detta gav flottan – men inte KA – en negativ framtoning i ögonen hos tidens politiker.

Armén, i kraft av sin generalstab, dominerade det svenska försvaret. Detta blev ännu tydligare när det gemensamma försvarsdepartementet bildades av land- och sjöförsvarsdepartementena – under en general. Förslag fanns också om sammanslagning av förvaltningarna; givetvis under arméns ledning. Sjöofficerarna fruktade med viss rätt att marininstaben skulle inordnas i generalstaben.

En anledning till arméns dominans var generalstabens krigshistoriska avdelning och de historiska verk som där utarbetades och som gav intrycket att flottan endast i ringa del hade bidragit till den svenska historien.

Under kriget hade flottan vant sig vid att ha ett nära samarbete med marinflyget. Tankarna på ett självständigt flygvapen i RAF efterföljd vållade mycket oro och diskussion. Det skulle snart visa sig att denna oro var berättigad.

Mellankrigstid, nedrustning och upprustning. 1925 – 1939

1925 års försvarsbeslut fick svåra följder för Krigsmakten. Skapandet av det självständiga flygvapnet brukar ses som positivt men fick negativa konsekvenser för marinen eftersom den förlorade sin förmåga i luftarenan. Mellankrigstiden kännetecknas av försvarsgrensstrid – männen i kretsen kring *Ny Militär Tidskrift* (NMT) gjorde sitt bästa att förringa flottans betydelse. Här ingick inte bara inflytelserika arméofficerare med Helge Jung i spetsen utan också från Flygvapnet och i varje fall en officer från Kustartilleriet – den blivande generalen Rudolf Kolmodin.

En upprustning av det svenska försvaret började 1936 – men bland annat på grund av Jung och hans krets kom flottans upprustning att börja först senare och var inte klar förrän 1948 – tre år efter fredsslutet.

I ledamoten Odqvists årsberättelse i artilleri, nr 1 1926, tar han bl.a. upp luftvärnsartilleriet som bör fylla följande fordringar: 1) Det skall till sjöss försvåra och om möjligt förhindra bombanfall mot artillerifartygen; 2) Det skall tillsammans med jaktplan giva skydd och stöd åt egna eldledningsplan gentemot anfallande jaktplan; 3). Det skall förhindra jaktplan att på nära håll medelst kulspruteeld, giftgas eller fosforbomber skada personal på däck eller bakom plåtskydd; 4). Det skall därjämte tillsammans med flackbaneartilleriet vara i stånd att avslå luftanfall med torped. Till ankars skall luftartilleriet tillsammans med jaktplan vara i stånd att avslå andra anfall, som dag- eller natt från luften riktas mot den förankrade sjöstyrkan.”

I samma nummer ger S. H:son-Ericson [då underlöjtnant] "Några synpunkter på nattstriden och dess taktik". Artikeln inleds med "Bland de problem, som med sjökrigsmaterielens tekniska utveckling alltmer skjutits i förgrunden, är nattstriden och dess taktik ett av de mest invecklade och svårlösta." Nattstriden skulle vara särskilt aktuell i Östersjön. Ericson gör en ganska fullständig genomgång av olika aspekter på ämnet. Han betonar bl.a. vikten av att bryggpersonalen har förmåga att snabbt identifiera fartyg, att strålkastarna bör vara kopplade till centralsikten, vikten av förskärmning och en lämplig gruppering som möjliggör snabb insats. Ett intressant påstående är "Den fundamentala principen för artilleristrid under mörker är, att det är bättre att sänka en egen jagare än att riskera förlusten av ett skepp genom att underlåta att öppna eld."

Kommendör G. Unger refererar och kommenterar i nr 3 1926 "Hur grunden lades till det tyska nederlaget. En i stora högkvarteret anställd högre tysk sjöofficers vittnesbörd om förefintliga svåra brister inom högsta krigsledningen." Unger drar följande slutsats: Det är alltså otvivelaktigt på den högsta politiska krigsledningen, enkannerligen kejsaren och rikskanslären [sic], huvudansvaret vilar för tyska flottans tragiska öde under världskriget 1914 - 1919." Vidare konstaterar han att kriget måste ledas av ett krigskabineett med deltagande av cheferna för armén och marinen, frågan om flygvapnets representation var för tidigt väckt. Unger noterar också att man från arméhåll föreslagit att det under konungen⁵⁴ skulle finnas en "överste krigsledare". Vidare hade man från detta håll föreslagit att chefen för fälthärens generalstab skulle leda alla operationer också till sjöss. Den "enda rimliga principen med tvenne jämbördiga militära auktoriteter i stora högkvarteret, var och en direkt under högsta politiska krigsledningen ansvarande för sin andel av krigföringen: till lands eller till sjöss." "Generalen och amiralen ... vinner slag, statsmannen krig. I historien har det alltid varit så; så var ock förhållandet under världskriget, ty detta har ingalunda vunnits av Foch, Jellicoe och Haig utan av Lloyd George och Clemenceau". Kommentar: von der Lanckens idéer om att armén skulle leda flottans operationer var inte glömda. När försvarsstaben och överbefälhavarämbetet infördes i slutet av 30-talet var inte tanken att armén skulle leda utan att det skulle vara en integrerad ledning; där förvisso armén kom att ha ett starkt inflytande.

Löjtnant G. Hård frågar, i nr 6 1926 "Kan den nya flygorganisationen antagas tillfredsställande trygga marinens behov av ett gott flygvapen"? Efter en genomgång av den nya organisationen, utbildningen m.m. frågan han: "Är flygvapnet i stånd att ensamt utföra operationer jämförbara med dylika utförda av armé eller marin var för sig? Kunna resultaten av flygvapnets självständiga operationer bli av avgörande betydelse i ett krig? Svaren på bägge frågorna, bliva utan tvekan: Nej!" Beträffande ledningen konstaterar han: "Som totalomdöme om flygvapnets ledning: kan sägas, att om marinen blir tillräckligt representerad av kvalificerad personal, kan marinens intressen tillgodoses." Bäst vore om flygvapnet delades i en armé- resp. en marindel. "Som slutomdöme kan sägas, att den nya flygorganisationen ur materielsynpunkt någorlunda väl, ur personalsynpunkt kvalitativt mindre väl och kvantitativt ej tryggar marinens behov av ett gott flygvapen." Kommentar: Det framgår av en kommenterande artikel i nr 8 av Arthur Örnberg att Hård är löjtnant i flottan och flygvapnet. Örnbergs artikel vidimerar i princip Hårds åsikter. Örnberg citerar också ett yttrande av marinstabschefen där denne skriver att "de stående flygformationerna till övervägande delen [bör] utgöras av sådana som äro användbara för marina uppgifter."

Kapten Eskil Gestner har, i nr 7 1926, kommenterat en artikel ur *Proceedings* angående "Undervattensbåtens värde i sjökriget" skriven av en tysk amiral. Gestner noterar att mycket inte är relevant för oss som exempelvis offensiv handelsblockad eller ubåtskryssare om 3 000 ton. Slutsatsen

⁵⁴ Enligt dåtidens konstitution leddes kriget formellt av konungen "Krigsmaktens Högste Befälhavare"

är ändå att undervattensbåten är viktig men att försvaret inte bara kan baseras på ubåtar och minor; det måste också finnas artillerifartyg.

Årsberättelse i Sjökrigskonst och Sjökrigshistoria för år 1926 skriven av ledamoten Landqvist publiceras i nr 11 1926. Den enda krigshändelse av betydelse var kriget i Marocko där den spanska landstigningen i Alhucemasbukten var av intresse. Därefter diskuterar Landqvist de marina rustningsförhandlingarna. Eftersom Sverige redan hade genomfört en marin rustningsbegränsning var vi inte berörda av dessa. Landqvist drar slutsatsen: "Intet som helst sakskaäl föreligger i själva verket för att i väntan på de pågående förhandlingarnas slutliga resultat ytterligare uppskjuta den oundgängligen nödvändiga ersättningsbyggnad för vår flotta, varav behovet erkännes icke blott i Sverige utan även allmänt utomlands." En strategisk rundmålning följer vilken slutar i Östersjön varvid L. frågar vilken roll Sverige borde ha här. Svaret var att vi borde verka för *status quo*. Men han hittar tre områden där konflikt kan uppkomma som skulle kunna hota Sveriges vitala intressen: Danzig, Öresund- och Bälten samt Öresunds kopplat till den planerade danska avrustningen. Kommentar: Han fick helt rätt! Andra världskriget började i Danzig (Gdansk) och Danmark ockuperades utan att göra motstånd 9 april 1940.

I nr 2 1927 tar E. Biörklund också upp rustningskontrollförhandlingarna. Han noterar att i Östersjön tenderade de marina rustningarna att öka. Slutsatsen var given; Sverige måste påskynda ersättningsbyggnaden av flottans fartyg.

Ledamoten Simonssons årsberättelse i flygväsende för 1927 publiceras i nr 6 1927. Han noterat att det nya flygvapnet allt kraftigare hävdar sin självständighet gentemot de andra försvarsgrenarna. Han beskriver också de då relativt nya hangarfartygen samt gör en rundmålning över utvecklingens såväl militärt som civilt. Kommentar: Flygvapnet var tydligt påverkat av Douhets teorier publicerade i *Il Dominio dell'Aria* från 1921; denne hävdade att flyget skulle vara krigsavgörande genom att satsa på bombflyg och därmed också krigsavhållande.

Ledamoten Wester skriver i nr 11 1927 "Några synpunkter beträffande Karlskrona betydelse för riksförsvaret". Han konstaterar att "Sverige torde kunna betraktas såsom den geografiska medelpunkten i Östersjöområdet; ju flera makter, som kunna insätta sina maritima maktmedel på Östersjöns vatten, desto flera anledningar till intressekonflikter förefinns hotande vår trygghet. Tillvaron av en duglig svensk flotta och ett starkt maritimt flygvapen i Östersjön torde vara det verksamaste medlet att hålla vårt land utanför dylika konflikter." En konsekvens borde vara att i första hand förstärka Karlskronas luftförsvaret. Karlskrona måste få ett eget flygförband. Kommentar: Det skulle dröja till 1944 innan Westers idé förverkligades genom grundandet av F 17.

Årsberättelse i Sjökrigskonst och Sjökrigshistoria för år 1927 skriven av ledamoten Landqvist publiceras i nr 12 1927. Efter sedvanlig strategisk rundmålning konstaterar L. att frågan om ersättningsbyggnad för flottan fått sin lösning genom en plan att bygga: 1 hangarkryssare, 2 jagare, 4 vedettbåtar och 3 ubåtar. Vidare skulle förberedande konstruktionsarbete göras för ett pansarskepp. Kommentar: Det fjärde pansarskeppet skulle leda till omfattande diskussioner innan frågan resulterade i *Tre Kronor* och *Göta Lejon*.

Ledamoten Claus diskuterar neutralitetsskydd i samma nummer. Han vänder sig mot tanken att ett "neutralitetsförsvaret" bara krävde en polisvakt. Claus understryker i stället att ett starkt försvar var den bästa förutsättningen för neutralitet.

Ledamoten Palm diskuterar utförligt frågan om stridsgas och skyddet däremot i årsberättelse i artilleri och handvapen 1927, nr 3 och 4 1928.

Av ledamoten Anderbergs årsberättelse i radiotelegrafi nr 3 1928 framgår att det experimenteras med överföring av levande bilder – ”television” – som på svenska borde heta ”fjärrskådande”. Företeelsen hade knappast militärt intresse.

Vår sjögående flottas övningsproblem behandlas i en prisbelönad uppsats av löjtnanterna Boström och Östberg i nr 6 1928. De är kritiska därför att övningarna bara sker kustnära, de är för korta, man övar sådant som ej ingår i krigsuppgifterna och allmänna bestämmelser ändras för ofta. Man föreslår ett tvåårssystem för övningarna med därmed sammanhängande system med tvåårskommenderingar för officerarna. Mottot är ”tag allting från början och arbeta logiskt med en effektiv arbetstakt mot målet, i detta fall en fullt stridsberedd flotta.” Kommentar: Två-årsrytmen kom med VU 60.

I artikeln ”En återblick” av signaturen *S-ck* refereras resultatet av 1925 års flottkommitté i nr 7 1928. Denna hade lagt fast att flottan skulle ha den styrka den hade 1925. Kustflottan skulle bestå av 4 pansarskepp, 8 jagare, 8 vedettbåtar, 9 ubåtar och 1 hangarkryssare. Härtill kom lokalstyrkor med 2 pansarskepp, 2 jagare, 4 vedettbåtar och 3 ubåtar. Men riksdagen hade bara beslutat om en tredjedel av det avsedda beloppet. Ett stort problem var att marinen saknade en flottplan och vad som för armén kallades härordning, vilket ledde till att marinen fick leva ”ur hand i mun”. Amiral Kruusenstierna [marinstabschef 1916 – 1927] hade föreslagit en ”marinordning”: ”sjöstyrkornas principiella sammansättning och det fasta kustförsvarets organisation.”

I nr 10 1928 skriver S. Nordgren om de yngre sjöofficerarnas tjänstgöringsförhållanden. För dem var framtiden synnerligen mörk konstaterar han. Befordran till kapten skulle snart ske först efter 15 års tjänstetid, lön skulle dock komma ännu senare. Vi riskerade att få se medelålders löjtnanter utan något hopp om befordran till kommendörkapten. Man hade tagit upp detta med försvarsministern 1925 [Per Albin Hansson] som hade visat sig förstående men sagt att beslutet låg fast. Kommentar: Ett indirekt sätt att döda försvaret.

Anförande på högtidsdagen hålls av ordföranden, hedersledamoten de Champs, i nr 11 1928. Anförandet behandlar krigsmaktens högsta ledning. Syftet med det gemensamma försvarsdepartementet var att skapa enhetlig ledning och planmässighet men också att inte öka antalet departement (handels- och kommunikationsdepartementen hade tillkommit). En annan anledning var övergången från fackministrar till politiska ministrar. de Champs föreslår en återgång en fackkunnig ledning av krigsmakten. Ämnet återkommer i nr 12, nu med de marina myndigheternas yttranden avseende marinens centrala ledning och förvaltning.

Ledamoten Strömbecks Årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria 1928 återges i nr 2 1929. Utvecklingen visade behovet av jagare för att kunna skydda vår sjöhandel under neutralitet. Men viktigare ändå var behovet av lätta fartyg för att upprätthålla maktbalansen i Östersjön, där vi inte kunde räkna med att den brittiska flottan skulle rädda oss. ”Vi måste rycka upp och stärka vår flottmakt, ty utan ett starkt sjöförsvaret kunna vi icke skydda vår ställning i Östersjön och vår sjöburna handel.” Därefter diskuterar Strömbeck Kelloggpakten och de fortsatta rustningskontrollförhandlingarna.

Seekriegslehren im Lichte des Weltkrieges av kapitän zur See, Dr. Groos recenseras i nr 3 1929. Recensenten, Strömbeck, ansåg verket vara mycket värdefullt för fackmannen såväl som för politikern och landstrategen. ”Det här berörda verket måste anses vara av mycket stort värde för den

sjömilitära fackmannen, enär författaren med sin stora sakkunskap beträffande världskriget anknutit sin framställning av krigsproblemens lösande till de av varje för strategiska spörsmål intresserad läsare förut kända Corbettska teorierna." Kommentar: Landqvist i *Några av sjöstrategiens grunder* från 1935 tar särskilt upp Groos idéer om *Kleinkrieg*; d.v.s. taktisk offensiv med minor, ubåtar etc. Vad undertecknad kunnat se är detta den första gången Corbett nämns.

Löjtnant S. H:son Ericson fick silvermedalj för sin "Sjökrig vintertid. En studie av möjligheterna och sättet för sjökrigföring vintertid i Östersjön." införd i nr 4 1929. Han drar två slutsatser: Sverige kan inte bortse från möjligheten av sjökrig vintertid och att sådan krigföring kommer att skilja sig från sjökrig under andra delar av året. I Sverige har sjökrig vintertid varit styvmoderligt behandlat; detta måste nu ändras eftersom såväl Ryssland som Tyskland visar intresse för frågan. Kommentar: Våra moderna fartyg är inte isförstärkta men den nya finska *Flottilj 2020* skall vara det. Inte heller brittiska, franska eller amerikanska örlogsfartyg är isförstärkta trots det allt större intresset för Arktis.

Ledamoten Ernst Holmberg skriver om "konvojexpeditioner under Karl XI:s regeringstid" i nr 5 1929. Artikelnen har sitt intresse med tanke på hur lite sjömakts betydelse i vår historia uppmärksammas.

Årsberättelse i flygväsende 1929 av ledamoten Enell finns i nr 6 1929. Utvecklingen är mycket snabb konstaterar han. Bl.a. återges en tabell med aktuella rekord (fart, höjd, distans...). Han diskuterar begreppet "luftmakt" som han ser som ett till "sjömakts" parallellt begrepp. Han diskuterar härvid Douhets teorier, som han sedan analyserar ur ett svenskt perspektiv. Enell är positiv till det självständiga flygvapnet: "Från luftflottan bör sålunda icke avskiljas för luftkriget värdefulla flygförband till sekundära stridsuppdrag i samverkan med övriga försvarsgrenar, innan krigsläget i luften stadgats." och "Det är först då samtliga tre försvarsgrenar, var för sig uppbyggda och insatta i kriget efter sin egenart, bringas att på lämpligt sätt sam- och växelverka, som brytandet av fiendens krigsvilja därav kan bli följd." Kommentar: Enell var uppenbarligen en anhängare av det strategiska flyget och motståndare till direkt samverkan med såväl armén som marinen. KÖMS tillfogade en anmärkning till artikeln varav det framgår att Sällskapet inte delade föredragandens åsikter. Enell blev överste i Flygvapnet.

I samma nummer publiceras ett genmäle av ledamoten Örnberg vars slutsats är "att marinen jämte med detsamma samopererande flygstridskrafter under *enhetlig* ledning gemensamt strida för herraväldet på, under och över de oss omgivande hav, till vilka fienden äger tillträde." Diskussionen förs vidare i nr 7 1929.

Nummer 11 1929 inleds med följande annons (i utdrag): "Äkta tyskt starköl åter att tillgå! Upp till 8 % alkohol" i Leopardens droghandel.

Anförande på högtidsdagen av ordföranden, hedersledamoten de Champs i nr 11 1929 behandlar "Herraväldet i luften." Han bemöter här Douhets teori om herravälde i luften som luftkrigets förnämsta mål, som han bedömer som orealistiskt. Kommentar: Douhets teorier ledde bl.a. till att såväl USA som Storbritannien under mellankrigstiden prioriterade det "strategiska" bombflyget.

En artikel av G.A. Westring "Herraväldet till sjöss förr och nu" publiceras i nr 1 1930. Han drar slutsatsen att de nya kommunikationsmedlen inte har förminskat betydelsen av herravälde till sjöss; tvärtom har behovet av att hålla sjöförbindelserna öppna ökat. Utvecklingen av stridsmedlen till lands har lett till att snabba avgöranden blivit svårare att åstadkomma. Stridsmedlen i luften kan stärka eller motverka herraväldet till sjöss. Flygvapnet kan inte ensamt på ett avgörande sätt påverka herraväldet till sjöss. Luftkrigföringens betydelse får varken överdrivas eller underskattas.

Men: "Att vinna herraväldet till sjöss bör därför nu, liksom förr, vara ett av krigföringens förnämsta mål."

Aug. Giron återger i nr 4 – 6 1930 den brittiska diskussionen om taktiken under Skagerack-slaget. Han avslutar med: "skulden för alla misslyckanden icke så mycket träffar Jellicoe personligen, som fastmera det brittiska amiralitetets hela grundåskådning under världskriget, varigenom flottans tillbakahållande och bevarande blev upphöjt till ingenting mindre än system."

I nr 5 1930 diskutera C.O. Fürst krav på det fjärde pansarskepp som enligt försvarsbeslutet skall byggas efter 1933. En grundprincip vore: "artilleristisk överlägsenhet över varje befintlig kryssare och fartöverlägsenhet över varje befintligt slagskepp".

Betänkandet från sakkunniga i "Utredning rörande Sveriges försvarspolitiska läge samt behov av försvarskrafter" diskuteras i nr 6 – 7 1930 av E.W. En väsentlig del upptogs av konsekvenserna av Nationernas Förbunds stadga. Referenten noterar betr. de sjöstrategiska synpunkterna att sakkunniga inte ägnat tillräckligt intresse åt skyddet av sjöhandeln. Beträffande sjöstridskrafterna skriver referenten: "Det måste förefalla egendomligt, att ett framhållande av svårigheterna för sjöstridskrafterna att fylla sin uppgift ej utmynnar i kravet på att densamma från början givas en sådan sammansättning, att de kunna möta de ökade kraven, framför allt, då sjöstridskrafter svårigen kunna improviseras. I stället måste de vidgade uppgifternas lösande enl. de sakkunniga läggas på lantstridskrafterna." Men i stort är referenten nöjd med betänkandet. Kommentar: Med tanke på erfarenheterna från första världskriget är sakkunnigas ovilja att se sjöfartsskyddets betydelse anmärkningsvärd. Snart nog skulle detta visa sig vara en allvarlig felbedömning. Politikerna gör samma fel i den senaste försvarsberedningen – är försvarspolitiker immuna mot historiska erfarenheter?

"Flygstridskrafterns användande av kemiska stridsmedel i marinens tjänst" diskuteras i nr 12 1930. Författaren B. Krook diskuterar anfall och försvar avseende kustfästningar och fartyg men kommer inte fram till någon rekommendation avseende svensk anskaffning av kemvapen.

Årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria 1930 i nr 1 – 2 1931 av ledamoten G. Wahlström ägnas helt åt Londonkonferensen. Londontraktaten (1930) återges i nr 2.

Förbindelsetjänsten mellan flottan och armén diskuteras av Stig H:son Ericson i nr 4 1931. Han skiljer här på taktiska och strategiska förbindelser. Han konstaterar att ju mer landets stridskrafter reducerades desto viktigare är samarbetet. Sambandet måste förberedas. Armén och marinen borde utväxla förbindelseofficerare redan i fredstid. "Förståelse för och begrepp om »andra sidans » tjänst är förutsättningen för att den del av tjänsten, som är gemensam, skall kunna utövas utan friktioner."

Signaturen R.W. diskuterar det franska marina flygvapnet i nr 6 1931. Han drar ett antal generella slutsatser: "Så länge ett lands tillförsel ej kan ske luftledes, kan herraväldet i luften ej bliva ett mål för sig, på samma sätt som herraväldet till sjöss. Det blir endast ett medel för att skydda eget territorium eller för att förvärva herraväldet till sjöss." "Skyddet av handelsvägarna till sjöss är flottans sak. Och denna flotta bör vara sammansatt av övervattensfartyg, undervattensfartyg och flyg, alla lydande under en gemensam, ansvarig ledning." Kommentar: Det självständiga franska flygvapnet bildades först 1933.

Fd. marinestabschefen H. von Krusenstierna kommenterar en artikel i *Nya Dagligt Allehanda* (16/6, 1931) av Otto Croneborg i "Några ord om samarbetet mellan försvarsgrenarna", nr 7 1931.

Cronenberg hade föreslagit att försvarsgrenarna skulle knytas närmare till varandra och att detta skulle kunna baseras på en strategisk teori. Men detta var omöjligt ansåg von K. Visserligen kunde försvarsgrenarna stöda varandra indirekt bl.a. genom en gemensam försvarsplan men ett direkt samarbete var bara aktuellt i samband med landstigningsföretag. Tydligt hade Cronenberg föreslagit någon form av försvarsövergripande högre utbildning men detta ansåg von K. var futilt eftersom en sjöofficer aldrig skulle bli kompetent att leda operationer till lands och tvärtom. Vidare var Flygvapnet inte självständigt eftersom det för sin basering behövde stöd från mark- eller sjöstridskrafter. Någon övergripande strategisk teori var i varje fall inte möjlig. Kommentar: Här är von Krusenstierna rejält efter sin tid. Redan Corbett hade lanserat tanken på en övergripande strategi (*maritime strategy*) och Castex hade 1929 utkommit med första delen av *Théories stratégiques* där han konstaterar vikten av enhetlighet i krigföringen (*Unité de la guerre*) vilket kräver en gemensam strategi (*stratégie générale*). K.s resonemang om flygvapnet skulle dessutom leda till att flottan underordnades armén eftersom fartygen någon gång måste förtöja...

I samma nummer skriver kapten R. Isaacsson om "Ryska synpunkter på luftstridskrafterns medverkan vid landstigningsoperationer" från en artikel i *Morskoj Sbornik*. Han drar slutsatsen att liksom landstridskrafter behöver öva en landstigning i förväg måste luftstridskrafterna göra detta. Redan i fredstid borde det finnas flygförband med sjöflygplan som kan samöva med landstigningsförbanden.

Signaturen R.W. återkommer i nr 10 1931 med ett referat av en fransk artikel av kapten Barjot om det marina luftkriget från *La revue maritime* april 1931. R.W. skriver: "Författaren slutar sina intressanta reflexioner med att påpeka att så gott som alla luftkrigets teoretici ursprungligen varit arméofficerare, och att de därför, naturligt nog, dragit sina slutsatser med tanke på förhållandena vid ett krig ovan land och förbiset de speciellt marina förhållandena. Men dessa medföra att till sjöss de fartygsbaserade eller självständigt manövrerande flygstridskrafterna, vilka hava till uppgift att medverka vid förvärvandet av herraväldet till sjöss, icke kunna få skjutas åt sidan såsom onödiga, farliga och överflödiga." Kommentar: Pierre Barjot blev amiral och förde befäl över de franska sjöstridskrafterna under Suez-operationen. Han återkommer i TiS 1956.

Ledamoten Hagmans årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria återges i nr 1 – 2 1932. Efter en omfattande genomgång av flottorna i ett stort antal länder konstaterar han avseende Sverige att 1930 års försvarskommission åter hade aktualiserat försvarsfrågan.

Ett föredrag av Eskil Gester med titeln "Synpunkter angående kombinerade operationer över havet mot fientlig kust med särskild hänsyn till sjöstridskrafternas deltagande däruti" återges i nr 1 - 2 1932. Föredraget behandlar i stort sett alla aspekter. Slutsatsen torde alltså vara giltig: "Redan inledningsvis har framhållits, vilka utomordentligt stora svårigheter som äro förknippade med genomförandet av en kombinerad expedition över havet i våra dagar. Graden av dessa svårigheter blir dock i sista hand en direkt funktion av motståndarens försvarsmedel. Äro dessa otillräckliga eller i dåligt skick, minskas svårigheterna automatiskt för att till slut helt bortfalla. En sådan tingens ordning blottlägger ett land och inbjuder en fiende att med begagnandet av den bästa och bekvämaste av transportvägar - havet - sätta sig fast på motståndarens område. Äro däremot försvarsmedlen i gott stånd, torde man våga förutspå, att en fiende snart skall finna, att de med en kombinerad operation över havet förenade riskerna icke uppvägas av lika stora fördelar, utan torde han komma att avhålla sig från att över havet hota motståndaren."

Signaturen R.W. återkommer i nr 5 – 6 1932 med en artikel om sjökrigsledningen i Medelhavet under världskriget. Sjökriget bör ledas av en i land förlagd sjökrigsledning som står i nära kontakt med den politiska ledningen, är hans slutsats.

S. H:son Ericson återkommer med en artikel i nr 12 1932 angående den högsta krigsledningen med utgångspunkt i en fransk bok i frågan. Han drar en viktig slutsats: "Den parlamentariska svenska regeringen bör utöva den högsta makten, även i den händelse vårt land blir in draget i ett krig. Endast härigenom kan en enhetlig ledning åstadkommas på alla olika "fronter", dit man numera räknar icke blott de skilda arméfronterna och sjöstridskrafternas operationsområde, utan även sådana inne i landet av ekonomisk och moralisk art. Hela nationens kraft måste dirigeras från samma källa och i samma anda för att landets självständighet må kunna säkerställas. Endast regeringen kan lagenligt utöva denna makt och sättet härför måste lösas i fredstid." Fackmässigt borde regeringen stödjas av general- och marinstatscheferna och chefen för flygvapnet. Detta ledde vidare till frågan om en gemensam överbefälhavare. Att införa en sådan mellan regeringen och försvarsgrenarna skulle leda till att två av tre försvarsgrenars sakkunskaper inte blev företrädda. Och han avslutar: "Regeringen skulle härigenom få *en dålig rådgivare istället för tre goda.*" Kommentar: H:son Ericson hade då just avslutat sin utbildning vid den franska sjökrigshögskolan och där stött på Castex tankar. H:son Ericsons uppfattning om regeringens ansvar var nog ganska ny då men avspeglas i Castex tankar om en gemensam, överordnad strategi - inte minst av begreppet "ekonomisk och moralisk art" pekar på ett samband.

Ledamoten Tornberg presenterar årsberättelse i flygväsende i nr 3 – 4 1933. Största delen upptas av beskrivningar av olika typer av flygplan (bombplan, jaktplan etc.) och utvecklingen av dessa i olika länder. Slutligen drar han ett antal slutsatser. Han skiljer på fyra uppgifter: förhindrande av fiendens flyginsatser genom anfall i luften eller på marken, samverkan med armén och marinen, angrepp på armé- och marinstridskrafter, angrepp mot den fientliga hemorten. Bomb- och jaktflygplan prioriteras internationellt; utan sådana lämnas hemlandet öppet för anfall. Slutligen: "Måhända kommer också i vårt land en dag, då det framstår klart, att man icke längre kan bortse från den självständiga luftkrigföringen och dess inflytande på krigföringen i övrigt. Det må ej vara förmätet att hoppas, att man även drar konsekvenserna härav genom att giva plats i riksförsvaret för en operationsduglig luftflotta."

D. Landqvist föredrag "Några erfarenheter från världskriget beträffande högsta sjökrigsledningens organisation" återges i nr 4 1933. Erfarenheterna visade vikten av att denna fanns i huvudstaden nära regering och centrala ämbetsverk. En överbefälhavare behövdes inte eftersom regeringen eller dess krigsutskott kunde få föredragningar av de tre sakkunniga försvarsgrenscheferna. En överbefälhavare skulle bara bli sakkunnig på ett område. Kommentar: Man känner igen argumenteringen från S. H:son Ericson i nr 12 1932.

Ledamoten Strömbäcks årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria publiceras i nr 12 1933. Han konstaterar att nedrustningsarbetet har misslyckats. Två orsaker är "ovissheten om de framtida följderna av nationalsocialismens erövrande av makten i Tyskland samt Japans aggressiva utrikespolitik." Kapprustningen har börjat konstaterar han och avslutar "Anse vi de militära maktmedlen vara till för att åt vårt lands politiska ledning säkra ett fritt och självständigt val ifråga om utrikespolitiskt handlande och att vid behov värna vårt oberoende, framträder såsom ett oavvisligt krav en utökning av våra sjöstridskrafter så att icke blott kustflottan uppbringas till planerlig styrka även ifråga om pansarskepp utan även så att västkusten får sitt behov av sjöstridskrafter tillgodosett." Kommentar: Redan nu såg man alltså tecknen men det skulle dröja till 1936 innan ett försvarsbeslut togs som stärkte vårt försvar och ännu längre innan flottans behov började tillgodoses.

En osignerad men viktig artikel finns i nr 2 1934: "Sjöfarten på svenska ostkusthamnar, särskilt Stockholm, i fred och krig." Skribenten inleder med att en svensk konvojinstitution för sjöfartens skydd tillkom redan på 1650-talet och att skydda sjöfart alltid varit en uppgift i krigstid. Generalstaben hade nu, i utredningar från 1931 och 1932, hävdade att i krig skulle all sjötrafik på ostkusten föras över till västkust- och vänerhamnarna samt till de norska hamnarna medan de inre trafikslagen skulle överta varuutbytet med resten av Sverige. Såväl kommerskollegium, rikskommissionen för försvarsberedskap som järnvägsstyrelsen hade ställt sig ytterst negativa till denna tanke. Ett problem var dock att ingen statistik om sjöfart och varuutbyte fanns att tillgå. En brist som artikeln försöker avhjälpa. Artikeln slutar med "Men en sak är i varje fall given, och det är, att - om allvarstider komma - så är det handelsflottan, som får sig ålagt att söka upprätthålla Sveriges sjötrafik även under de svåraste förhållanden; och det är också givet, att nationen - och inom den handelsflottans män - förväntar sig, att marinen skall söka skydda handelssjöfarten i dess för riket outhärliga dagliga gärning." Kommentar: Så sant. Men artikeln skall ses mot bakgrund av kretsens kring *Ny Militär Tidskrift* verksamhet. I själva verket var det här fråga om en tvåstegsraket; först förklaras att ingen sjöfart på ostkusten är möjlig eller behövlig, därefter påstod man att västmakterna skulle komma att skydda sjöfarten på västkusten och Norge; alltså behövdes inga resurser för sjöfartsskydd. Detta program framgår tydligt av boken *Antingen – eller* redigerad av Helge Jung.⁵⁵

Utdrag ur årsberättelse i minväsende av ledamoten Håkanson återfinns i nr 2 – 3 1934. Han avslutar med "En sammanfattning av världskrigets erfarenheter innebär, att ett effektivt minsvepningsväsende ej låter sig improviseras vid ett krigsutbrott utan måste vara redan i fredstid väl organiserat för att kunna motsvara de fordringar, som såväl från örlogsflottans som från handelssjöfartens sida komma att ställas på detsamma i samband med ett av motståndaren igångsatt minkrig."

D. Landquists föredrag "Bältens och Sundets strategiska betydelse ur svensk synpunkt" återges i nr 4 1934. Stora artillerifartyg, som nu fanns i begränsat antal hos stormakterna, skulle knappast detacheras för tjänst i Östersjön dels på grund av hotet inte minst i de trånga inloppen och dels pga. bristande infrastruktur i området. "Nationernas Förbunds eller en intervenerande stormakts sjömakts - i de allra flesta fall - icke läser göra sig gällande i hela sin kraft längre in än i Skagerack och Kattegatt. Detacheringar in i Östersjön av några kryssare eller jagare eller ubåtar synas däremot i åtskilliga fall, om än ej alltid, kunna påräknas. För dylika fartyg synas å andra sidan Öresund i regeln tillfyllest såsom in- och utfartsled." Alltså måste de mindre staternas sjömakts, exempelvis Finland och Sverige, av egen kraft lösa sjöstrategiska problem i området. Vidare är det "ett framträdande svenskt sjöfartensintresse och därmed också ett svenskt försvarsintresse, att passagen genom de danska farvattnen förblir öppen. För det andra är det ett svenskt önskemål, att svenska sjöstridskrafter - vid neutralitetsvakt eller i vissa krigsfall - skola fritt och obehindrat kunna förflyttas mellan Sverige-; sydkust och dess västkust, liksom även att främmande sjöstridskrafter, som vilja stödja Sveriges intressen, fritt kunna inpassera i Östersjön. För det tredje och sista är det ett svenskt försvarsintresse av första ordningen, att de danska genomseglingssfarvattnen eller det danska territoriet över huvud taget icke utgör basområde för en mot Sverige eller svenska intressen fientligt inställd makt, som förfogar över starka sjö- och flygstridskrafter." Kommentar: Det sista bör ses mot bakgrund av den danska nedrustningen efter världskriget.

H. Hammargren presenterar en studie "Flygstridskrafterna och krigföringen i Östersjön" i nr 5 1934. Han drar slutsatsen. "Man får emellertid icke av denna anledning tro att flottorna minskat i värde och

⁵⁵ Helge Jung (red.), *Antingen – eller. Freds- och försvarsproblemet i saklig belysning*, Ny Militär Tidskrifts Bokförlag, Stockholm 1930

att de marina rustningarna efter flygvapnets tillkomst kunna eller böra inskränkas. Problemställningen är icke: ”flyg eller flotta” utan ”flotta och flyg, tillsammans bildande vår yttre försvarslinje.”

I artikeln ”Faran från luften och krigsfartygsbyggnaden” diskuterar C.O. Fürst det ”fjärde pansarskeppets” luftvärnsbestyckning som kommer att bli stark. Han vänder sig mot uttalanden i pressen av typen ”särskilt pansarskeppen befunnits vara överraskande sårbara mål vid bombfällning.” Slutsatsen är ”Då det dessutom är av utomordentlig betydelse att en bombflygflotta skapas för höjandet av vårt lands allmänna försvarskraft, bör parollen icke vara bombplan i stället för pansarskepp utan pansarskepp och bombplan.”

”Dragkampen mellan försvarsgrenarna” är titeln till en artikel av Aug. Giron i nr 4 1935. Författaren konstaterat att den av [1930 års] försvarskommissionen ”gjorda avvägningen mellan försvarsgrenarna går ut på en stark förskjutning från sjöförsvaret till lant- och luftförsvaret och innebär en sådan förändring i sammansättningen av rikets försvarsmedel, att möjligheten att förskona landet från att bli krigsskådeplats avsevärt nedgår.” Utan en stark flotta skulle ju fienden komma iland och kriget föras på svensk mark. Författaren refererar bl.a. till dåv. överstelöjtnant Kleens broschyr från 1935 som föreslog örlogsflottans slopande. Artikeln avslutas: ”Vid ordnandet av vårt lands försvarsfråga bör Sverige betraktas mera som ett örike än som en kontinentalstat, och detta vårt geografiska läge bör vara utslagsgivande för försvarsordningens utformning. I vårt havomflutna land får flottan icke tillbakasättas för de övriga försvarsgrenarna. Det vore en riksolycka och ett ödesdigert missgrepp, om så gjordes.” Kommentar: Kleen var en ledande fiende till flottan.

D. Landquist återkommer med texten till ett föredrag: ”Sveriges sjöintressen” i nr 8, 1935. Han inleder med att konstatera att ”sjöintressen” är ett mycket större begrepp än ”sjöförsvaret”. Han avslutar med tre slutsatser ” 1) Utrikeshandeln och dess bärare, sjöfarten, måste i fred statligt stödjas på allt sätt närhelst behov härav uppstår; 2) Utrikeshandeln och sjöfarten måste både stödjas och skyddas, om krigstillstånd inträder å de oss omgivande vattnen; härför kunna marinen och, i viss mån, flygvapnet trädja i bräschen såsom neutralitetsvärn; 3) Utrikeshandeln och sjöfarten måste i möjligaste mån skyddas och upprätthållas, om vårt eget land meddrages i krig; härvid trädja i verksamhet landets försvarskraft i dess helhet - men det ligger i sakens egen natur, att marinen och därefter flygvapnet närmast beröras av dessa ifrågakarande försvarsuppgifter.” ”Men den i längden bästa garantien för ett verkningsfullt stöd och skydd för samt upprätthållande av Sveriges sjöintressen ligger dock däri, att vårt folk kommer till full insikt om vårt maritima läges både betydelse, möjligheter och risker. Jag uttalar detta ej blott för örlogsflottans egen skull, ej heller för handelsflottans egen skull eller för alla de näringsgrenar, som därav bero, utan för landets egen skull - ty Sverige, vårt eget land, kan numera icke andas och sålunda icke heller leva utan förbindelser över sjön.”

Ledamoten Lindströms anförande på Kungl. Örlogsmannasällskapets högtidssammanträde återges i nr 10 1935. Den blivande marinestabschefen såg tre hot mot landets säkerhet: blockad, luftbombardemang och invasion. Beträffande det sistnämnda konstaterar han för att ”uppriva” ett överskeppningsföretag före urskeppningen så krävdes alla vapen från såväl flotta som flyg, som måste stödja varandra. Det viktigaste vore att hålla Sverige utanför ett krig men om det inte gick så måste fienden hållas utanför landet. Han påpekar också att samverkan mellan flottan och kustartilleriet måste förbättras. ”De konstgjorda murarna mellan vapengrenarna få icke påbyggas utan måste rivas, om marinen - liksom armé och flygvapen - skall bliva en helgjuten försvarsgren.” Kommentar: En av få sjöofficerare som nämner kustartilleriet.

Major Ragnar Smith granskar, i nr 11 1935, överste K. A. Bratts synpunkter som innehåller motiv för flottans behandling i försvarskommissionen, där Bratt varit sakkunnig. Denne hade argumenterat för att flygvapnet var vår viktigaste försvarsgren och detta i stort sett ensamt kunde försvara Sverige. ”På det hela taget betraktar överste Bratt invasionsföretag i förening med luftkrig mot hemorten såsom den betvingelsemetod, vilken en fiende med största sannolikhet kommer att tillämpa. Hans huvudsynpunkt är härvidlag, att armén icke får så mycket försvagas, att landet efter en motgång till sjöss skall ligga försvarslöst.” Men ”Om vi skaffa oss de sjöstridskrafter, som med hänsyn till vår sjöfarts skyddande under krig och neutralitet äro oundgängliga, få vi de insatser, vartill dessa krafter i samverkan med andra försvarsgrenar äro i stånd mot truppöverskeppningar, på köpet.” Kommentar: Det framgår vidare att armén inte anser att sjöfartsskydd är viktigt.

Kapten Torsten Hagmans bok *Framför och Bakom kustlinjen. Tankar i försvarsfrågan* recenserar i nr 1 1936. Boken får ett positivt mottagande. Det framgår att motiven för försvarskommissionen nedprioritering av flottan dels är att något sjöfartsskydd inte behövs, dels att flottan är för svag för att möta ett invasionsföretag.

”Behovet av överbefälhavare- och försvarsstab ur operativ synpunkt vid strategisk defensiv diskuteras i nr 2 1936. Fortfarande är det Bratt som spökar. ”Den nu nämnda omständigheten», fortsätter överste Bratt, har även föranlett kommissionen att föreslå tillskapandet av en för försvaret i dess helhet i krig och i fred gemensam högsta ledning.” Skribenten avslutar ”För försvarets ledning i krig liksom i fred fordras i Sveriges läge en försvarsledning till regeringens direkta förfogande, bestående av tre försvarsgrenschefer med var sin stab, besjälade av omsorg om rikets försvar i stort och av en rätt samarbetsanda och respekt för varandras överlägsna sakkunskap inom eget ansvarsområde. Finnas dessa egenskaper hos försvarsgrenarnas chefer, erfordras ingen överbefälhavare; finnas de icke, kan en överbefälhavare icke råda bot på bristerna.” Kommentar: Argumenteringen mot den gemensamma ledningen, som förverkligas med Försvarsstabens inrättande 1937, var uppenbarligen att man misstänkte att denna inte skulle innehålla tillräcklig marin sakkunskap. I verkligheten kom den också att domineras av armén. Det skulle dröja till 1970 innan marinen fick en försvarsstabschef (Bo Westin) och till 1978 innan flottan fick denna post (Bengt Schuback).

Th. Svedelius granskar ”Försvarskommissionens förslag till Sveriges riksförsvaret sett i belysning av vissa erfarenheter från världskriget” i nr 1 och 2 1936. Granskningen slutar (i fetstil): Om kommissionsmajoritetens förslag till försvarsorganisation, innebärande borttagandet av en operationsduglig svensk flotta, kan med visshet sägas, att det viktigaste hindret för ett fientligt överskeppningsföretag undanröjes, och att enligt alla krigserfarenheter gynnsamma förutsättningar för angriparen skapas för genomförandet av själva landstigningen och de påföljande avgörande operationerna i land.”

”Centralförsvaret och dogmatism” av Ragnar Liljedahl i nr 3 1936 tar bl.a. upp boken *Svenska Försvarsprinciper*, som major Ehrensverd publicerat. Liljedahl konstaterar att boken är grundad på ett dogmatiskt försvar av centralförsvarsprincipen. I en viktig passus skriver författaren att man från ”nutida lantmilitärt håll” hävdar att alternativet till centralförsvarsprincipen i 1819 års försvarsbeslut var ett försvar med armén vid kusten vilket inte skulle ha varit möjligt med hänsyn till mobiliseringens krav. Men detta var fel - alternativet borde ha varit ett försvar byggt på flottan. Nu borde man för gott avskrika centralförsvarsprincipen ”Men i stället flamma centralförsvarsidéer upp med en intensitet som aldrig förr under de senast förflutna hundra åren. Skådespelet är intressant,

men det känns rätt kusligt vid tanken på, att vi dock alla till slut äro indragna i det.” Kommentar: Principen återkom i ÖB Jungs bedömande 1948 och i artiklar från vissa arméofficerare.

Debatten fortsätter i ”Kring försvarsfrågan” i nr 4 1936. Samtliga borgerliga förslag ifråga om flottan hade karaktär av politiska underbud. Den anonyma skribenten skriver vidare ”Avvägningen av anslagen mellan försvarsgrenarna är i alla förslag otillfredsställande med hänsyn till landets verkliga behov av sjöförsvaret.” Och ”Den svagaste punkten i samtliga försvarsförslag är dock ställandet av flottans alltsedan världskriget illa tillgodosedda ersättningsbyggnad på framtiden”.

I nr 5 – 6 1936 publiceras S. H:son Ericsons årsberättelse i förbindelseväsen. Han skriver bl.a. ”Vågor, som genereras av de nyssnämnda magnetronrören kunna utnyttjas för inpejling av flygplan, enär de reflekteras mot flygplan och återkastas till jordytan, där de kunna inregistreras av särskilt konstruerade mottagare. Detta faller dock icke inom ramen för denna årsberättelse.” Kommentar: Radarn på väg att födas! Synd att han inte utvecklade detta.

I samma nummer diskuterar major Ragnar Smith ”Nordisk försvarssamverkan”. Smith är positiv till detta och pekar särskilt på samarbetsbehoven med Finland avseende Åland och Danmark avseende Öresund. Allmänna opinionen var dock negativ till en nordisk allians. För att en effektiv samverkan i krigstid skulle kunna organiseras krävdes mycket mer samarbete i fredstid.

I nr 8 1936 återges 1936 års Londontraktat.

Amiral O. Lybecks artikel ”Sjöförsvarsfrågan förr och nu” återfinns i nr 10, 1936. Lybeck konstaterar att riksdagsbeslutet 1936 inneburit en framgång för flottan eftersom försvarskommissionens försök att begränsa flottans uppgifter nu avvisats. En utredning om samtliga fartygsslag [typutredningen] hade tillsatts. Lybeck började med en återblick på centralförsvaret. ”Eller som general Lefrén mycket förenklat uttryckte sin uppfattning, borde flottan alldeles avskaffas och besparingarna användas till lantförsvaret.”⁵⁶ Lybeck diskuterar vidare de olika kommissioner och utredningar som gjorts och avslutar med ”Men vi skola vara tacksamma för vad kommissionen uträttat för armén, flygvapnet och kustartilleriet. Dess verksamhet hör nu till historien. Nu hava vi att hålla oss till 1936 års riksdagsbeslut och med dess hjälp bygga upp ett riksförsvaret, som innesluter även en operationsduglig flotta. Detta är ett stort verk, och vid dess fullföljande kunna vi med fördel erinra oss några ord av amiral Lagerbielke för hundra år sedan. att »försvarets alla delar äro lika viktiga för det gemensamma målet; de måste vidmakthållas och blott med varsamhet omskapas»” Kommentar: Man ser än en gång att flottans män såg till helheten vilket vare sig arméns eller flygvapnets ledande män gjorde.

Anförande vid presidiet nedläggande av ordföranden, hedersledamoten G. Bjurner i nr 11 1936. Denna uppehåller sig vid försvarsbeslutet och konstaterar att försvarsfrågan nu var avgjord för de närmaste tio åren. Visserligen var resultatet bättre än det som försvarskommissionen rekommenderat men det var ändå ett bakslag – medlen skulle inte räcka till för att flottan skulle kunna lösa sina uppgifter. Han ser med oro på nedläggningen av skeppsgossekårerna eftersom denna var betydelsefull för rekrytering av blivande underofficerare. Men han är positiv till tillsättandet av en Chef för Marinen och till den nya försvarsstaben som borde kunna underlätta samarbetet mellan försvarsgrenarna.

⁵⁶ Enligt Wikipedia var detta inte sant: Lefrén ville ha ångdrivna skärgårdsfartyg – men dessa kunde ju ha ingått i armén

Ledamoten Hammargrens årsberättelse i flygväsende återges i nr 3 – 4 1937. Han noterar att Flygvapnet är vinnaren i 1936 års försvarsordning. Han hoppas att detta skall utvecklas till större användbarhet vid operationer över hav sida vid sida med sjöstridskrafterna.

Överstelöjtnant Hårleman (armén) publicerar en artikel "Förbistring" i nr 5 1937. Han konstaterar inledningsvis att flottan "fick sitta emellan" i försvarskommissionens förslag. Han refererar sedan *Antingen – eller* och Bratts *Försvaret i stöpsleven*. Men sedan tar han upp frågan om "kalotten i norr" [Nordkalotten säger vi idag] och landar i hotet från öster och slutar med "Detta sammanhang innesluter ett tydligt hot mot Nordens östra gräns, ett hot, som icke utan tidsödande nordiska försvarsåtgärder kan avvärjas. Det gäller här en kraftig uppryckning av vårt sjöförsvaret och främst pansarflottan, vilket icke kan ske utan en viss ökning av försvarsväsendets samfälliga kostnader."

I nr 9 1937 diskuteras den av Chefen för Marinen, de Champs, uppgjorda flottplanen. Skribenten, anonym, konstaterar att CM inte föreslagit ett fjärde pansarskepp [*Tre Kronor*] utan en ny fartygstyp – en pansarkryssare med namnet *Tre Kronor*, avsevärt större än Sverigeklassen. Detta föreföll dock rimligt med hänsyn till de tre befintliga pansarskeppens höga ålder – frågan om det fjärde hade ju gång efter en annan förhalats. Förslaget hade i pressen ansetts som dyrt men detta fick ses mot bakgrund av förhållningen av flottans ersättningsbyggnad. Vidare var det fråga om fartygens inpassning i riksförsvaret och diskussionen om lufthotet. Men det kunde inte vara fråga om antingen flotta eller flygvapen utan *både och*.⁵⁷

Signaturen *Marjäck* diskuterar Sovjetunionens intressen i Norra ishavet i samma nummer. Skribenten förutser "Det röda väldets nordliga »pulsåder« kommer sålunda utan tvivel att tilltaga i betydelse under kommande år, medförande en måhända nödvändig omvärdering ur såväl kommersiell som militär synpunkt av somliga Östersjöproblem. Kommentar: Dessa intressen var en orsak till det sovjetiska anfallet på Finland 1939.

Hårleman återkommer nu om typutredningen i nr 10 1937. Han presenterar tre slutsatser: 1) Krigshotet kommer att vara lång tid; 2) Våra handelsförbindelser kommer att hotas; 3) Pansarfartyg är nödvändiga och "Sådana måste ingå i vår flotta i den omfattning, som bestämmes av *behovsprincipen* och icke enligt ett tillfälligt avvägningssystem. Detta gäller om alla försvarets grenar."

Anförande vid presidiet nedläggande av ordföranden, hedersledamoten G. Bjurner, återges i nr 11 1937 och behandlar frågan om ersättningsbyggnad. Accepterandet av den föreslagna pansarkryssaren fick inte, framhöll han, hanteras utan att frågan om ersättning av de tre befintliga pansarskeppen löstes. Om inte föreslår Bjurner byggandet av fyra kustskepp. Vidare tar han avstånd från argumentet att fartygen måste vara anpassade till våra skärgårdar – det skulle användas fritt till sjöss och skärgårdarna hade då ingen betydelse. Slutligen erinrar han om att 1914 års flottprogram

⁵⁷ Betr. striden om det fjärde pansarskeppet se Anders Berge, "Sakkunskap och politisk rationalitet. Den svenska flottan och pansarfartygsfrågan 1918-1939", *Forum Navale* No 43 1987 och Jan Olofsson, "Försvaret till sjöss. Studier i svensk sjöförsvarspolitik under mellankrigstiden och andra världskriget", *Forum Navale* No 40, 1984.

innehöll 8 pansarskepp. Kommentar: Det är uppenbart att Bjurner härmed slår undan benen på CM förslag.

Kapten O. Lilljequist skriver om "Flottan och saltsjöfisket" i nr 1 1938. Artikeln innehåller en omfattande redogörelse för olika aspekter på fisket samt relationerna med flottan.

Kommendörkapten E. Biörklund skriver om "Vårt sjöförsvars återuppbyggande" i nr 4 1938. Han konstaterar inledningsvis att "bristerna äro så betydande såväl vad beträffar fartygsmaterielen som beträffande personalens kvantitativa omfång, att vårt lands prestige inom östersjöområdet samt dess möjlighet att hålla sig utom krigiska konflikter därigenom allvarligen förminsas." 1936 års försvarsbeslut hade angivit flottans uppgifter som neutralitetsvakt till skydd för sjöhandeln men reducerat krigsuppgiften till att förhindra fientliga företag mot vissa geografiska områden bl.a. Stockholm och Blekinge. Han beskriver sedan ett antal åtgärder som måste vidtagas bl.a. åtminstone bygga upp flottan till den styrka försvarsbeslutet angivit. Vidare behövdes åtgärder vidtagas beträffande marinens stridsberedskap, basförhållanden (bl.a. utflyttning från Stockholm) m.m. "Sjöförsvaret bör, lett av en enig och stark marinledning samt utan småsint intrång från utomstående håll, byggas upp i harmoni mellan materiel- och personalbehov. Kustflottan och lokalstyrkorna böra bestå och givas god övning i mera vidgad samverkan med övriga försvarsgrenar, särskilt med flygvapnet och kustartilleriet. Personalens duglighet och levnadsomständigheter böra på allt rimligt vis stödjas, dess anda förkovras och stärkas."

I nr 5 1938 presenteras den andra och utvidgade upplagan av första delen av den franske amiralen Castex *Théories stratégiques*. Slutomdömet är "Den objektiva uppfattningen av förhållandena mellan försvarsgrenarna och hans chefsbefattning vid den läroanstalt, som gemensamt utbildar högre officerare vid franska armén, flottan och flygvapnet, borde vara tillräckligt för att ge spridning åt Castex' *Théories Stratégiques* icke blott inom flottan utan även inom armén och icke minst flygvapnet. En mera sakkunnig vägledare inom denna vetenskap finnes säkerligen icke för närvarande, ehuru teorierna icke alltid utan viss korrektion kunna tillämpas på våra speciella förhållanden."

Artikeln "Några erfarenheter från det spanska inbördeskriget" av en fransk general återges av signaturen Å.B. i nr 11 1938. Författaren konstaterar att "Hur än avgörandet faller och vad som än förorsakar detsamma, så är det dock redan nu tydligt, att regeringssidan försatts i en mycket ofördelaktig och riskabel situation genom sitt försummande av sjöfronten. Faran av att skapa en svag länk i sitt försvarssystem har under den senaste tiden ofta påpekats, och situationen i det spanska inbördeskriget kan anses väl illustrera detta."

I nr 1 - 4 1939 presenterar Aug. Giron utdrag ur boken *L'arte della guerra in mare* eller på svenska *Sjökrigets konst* av den italienske divisionsamiralen Oscar di Giamberardino.

Ledamoten Östberg diskuterar bl.a. spanska inbördeskriget i sin årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria i nr 2 – 4 1939. Han konstaterar att regeringssidans flotta varit överlägsen men lamslagits av brist på befäl – dessa hade i stor utsträckning gått över till nationalistsidan eller mördats. Denna passivitet kontrasterades mot nationalistsidans mindre men aktiva flotta. Regeringssidans kustartilleri hade gjort stora insatser för att skydda sjöfarten. Därefter diskuteras kriget mellan Japan och Kina. Östberg drar slutsatsen "Trots Kinas starka flygvapen, dess kustbefästningar och miljonarmé hava de japanska trupperna med flottans och flygvapnets hjälp trängt rakt in i Kina. Det japansk - kinesiska kriget har visat att ett försvarssystem, som bygger ett motstånd först sedan fienden kommer i land kan bli ödesdigert."

”Sjökrigshändelser i det pågående kriget” i nr 10 1939 markerar slutet på detta avsnitt. Nu skulle försvaret komma att sättas på prov och facit ges på alla diskussioner och spekulationer om dettas utformning

Sammanfattning 1925 - 1939

Marinen klarade sig någorlunda i nedrustningsbeslutet 1925. Men den efter världskriget slitna flottan förnyades endast i begränsad omfattning. Ett stort problem var att så många officerare och underofficerare slutade i förtid av brist på framtidsutsikter men också på grund av reduceringar av personalstaterna. Redan 1933 påtalades behovet av upprustning mot bakgrund av nationalsocialismens maktövertagande i Tyskland och den aggressiva japanska politiken. En återupprustning påbörjade dock först i och med 1936 års försvarsbeslut men flottans upprustning fick vänta. Flottan kom alltså att gå in i andra världskriget med en redan sliten flotta precis som 1914. Man kan inte låta bli att jämföra med den begränsade upprustningen fr.o.m. 2015.

Mellankrigstiden, speciellt 1930-talet, präglades av en intensiv debatt inom marinen men framför allt mellan försvarsgrenarna där kretsen kring *Ny Militär Tidskrift* och *Antingen – eller* med Helge Jung som drivande person fick stort inflytande till flottans nackdel. Inte minst påverkades 1930 års försvarskommission, som föreslog stora begränsningar i flottans uppgifter.

En stor fråga för flottan var det ”fjärde pansarskeppet”. Meningarna gick starkt isär, också i marinens ledning. Resultatet var att det aldrig blev något fjärde pansarskepp utan, efter kriget, två kryssare.

Ett annat viktigt spørsmål vid denna tid var tankarna, framför allt från arméhåll, om en gemensam ledning med en överbefälhavare och en försvarsstab. Flottans män var, med rätta visade det sig, rädda för att en sådan struktur ytterligare skulle stärka arméns inflytande; man argumenterade för en professionell ledning av de tre försvarsgrenscheferna i samråd. Argumenten visade dock på en svag förståelse för behovet att samordna försvarspolitik och strategin på högsta nivå.

Flottan hade under världskriget insett hur viktig samverkan med marinflyget var. Det var därför med stor oro man såg på det 1926 självständiga flygvapnet och möjligheterna att samverka med detta till sjöss. Flygvapnet valde också redan på 1930-talet att betona sin strategiska roll i enlighet med Douhets teorier och avvisade taktisk samverkan med armé- och sjöstridskrafter. Hur markstridskrafterna såg på detta är inte bekant.

Flottan betonade behovet av förmåga att skydda sjöfarten. Detta kritiserades av kretsen kring Jung. Man hävdade att sjöfarten på ostkusten inte kunde skyddas utan skulle kunna ersättas av andra trafikslag; sjöfarten på västkusten skulle västmakterna skydda. Intressant nog återkommer detta resonemang i Värnkraft 2019!

TIS författare följde noga nedrustningskonferenserna under den aktuella tiden. Fördragen i Washington 1922 och London 1930 och 1936 analyserades noga eftersom dessa fick stora konsekvenser för flottornas utveckling.

Teknikutvecklingen följdes noga med långa, detaljerade beskrivningar av utvecklingen inom skeppsbyggnad, artilleri, förbindelsetjänst (samband) m.m. H:son Ericson ”snuddar” vid det som skulle bli radarn men tycks inte då ha insett vikten av denna teknik.

Särskilt under 1930-talet följs utvecklingen inom andra mariner ("UFM") mycket noggrant – åren före kriget upptar UFM nästan halva tidskriftens sidantal.

Mycket lite skrivs om kustartilleriet.

Andra världskriget och efterkrigstid fram till FB 1948

Under kriget domineras TiS av rapporter om sjökrigföringen och information om utländska mariner (UFM). Årsberättelser fortsätter att publiceras. I och med FB 1948 rustar Sverige för det kalla kriget. Detta är anledningen till att detta år valts som slutår för detta avsnitt.

Anförande vid nedläggande av v. ordförandeskapet vid högtidssammanträdet av ordföranden, hedersledamoten Wijkmark återfinns i nr 11 1939. Han betonar den materiella beredskapen. Riksdagen hade beslutat om byggandet av två kustförsvarsfartyg. Frågan var nu om dessa faktiskt skulle komma att byggas.

Signaturen D.F. skriver om marinlottornas organisation och verksamhet i nr 12 1939.

Kapten B. Lind af Hageby skriver om motortorpedbåtar och deras användning i nr 1 1940. Sverige hade visserligen inga men det fanns förhoppningar att vi skulle få. Artikeln är skriven mot bakgrund av författarens praktiska tjänstgöring vid en motortorpedbåtsflottilj i Italien. Anskaffning av sådana skulle innebära en viktig ökning av antalet torpedbärande fartyg och dessutom skulle kustflottans behov av snabbgående fartyg för närbevakning och ubåtsjakt kunna lösas. Kommentar: Flottan fick fyra båtar 1919 - 1920; under kriget tillkom 21⁵⁸ varav fyra från Italien.

I samma nummer gör Stig H:son Ericson en analys av vad ett sovjetiskt framträngande skulle innebära i artikeln "Finland, Baltikum och Östersjön", som mynnar ut i "Behovet av svenska marinstridskrafter skulle med andra ord högst avsevärt ökas, om Finland underkuvades. Ett fritt och oberoende Finland utgör därför, även ur marin synpunkt, en omistlig del i Nordens gemensamma säkerhetssystem."

I nr 2 1940 återges utdrag ur en bok om den tyska flottans återuppbyggnad av kommendören Heye med titeln "Olikheter mellan lant-, sjö- och luftkrigföring" av signaturen H. Hn. En viktig skillnad mellan de två förstnämnda är att striden på land är en strid *om* rummet medan sjökriget är en strid *i* rummet. Materielen spelar en större roll i sjö- än landkriget. Luftkriget liknar mer sjökriget än landkriget. Landkriget utspelas på eget och fientligt territorium medan sjökriget utspelas på havet där det också finns neutrala.

I nr 3 1940 återges kommendör E. Biörklunds årsberättelse i sjökrigsvetenskap vid Kungl. Krigsvetenskapsakademien. Efter en strategisk rundmålning kommer Biörklund till de svenska marina problemen. Viktigast var få igång fartygsbyggnationen av "stridsdugliga" artillerifartyg, jagare, motortorpedbåtar, minsvepare och ubåtar. Men endast kortsiktiga åtgärder räckte inte eftersom man inte visste hur länge kriget skulle vara. Det gällde vidare att upprätthålla neutraliteten och varuutbytet med utlandet. Beträffande personalen behövde speciellt stamkadern utökas vilket krävde bättre löneförmåner. Kustartilleriets stridsberedskap behövde förbättras. De ändrade

⁵⁸ Curt Borgenstam, Bo Nyman, *Motorpedbåt*, Falkenberg: Marinlitteratur, 1994, sid. 254 – 255.

strategiska förhållandena innebar att ökade krav ställdes på sjöförsvarets omfattning och stridsberedskap.

I TiS nr 10 1940 diskuteras krigserfarenheterna avseende "Flyg mot flotta" av G.A. Westring. Det hade nu visat sig att flygstridskrafter kunde operera självständigt över hav; även om resultatet varit tämligen blandat. England hade kunnat undvika invasion tack vare att flyg- och sjöstridskrafterna hade tillämpat en typ av "*Fleet in being*"; ett aktivt uppträdande men man hade undvikit avgörande strider. Sammanfattningsvis kunde man dra följande slutsatser: 1) Att från luften helt slå ut en större sjöstyrka hade ännu inte lyckats; 2) Redan hotet från luftstridskrafter, spec. störtbombare, innebar ett återhållsamt element avseende framstötter med sjöstridskrafter mot fiendens kust; ett invasionsförsök utan att fiendens flygstridskrafter är utslagna var otänkbart; 3) Bombanfall mot fartyg i hamn under mörker kan ske med viss framgång; 4) Sjöfart inom räckhåll för fiendens flyg under dager resulterar i stora förluster; 5) Ökad verkan när flyg och flotta samverkar. Alltså: Ökad betydelse av flyg *med* flotta och *mot* flotta.

Ordförandens, hedersledamoten, H.V. Simonsson, högtidstal publiceras i nr 12 1940. Han konstaterar att utvecklingen, inte minst vinterkriget, har lett till en ökad försvarsvilja. Han övergår därefter till att diskutera officerskåren och dess struktur. Tidigare befordran vore viktigt men fick inte innebära att äldre officerare inte kunde befordras.

Årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria av ledamoten C.A. Beskow presenteras i utdrag i nr 12 1940 och nr 1 1942. Huvuddelen av artikeln utgörs av en analys av sjökrigsläget på olika krigsskådeplatser. Händelserna i Östersjön hade lett till att Sverige och Finland nu var inringade. Svenska handelsflottan hade redan förlorat 73 fartyg. Han redogör vidare för flottans neutralitetsvakt.

Stellan Elliot tar upp "Maritim upplysningsverksamhet". Det framgår att en del sjöofficerare tyckte att denna verksamhet var onödig. Hittillsvarande upplysningsarbete hade dock fallit i god jord och det borde vara självklart att befolkningens informationsbehov tillgodosågs. Det var viktigt att upprätthålla intresset för försvaret.

Signaturen S.L. beskriver den sovjetiska flottan i nr 3 1941. Han konstaterar att den inte hade byggts bara för defensiva uppgifter. Mot denna bakgrund ställdes ökade krav på svenskt sjöförsvaret.

I en anonym artikel diskuteras sjöförsvaret "På lång sikt". Det var naturligt att man hittills koncentrerat sig på åtgärder som gav snabba resultat. Men också de långsiktiga problemen måste tacklas. Bl.a. måste Sveriges folkförsörjning bli självständig. Beträffade det under årtionden försummade sjöförsvaret hade man hittills koncentrerat sig på lätta fartyg. Även behovet av artillerifartyg måste tillgodoses, tillkomsten av de båda kryssarna *Tre Kronor* och *Göta Lejon* löste inte detta problem. Det var nu av utomordentlig vikt att uppbyggandet av Sveriges nya flotta skedde långsiktigt. Kommentar: Det är oklart vilka kryssare skribenten diskuterar eftersom *Tre Kronor* och *Göta Lejon* beställdes först 1942.

En anonym skribent diskuterar erfarenheterna av flyget i sjökriget i nr 6 1941. Han konstaterar att det motståndarens flyg i första hand borde bekämpas av jaktflyg. " Detta [jaktflygets roll] är en positiv erfarenhet, som var man - även lekmannen - utan vidare kan konstatera. Detsamma är förhållandet ifråga om flygstridskrafternas deltagande i sjökriget. Betydande insatser ha gjorts av bomb- och icke minst torpedflygförband. Detta leder till kravet på en allt *intimare* samverkan mellan sjö- och flygstridskrafterna, icke blott ifråga om det operativa uppträdandet utan även när det gäller

försvarsmedlens inpassande i försvarssystemet till sjöss. Detta är också en positiv erfarenhet, efter allt att döma beaktad i de länder, som bygga ut sitt försvarssystem i direkt anslutning till krigshändelserna.”

Minans betydelse i sjökriget analyseras av kapten Pedro Ahlmark i nr 5 - 6 1940. ”Hittills” vunna erfarenheter visade att minan borde fylla en mycket viktig roll i det svenska sjöförsvaret såväl defensivt som offensivt. ”Sjökrigshistorien giver även i övrigt flera exempel på de hart när oöverstigligen hinder, som resa sig vid genomförandet av överskeppningsföretag i större skala mot en väl försvarad kust.” Kommentar: Ahlmark föreslår här en strategi byggd på samverkan mellan försvarsgrenarna som är påfallande lik den som gällde under kalla kriget.

Av årsberättelsen i ”Navigation och sjöfart för 1940” av ledamoten B.F. Thormænius i nr 6 1941 framgår att handelsflottan 1939 – 40 förlorat 77 fartyg med 522 man vartill kom 143 ”utlänningar”; antalet förlorade fiskefartyg under 1940 var 7 med 34 man omkomna.

En anonym författare diskuterar regeringens femårsplan i nr 7 1941. För flottans del skulle det behövas tre femårsplaner eftersom en femårsperiod inte skulle vara tillräcklig för byggandet av de behövliga fartygen. Skribenten förutser också att i en framtida fredsperiod skulle beredskapskraven vara ganska höga. ”Sjöstridskrafternas huvuddel måste måhända åläggas en viss permanent beredskap.”

I nr 8 1941 redovisar kapten H. Stark den tyska operationen mot Norge. Starka bomb- och jaktflygförband, vid sidan av torpedflygplan, måste vara övade och avsedda för samverkan med sjöstridskrafterna. Ett välorganiserat kustartilleri med tungt artilleri var av utomordentlig betydelse. Det måste grupperas framskjutet. En i styrka underlägsen flotta måste ha hög fart. De tyska framgångarna byggde på planeringens originalitet och noggrannhet, risktagning, god samordning mellan försvarsgrenarna, initiativkraft och kampvilja.

I ”Några synpunkter på sjökrigföringen” i nr 10 1941 skriver kapten M. Starck om ” sjökriget som hade blivit mer komplicerat men det fanns nu fler kombinationsmöjligheter. Originalitet i planläggningen, utnyttjande av överraskning, framåtanda och stridsvilja hade visat sig mycket viktigt. Visserligen var teknikutvecklingen snabb men det var fortfarande människan bakom vapnen som var avgörande.

Ledamoten R. Croneborgs årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria för 1941 publiceras i nr 12 1941 och nr 1 1942. Sjökrigets allmänna uppgift att utöva kontroll över sjöförbindelserna kvarstod oförändrat. Herravälde till sjöss krävde numera också herravälde i luften. Det marinsamverkande flyget måste stärkas bl.a. med jaktflyg – ”flygvapnets män måste utbildas till sjömän i luften.” Truppöverskeppningar till såväl fientlig som vänskaplig kust hade blivit mycket vanligare än vad man i allmänhet trott i svenska marinen. Sjöslaget som medel att vinna sjökriget hade blivit allt ovanligare. Artillerifartygen var icke längre det enda avgörande medlet i sjökrigföringen. Även flygvapnet var nu ett sådant medel särskilt i begränsade farvatten.

Sjökriget i Östersjön diskuteras av Gunnar Fogelberg i samma nummer. En anledning till de ryska motgångarna var den ryska flottans passivitet. Den borde exempelvis kunna ha gjort framstötter och försökt minera tyska basområden vilket hade tvingat tyskarna att sätta in större sjöstridskrafter vilket i sin tur hade gett den ryska ubåtsflottan anfallsmöjligheter.

Kommendör Biörklund diskuterar "Reformlinjer beträffande sjöförsvaret" i nr 1 1942. För Sverige visade erfarenheterna att dess försvar måste vila på en stridsduglig örlogsflotta, ett gott kustartilleriförsvar och ett effektivt flygvapen. Trots sina brister hade den svenska örlogsflottan visat sig vara en maktfaktor och därigenom en fredsfaktor. "Marinen och flygvapnet måste tillsammans kunna avslå landstigningsföretag mot stora delar av vår kust, så att icke den svenska fälthären ställes inför olösliga uppgifter." Svårigheterna att föra fartyg från ost- till västkusten ställde krav på förstärkning av sjö- och kustartilleristridskrafter på västkusten. Biörklund redogör sedan för FU/41 och konstaterar att denna lägger grunden för en återuppbyggnad av sjöförsvaret.

I nr 2 1942 börjar KÖMS publicera "Meddelanden från Kungl. Örlogsmannasällskapet".

Sjöslaget i Javasjön [27/2 1942] analyseras av kapten A. Nilsson i nr 5 1942. Japanernas framgångar berodde på "Med mästerlig hand förenades armé, flotta och flygvapen i kombinerade operationer". Slagets utgång berodde bl.a. på att de allierade saknade en stödstyrka med tunga artillerifartyg. Den japanska underrättelsetjänsten var mycket effektiv och därigenom kunde japanerna avväga sina styrkor så de alltid var överlägsna. Skribenten analyserar därefter slaget från båda sidors perspektiv. Han betonar offensiven: "Framåtanda, mod och djärvhet i förening med skolad klokhet leder i striden till framgång." De japanska fartygens höga fart gjorde att man snabbt kunde kraftsamla. Personalens utbildning och vikten av att alltid följa den fastställda formen för order i strid är en annan viktig punkt. Han drar också slutsatser av betydelse för ett svenskt försvar mot överskeppning där han understryker behovet av samverkan flyg – flotta och att den flygande personalen är utbildad i detta.

Kapten M. Starck fortsätter analysen av "Sex månaders sjökrig i Ostasien" i nr 6 1942. Efter en genomgång av utvecklingen att den japanska planen hade likheter med den tyska mot Norge 1940: "Hänsynslös offensivanda, överraskning och kraftsplittring". Men till skillnad från tyskarna hade man inlett med att skaffa sig ett övertag till sjöss genom anfallet på Pearl Harbour. Slagfartygens betydelse hade "med all önskvärd tydlighet klarlagts". Men dessa måste skyddas med jaktflyg när de var inom räckhåll för fiendens offensiva flyg. Vidare noterar han att flyget i stor utsträckning varit fartygsbaserat. Torpedvapnet hade visat sig mycket viktigt. Vikten av reglerad samverkan mellan olika chefer underströks mot bakgrund av att amerikanska chefer från armén och flottan inte haft kunskap om varandras "göranden och låtanden".

Det amerikanska marinflyget beskrivs i nr 9 1942 av Carl Erik Claesson. Han understryker att detta i huvudsak är bemannat av marinen och utgör en del av den amerikanska sjömakten.

"Handelfartygens [sic!] skydd under krigstid" diskuteras av D. Daragan i samma nummer. Erfarenhetsmässigt kan ett ensamt handelsfartyg 1) Inte skydda sig mot ett större örlogsfartyg; 2) Skyddar sig bäst mot ubåtar med hög fart och artilleri; 3) Endast kan skyddas mot luften med lämpligt artilleri. Konvojsystemet hade hittills inte givit tillräcklig säkerhet. Om handelsfartygen fick en fart högre än ubåtarnas så skulle inte konvojsystemet behövas och inte heller extra skydd av fartygen.

Artikeln "Modernt ubåtskrig" publiceras i nr 11 1942 av Th. Reinius. Författaren inleder med att konstatera att vid första världskrigets utbrott var förhållandet stora – små fartyg 1:4, vid det andra 1:10. Till de senare räknar författaren ubåtarna. Författaren redogör sedan för ubåtens utveckling, förekomst i olika mariner och ubåtskrigets utveckling. Han drar slutsatsen att ubåtens prestationsförmåga i hög grad är beroende av besättningens och framförallt fartygschefens erfarenhet och skicklighet. Besättningen måste tränas under svårast möjliga förhållanden. Eftersom antalet erfarna besättningar i krigstid med tiden nedgår kommer ubåtsvapnet att bli allt mindre effektivt. Detta såvida inte några revolutionerande uppfinningar snart ser dagen.

I nr 1 1943 gör C.H. Falkman ett sammandrag av boken *Strategy for Victory. A Program to defeat the Dictators* av Hanson W. Baldwin. Artikelförfattaren konstaterar att de allierade kan förlora på två sätt: 1) De kan besegras till sjöss och därmed "de livsviktiga språngbräden som behövas för offensiven mot axeln" eller de kan förlora sina flottor och deras kuster invaderade. Det senare är osannolikt men möjligt; "Intet är säkert i krig"; 2) Eller kan axelmakterna "*put themselves beyond defeat*" genom sådana erövringar till lands att de blir oslagbara. Även med en total kraftsamling från de allierade kommer kriget att ta ytterligare "två, tre, fem kanske sju år". Och priset skulle bli ofantligt.

I samma nummer beskriver kapten B. Claëson slaget i Korallhavet. Slaget vid Midway diskuteras i nr 2 1943 av kapten B.H.G. Hedlund. I detta nummer finns också en lång presentation av Amiral Fredrik Henrik af Chapmans *Architectura Navalis Mercatoria*.

I nr 3 1943 diskuterar T. Nerpin det eventuella behovet av fullriggade övningsfartyg. Han kommer fram till att på frågorna: 1) Är flottan i behov att sådant fartyg? 2) Är det, i maskinåldern, rationellt med fullriggare för utbildning av rekryter? var svaret jakande, "Nu mer än någonsin."

M. Starck återkommer redan i nr 4 1943, nu med en artikel om den holländska flottan. Han konstaterar att den holländska flottan i Ostasien bestod av en snabb huvudstyrka av kryssare och jagare avsedd att samverka med ubåtar och flyg. Den var kraftigt underlägsen men förloppet visar en sådant sjöförsvars "styrka och elasticitet". Det framlagda svenska nybyggnadsprogrammet erinrade om det holländska varför förloppet var av särskilt intresse för oss "och bestyrker till alla delar riktigheten av de principer, som legat till grund för den pågående nydaningen av den svenska flottan." Kommentar: Den lätta flottans förespråkare har nu vunnit över artillerifartygens, dvs pansarskeppens, företrädare. Starck blev med tiden FC på HMS *Tre Kronor*.

Kapten Einar Zacke diskuterar "Marinen, pressen och folket" i nr 5 1943. Han konstaterar att det i många år hävdats att svenska folket hade bristande förståelse för krigsmakten. Teorier hade diskuterats men man hade glömt att varje officer, och då speciellt de i press- och informationstjänst, måste ha ett intresse i folkbildningen. Ett sådant intresse var i själva verket ovanligt och officerare tenderade att se med misstänksamhet på pressfolk. Nu skulle det dock komma en organisation med stabsredaktörer bl.a. på kustflottan. Men "Marinens framtid beror ytterst på vad svenska folket tänker om vår gärning, inte vad vi själva tänker om den." Alltså måste varje officer bidra.

I nr 7 1943 redogör kapten M. Starck för det brittiska anfallet mot Taranto 11 – 12 november 1940. Operationen visade att även begränsade styrkor kan uppnå viktiga resultat om de handhas på rätt sätt. Man tog risker men inga onödiga. En avgörande faktor var noggrann planering i kombination med "okuvlig framåtanda". Slutsatsen var att en "primär örlogsbas" måste utbyggas till en "luftfästning av största möjliga styrka."

I samma nummer tas åter frågan om "Flygvapnets roll i sjökriget" upp; denna gång av S. Wennerström (!). Sammanfattningsvis ansåg han att sjökriget hade visat flera exempel på flygets möjligheter att bestrida herraväldet till sjöss. Samtidigt begränsades flyget av mörker, nedsatt sikt och den begränsade flygtiden. Bekämpning av baser och, indirekt, hemorter kunde förändra styrkeförhållanden till sjöss. Den strategiska spaningen var en av flygets viktigaste uppgifter men även här begränsades effektiviteten av mörker och dålig sikt. Bland olika anfallstyper mot fartyg var minflyg inte särskilt effektivt utom i farvatten dit övervattensfartyg inte kunde nå. När det gäller försvar mot överskeppningsföretag hade striderna i Stilla havet visat att bekämpning av den landsatta styrkans sjöförbindelser utgjorde ett effektivt utnyttjande av relativt svaga flygstridskrafter.

Författaren visar upprördhet över att flyget anfallit handelsfartyg utan föregående varning i trots mot internationell rätt. Kommentar: Den amerikanska flygminfällningen mot Japan har ansetts som mycket effektiv; men den krävde stora mängder flyg.

Kapten H. von Arbin beskriver "Kampen om Salomonöarna augusti 1942 – februari 1943" i nr 8 1943. Han betonar sam- och växelverkan mellan olika amerikanska försvarsgrenar. Slutsatsen är bl.a. att "För oss svenskar bör det vara av mycket stort intresse att finna, vilken viktig roll kryssarna spelat under de här skildrade nattstriderna. ... femtoncentimeterskryssarna som de effektivaste nattfartygen." Kommentar: HMS *Tre Kronor* som beställdes 1943 hade 7 15,2 cm pjäser M/42.

I "Årsberättelse i reglemente och förvaltning" av ledamoten H. Callerström i nr 9 1943 beskrivs bl.a. tillsättandet av en Inspektör för Kustartilleriet (IKA).

Kapten M. Starck skriver om "Commandos" i samma nummer. Han beskriver här *Combined Operations Command* men också olika former av landstigningsfartyg. Han konstaterar att de senare kan operera på områden som tidigare ansetts omöjliga som exempelvis skärgårdar. Invasionsrisken hade därigenom ökat betydligt, speciellt i begränsade farvatten, kommenterar han.

Ordförandens, konteramiral Ehrensvärd, högtidstal presenteras i nr 12 1943. Han diskuterar krigsmaktens ledning. Han hävdar vikten av att få fram unga chefer. Målet: "Detta är fysiskt starka, kunniga, initiativrika män med framåtanda och gosselyne på alla ledande poster inom krigsmakten."

I "Årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria 1943" noterar föredraganden, ledamoten Berthelsson, att "Tydligare än kanske någonsin tidigare har sjökrigets inflytande på kriget i stort gjort sig gällande under den tid årsberättelsen omspannar". Han noterar vikten av samverkan mellan försvarsgrenarna. Begreppet herravälde till sjöss var fortfarande gällande även om det komplicerats av tillkomsten av flyget. Behärskande av sjövägarna var fortfarande sjökrigets huvudmål. För att nå detta krävdes också herravälde i luften. Genom flygstridskrafternas tillkomst hade en underlägsen flottans möjlighet till offensiv ökat. Avslutningsvis: "Det torde icke vara alltför förmätet spå, att den maktgrupp, som slutgiltigt kommer att avgå med segern i kampen om sjövägarna också kommer att avgå som segrare i den världsomfattande kraftmätningen". Kommentar: Spådomen slog in.

Ordförandens, konteramiral Ehrensvärd, högtidstal presenteras i nr 11 1944. Det hade hävdats att Sverige, som Norge, hade haft låg förmåga att stå emot ett stormaktsanfall. Vad beträffar armén och flygvapnet ville Ehrensvärd inte uttala sig men avseende marinen var situationen annorlunda. Det tyska anfallet hade visat vilken kraftsamling som varit nödvändigt trots det svaga norska försvaret. Norge hade saknat en operativt rörlig kustflotta något som kraftigt hade underlättat den tyska operationen.

Nr 12 1944 innehåller tabellverk avseende flygkriget.

Årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria 1944 av ledamoten E. af Klint återges i nr 1 - 2 1945. Efter en genomgång av krigshändelserna konstaterar han att sjökriget haft ett avgörande inflytande på kriget i stort. Han understryker vidare vikten av samverkan flotta – flyg och flotta – kustartilleri. Beträffande överskeppningsföretag hade erfarenheten visat vikten av att försvaret tas upp redan långt ute till sjöss och sedan förtätas in mot kusten. "Det marina försvaret måste således överspanna hela havsområdet. Först då elimineras överraskningen och förvägras den anfallande all själv utnyttja havets fördelar. Ett väl sammansatt och lämpligt avvägt marint försvar ger den underlägsne

möjligheter härtill.” Kommentar: Märkligt nog nämns inte invasionerna (Normandie, Provence) av Frankrike.

Nr 1 1945 innehåller det första tryckta inträdesanförandet, denna gång av ledamoten Kolmodin, som skriver om den tekniska utvecklingen och krigskonsten och dess påverkan på balansen mellan anfall och försvar. Två tekniska revolutioner var här särskilt tydliga: ”det ohejdbara flyganfallet och den vertikala omfattningen”; det senare avser luftburna förband. Avslutningsvis ”Det väsentliga är dock till sist detta att blicken hålles fast och oavlåtligt riktad på realiteterna, så att dessa bliva bestämmande för allt militärt handlande. Ty det är dock endast en hänsynslös realitetssyn som håller. Till denna hör att det icke är riktigt att medel och motmedel alltid neutralisera varandra.”

Nummer 2 1945 innehåller också ”Handelskrig och handelsskydd i Engelska kanalen och på Nordsjön” av E. Kekonius. Några erfarenheter avseende anfall ansåg sig inte skribenten kunna dra bortsett från det eviga att taktiken ständigt måste förnyas. Beträffande försvar kunde användningen av helikopter och motorkanonbåtar på allierad och bärgningsfartyg på tysk sida noteras. Handelsfartygen måste ha starkt luftvärn. Försvaret av hamnarna var synnerligen viktigt.

I nr 4 1945 beskrivs ”Inledningsskedet av invasionen i Normandie” av LO. Lindgren.

Ledamoten Starck ger ”Några synpunkter på det svenska torpedbåtsvapnet” i nr 5 1945. Torpedbåtsvapnet var omstritt: sätts mycket högt eller ses som relativt värdelös modenöck. Resultatet av analysen blir en kompromiss – torpedbåten kräver viss massverkan, den kan inte följa de stora fartygen till sjöss men kan understödja dem och bör tilldelas lokalstyrkorna. Antalet borde byggas ut till två flottiljer, torpedbåten kunde inte ersätta de större fartygstyperna och arbetet på den större torpedbåtstypen borde fullföljas. Kommentar: Med torpedbåtsvapnet avses här det som senare kallades motortorpedbåt (MTB eller MTB m (mindre)). Den första av den större typen T101 *Perseus* sjösattes 1950.

I nr 8 1945 redovisas amiral Bjurners förslag till flottplan av en anonym författare. ”Endast lätta fartyg nybyggas t. v. Av dessa är pansarjagaren en för vår flotta ny typ. Torpedvapnet utökas avsevärt därigenom att samtliga nya fartyg bestyckas med torpeder och att torpedbåtarna mer än fördubblas i jämförelse med nuvarande bestånd. Västkustens sjöförsvaret tillföres moderna fartyg. I nuvarande linjeflotta ingår äldre fartyg, som efter noggranna undersökningar visat sig väl kunna moderniseras.” Det var alltså ”den lätta delen av vår flotta” som skulle utbyggas och ersättas. Den anonyme skribenten förvånades över att, medan fackmännen var eniga, så lade experter från andra vapenslag och försvarsgrenar fram ett motförslag. Försvarsgrensstriden skulle alltså fortsätta.

En nyhet under detta år är att artiklar illustreras med fotografier.

I nummer 8 – 10 1945 finns ”En kortfattad redogörelse för flottans beredskapstjänst 1939 – 1945” av M. von Arbin

”Handelsflottans organisation i de krigförande länderna under världskriget 1939 - 1945” av Bengt Hedlund återfinns i nr 8 1945. Avslutningsvis citeras ÖB Thörnell som vid sjösättningen av HMS *Visby* bl.a. sagt ”Flottans förstärkning kommer indirekt även andra försvarsgrenar till godo och innebär ett värdefullt tillskott till riksförsvarets samlade kraft.”

Vidare skriver M. Hammar ”Om sjöartilleri mot landmål.” I Sverige kunde detta vara aktuellt; 1) Bombardemang mot fientliga hamnar från vilka invasionsföretag mot Sverige förbereds; 2) Stöd av

svensk landstigning på främmande kust eller svensk ockuperad kust; 3) Stöd åt landstridskrafter som sjöledes evakuera en ställning; 4) Flankstöd åt egna trupper. Därefter diskuteras utbildning, materiel, organisation. Kommentar: Landmålsbeskjutning från jagare övades i varje fall ännu på 1970-talet.

I nr 9 1945 diskuteras "ekoradion" d.v.s. radarn av L. Lindgren. Han konstaterar att radarn skulle leda till stora förändringar av det taktiska uppträdandet och att Sverige måste följa med i utvecklingen.

Ledamoten Engs inträdesanförande angående "Krigserfarenheter och kustartilleriförsvar" publiceras i nr 10 1945. Krigserfarenheterna visade att artilleriet måste grupperas i torn. Rörligt artilleri måste få fortifikatoriskt skydd. Kraven på "fjärrhållning" av fiendens större artilleribärande fartyg hade ökats och krävde tungt artilleri.

I samma nummer föreslår B. Lundvall utökad övning i skärgårdsnavigering. Han föreslår ett system motsvarande flygvapnets regler för personal i flygtjänst, d.v.s. att speciellt yngre officerare i landtjänst skulle beordras öva navigering ett par dagar i månaden.

Bland tävlingsämnena för 1946 återfinns "Atombombens inflytande på den marina krigföringen särskilt med hänsyn till svenska förhållanden" och "Plan för upplysningsverksamhet" samt ett antal frågeställningar typ den nya materielens inverkan på taktiken. Antalet ämnen var 24 vilket visar det enorma behovet av analys av de gångna årens krigföring och tekniska utveckling.

I nr 1 1946 redogör ledamoten Biörklund för sjöförsvaret på västkusten under kriget. Han noterar den nya internationella samordningen av minröjning i området. Han uttrycker en förhoppning att Sverige kommer att delta i "De Förenta Nationerna" och då särskilt med "våra nordiska brödrarfolk och de stormakter, med vilka vi kunna ha andligt och materiellt utbyte."

Nr 4 1946 är ett temanummer om utbildning. Marinstabschefen, konteramiral Erik Anderberg, skriver i nr 4 1946 om "Ökade krav på utbildning - och utbildare." Han inleder med "Den marina utbildningen har liksom Janus två anleten. Det ena är vänt mot kriget och dess krav, det andra mot freden. Båda ansiktena ha med tiden fått något ändrade drag." Beträffande fredsutbildning var det, för rekryterings skull, viktigt att marinen gav en god utbildning med moderna medel i militära och tekniska ting samt allmänbildning samt pedagogisk och psykologisk förmåga.

Chefen för Kustflottan, konteramiral Erik Samuelsson, fyller på avseende utbildning i strid. Han beskriver övningsåret. Kriget har medfört stora förändringar av taktik och teknik. Mest revolutionerande var "ekoradion" [radar]. Ett annat vikten av samverkan med flyget. Artilleriet borde utvecklas i samråd med armén eftersom kriget visat betydelsen av landmålsbeskjutning. Ett tredje område var skyddstjänsten. "Stridsutbildningen kan heller icke hållas fullt modern med mindre än att bemanningen är kvalitativt och kvantitativt tillräcklig för att betjäna alla de vapen, maskiner och övriga inrättningar ombord, som erfordras för att fartygen skola kunna användas."

Inspektören för Kustartilleriet, generalmajor Hjalmar Åström fortsätter med kustartilleriets utbildning. Flygets betydelse måste uppmärksammas i alla övningar. "Eljest är det främst utvecklingen på artilleriets, minväsendets och förbindelseteknikens områden, som är av intresse för kustartilleriet, då det gäller att vid utbildningen tillämpa "världskrigets lärdomar". Utbildningskraven måste för den skull bli både kvantitativt och kvalitativt höga, särskilt i vad gäller befälet, enkannerligen officerarna. Utbildningsproblemet blir också, såsom helhet betraktat, komplicerat. Lösningen ligger i huvudsak i en genomförd specialisering, såväl individuellt som förbandsvis, varvid

dock sjöfrontstjänsten beaktas och i praktiken behandlas såsom det centrala, enande och sammanhållande elementet.”

Andra artiklar rör utbildningen vid sjökrigsskolan, vidareutbildning av officerare i flottan och kustartilleriet, utbildning av värnpliktiga, underbefäl och underofficerare.

I nr 5 1946 meddelas att ”Tidskriftens utbildningshäfte, häfte 4/46, har uppmärksammats även utanför marina kretsar.”

I nr 6 1946 uppmärksammas ”Efterkrigsminsvepningen” av Inspektören för minväsendet, kommandör Anders Forshell. Han redogör för de olika nya mintyperna som den magnetiska och den akustiska minan innan han övergår till själva minsvepningen. Han tar upp Sveriges medverkan i *International Central Mine Clearance Board* i London. Flottan hade mobiliserat alla tillgängliga resurser för att fullgöra minsvepningen. Svenska staten hade frikostigt beviljat medel för verksamhetens genomförande inklusive goda arbetsförhållanden. Kommentar: En allt för bortglömd verksamhet. Det dröjde till 1976 innan svenskt vatten förklarades som fritt från minor, men det finns fortfarande tiotusentals minor i Östersjön.

”Försvaret mot invasion” är titeln på ordförandens, hedersledamoten Ehrensvärds, högtidsanförande i nr 11 1946. ”Betraktar man alltså fortfarande invasion direkt mot målet såsom den sannolikaste operationen för den anfallande, måste en försvarande makt också betrakta invasionsförsvaret såsom det viktigaste försvarsproblemet.” Efter en genomgång av olika aspekter på detta drar han slutsatsen att ”vår flottas fartygstyper samtliga skola vara avsedda för striden till sjöss.”

Hedersledamoten Helge Strömbäck, Chef för Marinen, skriver om ”Marinen i riksförsvaret” i samma nummer. De viktigaste utvecklingstendenserna var 1) Det ökade hotet mot hemmafronten från atom- och raketvapen; 2) En kust- eller landinvasion kompletteras med luftinvasion; 3) Stridskrafternas större förstörelseförmåga gör att skyddsproblemen måste uppmärksammas mer. Artikelns slutar med ”Må statsmakterna betänka att det sjöförsvaret, vars värde i allmänhet icke klart inses förrän krigshandlingar utspelas invid våra kuster, måste få tillräckliga medel för sin materiella utveckling och förnyelse i god tid d v s fredstid. Må icke i en missriktad ”enhetlighets” intresse överorganisation av ledning, förvaltning och kontrollverksamhet förkväva den företagsamhet och arbetsglädje, som personalen behöver känna för att i en viktig utvecklingstid föra sitt vapen framåt. Må marinens personal, som tillförne, genom pliktroget och initiativrikt arbete, i inbördes samförstånd och stöd de olika personalkategorierna emellan, gemensamt arbeta fram det sjöförsvaret, som i nödens stund kommer att bekräfta sitt värde för rikets försvar.”

Hedersledamoten, konteramiral Stig H:son Ericson, souschef vid Marinförvaltningen, diskuterar materielberedskap i samma nummer. Han konstaterar att: ”Det är för tidigt att på längre sikt förutsäga de framlida flottornas utseende. Av säkerhets- och beredskapskäl kommer sannolikt flertalet traditionella fartygstyper att under de närmaste åren bli föremål för nybyggnad. Naturligtvis kommer man härvid att successivt anpassa sig till den tekniska utvecklingen. Allt tyder på att man samtidigt i flera avseenden kommer att söka sig fram efter nya linjer.” Han betonar särskilt teleteknikens och hydroakustikens utveckling och ser framför sig att atomenergins utnyttjande kan medföra stora förändringar när det gäller skeppsbyggnad. Han understryker vikten av att inte komma på efterkälken avseende kvantitet och kvalitet på fartyg och vapen.

Korresponderande ledamoten Sten Dehlgren diskuterar ”Försvaret och pressen” i samma nummer. Presstjänsten skulle nu omorganiseras. Han konstaterar att ”Marinens arbete och verksamhet är i

högre grad än andra vapenslag undandragen den stora allmänhetens ögon.” Avslutningsvis ”Såväl försvarets som pressens män är folkets eller den stora allmänhetens tjänare. De förra skall försvara och lära folket att bevara den yttre friheten; att fritt bestämma över sitt land och sig själva. De senare åligger i en demokratisk stat att slå vakt om den inre friheten, rättigheten att fritt få tänka och i tryck säga sin mening.” Kommentar: Det framgår att många officerare var misstänksamma mot pressen och dess representanter.

Sammanfattning andra världskriget

Världskriget var en tung tid också för den svenska flottan med omfattande eskorteringsverksamhet, minröjning, vakthållning i skärgårdsbandet och åtminstone två katastrofer – Horsfjärdskatastrofen 1941 och förlusten av HMS *Ulven* 1943. Handelsflottan hade fått svåra förluster: ungefär 270 fartygsförluster och 2 000 omkomna sjömän; dessutom utan uppskattning från den svenska regeringen. Men av allt detta finns få spår i TiS. Berodde detta på sekretessen? Varför tog man inte upp den svenska behandlingen av våra sjömän? Här ställer TiS fler frågor än svar.

Under kriget följer TiS och dess skribenter noga krigets och teknikens utveckling och slutsatser drogs inför framtiden. En stor del av tidskriften ägnas åt UFM – Underrättelser från Främmande Mariner. En slutsats som ofta dras är vikten av samarbete, speciellt med flygvapnet men också med kustartilleriet och armén. Det skulle vara intressant att undersöka om motsvarande slutsatser också drogs av arméns folk. Att flygvapnet inte ville samarbeta vet vi.

När kriget börjar har byggnation av två kustpansarskepp, de s.k. Thörnellskeppen,⁵⁹ just beslutats som en början på en ny generation tyngre artillerifartyg. Men under kriget sker en glidning i frågan och skribenterna talar successivt mer om en lätt flotta med kryssare och jagare som kärna.

Nr 4 och nr 11 1946 framstår som veritabla programförklaringar inför efterkrigstiden av då, huvudsakligen, relativt nytillträdde chefer. Det märkliga är att man uppenbarligen helt anpassat sig till invasionsförsvaret som Krigsmaktens och därigenom marinens viktigaste fråga. Behovet av sjöfartsskydd, så tydligt visat under kriget, ägnas knappast ett ord. Ett sätt att vara relevant i försvarsdebatten? Politisk anpassning? Samtidigt hade försvarsminister Per Edvin Sköld i mars 1945 yttrat: ”Om armén och flyget tror man att de bidragit till att Sverige hållit sig utanför kriget. Om flottan vet man att vi icke kunnat föra den neutralitetspolitik vi gjort utan bistånd av vår flotta.” Detta borde väl ha kunnat utnyttjas men finns inte nämnt.

Under kriget, men framför allt direkt efter, analyseras sjökriget och man försöker dra slutsatser inför framtiden. De tekniska nyheterna – speciellt atomvapen, helikoptrar och radar – diskuteras.

Kalla Kriget: 1947 – 1971

Kalla Kriget fram till 1971 kom att präglas av en försvarsgrensstrid där marinen fick allt svårare att göra sig gällande alltmedan försvarets ramar krymper från slutet av 50-talet. Slutdatumet 1971 har dock inget med försvarets utveckling att göra utan är betingat av att KÖMS fyllde 200 år 1971. I denna jubileumsbok kommer tiden efter 1971 att diskuteras av våra fyra vetenskapsgränar.

⁵⁹ Se Bertil Åhlund, ”Från Thörnellskepp till Sköldkryssare”, *TiS* 3 1996, sid 195 - 223.

I nr 12 1946 redogör ledamoten Henning för det man vet om Bikiniförsöken [1946 – 58] och atombombens påverkan på sjötaktiken. Han konstaterar att "Även om det ingalunda är uteslutet, att krig även i framtiden i vissa fall komma att föras utan atomvapen, kommer dock atombombhotet att sätta sin prägel även på sådana krig. Varje lands krigsmakt och civilförsvaret måste hädanefter vara organiserad och utrustad med hänsyn till sådana vapen." Han förutser också att atomenergin kan komma att användas för framdrift. Avslutningsvis: Det är uppenbart att stora ansträngningar måste göras om det skall bli möjligt att följa med i den snabba utveckling, som pågår. En omfattande konstruktions- och försöksverksamhet måste hållas igång, och det kan i många avseenden bli nödvändigt att frångå traditionella tänkesätt, för att uppsöka nya utvecklingsbanor."

Ledamoten Falkmans årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria för 1945 publiceras i nr 1 1947. Han inleder med att citera den amerikanske marinchefen amiral King: "Kriget i Europa var i första hand ett lant- och luftkrig, understött av sjökrigsoperationer. Kriget i Stilla havet var ett sjökrig, understött av mark- och flygoperationer." Falkman ger sedan en omfattande redogörelse för sjökriget fr.o.m. invasionen av Normandie till krigsslutet. En övergripande slutsats är "Erfarenheterna från andra världskriget visar att sjöstridskrafterna – då de utnyttjas rätt, varit utrustade med de modernaste tekniska hjälpmedlen och icke varit lamstagna av brist på drivmedel – väl har uthärdat trycket från luften och fyllt sina betydelsefulla uppgifter i sjökrigföringen." Givetvis hade sjöstridskrafterna fått förluster på grund av flyganfall men dessa hade också visat sig kunna skjuta ned flygplan i oändligt omfattning. Införandet av ekoradio [radar] hade kraftigt ökat luftvärnsförmågan.

Ledamoten Ragnar Smith återkommer i nr 4 1947 med en artikel om "Skärgårdarna i riksförsvaret". Han diskuterar vad han kallar marina motståndsområden. Dessa hade två ändamål: basområde för sjöstridskrafter och hinder för en fiendes framträngande mot kust och hamnar. Beträffande kraven på sådana områden nämner han vikten av att "stridsfartygen under uppehållen i sin operativa verksamhet samt basanordningarna beredas skydd i berggrum eller god maskering." Han skisserar vidare hur ett skärgårdsområde kunde utnyttjas som basområde. Ett marint motståndsområde måste kunna försvara sig genom att utforma en "skärgårdsfront" längs hela områdets bredd försvarat av kustartilleri- och arméstridskrafter. Smith diskuterar sedan utnyttjandet av ett sådant motståndsområde från olika aspekter. Avslutningsvis pekar han på vikten av samverkan mellan flottan och kustartilleriet. Kommentar: Resultatet blev den bastaktik som flottan använde under större delen av det kalla kriget.

I nr 7 1947 redogör kommandörkapten Wilhelm Hagwall för ubåtskriget i Atlanten och europeiska farvatten. Han drar följande slutsats: "För ett land med Sveriges geografiska läge, mot vilket ett eventuellt angrepp med största sannolikhet kommer att insättas över havet, är en stark flotta, med väl avvägd sammansättning av tyngre och lättare sjöstridskrafter, det bästa medlet att avvärja eller åtminstone väsentligt försvåra fiendliga invasionsföretag. Ubåtarnas stora värde är därvid obestridligt." Kommentar: Han drar märkligt nog ingen slutsats av handelskriget.

Kapten Jan Rumenius diskuterar "Hydroakustisk materiel i ubåts- och anti-ubåtskrigets tjänst" i nr 8 1947. Avslutningsvis diskuterar han ubåten i atomåldern och konstaterar: "I atomåldern bör ubåten bli en svåråtkomlig motståndare, dold som den är i vattnet för andra än jaktfartyg i deras närmaste omgivning och inom begränsade områden för magnetdetektorutrustade flygplan. Förses ubåten därtill med försvarsvapen mot anfallande jaktfartyg, blir dess roll icke längre det jagade villebrådets gentemot dessa". Kommentar: Den första atomubåten, USS *Nautilus*, kom 1955.

Ledamoten Blidberg avger "Årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria 1947" i nr 10 1947. Efter sedvanlig rundmålning av den internationella utvecklingen under senare år kommer Blidberg in på

radarn i taktikens tjänst. Efter en granskning av fyra sjöstrider där radarn hade haft betydelse drar han slutsatsen ”Genom att insatsen kunde göras på mångdubbelt större avstånd än förr, och fartygen utan risk för ombordläggning kunde använda sina högsta farter, kunde anfallen insättas snabbt. Allt detta innebär en kraftig ökning av fartygens verkningsförmåga särskilt under mörker”. I Sverige hade vissa därav dragit slutsatsen att natten inte längre var till den underlägsnes fördel: ”Radar har gjort natt till dag. Alltså kan den underlägsne numera icke heller insättas under mörker.” [observera ordet ”heller”]. Blidberg visar genom ett antal exempel att radarn hade ökat möjligheterna för den skickligaste sidan.

Ordförandens, hedersledamoten Ehrensvärd, anförande på högtidsdagen återges i samma nummer. Det avhandlar Forsvarskommittén och flottan. Kommitténs betänkande förväntades innehålla förslag till nedskärningar, speciellt avseende flottan. Kommittén var positiv till torpedbåtar men mer tveksam till nya jagare. Ehrensvärd pekar på vilken viktig roll jagarna hade spelat under kriget som ”den mest mångsidigt utnyttjade typen.”

Magnus Starck återkommer i nr 10 1948 med en diskussion om 1945 års försvarskommitté. Kommittén hade allmänt uppgiften att skära i kostnaderna. ÖB hade i sina två lägre ekonomiska nivåer föreslagit en ”särskilt stark begränsning av flottan”, vilket kommittén accepterat. Om detta genomfördes skulle flottan 1958 bestå av ”3 kryssare, 10 jagare varav 2 under byggnad, 4 kustjagare, 12 större och 10 mindre torpedbåtar, 15 ubåtar, 9 kustubåtar, 14 minsvepare större och 6 mindre”. Vidare skulle kustartilleriet begränsas. Den marine sakkunnige, konteramiralen Ericson [marinförvaltningen] hade lämnat ett särskilt yttrande. Han ansåg att osäkerheterna avseende atom- och fjärrstyrda vapnen var så stora att större fartyg inte nu borde byggas; däremot föreslog han fler jagare, torpedbåtar och minsvepare än kommittén. Starck påpekar avslutningsvis att Ericsons förslag endast skulle bibehålla en ministyrka. Kommentar: ÖB, Helge Jung, hade mot bakgrund av sitt strategiska bedömande (det enda som någon ÖB har gjort, brukar det sägas) kommit fram till ett förslag inför 1948 års försvarsbeslut som han publicerat under titeln *Vårt framtida försvar: Överbefälhavarens förslag*. I detta hade han föreslagit en tidvinnande strategi byggt på i första hand armé- och flygstridskrafter. Ericson hade redan tidigare drivit den ”lätta flottan” och kom att föreslå en sådan i Marinplan 60 som vi får anledning att återkomma till.

I nr 2 1948 recenserar signaturen A.N. en broschyr av Per Edvin Sköld *Försvar och utrikespolitik*. I sin ”välskrivna broschyr har statsrådet Sköld visat att vår flotta även ur andra än rent militära synpunkter är av avgörande betydelse för riket. Det måste således vara ett glädjeämne, att vi i dagens ovissa läge, alltjämt förfogar över en stark flotta. Det måste också vara ett riksintresse att bevara den med obeskuren kraft till framtiden.”

I nr 3 1948 diskuterar kommandörkapten Sigurd Lagerman sjöartilleriet. Beträffande utvecklingen trycker han på utvecklingen av ”R-vapen” dvs reaktionsvapen. Han gör en översikt av vad man då visste mot bakgrund av tyskarnas V1 och V2 samt pågående utveckling. Luftvärnsraketer skulle bli ett komplement till, men inte en ersättning av, artilleriet.

Löjtnant Anders Låftman skriver om erfarenheter av flygstridskrafter i ubåtsjakt. Snorkeln hade gjort det svårare för flyget. ”Flygplanen kunde fortfarande upptäcka och anfalla ubåtar, men för fullföljande av anfallet mot schnorkelförsedd ubåt fordrades jaktfartyg. Man kommer sålunda även inom denna del av sjökrigsoperationerna tillbaka till det ständiga behovet av samverkan mellan flyg och sjöstyrkor, där än den ena och än den andra kan komma att spela den ledande rollen, men där båda komplettera varandra och äro lika nödvändiga.”

Nr 4 1948 inleds med en artikel av Gunnar Heckscher "Tillbaka till 1938?" där han diskuterar det som vi nu kallar det kalla kriget. Han avslutar "Neutraliteten förutsätter emellertid även vissa förhållanden på det militära området. Den måste kunna försvaras, och detta är möjligt endast om militära resurser finns, befinna sig på någorlunda tillfredsställande teknisk nivå och kunna utvecklas i takt med krigets erfarenheter. I vad mån så är fallet och i vad mån militärteknisk utveckling i atomkraftens robotvapnets tidsålder över huvud är möjligt utan samarbete med någon stormakt, är en fråga som måste överlämnas till dem som äro bäst skickade att besvara den."

I samma nummer återfinns ett föredrag av konteramiral Stig H:son Ericson "Flottans framtid". Försvarskommittén hade framhållit "flottans betydelse icke blott för invasionsförsvaret utan jämväl för neutralitetens bevarande och sjöfartens skyddande" samtidigt som man velat minska antalet fartyg lämpade för dessa uppgifter med mer än 67 %. Ericson pekar på försvarsminister Skölds uttalande "Vår erfarenhet säger, att flottan är beredskapsvapnet nummer ett". Ericson kommer fram till följande svar på frågan om flottans uppgifter: "Flottan skall tillsammans med försvaret i övrigt genom sin blotta tillvaro verka återhållande på angrepp mot vårt lands integritet; flottan skall, om detta misslyckas, ingripa mot invasion över havet och skydda våra förbindelser till sjöss." Invasionsförsvarets kärna skulle vara "snabba och jämförelsevis slagkraftiga operationsgrupper med kryssare, jagare och torpedbåtar. Våra uppgifter för den närmaste framtiden är alltså knutna till dessa operationsgruppers kompletterande med moderna jagare och torpedbåtar. Kryssarna är som bekant sedan några månader i tjänst." Ericson ser framför sig att "lufttorpeder" [sjörobotar] i framtiden kanske i viss mån kan ersätta det tunga artilleriet, och det kanske på mindre fartyg än kryssarna – "eskaderledare". Materielläget var bekymmersamt – nybyggnadsanslagen hade sjunkit drastiskt, likaså personaltillgången eftersom förtidsavgångarna var många. Avslutningsvis underströk Ericson vikten av samarbete mellan försvarsgrenarna. Kommentar: Det blev aldrig några eskaderledare och den första svenska sjöroboten blev operativ 1966 på Hallandklassen men redan under 1950-talet experimenterades med robot 315. Observera uttrycket "genom sin blotta närvaro", svenska för "*fleet in being*".

Kommendörkapten Carl Henrik Falkman kommer i samma nummer med "Vårt sjöförsvaret – system och principer". Han beskriver där hur marinen skulle verka i en insats. Av intresse är beskrivningen av det rörliga bassystem som infördes vid denna tid. Han pläderar också för fartygstunnlar med förråd, verkstäder mm som också skulle kunna skydda mot atomvapen. Avslutningsvis "Örlogsflottans och med den samverkande flygstridskrafterns särskilda uppgift att skydda sjöfarten måste därför tillmätas stor betydelse och kan bli lika viktig som försvaret av landterritoriet."

I ett utdrag ur 1947 års årsberättelse i navigation och sjöfart av ledamoten Berling, i nummer 7 1948, återfinns en beskrivning av Decca-systemet.

Nummer 8 1948 ägnas bl.a. åt de då nya kryssarna. Förste FC, AO m.fl. berättar om sina ansvarsområden. FC, kommendörkapten Stig Bergelin, inleder med att konstatera att när befälstecknet hissades för första gången på HMS *Tre Kronor* innebar detta övergången till en lätt örlogsflotta. Kommentar: "En lätt flotta" kom successivt att betyda övergång till allt mindre fartyg: pansarskepp => kryssare, kryssare => jagare och slutligen jagare => torpedbåtar. Sedan vände utvecklingen i och med korvetterna HMS *Stockholm* och HMS *Malmö*.

Ledamoten Clason lämnar utdrag ur årsberättelse i artilleri 1947 i nr 11 1948. Han redogör för atomvapnens funktion och för "beräkningsmaskiner". Han konstaterar avslutningsvis att i och med HMS *Sverige* utgått ur kustflottan så hade vi nu inget grövre artilleri än 15 cm. Han skriver till "efterföljande artillerister": "Akta Eder för att överskatta 15 cm kanonen därför att den är Eder

största! Glöm aldrig att den blott är en medelsvår pjäs och således ganska liten!” Kommentar: Och sedan blev det 12 cm artilleri, därefter 57 mm.

Chefen för Kungl. Sjökrigshögskolans, kommendör D. Landqvist, tal på skolans 50-årsjubileum återges i nr 2 1948. Anförandet slutar med en förhoppning ”Marinens främsta läroanstalt, som skall giva marinens officerskårer dess högsta teoretiska utbildning och som därför skall stå i främsta ledet i vad avser sjökrigsvetenskapens teori och praxis samt uppmärksamt och oavlåtligt följa denna vetenskap vid dess framåtskridande.” Kommentar: Så blev det inte, skolan lades ned och ersattes 1961 av den armédominerade Militärhögskolan.

Ledamoten Puke avger i nr 3 1949 årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria för år 1948. Efter en lång genomgång av, framför allt, erfarenheterna från amfibieoperationer under världskriget konstaterar han att än så länge räckte inte flyget och atombomben till för att betvinga en stat. Motståndarens territorium skulle även fortsättningsvis vara angreppets mål. Samövningar i stor skala mellan flyg-, sjö- och markstridskrafter liksom repetitionsövningar var nödvändiga.

Nummer 4 1949 ägnas helt åt marinens tekniska utveckling och Marinförvaltningens organisation och verksamhet.

Kommendörkapten M. Starck skriver om det tyska kryssarkriget 1939 – 1945 i nr 7 1949. Han drar slutsatsen ”I stort sett bestyrker förloppet av det tyska kryssarkriget den gamla tesen att sjöfartskrig, i varje fall med ytstridskrafter, endast är en metod att bestrida herravälde till sjöss och icke i och för sig kan leda till avgörande resultat”.

I nr 8 1949 skriver kommendörkapten Hammar om ”Krigets väsen” med utgångspunkt i Clausewitz tes att kriget är en fortsättning på politiken med andra medel och jämför med Fullers bok *The Second World War* (refererad av Lindemalm i nr 5 – 7 1949) och med den franske flygingenjören Rougerons bok *La prochaine guerre*. Den senare tecknar en bild av det totala kärnvapenkriget – mot denna syn ställer Hammars Fullers mer filosofiska syn.

Hammar återkommer till Rougeron i nr 9 1949. Denne drev tesen att ”La victoire appartient à qui saura se transformer” [Segern tillhör den som förstår att förnya sig] och hade bl.a. förutspått att det tunga bombflyget skulle ersättas av tunga robotvapen. När det gäller sjökrigsmateriel så såg Rougeron också här robotar som huvudvapen. Andra idéer var väsentligt mer fantastiska. Hammar avslutar med ”Man får därför inte bedöma det alltför orimligt om åtminstone några av Rougerons idéer kunna förverkligas - i en mer eller mindre avlägsen framtid”. Kommentar: Tunga robotar blev snart verklighet.

Nummer 10 1949 ägnas helt åt sjöofficersutbildningen. Detta föranleder ett antal kommentarer i följande nummer.

Kommendörkapten O. Krokstedt skriver om ”Människan och krigsmaskinen” i nr 11 1949. Han utgår från Magnus Hammars bok *Klart Skepp* där denne skrivit att det inte är ”kanonen, torpeden, minan eller pansaret som strider utan alltid människan bakom materielen.” Utbildningsfrågor var nu på modet men Krokstedt vänder sig mot alltför mycket detaljutbildning i land; det viktiga är sjömans- och stridsutbildning på kustflottans fartyg.

Ledamoten Lilljequists årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria 1949 i utdrag presenteras i nr 3 1950. Den handlar uteslutande om de misslyckade skandinaviska försvarsförhandlingarna.

Kapten Arne Åkesson diskuterar operativ forskning i samma nummer. Han konstaterar att forskarna i allmänhet är civila och därigenom kommer krigen mer och mer att utkämpas i civil anda. Han jämför med Hitlers Tyskland där han och hans generaler inte kunde samarbeta med de civila forskarna. Vilket man kunde på den allierade sidan.

Vidare presenterar mariningenjör C. Borgenstam idén med gasturbindrift av fartyg. Kommentar: Detta framdrivningsätt infördes med Spica-klassen på 1960-talet.

I nr 4 1950 presenterar kommendörkapten Forshell årsredovisning i mintjänst. Han drar följande slutsatser av minkriget och efterkrigsminsvepningen. För det första hade minsvepning blivit långt mer komplicerad genom avståndsminnorna. Fler minsvepare krävdes. Dessa måste ha bättre teknisk utrustning, vilket gjorde användning av hjälpfartyg svår. Det behövdes också minsvepare i olika storlekar för olika områden.

Överstelöjtnant E. Nordling presenterar årsberättelse i artilleri och handvapen 1949. Han konstaterar att det moderna kustartilleriet får avsevärt mycket större effekt än det äldre: större verkansområde, minskad ammunitionsinsats, minskad inskjutnings- och målväxlingstid, snabbare verkan och ökad elduthållighet.

I nr 12 1950 presenteras kommendörkapten O. Krokstedts årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria med undertiteln "*The battle of the Pentagon*". Han skildrar den bittra försvarsgrensstriden i USA [den s.k. amiralernas revolt]. Frågan återkommer i nr 2 1951 där den amerikanske marinchefen (CNO) amiral Denfelds anförande inför kongressens försvarsutskott den 13 oktober 1949 återges. Kommentar: Det var säkert inte en händelse att TiS tog upp denna strid där amerikanska flygvapnet ansåg sig vara huvudvapnet medan marinkåren kunde avskaffas och flottan minskas drastiskt samt allt flyg underställas det nybildade flygvapnet.

Överskeppningsoperationen mot Okinawa 1945 diskuteras av kapten I. Zander i nr 3 1951. Han konstaterar att "Då japanerna ej längre förfogade över operationsdugliga sjöstridskrafter, skulle de i längden icke kunnat förhindra den amerikanska framryckningen. De vid Okinawa-kampanjen i en nästan fantastisk omfattning insatta japanska flygstridskrafterna mäktade ej ensamma slå ut de allierade stridskrafterna och underhållstransporterna."

Det katastrofala rekryteringsläget diskuteras av kommendörkapten F. Taube i nr 4 1951. Han noterar att andra vapenslag och försvarsgrenar har en knytning till hembygden vilket flottan saknar på grund av koncentrationen till Karlskrona. "Om inte svenska folket kommer till oss så låt i stället oss komma till dem". Han föreslår en form av decentraliserat och mer lokalt knutet utbildningssystem baserat på logementsfartyg för den grundläggande utbildningen. Kommentar: Fredrik Taube blev med tiden drivande ordförande i veteran- och kamratföreningen Flottans Män.

Kapten H. Gottfridsson skriver om den regionala ledningen i nr 7 1951. Han konstaterar att en enhetlig operativ ledning var nödvändigt, frågan var bara hur. Utgångspunkten tas från västmakternas ledningsorganisation under kriget. En annan är att det svenska försvaret byggde på hjälp utifrån – vår organisation borde därför anpassas till behovet av samordning med denna hjälp. En tanke var införandet av ett system med regionala överbefälhavare (RÖB) som skulle leda armé-, marin- och flygstridskrafter. Problemet är kompetensen – en RÖB kan ju bara ha direkt kunskap om en försvarsgren. Mot denna bakgrund föreslår författaren regionala chefer ur resp. försvarsgren som samverkar med varandra. Denna samverkan måste göras så effektiv som möjligt, kanske genom samgruppering men i alla fall med en gemensam högre utbildning. Kommentar: Utbildningsfrågan

löstes genom bildandet av Kungl. Försvarshögskolan 1952. Den regionala ledningen skedde försvarsgrensvis tills militärområdena infördes 1966 med tveksamt resultat (se ledamoten Claes Tornberg "Operativa proffs" i TiS 1 1986).

Löjtnant B. Erksammar tar upp press- och upplysningstjänsten i nummer 10 1951 med speciell tyngdpunkt på bilder/foton – deras framställning och utnyttjande. Speciellt pläderar han för bättre fotoofficerare och fotografer eftersom de flesta bilder i marinens bildarkiv var dåliga." Kommentar: Bertil Erksammar blev en legendarisk chef för marinstabens informationsavdelning.

Kommendörkapten M. Hammar skriver i nr 11 1951 om "Teknik, taktik och cybernetik". Artikeln mynnar ut i tanken på en taktisk matematikmaskin. Denna skulle ge, vad vi kallar, beslutsstöd. Artikeln bygger på ett arbete av den amerikanske matematikern Norbert Wiener som i boken *Cybernetics* från 1948 myntade följande definition: "*The scientific study of control and communication in the animal and the machine*"⁶⁰. Kommentar: Hammar var långt före sin tid. Dagens begrepp "cyber" kommer från "cybernetics". Boken lade också den teoretiska grunden för Artificiell Intelligens (AI); Hammars "taktiska matematikmaskin" förverkligas nu med hjälp av AI.

Överstelöjtnant S. Lagerbergs årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria för 1951 i nr 1 – 2 behandlar Korea-kriget. Han konstaterar att den ena sidan hade mycket stora sjöstridskrafter, den andra inga alls, den ena hade relativt få markstridskrafter men obegränsad rörlighet till sjöss medan den andra hade obegränsat med markstridskrafter. FN-sidan hade herravälde till sjöss och i luften samt en mycket stor transportapparat med *Military Sea Transportation Service*. Man hade inte haft möjlighet besätta den skärgård som omger Incheon vilket skulle underlättat landstigningen. Detta visade behovet av för amfibiefördrag utbildade förband. "Tillskapandet inom kustartilleriförsvaren av en slagkraftig, rörlig reserv, amfibieutbildad och utrustad med lämplig båtmateriel och beväpning, skulle icke behöva kräva stora personalstyrkor eller dryga kostnader men skulle å andra sidan utgöra en värdefull tillgång, av stor betydelse även ur kufförsvarysynpunkt." Avslutningsvis: "Förhållandet giver en otvetydig anvisning om att avsaknad - även inom en i övrigt stark krigsmakt - av stridsmedel särskilt ägnade att sättas in mot amfibiefördrag skapar förutsättningar för fienden att framgångsrikt genomföra sådana med kort tidsfrist och med väsentligt enklare medel och metoder än som eljest skulle vara fallet." Kommentar: Tanken förverkligades när de första blivande kustjägarna ryckte in 1957.

I nummer 3 1952 presenterar kommendör A. Forshell artikeln "Helikoptern i det moderna kriget." För svensk räkning skulle helikoptern vara särskilt användbar för transporter i skärgård, inte minst vintertid, och spaning inklusive identifiering av misstänkta fartyg. En helikopterstation på Berga skulle vara en möjlighet. Det fanns dock många osäkerheter och det skulle vara bäst att börja med förhyrning av helikoptrar. Kommentar: Sveriges första helikopterförband sattes upp på Bromma 1957 – senare Berga - men man hade då hyrt helikoptrar av Ostermans Aero AB sedan 1951. Marinflyget inordnades i flygvapnet 1997.

I nr 12 1952 återfinns ordförandens, konteramiral Samuelsson, högtidstal: "Synpunkter på betingelserna för marinens del i invasionsförsvaret". Han vänder sig mot den gängse synen på en överskeppning av "armadatyp" bestående av handelsfartyg i en konvoj och ser framför sig en amfibiestyrka bestående av snabba landstignings- och andra specialfartyg spridda över en stor yta. En

⁶⁰ Lars Wedin, *From Sun Tzu to Hyperwar. A Strategic Encyclopaedia*, The Royal Swedish Academy of War Sciences, Stockholm 2019, sid 62.

annan möjlighet var kuppföretag av Norge-typ. Men också Sverige kunde behöva genomföra amfibieoperationer exempelvis för att evakuera eller förstärka svenska arméförband. Han jämför här Sydkorea med Sydsverige och konstaterar att det fanns stora geografiska likheter. Den planerade tillförseln av motorkanonbåtar skulle passa väl in i en svensk amfibieförmåga. "En amfibieoperation förutsätter därför ett väl inövat samspel mellan förband ur samtliga försvarsgrenar", och skulle kunna spela en stor roll i invasionsförsvaret.

"Bör krigsledningen under fredstid kvarstanna i Stockholm?" är en fråga som diskuteras av viceamiral Ehrensvärd i nr 2 1953. Han konstaterar att flyghotet gör att krigsledningen inte kunde vara i Stockholm efter ett krigsutbrott pga. lufthotet. Men den svenska krigsledningen var en stor organisation som inte kunde flyttas med några bilar och tågtransporter. Alltså måste krigsledningen flytta ut före krigsutbrottet, dvs redan i fred. Kommentar: Detta har delvis genomförts under 2019 i och med att försvarsgrensstaberna flyttat från Stockholm.

Ledamoten Å. Lindemalm diskuterar Atlantpakten i årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria avgiven år 1952 i nr 3 1953. Han diskuterar bl.a. konsekvenserna av att Sverige i ett krig kommer på västmakternas sida skulle "innebära väsentliga strategiska fördelar för grannländerna, då härigenom avsevärda delar av fiendens stridskrafter bindas." Han diskuterar vidare hur försvaret av olika delar av Europa kunde tänkas organiseras. Avslutningsvis konstaterar han att det är viktigt att inte bara den politiska ledningen utan varje officer noga följer utvecklingen. Kommentar: Intressant nog förekommer inte ordet "neutralitet" i artikeln.

Kapten B. Åhlund redogör för Natos övning *Storebrass* i nr 4 och 5 1953. Han konstaterar att de skandinaviska staterna inte kunde se sina försvarsproblem isolerat; Nato måste därför också ta hänsyn till Sveriges resurser, det var vidare viktigt att se att Nato visat vilja att försvara Danmark och Norge.

Åhlund återkommer i nr 8 1953, nu med en diskussion om nattstridens taktik i ljuset av krigserfarenheterna och teknikutvecklingen. Han konstaterar vikten av utbildning i nattstrid och att man då utnyttjar den modernaste materielen. Trots radar, V2 och atombomben gällde fortfarande att "fartyg som ofta och länge ligga i hamn kunna icke slåss och än mindre segra."

Byråingenjör H. Åhman skriver om "Lätt eller stark flotta?" i nr 8 1953. Han konstaterar att "Den lätta flottan ej på långt när har den styrka som kan vinnas med utnyttjande av pansarfartyg." Kommentar: Artikeln är en del i en serie artiklar där Åhman diskuterar med kommendörkapten M. Hammar som står på den lätta flottans sida. Åhman återkommer i frågan, nu i polemik med kapten Engdahl i nr 7 1954, där Åhman bl.a. skriver att "Det är därför ävenledes fel att en flotta med jagare som största enheter innebär större seghet än en med pansarfartyg." Vidare skulle större fartyg kunna ges bättre strålningskydd än jagare. Engdahl svarar i nr 9 1954 med att belysa antalet betydelse och att de kommande robotvapnen skulle ge möjlighet till stor verkan på långt håll från mindre jagare, vars antal skulle kunna öka. Kommentar: Det blev möjligt att beväpna mindre fartyg med långräckviddiga robotar; men det skulle dröja till 1985 innan Sverige fick robotbåtar; jagare typ *Halland* fick dock sjörobot 1966. Åhman återkommer i nr 4 1955 och får svar av Engdahl.

Löjtnant J. C. Dankwardt diskuterar strategi och matematik i nr 11 1953. Han visar hur operationsanalysen kan användas för att lösa operativa problem.

I samma nummer visar kapten Yngve Rollof hur spelteorin kan användas.

I nr 2 1954 återges kapten R. Engdahls ett debattinlägg som publicerats i förvanskad form i *Veckojournalen*; det handlar om ett bemötande av en artikel av överste Willy Kleen "Försvarets kris". Kleen hade påstått att flyget mer effektivt än flottan kunde avvärja landstigningsföretag och han hade avfärdat möjligheterna att skydda import- och kustsjöfarten. Överlag hade Kleen förenklat problemen och manipulerat statistiken. Kommentar: Kleen var, som vi sett, en ledande "flotthatare" redan på 1930-talet.

I samma nummer recenserar kapten B. Åhlund Bertil Stjernfeldts bok *Alarm i Atlantvallen*. Recensenten upplever den strategiska bakgrundsskildringen som tunn men uppskattar författarens slutsats, angående tyska flottan, att lätta fartyg i kustnära operationer inte kan ersätta operativa sjöstridskrafter. Åhlund noterar också som positivt att Stjernfeldt "som förespråkare för ett rörligt kustförsvar av commandotyp som komplement till det fasta försvaret visat, att han har många strängar på sin lyra, och hans bok och lärarverksamhet i övrigt utgör värdefulla bidrag till vår strävan att lösa försvarsproblemen på bästa sätt." Kommentar: Boken återutgavs 2004 av Militärhistoriskt Bibliotek och anses fortfarande vara en bra bok; den har översatts åtminstone till engelska och franska.

Major B. Larssons inträdesanförande "Rörlighet vid det fasta kustartilleriet" återges i nr 5 1954. Härmed avses rörlighet inom det fasta kustartilleriets ram. Inte minst risken för luftlandsättningar talade för nödvändigheten av rörliga reserver: "raid skall med raid fördrivas". Slutsats: "Rörligheten vid det fasta kustartilleriet måste fram. Utan det offensiva elementet ingen varaktig framgång i försvaret."

I nr 6 1954 diskuterar kommendörkapten G. Bolling "X - Craft" Om engelska dvärgubåtar under andra världskriget." Han konstaterar, efter en genomgång av dvärgubåtars insatser under kriget, att våra vidsträckta skärgårdsområden inbjöd till fientlig användning av sådana mot oss. Sverige borde därför skaffa några sådana dels för undersöka hur man försvarar sig mot sådana och dels för att svara på frågan om sådana borde bli en beståndsdel av vår flotta. Kommentar: Sverige fick sin första dvärgubåt HMS *Spiggen* 1954. Att dvärgubåtar skulle användas mot oss framgår klart av 1980-talets ubåtskränkningar.

Kommendörkapten Å. Lindemalm diskuterar "Marinen i ÖB förslag" i nr 12 1954. Han konstaterar att atomåldern och robotvapnen – "som fanns runt hörnet" – måste prägla vårt försvar till sjöss, till lands och i luften. De förra krävde spridning och rörlighet vilket i sin tur ställde krav på ledningsförmågan. Beträffande robotarna gjorde dessa att små fartyg skulle kunna få större eldkraft samtidigt som kraven på luftförsvaret blev större. Vidare skulle kriget under vattnet komma att intensifieras. ÖB hade bejakat kraven på anpassning av marinstridskrafterna men föreslagit ett alldeles otillräckligt antal. CM hade kraftigt opponerat sig. Enligt denne borde 1) Marinen utgöra en stark länk i det perifera djupförsvaret med offensivdugliga fartygsförband medan kustartilleriet utgjorde "ryggskölden"; 2) Tillräcklig seghet skapas genom tillräckligt antal; 3) Sjöfartsskyddet tillgodoses genom lämpliga förband i flottan och kustartilleriet. Kommentar: Försvarsbeslutet fattades först 1958 och blev katastrofalt för marinen och därmed potentiellt för Sverige.

Ledamoten Edenbergs årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria "Sjökrigets minsta dividend – och den största", i nr 1 1955, handlar om människan i sjökriget. Han betonar ledarskapet och varnar för att i robotiseringens tidevarv glömma individen. Kommentar: Edenberg blev med tiden chef för Kungl. Sjökrigsskolan.

Kommendörkapten M. Starck diskuterar strategi med utgångspunkt i viceamiral Friedrich Ruges bok *Der Seekrieg 1939 – 1945: "Strategiens grundbegrepp ur tysk synvinkel"* i nr 1 1955.

Kommendörkapten M. Hammar diskuterar också strategi i "Det totala kriget – statskonstens förfall" i nr 2 1955 med tonvikt på Russel Grenfells *Unconditional Hatred*.

Viceamiral Stig H:son Ericson publicerar ett föredrag "Aktuella spörsmål i samarbetet mellan handels- och örlogsflottorna" i samma nummer. Föredraget behandlar bl.a. sjöfartsskydd under beredskap och i krig. En kommitté hade tillsatts för att lösa frågan.

I TiS 3 1955 återges ett sammandrag av ÖB [Nils Swedlund] anförande inför KÖMS i Karlskrona 2 mars 1955. Två nyckelformuleringar är 1) Utvecklingen går synbarligen mot att flygstridskrafterna får ökad betydelse även i sjökriget. Moderna attackplan med radar och attackrobot bli ytterst slagkraftiga vapen med mångsidig användbarhet. En viss förskjutning i avvägningen mellan övervattensfartyg och flyg är därför naturlig. Synbarligen hade den tekniska utvecklingen fört med sig att ökad vikt borde läggas på undervattenskrigföringen. Försvargrenarna kunde inte var och en för sig lösa våra försvarsuppgifter i krig. Det var de gemensamma ansträngningarna, den samlade effekten, som gav resultat. 2) Utvecklingen har medfört att Karlskrona får minskad betydelse som örlogsbas i krig.

Ledamoten Halls årsberättelse i reglementen och förvaltning 1953 – 54 i nr 4 – 5 1955 tar bl.a. upp ÖB förslag till ny militärterritoriell indelning. Två alternativ fanns: 1) Kombinerad stabsorganisation: mark-, sjö- och flyg samt gemensamma avdelningar, allt samgrupperat 2) Enhetlig stabsorganisation: en "integrerad" stab med en gemensam chef för alla försvarsgrenar inom området. CM var synnerligen kritisk och pekade på nödvändigheten av att, i krig, den under CM operative chefen måste ha befälsrätt över alla sjöstridskrafter inom aktuellt operationsområde. Kommentar: Alternativ 2) genomfördes 1966.

I samma nummer tar kapten Bertil Erksammar upp de stora avgångarna vid stamunderbefälskåren i "Människan i centrum". I mycket handlade det om att förbättra ledarskapet och de ekonomiska förhållandena.

Kommendörkapten Yngve Rollöf återkommer i nr 5 1955 om systemanalys där han bl.a. tar upp "matematikmaskinernas" användning i sammanhanget.

Kommendörkapten Sten Ljungberg tar i årsberättelsen i navigation och sjöfart, nr 6 1955, bl.a. upp frågan om svensk import i krig. Han konstaterar att Sveriges importberoende "nu" var mycket större än 1940. Frågan om utnyttjandet av Trondheim hade diskuterats men Sovjetunionen hade uttryckt att det var olämpligt att Sverige bidrog till utbyggnaden av en örlogsbas i Trondheim. Diskussionen hade därefter bara rört fredsförhållanden. Nackdelar var lossningsmöjligheterna och de långa landtransporterna. Nödvändiga åtgärder skulle bli dyra. Västskusthamnarna skulle fortsatt vara viktiga. Kommentar: "Trondheimsalternativet" spökar fortfarande i svensk försvarsdebatt, nu – som då? - i syfte att minska behovet av svensk sjöfartsskyddsförmåga.

Rollöf återkommer redan i nr 7 1955 nu med "Informationsteorin och dess tillämpningar" där han bland mycket annat redovisar kapaciteten hos tidens matematikmaskiner och "schackrobotar" – en början till Artificiell Intelligens. Ämnet följs upp i nr 9 1955 med "Matematisk planering".

I samma nummer diskuterar kommendör H. Ugglå underrättelsetjänsten ur ett teoretiskt – praktiskt perspektiv.

I nr 8 1955 diskuterar löjtnant Göran Lundberg "Morgondagens oceankrig" mot bakgrund av ett påstående av fältmarskalk Montgomery att hangarfartygsnart skulle bli omoderna eftersom atomålderns flyg skulle göra rörlig sjöbasering överflödig. Lundberg diskuterar sedan brittisk och amerikansk syn på hangarfartygen och deras verksamhet. Dessa voro förvisso för stora för Östersjön och Sverige men samverkan var nödvändig: "En flotta utan flyg kan tåla slag från en fiende lika lite som ett flygvapen utan flotta kan stoppa en invasion över havet." Kommentar: I *Teknikens Värld* nr 26 1956 beskriver Magnus Gerne ett amerikanskt projekt som innebar att jaktflygplanen skulle baseras på väldiga hangarflygplan i stratosfären.

Kommendörkapten Magnus Hammar återkommer i nr 9 1955, nu med "Statskonst, krigskonst och historia"; en jämförande analys av Fullers, Liddell-Harts och Cyril Falls arbeten.

I nr 10 1955 beskriver marindirektör Torsten Blixt USS *Natulus* atomenergisystem.

KÖMS ordförandes, konteramiral Samuelsson, högtidstal "Kriget i atomåldern och sjöstridskrafterna" återges i nr 11 1955. Efter att ha återgett vad ett antal utländska röster sagt i frågan drar han följande slutsatser: "1) Att flottan alltjämt har sina tidigare uppgifter, för vilkas lösande ett utvidgat samarbete med flygvapnet är att förutse. Flottan kan emellertid icke inom överskådlig tid ersättas av flygvapnet; 2) Att flottan måste innehålla ett större antal vapenbärare med kraftigt verkande stridsmedel (atomladdade robotar, torpeder, minor etc). Stridsfartygen böra konstrueras med hänsyn till atomkrigets krav och eventuellt utrustas med atommaskineri; 3) Att stridsfartygen bör ha hög beredskap redan i fredstid (vara rustade eller depåbemannade) och i fred som krig vara baserade på i möjlig grad atomsäkra baser med stor spridning sinsemellan; 4) Att personalen måste vara utbildad och försedd med teknisk utrustning i enlighet med atomkrigföringens senaste fordringar; 5) Att helikoptrar lämpade för ubåtsjakt och minspaning m.m., böra tillföras marinen i erforderligt antal... Först och sist måste emellertid hos sjöförsvarets personal ingjutas en fast rotad offensivanda och tillit till det egna vapnets förmåga att även i atomåldern fylla sina uppgifter."

I nr 1 1956 diskuterar M. Hammar fransk syn på framtidens flotta utifrån en analys av amiral Barjot (se nr 10 1931). Syntesen är (i min översättning): "Den marina doktrinen för de närmaste 25 åren bör integrera fartyget och flygplanet, havet och stranden, framtidens möjligheter och det förflutnas lärdomar. En korrekt förståelse för historiens lärdomar är inte det enklaste eftersom dessa, felaktigt förstådda, kan utgöra källa till misstag i framtiden." Kommentar: Sannolikt hade han läst Barjots bok *Vers la marine de l'âge atomique* [Mot en flotta för atomåldern], Amiot Dumont, Paris 1955.

Chefen för marinens, viceamiral Stig H:son Ericson, föredrag om "Marina försvarsproblem" återges i nr 2 1956. I en exposé visar han hur marinens vapen ökat i antal medan tonnage minskat. Han sammanfattar den svenska doktrinen "I kronologisk ordning ter sig det begränsade sjöförsvarsystemet sålunda: radarvarning och spaningsrapporter alarmerar; ubåtar och minor fördröjer; de snabba, rörliga sjöstridskrafterna i samverkan med flyg och kustartilleri river upp. Om det gäller fientligt invasionsföretag ingriper därefter även landstridskrafterna. Skulle det gälla anfall mot våra sjöförbindelser har konvojskyddet, inbegripet flyget, sista ordet tillsammans med handelsfartygen, som själva måste vara beväpnade." Han diskuterar sedan olika vapensystem i "atomåldern" och "robotåldern" samt personalen i den framtida marinen.

Av årsberättelse i sjöfart och navigation av ledamoten Lagercrantz i nr 6 1956 framgår att under 1955 hade vid svenska varv 92 handelsfartyg sjösatts. Kommentar: Dagens svenskflaggade handelsflotta är något större än det under ett år då byggda tonnage!

Ledamoten Gottfridssons inträdesanförande "Strategi i atomåldern" publiceras i nr 7 1956. Efter en genomgång av olika kärnvapenstrategier drar han slutsatsen att "Även i fall av en lokal konflikt kommer sålunda tillgång till atomstridsmedel att utgöra en viktig faktor för en liten fristående nations fortbestånd, vars värde knappast kan överskattas, om landet är beläget i ett gränsområde mellan öst och Väst och dessutom i ett område, där friktionsanledningarna mellan de båda blocken äro stora. Det bästa exemplet på ett sådant land är otvivelaktigt vårt eget." Kommentar: Vid denna tid pågick fortfarande utvecklingen av ett svenskt kärnvapen. Med dagens ögon handskades dåtidens officerare relativt lättvindigt med frågan om kärnvapen som uppenbarligen främst sågs som en sorts kraftigare ammunition - men det gjorde man i Sovjetunionen också.

Kommendör P.G. Lindgren diskuterar ubåtsjakt i nr 8 1956. Utgångspunkten tas i ett antal artiklar i *La revue maritime*. Han konstaterar att ubåtsjägarrens största fiende är långtråkigheten – det händer nästan aldrig någonting men ändå måste uppmärksamheten vara på topp. Efter det att snorkeln införts hade en (!) upptäckt (av tysk ubåt i Biscaya-bukten) skett per 2 000 tim. flygtid!

Jur D:r Eric Carlqvist diskuterar sjömilitär diplomati i samma nummer: "Något om den moderna vetenskapens syn på staten som livsform." Han vänder sig mot tanken på att en örlogsflotta helt kan sammansättas och dirigeras för ett enda krigsfall. I stället måste man se till hela vidden av användningen av örlogsfartygen som verktyg för statsledningen. Kommentar: Viktig artikel. Tidens försvarsplanering var nästan helt inriktad på invasionsförsvar något som Carlqvist alltså indirekt vänder sig emot. *Staten som livsform* (1920) är ett av Rudolf Kjelléns viktigaste verk.

KÖMS ordförandes, konteramiral Samuelsson, högtidstal "Kriget i atomåldern och sjöstridskrafterna" återges i nr 12 1956. Efter att ha gått igenom utvecklingstendenserna i stormaktsflottorna drar han följande slutsatser: 1) En fast knytning mellan flottan och med denna samopererande flygstridskrafter är närmast ett krav; 2) Utvecklingen av landstigningsmaterielen bör tas tillvara inte minst för samverkan med armé- och kustartilleriförband; 3) Behoven av eskortfartyg och minsvepare; 4) Helikopterns ökade betydelse. Avslutningsvis citerar han Eisenhower: "Man får varken gripas av panik inför tillfälliga kriser eller luras av leenden och vänliga ord som icke åtföljas av handling. Fortfarande måste landets försvarskraft vidmakthållas och stärkas."

Kommendörkapten M. Hammar återkommer i samma nummer med "Från Mahans sjöstrategi till atomstrategiens återvändsgränd. Synpunkter och tankegångar hos Bernard Brodie". Efter en tänkvärd analys utmynnar artikeln i en plaidoyer för en förnyelse av det strategiska tänkandet. Kommentar: Brodie anses som en av grundarna av teorin för kärnvapenavskräckning; ett bekant citat är: "Thus far the chief purpose of our military establishment has been to win wars. From now on its chief purpose must be to avert them. It can have almost no other useful purpose."⁶¹ Hammar framstår som en av de få som vid denna tid tänker i strategiska termer.

I nr 3 1957 redogör kommendörkapten Lars Lundberg för "Truppregistrering med hålkort", därmed har ADB (Automatisk Databehandling) gjort sitt intåg i flottan. Kommentar: Marinen spelade en viktig roll i den svenska utvecklingen av datorn, viceamiral Stig H:son Ericson och sedermera

⁶¹ Bernard Boëne, "Bernard Brodie (ed.), The Absolute Weapon: Atomic Power and World Order, New York, Harcourt, Brace, 1946, 214 pp", *Res Militaris*, vol. 4, no. 2, Summer-Autumn 2014, sid. 3..

konteramiralen Sigurd Lagerman var båda med i den 1948 bildade matematikmaskinnämnden; den förre som ordförande.

Nr 4 1957 innehåller också en nyhet: "Årsberättelse i Helikoptertjänst" av ledamoten Fogelberg. Efter en genomgång av helikopterns historia, teknik och olika systemfrågor avslutar han med: "I klar insikt om helikopterns militära värde stå vi idag i den svenska marinen inför uppgiften att börja uppbyggnaden av ett första helikopterförband. Vi ha att välja typ för våra första helikoptrar, att anlägga bas för förbandet, utbilda personal, välja vapen och utrustning, och utforma taktik för förbandets verksamhet inom marinens ram. Arbetsuppgifterna äro många och omfattande, men det ligger något av ett pionjärarbets lockelse i dem." Kommentar: 11. Helikopterdivisionen sattes upp 1957 och spelade en stor roll i marinens verksamhet tills förbandet lades ned 1997 och helikopterverksamheten försvann från marinen.

I samma nummer publiceras marinchefens, viceamiral Stig H:son Ericson, tal till kadetter 1957 med titeln "Konservatism eller reformanda". Inte oväntat föredrar han det senare. Anförandet innehåller synpunkter på olika systemfrågor för den svenska marinen: robotar, radar, ubåtar etc. Han är avvaktande till användandet av atomenergi för framdrift men hävdar att taktiska kärnvapen blir nödvändiga. Vidare trycker han på nödvändigheten av fregatter för sjöfartsskydd. Kommentar: Det svenska atomvapenprojektet lades slutligt ned 1972.

Konteramiral E. Biörklund skriver om robotvapnen i nr 5 1957. Han gör en genomgång av olika typer från interkontinentala strategiska robotar till taktiska sådana. Han konstaterar att "Vårt land har kanske inte ekonomisk möjlighet att skaffa sig större robotvapen för vedergällning på långa håll men kravet på mindre jaktrobotar för flyget, sjörobotar för marinen samt markrobotar för luftförsvaret till lands och till sjöss jämte avvisande av luftlandsättning bör i första hand tillgodoses."

Hela nr 6 1957 ägnas åt "Utvecklingen av radar och högfrekvent radio till sjöss och deras utnyttjande i kriget 1939 - 1945, med särskild hänsyn tagen till ubåtskriget" av kommandörkapten Ch. Sahlin.

Kapten Å. Låftman tar upp Sveriges försvarsproblem i "Sjöförsvaret i atomåldern" i nr 9 1957. Med de tendenser i avvagningsfrågan, som man kunde utläsa av årets ÖB-direktiv avseende äskanden för nästa budgetår såg det mörkt ut. "En fortsättning på den inslagna vägen kommer så småningom att medföra att flottan urholkas, att dess slagkraft och funktionsmöjligheter allvarligt reduceras. Vi lämnar medvetet en lucka öppen i vår försvarsmur, som varken är motiverad eller tillräddig. Vi lämnar ut Östersjön till vår presumtive motståndare och inbjuder därmed till invasion mot vår östkust och mot Gotland. Samtidigt avsäger vi oss möjligheterna att få hjälp västerifrån bl.a. i form av den för oss så livsviktiga oljan."

Kommandör M. Starck publicerar en strategisk artikel med "Tysk sjöstrategi i två världskrig" i nr 10 1957. Arbetet grundas på viceamiral Kurt Assman, *Deutsche Seestrategie in zwei Weltkriegen*. Assmans slutsats om varför Tyskland förlorade de båda krigerna till sjöss var dels att den tyska krigsledningen ställt den tyska flottan inför övermäktiga uppgifter och dels att den inte hade kunskap om sjömakts inflytande eftersom den var skolad i ett kontinentalt tänkande. Kommentar: Det sistnämnda var naturligtvis ett varningens ord avsett för den svenska försvarsledningen.

KÖMS avgående ordförandes, konteramiral Samuelsson, högtidstal "Riksförsvaret åter i stöpsleven" återges i nr 11 1957. Han jämför med striderna kring centralförsvarsstrategin när han konstaterar att "I de nu framlagda utredningarna innebär den nya avvägningen att flottans jagare och motortorpedbåtar praktiskt taget försvinna och kustartilleriet likaledes avsevärt reduceras." En anledning skulle vara övervattensfartygens sårbarhet mot anfall från luften men "Emellertid har örlogsfartygens luftvärn utvecklats i sådan grad, att en modern jagare av t ex Hallands typ har kraftigare luftvärn per enhet än vad som finns kring någon annan typ av skyddsföremål i landet".

Vidare byggde utredningarna på att Sverige skulle ha atomvapen vid 60-talets slut. Den avgörande frågan var om vi skulle återgå till ett centralförsvar eller bibehålla ett periferiförsvar som också hade förmåga att skydda vår sjöfart. Kommentar: Riktigt så illa blev det inte, FB 58 försvagade flottan men medförde inte att periferiförsvaret övergavs.

Även avgående vice ordförande, kommendör E. Lindh, hade talat på högtidsdagen m.anl. av det kommande försvarsbeslutet "Den tekniska utvecklingens inverkan på sjöstridskrafterna" i samma nummer. Även han vänder sig mot tron att flyget kunde ersätta flottan bl.a. med tanke på dess basberoende, men var ett utmärkt komplement. Avslutningsvis "För en ej paktansluten demokrati, som måste offentligt redovisa sitt försvar är det särskilt farligt att ha ett luckförsvar. Då kan en eventuell fiende lättare utnyttja våra svagheter."

Ledamoten H. Uggla är inne på samma linje i "Några synpunkter på vårt sjöförsvar" i samma nummer. Han konstaterar att utredningen hade starka brister ur sjöstrategisk synvinkel; ett förhållande som Uggla anser bero på en svag utbildning vid försvarets högskolor. Tre andra faktorer som felaktigt bedömts av försvarsutredningen var tron på flygets överlevnadsförmåga med tanke på de fåtaliga basernas sårbarhet, arméns strategiska rörlighet även vid atomhot och tanken att kriget skulle bli kort varför skydd av importsjöfarten inte skulle vara nödvändig.

Ledamöterna Dag Arvas och Bo Westin granskar den "Tekniska utvecklingen inom marinen" i nr 1 1958. Efter en genomgång av hur olika vapensystem utvecklats sedan 1930-talet drar man slutsatsen att marinen nu stod på en hög teknisk nivå som innebar förbättrade överlevnads- och verkansförmåga även i ett atomkrig. En anledning var den satsning på forskning och operationsanalys som marinen gjort. Även i fortsättningen skulle marinen kunna lösa sina uppgifter inom totalförsvaret givet att marinen tillåts följa utvecklingen.

Ledamoten Torgil Wulff skriver i samma nummer om sjöfartsskydd i atomåldern där han jämför västmakternas och ÖB syn på problemet. Sammanfattningsvis: "Medan man inom NATO inriktar planläggningen för att möta det växande hotet mot sjöfarten, går ÖB-utredningen rakt motsatt väg – avspärrningsförsvaret försummas och våra möjligheter att få importsjöfart i krig blir allt mera osäkra. Samtidigt som vår inrikes transportapparat i krig får ytterligare nedsatt kapacitet."

Mot bakgrund av ÖB-utredningens bedömning att ett krig blir kort konstaterar löjtnant C.A. von Braun i "Sovjetflottan – en nyskapad stormaktflotta" i samma nummer att "Sovjetflottan förvisso icke är uppbyggd enligt det korta krigets teori."

1955 års försvarsberednings utlåtande den 18/2 1958 återges i nr 3 1958. Vidare återges Försvarsdepartementets skrivelse av den 21 februari 1958 med planeringsdirektiv som bl.a. ger marinen en något högre ram än förslaget i planeringsalternativet Adam men inte ger direktiv om en långsiktig materielanskaffningsplan för marinen men däremot för armén och flygvapnet. Chefen för marinens meddelande till marinens personal följer därefter. I detta anges att marinen fortfarande kommer att kunna utvecklas så att den verksamt kan bidra till riksförsvaret trots en avsevärt lägre kostnadsram.

Överste Bertil Larssons årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria i nr 3 1958 mynnar ut i vikten och svårigheten att välja mellan fast och rörligt kustartilleri mot bakgrund av atomvapnen.

Ledamoten Arne Widners inträdesanförande i samma nummer handlar om "Kustjägare i skärgårdsförsvaret".

Det kommande försvarsbeslutet beskrivs som "Den svenska flottans Pearl Harbour" av ledamoten Roland Engdahl i samma nummer. Skillnaden är att Sverige genom egna åtgärder raserar en väsentlig del av sina stridskrafter.

Löjtnant Lennart Forsman diskuterar en "Lösning på ett omöjligt problem. Georg Kennan om aktuella tysklandsproblem" i samma nummer. Artikeln är intressant eftersom den belyser Nato vid denna tid samt, inte minst, sovjetiskt förslag till kärnvapenfrizon i centrala Europa från Norden till Italien. Kommentar: Georg Kennan är mest känd för sitt "Långa telegram" som lade grunden för USAs strategi för det kalla kriget (*containment*).

Löjtnant Torsten Malm diskuterar "Försvaret och världspolitiken" i nr 4 1958. Han konstaterar att försvaret måste utformas med utgångspunkt i den svenska neutralitetspolitiken och att därför neutralitetsskydd och neutralitetsvakt bör vara försvarets viktigaste uppgift – en uppgift som marinen är bäst ägnad åt att lösa.

Kapten Erik Adell föreslår i "En marin handlingslinje" i nr 5 1958 att kustartilleriet borde vara ryggraden i invasionsförsvaret medan flottan skulle utgöra motanfallsstyrkor med lätta sjöstridskrafter, ubåtar och minor. Han bemöts av ledamoten Roland Engdahl i nr 6 1958. Den senare avslutar med "Och låt oss inte glömma att en marin doktrin i främsta rummet bör taga sikte på hur vi bäst skall kunna utnyttja det marina elementet i vårt militärgeografiska läge – det omgivande havet."

Ledamoten Gunnar Grandins inträdesanförande i nr 6 1958 innehåller "Reflexioner över sjöförsvarets möjligheter och sammansättning". Han sammanfattar "De båda ÖB-förslagen av 1954 och 1957 måste betraktas som två stora steg på vägen att avskaffa sjöförsvaret. Förslagets negativa innebörd i fråga om marinen, beror på att de koncentrerar sig kring nackdelarna hos större övervattensfartyg. Dessas fördelar har icke framhållits och resten av de marina stridskrafterna har behandlats ytterst summariskt. Till kommande utredningar bör man hålla i minnet att sjöstridskrafter kan kombinera stor slagkraft med taktisk och strategisk rörlighet, att de är lätthanterliga ur stridsledningssynpunkt, att de är litet personalkrävande (personalen är det dyrbaraste av allt) samt att de är billiga, om man använder årskvoterna som ekonomisk jämförelsegrund. Detta skulle ha framgått om ÖB-utredningen presenterat ett förslag med mera tyngd på marinen. Den tekniska utvecklingen går på intet sätt emot de fartygsburna vapnen. Det gäller bara att tillvarataga möjligheterna."

Överstelöjtnant Claës Skoglund skriver i nr 8 1958 om "Gemensam grundsyn". Inte helt oväntat hävdar han att försvaret mot kustinvasion är det viktigaste och att detta kräver ett djupförsvär, att allmän värnplikt är nödvändigt och att försvaret till sjöss bör föras i våra skärgårdar med kustartilleri, kustjägare och motorkanonbåtar. Där det inte finns skärgård kan försvaret skötas flankerande från skärgårdar med kustrobotar och lätta sjöstridskrafter. Kommentar: Sedermera generalen Skoglund blev en av våra stridbaraste försvarsdebattörer. Intressant, och typiskt nog, var "gemensam grundsyn" ungefär den syn som den som hävdats av armén. Han återkommer i nr 1 1986 med "Både 'Gemensam grundsyn' och gemensamma strategier" i polemik mot Claes Tornbergs "Operativa proffs" i detta nummer. Motorkanonbåten var ett vapensystem som fördes fram i Marinplan 60; kustartilleriet motsatte sig dock ett sjöburet vapensystem för strid i skärgård. Kapten Per Rudberg replikerar i nr 8 1958. Han noterar att även marinen vill ha en gemensam grundsyn i stället för den bitvis osakliga ÖB-utredningen 1957. Rudberg håller med Skoglund om mycket men understryker att det är de rörliga sjöstridskrafterna som konstituerar en stor del av djupförsvaret. "Den import och hjälp, av vilken vi är beroende för att ett krig – varmt eller halvvarmt – skall kunna genomkämpas med utsikt till framgång, måste ges möjlighet att nå oss. Även i denna fråga är en gemensam grundsyn av nöden." Också löjtnant Nils Hellström publicerar ett genmäle. Även han är kritisk mot ÖB-utredningen som byggde på okunskap om sjökrigföringen. Vidare var principen om ytförsvaret "en buske – en bajonett" nu övergiven av ledande militärmakter. Han, liksom Rudberg, är positiv till Skoglunds tankar om skärgårdsförsvaret men saknar de operativt rörliga sjöstridskrafterna där det

behövdes jagare. Han vänder sig också mot den "personalslukande" värnplikten. Diskussionen fortsätter i nr 1 1959 där major Gösta Norrbohm med gillande citerar kommandörkapten Roland Engdahl: "Att hålla landet utanför kriget och - om detta inte skulle lyckas - i möjligaste mån hålla kriget utanför landet. Kan en sådan doktrin anses föråldrad?...Grunden för den militärstrategiska grundsynen måste vara att ett alliansfritt Sverige skall avstå varje anfall och förhindra en fiende att få fast fot på vårt territorium. Detta är den fasta grund vi har att stå på." Men kapten Erik Adell anser att detta är en schablon, ett slagord utan täckning. Talesättet "en buske – en bajonett" var fortfarande aktuellt. En avvägning mellan kvalitet och kvantitet var nödvändig. Vi skulle inte ha råd med kvalitet i tillräcklig utsträckning. Alltså kvantiteten som avseende invasionsförsvaret bestod av "lokalförsvär, kustartilleriets äldre batterier, och flottans enklare mintyper samt jaktens förmåga att lösa enklare attackuppgifter." Beträffande importförsvaret hade vi hjälpflottans många hjälpminsvepare. Kapten Rolf Rheborg fortsätter diskussion i nr 3 1959 med ett marint sjupunktsprogram som bl.a. innehåller "Ett starkt marint försvar är och kommer att förbli en god garanti för att landet så vitt möjligt hålls utanför kriget, *därför* att en beredskapsrustad marin bidrager till att förebygga och förhindra kränkningar av vår långa territorialvattengräns." Kommentar: Adell framstår som en föregångare till generalen Nils Skölds "sega gubbar" i dennes *Värnplikt och folkförsvar* från 1974.

Major Jan Beckman diskuterar "Den sjöburna kustinvasionen i framtiden" i nr 9 1958 mot bakgrund av atomstridsmedlen. "Redan erkända principer för försvarets anordnande kommer fortfarande att gälla; en viss anpassning främst genom ökade krav på skyddet mot atomstridsmedel, spridning och eldkraft hos det enskilda vapnet, blir dock nödvändig. Försvaret måste kunna tas upp såväl framför som vid kusten. Flyg-, sjö- och kustartilleristridskrafter utnyttjar vapen med härför erforderliga skottvidder och/ eller verkan. Fienden måste hindras från att utnyttja lastnings- och lossnings-möjligheter i hamn, vid kaj el dyl liksom sådana stränder, som bedöms särskilt lämpliga för landstigning med specialtonnage." Slutsats: "Ett ökat antal platser kräver kustartilleriförsvar".

Hela nr 10 1958 ägnas åt Wasa och hennes bärning.

Tal vid nedläggandet av ämbetet som ordförande i "Kungl Örlogs Manna Sällskapet" på högtidsdagen den 15 november 1958 av ordföranden [konteramiral Samuelsson]. Riksdagen hade nu beslutat att sätta marinen på undantag men marinledningen arbetade på marinens framtida behov och strukturer [Marinplan 60]. "Må vi dock livligt hoppas, att opinionen i landet och i riksdagen under tiden genom vidgad upplysning fått en mera verklighetsbetonad syn på det marina försvarets betydelse och villkor än som kommit till uttryck i 1958 års försvarsbeslut. Vårt i hög grad insulära läge i förening med ett starkt sjöförsvar har i gångna tider varit förutsättningen för vårt lands frihet och förkovran, och är så i högsta grad än i dag. Vår sjöfart är bryggan till vårt välstånd och kommer med all sannolikhet att så förbli under överskådlig framtid. Sjöfart och sjöförsvar beror av varandra. Även sjöförsvaret kommer därför att under överskådlig framtid vara en omistlig länk i vårt försvarssystem."

Ledamoten Gustaf Celsings inträdesanförande i nr 3 1959 är en plaidoyer för jagarvapnet. Han pekar bl.a. på att en "småbåtsflotta" är dyr i underhåll och inte klarar hårt väder. I argumenteringen var det viktigt att föra fram de marina behoven oavsett nedskärningar.

Ledamoten Roland Engdahls artikel "Fiktions i försvarsdebatten" i nr 4 1959 utgår från att framtidens forskare kommer att finna den svenska marinens rasering under 1950- och 60-talen som lika oförklarlig som Sveaborgs kapitulation 1808. Han avslutar med "Med den nedrustning av den svenska marinen som nu inletts, kommer luckan i vårt försvar till sjöss att för varje år vidgas. Ingen kedja är starkare än sin svagaste länk. Allt tal om ett starkt försvar - utan att även sjöförsvaret har en rimlig styrka - är därför ingenting annat än en fiktion."

Marinplan 60 presenteras i utdrag i nr 5 1959. Sammanfattningsvis innebar planen:

”Övervattensfartygens slagkraft fördelas på mindre enheter, att ubåtarnas effektivitet och uppgiftsområden ökar, att kraven på räckvidd, skydd, spridning och rörlighet hos landuppställda vapen tillgodoses, att helikoptrar i ökat antal och med ökade uppgifter tillförs organisationen.”

Kommentar: Övervattensfartygen blev mindre men också färre. Effektiviteten ökade naturligtvis med den allmänna teknikutvecklingen men i relation till den potentielle fienden, Sovjet? Mycket baserades på robotutvecklingen men det dröjde till 1986 innan våra torpedbåtar fick sjörobot.

Marinplan 60 presenteras i en artikel i nr 8 1959 av hedersledamoten Stig H:son Ericson. Han skriver att den inte var någon idealisk lösning men den skulle bromsa fortsatt ”förfall” och anpassa marinen till försvaret i sin helhet. En viktig fördel var att sjöstridskrafterna kunde användas både i neutralitet och krig. Det var viktigt att Sverige som alliansfri nation kunde visa vilja och förmåga att upprätthålla neutraliteten mot incidenter, provokationer och påtryckningar. Men de fartygstyper som var särskilt viktiga i neutralitetsskyddet [läs jagare och fregatter] skulle bli särskilt illa tillgodosedda. Kommentar: Man undrar om läget hade blivit annorlunda om planen hade kunnat presenteras innan ÖB 1957 blev färdig.

Ledamoten Roland Engdahl kommenterar Marinplan 60 i nr 9 1959: ”Marinen – en sund investering i landets säkerhet”. Marinens betydelse för Sverige kunde sammanfattas: 1) Främsta hindret för en kustinvasion; 2) Förutsättning för importsjöfart i krig; 3) Nödvändigt skydd för i krig och beredskap nödvändiga sjötransporter; 4) Verksamaste medlet mot neutralitetskränkningar och påtryckningar; 5) Hög, omedelbar krigsberedskap; 6) Bättre möjlighet än andra stridskrafter att verka i kärnvapenkrig; 7) Kan verka vid fredstida incidenter, neutralitet och krig. Den hårt pressade kvantiteten utgjorde ett hårt pressat minimum.

Sällskapetets ordförandes, konteramiral Sigurd Lagerman, anförande vid nedläggning av sin befattning – ”Sjöstridskrafternas betydelse” återges i nr 10 1959. Bl.a. påpekar han att ”Svårigheten ligger alltså i att överföra trupperna till svenskt territorium. Däri ligger det gynnsamma i Sveriges läge ur försvarssynpunkt. Vid diskussion kring utformningen av Sveriges försvar får man ej, som i regel så ofta göres, utgå från att fienden står inne i landet. Man måste alltid ställa och få svar på frågan hur och varför han kunde komma dit. Väl en gång i land är det enligt historiens vittnesbörd ytterst svårt att ånyo kasta honom tillbaka.” Sammantaget talade allt för att sjöstridskrafternas betydelse i invasionsförsvaret skulle öka. Han avslutar med en förhoppning att Marinplan 60 skulle bli antagen i sin helhet i närtid. Kommentar: Den blev aldrig antagen men kom ändå att vara vägledande.

Riksdagsmannen, greve Hans Wachtmeisters föredrag ”Marinens betydelse för vår alliansfria politik” återges i nr 11 1959. Han anser att ett medlemskap i Nato vore naturligt – givet att vi visste att vi skulle komma in i kriget från första stund även om vi varit neutrala. Men nu hade vi åtminstone en teoretisk chans att vara neutrala. Men denna krävde att vi visade såväl öst som väst förmåga att sätta makt bakom orden. För att hävda vår neutralitet krävdes en marin – minst enligt Marinplan 60.

Hedersledamoten Stig H:son Ericsons artikel ”Marinen i fred och krig” publiceras i nr 2 1960. Han konstaterar här att försvaret och vetenskapen samarbetade allt mer intimt. Likaså gjorde bl.a. atombomben och neutralitetspolitiken att försvaret och politiken närmade sig varandra. En konsekvens var behovet av en ”rörlig, oavbruten strategisk studieverksamhet.” Han går vidare med att diskutera marinens anslag och hur kostnaderna fördelades. Avslutningsvis diskuterar han marinens möjligheter att anpassa sig till neutralitet och olika sorters krig. ”Koncentration av försvarsförberedelserna till ett område med ty åtföljande luckor inom andra inbjuder motståndaren att kanalisera sina ansträngningar till luckorna. Jag behöver inte inför detta sällskap understryka mina farhågor för att sjön som omger oss i alla farliga väderstreck kan bli en sådan lucka, om vi inte bättre

ser om vår marin.” Marinen hade förmåga att anpassa till såväl neutralitet som olika sorters krig, noterar han.

Ledamoten Torgil Wulffs årsberättelse i flygväsende för 1959 beskriver bl.a. den nya basen på Berga. Han konstaterar också att marinen är den försvarsgren som tydligast integrerat helikoptern i sina operationer och att detta också förstås av ÖB.

Ledamoten Roland Engdahl återkommer i nr 5 1960 nu med ”Förutsättningslös försvarsutredning” mot bakgrund av att Riksdagen tillsatt en ny försvarsutredning. Han såg med förhoppning på att den nu färdiga marinplanen skulle ge marinen ett bättre utgångsläge och att den kunde skapa förståelse för marinens förmåga att verka till sjöss under ett krig.

Ledamoten M. Hammar skriver om ”Militärpolitiska aspekter på 1960-talet i nr 7 1960. Artikeln är skriven mot bakgrund av U2-affären. Hotet från öster hade ökat. Natos ”terrorstrategi” hade fått minskad betydelse som konsekvens av den sovjetiska upprustningen. Båda sidor hade nu taktiska kärnvapen. Flottbaserna kunde inte längre vara fasta medan flottorna behövde förnyas inför de nya hoten. Ett annat problem var västs försvarsvilja. Konsekvenser för svenskt försvar: 1) Kampen mellan kommunismen och den fria världen skärps. I Orwells anda gällde nu ”fred är krig”; i denna tidsålder finns ingen neutralitet; 2) Terrorbalansen bestod; 3) I alla fall i väst mindre sannolikhet för att V-vapen [vätebomber] tillgrips, riskerna för konventionella aggressioner ökar; 4) Tvivel på de taktiska kärnvapnen; större behov av upprustning avseende de konventionella stridskrafterna; 5) Sovjet och Kina hade större tilltro till sina förmågor och antalet framstötter ökade; 6) Atomvapnen leder till allt större krav på rörliga baser vilket medförde nya uppgifter för de marina stridskrafterna; 7) Försvarsviljan livsviktig.

Ledamoten Gunnar Erikssons årsberättelse i skeppsbyggeri och maskinväsende i nr 10 1960 handlar om svävare och bärplanbåtar; då nya företeelser.

KÖMS ordförandes anförande, konteramiral Sigurd Lagerman, vid nedläggningen av sitt ämbete kommer i nr 11 1960. Anförandet behandlar proposition om Karlskronavarvets omorganisation. Kommentar: Varvsverksamheten övergick till statliga Karlskronavarvet AB 1961.

Ledamoten Åke Lindemalms föredrag ”Marinen i riksförsvaret under 1960-talet” återges i nr 3 1961. Han konstaterar att den utrikes- och militärpolitiska situationen inte hade förbättrats under de senare åren. Den tekniska utvecklingen var snabb men omsättningen i operativa vapensystem var ofta irriterande långsam; det var viktigt att varna för övertro på nya teknologiska lösningar. En viktig och olöst fråga var om Sverige skulle skaffa kärnvapen. Införandet av robotar i marinen skulle bli en huvudpunkt i utvecklingen. Ett annat viktigt problem var den sjunkande försvarsviljan men också bristande stöd från statsmakterna avseende den militära personalen. Rekryteringssvårigheter, obekvämt tjänst i en tid av hög materiell standard medförde stora krav på en rationell organisation. Den tekniska utvecklingen ställde också nya krav på personalens förmåga. ”Sjöstridskrafternas uppdelning i ett flertal smärre enheter, den ökade verkan av undervattensvapnet samt tillkomsten av robotvapnet karakteriserar främst utvecklingen i flottan. Kustartilleriet får genom tillkomsten av kustrobotförband och rörliga spärrförband ökad rörlighet, förmåga till kraftsamling och samverkan med flottan.” Vikten av samverkan med flygvapnet underströks. Rörlighet, allsidighet och hög beredskap var tre viktiga punkter för utvecklingen av marinen.

Chefen för marinens, viceamiral Stig H:son Ericson, föredrag ”Familjen och vi” inför ”marinens befälskårer med fruar” återges i nr 3 1961. Genom att beskriva arbetsförhållandena i marinen mm

försöker han skapa en "vi-känsla". Fruarna spelade en viktig roll: "Med andra ord en hustru rik på goda egenskaper; anpassningsförmåga, kunnighet i hemmet och framförallt på en positiv inställning till vårt yrke. Om "skillnaden mellan en god och en dålig befälsperson kan vara 10 sek"⁶² - allt skall ju ske så snabbt i våra dagar - så skulle skillnaden mellan en god en duktig marinhustru vara motsatsen, nämligen förmågan att vänta."

Den flitige Ericson återkommer redan i nr 4 1961 med ett föredrag: "Sjöfarten i skuggan av ett framtida krig". Debatten om det totala kriget dominerade 50-talet men nu talas allt mer om begränsade krig. Redan i marinplan 60 hade marinen argumenterat för att tanken på det totala men korta kriget kanske inte längre var lika relevant utan att det begränsade långa kriget var mer aktuellt. I detta sammanhang blir skyddet av sjöfarten viktigare. Han pekar också på att i andra länder som Storbritannien ökade marinens andel av försvarskostnaderna. Men den svenska marinens resurser hade reducerats: "Sjöstridskrafterna är tyvärr så begränsade att försvarsledningen i varje situation kommer att stå in för valet att bestämma inom vilka farvatten och kustområden en kraftsamling skall äga rum." "Det framtida kriget kastar en betydligt djupare och större skugga över sjöfarten än vad tidigare varit fallet. Främsta anledningen härtill är den ökade betydelsen som sjöfarten med säkerhet kommer att få i ett sådant krig. Ingenting bär bättre syn för sägen än de växande ubåtsflottorna och de ansträngningar som görs för att skapa motmedel och bygga fregatter, jakt- och eskortfartyg m.m." Kommentar: 1960 kom general Maxwell Taylor's bok *The Uncertain Trumpet* som argumenterade mot den rådande doktrinen massiv vedergällning. Kennedy-administrationen antog *Flexible Response*-doktrinen 1961. Begränsade krig var alltså en aktuell fråga vid denna tid.

I nr 5 1961 gör rymden sitt intåg i TiS med "Fartygsnavigering med hjälp av jordsatelliter" av kapten S. Nordlander. Kommentar: Det skulle dröja till slutet av 1970-talet innan GPS-systemet förverkligades.

En egendomlighet är att TiS vid i början av 60-talet i flera nummer publicerar detaljerade historiska och geografiska skildringar av Sveriges inre vattenvägar.

Ledamoten Lennart Ahréns inträdesanförande "Gemensam grundsyn" återges i nr 8 1961. Han pläderar här för att marinen måste ha en gemensam syn på hur sjöstridskrafterna skall utnyttjas; det behövdes en doktrin trots att sjöofficerarna i allmänhet var misstänksamma mot denna tanke.

Ledamoten H. Gottfridssons årsberättelse i sjökrigskonst i nr 10 1961 behandlar havsrättens utveckling.

I samma nummer presenterar kommandörkapten Kurt Ström den nya Militärhögskolan.

KÖMS ordförandes anförande, konteramiral Sigurd Lagerman, vid nedläggningen av sitt ämbete kommer i nr 11 1961 med titeln "Aktivt neutralitetsförsvar". "Att ett förberett starkt invasionsförsvar (framförallt mot invasion sjöledes) är ryggraden för vår neutralitetspolitik är otvetydigt. Men för ett fredsläge med osäkerhet som i dag, hade en speciell analys av vad jag skulle vilja kalla aktivt neutralitetsförsvar varit av värde." Den aktiva neutralitetspolitiken skulle bl.a. innebära: "Hit hör även problem sammanhängande med skärpt övervakning av oss omgivande havsområden, bevakning av kusterna, minutläggning i eget territorialvatten och öppen sjö med åtföljande erforderlig sjöbevakning, minlotsning och sjöfartskontroll samt det preventiva sjöfartsskyddet för bl.a. importsjöfart, undanförseltransporter m m. En inträngande analys av alla dessa problem, som för vår neutralitetspolitik äro väsentliga, hade med säkerhet gett till resultat, att

⁶² Ett yttrande av den svensktättade amiralen Arleigh Burke.

marinen givits bättre resurser än vi ha idag, i personal, materiel och medel för underhåll och övningar.” Kommentar: Det var sannolikt just därför kraven på medel i neutralitetsförsvaret aldrig diskuterades utan problemen sopades under mattan med hänvisning till att de medel som behövdes för krig också skulle räcka för neutralitet.

I nr 3 1962 återfinns artiklar av ledamöterna G. Liljekvist och J. Wickberg om teknisk-ekonomisk systemplanering. Den förre diskuterar ämnet i sig medan den senare diskuterar kraven på deltagande officerare. Ämnet återkommer i ledamoten Kurt Karlbergs inträdesanförande i nr 6 1962 och i kapten Rolf Nerpins artikel ”Marin systemplanering” i nr 1 1963.

Ledamoten Bengt Hedlunds årsberättelse i navigation och sjöfart 1962 i nr 5 1962 diskuterar bl.a. den svenska handelsflottans ställning. Den omfattade då 1 089 fartyg över 100 ton motsvarande 3 954 000 brt. Svenska varv sjösatte under året 85 handelsfartyg om 745 000 brt. Kommentar: Den förda svenska politiken har lett till att det inte finns några varv som kan producera handelsfartyg och att antalet svenska fartyg är omkring 100. Samtidigt är sjöfarten viktigare än någonsin pga. globaliseringen.

I samma nummer presenterar kommandörkapten Å. Åkesson ännu en teknisk nyhet: lasern.

Pedro Ahlmark ondgör sig i ”Sjöofficeren på fallrepet” i nr 8 1962 över den språkliga förflockningen i media där exempelvis sjöofficeren har blivit marinofficer, hans skeppskamrater marinsoldater och hans fartyg marinbåt. Kommentar: Det har inte blivit bättre.

Hedersledamoten Åke Lindemalm föredrag ”Att vara amiral och försvarsgrenschef” återges i nr 10 1962. Han inleder med att konstatera ”Låt mig först klara ut vad det är att vara amiral. Det är att för alltid ha sagt adjö till sjön, till befäl på fartyg och till den nära kontakten med människor i praktiskt arbete.” och avslutar: ”Mina herrar, låt mig till slut sammanfatta. Det väsentliga i vårt yrke och i vår tjänst är att få vår personal att känna tillfredsställelse med sitt arbete. För det behöver vi inte bara våra egna krafter utan vi behöver alla goda krafter inom samhället i samverkan för att hos den militära personalen uppamma känslan av att man verkligen har ett jobb att sköta och fyller en uppgift.” Kommentar: Det väsentligaste i en officers yrke är väl att kunna leda sin personal till seger! Typisk 60-tals formulering!

Ledamoten Kierkegaards årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria i nr 11 1962 diskuterar operationsanalysens medel och metoder.

I samma nummer diskuterar kapten Ulf Heiroth i ”Leden glesna” och kapten Erik Gradelius i ”Flottans personalproblem” problemen med rekrytering och bibehållandet av personal. Låga löner, långsamma befordringar, dåliga tjänstgöringsförhållanden var några av problemen.

I nr 1 1963 berättar löjtnant B. Daggfeldt om ”Lybska svan” och den svenska flottans födelse. Kommentar: Artikeln har sitt speciella intresse med anledning av flottans 500-årsjubileum 2022.

Statssekreterare Karl Frithiofssons anförande ”Varför och hur ökad integration inom krigsmakten?” återges i nr 3 1963. Det handlar bl.a. om införandet av en enhetlig regional ledning och om en reduktion av försvarsgrenschefernas prerogativ i förhållande till ÖB. Han avslutar: ”Vad som krävs är tagande och inte försvarsgrenstänkande. Det ädla fotbollsspelet är en god förebild. Det är tämligen meningslöst om backpar, halvbackar och anfallsmän spelar sitt spel var för sig. För att effektivt kunna hävda sig som lag krävs det minsann att man hjälps åt i både de främre och bakre linjerna.”

Kommentar: Integrationen innebar en än större maktkoncentration till armén. Integrationen kulminerade när försvarsgrenscheferna avskaffades 1999. Vi väntar fortfarande på att försvaret skall återfå en professionell ledning där försvarsgrenscheferna är ÖB närmaste rådgivare.

C.G. Eklunds inträdesanförande i nr 4 1963 handlar om "Fast eller rörligt kustartilleri i atomåldern." Han konstaterar att visserligen hade de konventionella stridsmedlen åter blivit mer aktuella men skyddet mot kärnvapen var alltså nödvändigt. En balans mellan rörligt och fast kustartilleri var alltså nödvändigt – och i överensstämmelse med intentionerna i marinplan 60.

Löjtnant Jan Sundlöf argumenterar för en utökning av attackdykarfunktionen med tanke på det "fria kriget" i artikeln "Spiggen på femte året" i nr 6 1963: "Har vi råd att undvara ett vapen som är så mångsidigt, så lättskött, så lättddolt, så lättrekryterat, så föga personalkrävande och så billigt, när det trots sin storlek kan visa sig vara effektivt?"

Kapten Lennart Forsman framför kritik mot TiS i nr 7 1963. Kvaliteten är ojämn och vissa artiklar är alldeles för tekniska. Men framför allt saknas debatt; tidskriften borde ta ställning och engagera även yngre officerare. Kommentar: Som redaktör för dagens TiS kan undertecknad hålla med Forsmans kritik. Framför allt var vissa av årsberättelserna så tekniska och långa att jag aldrig skulle ta in dem. TiS av idag försöker också ta ställning och uppmana till debatt. Detta borde ha varit lättare vid denna tid då TiS utkom 11 gånger om året mot dagens 5 à 6. Samtidigt skall man komma ihåg att vid denna tid fanns också Marinytt, Sveriges Flotta och Tidskrift för Kustartilleriet.

Ledamoten Ingmar Wickberg svarar, tackar och hoppas att Forsmans tankar skall få genomslag.

Ledamoten Gösta Svedman redogör i samma nummer för "Kust- och sjörobotsystemet M20". Kommentar: M20 blev operativt som Robot 08 1966 på Hallandjagarna och som kustrobot. Det var då det första operativa sjörobotsystemet utanför östblocket.

I nr 10 och 11 1963 presenterar kommendörkapten Dag Sandström de första övningarna i den då nya övningsanläggningen Mimer.

Sällskapets ordförandes, konteramiral S. Bergelin, anförande vid nedläggandet av sitt ämbete "Kungl. Örlogsmannasällskapet – en återblick och något om framtiden" återfinns i nr 11 1963. Han konstaterar att antalet ledamöter som deltagar i sammanträdena är mycket litet. En utredning hade föreslagit en (åter-)flytt till Stockholm; Bergelin hoppades dock att någon verksamhet skulle finnas kvar i Karlskrona.

Ledamoten Lennart Ahréns årsberättelse i sjökrigskonst och sjökrigshistoria "Sjömaktens roll i begränsade konflikter" återfinns i samma nummer. Artikeln är skriven i efterdyningarna av Kuba-krisen och i början av det som skulle bli Vietnamkriget. Den tar upp den amerikanska flottans roll i ett antal kriser. "Sjöstridskrafternas höga beredskap och stora uthållighet till sjöss, en uthållighet som med tiden alltmer ökats genom tillkomsten av rörliga underhållsorgan, har gjort det möjligt för västmakterna att under långa tider låta sina militära maktmedel inta beredskapslägen på det fria havet i närheten av eventuella oroshärdar. Från dessa beredskapslägen har stridskrafterna vid behov snabbt kunnat sättas in för att ge stöd och eftertryck åt den förda politiken. Slutligen har sjöstridskrafternas stora rörlighet varit en faktor, som i hög grad bidragit till att sjömakten fått så stor betydelse under efterkrigsåren. På kort tid har sjöstridskrafter, som uppehållit sig på var sin sida om jordklotet, kunnat sammandras till hotade områden. Genom sjöstridskrafternas rörlighet har västmakterna snabbt kunnat fokusera sin sjömakt på den punkt på jordklotet, där en insats av militära maktmedel har varit nödvändig för att en lokal kris skall kunna bemästras eller en begränsad konflikt lösas på ett för västmakterna fördelaktigt sätt."

Ledamoten J. af Petersens och byråintendent W. Sabelström skriver om "Tillvaratagande av erfarenheter från materielens användning". Det handlar om System 64 som var ett materieluppföljningssystem. Kommentar: Systemet var byggt för stora flottor; dess värde för

dåtidens svenska flotta där exempelvis det fanns en (1) eldledning typ Arte 53 till sjöss (den var min 1971) var tveksamt. Men det resulterade i stora mängder papper.

Den i marinplan 60 föreslagna motorkanonbåten har förorsakat en animerad debatt mellan kaptenerna Per Insulander och Lars Hansson. I nr 11 1963 tar kapten Arne Gustavsson upp frågan i "Motorkanonbåten – Ackord i F-dur". "Kanonbåten är sålunda i första hand avsedd för anfall på en angriparens överskeppnings-, raid- och infiltrationsföretag. Genom sin stora rörlighet och framkomlighet samt höga kontinuerliga insatsberedskap är den väl lämpad att möta fienden var han må komma. Motorkanonbåtens huvudbeväpning utgöres givetvis av artilleri (75 och 40 mm)." Hansson hade anfört att det var kostnadseffektivare med rörliga spärrförband. Även Insulander tar upp frågan i samma nummer där han kallar motorkanonbåten för "motormonitor" och ser framför sig en "robotmotorbåt" för strid i skärgård. Hansson återkommer i nr 1 1964 och hävdar där att "örlogsfartyg kanske inte är det lämpligaste försvarsvapnet i våra skärgårdar" och "att kustartilleristridskrafterna utvecklar den största effekten i skärgårdsterräng." Kommentar: Frågan handlade i mycket om en revirstrid mellan flottan och kustartilleriet. Det senare vapenslaget hade "ansvar" för striden i skärgård och kunde inte tänka sig att denna skulle utföras med hjälp av fartyg. Motorkanonbåten blev aldrig verklighet men fick en avläggare i patrullbåt typ Hugin. Denna typ av revirstrid är nu lyckligen avförd från marinen. Var det KA som låg bakom att motorkanonbåten aldrig förverkligades?

I nr 1 1964 redogör tekn. lic. Jons Ehrenborg för PERT-planeringssystemet.

Ledamoten Rolf Skedelius årsberättelse i stridslednings- och förbindelseväsende behandlar "telesatelliter" – kommunikationssatelliter med dagens nomenklatur.

Hedersledamoten [marinchefen] Åke Lindemalm skriver i nr 3 1964 om "Marinen nu och i framtiden." Han noterar att "Genom kampen mot fiendens tonnage och stridskrafter försvarar jag alltså mot både invasion och avspärrning. Jag hindrar fiendens överskeppningsföretag och skyddar min egen sjöfart." Han tar upp vikten av ett aktivt uppträdande under ett förbekämpningsskede – dels offensivt med ubåtar, minor och attackflyg, dels defensivt med luftförsvar, minsvepning och ubåtsjakt. Vidare krävdes förmåga till kraftsamling – här understryker Lindemalm att det nya ledningssystemet inte var väl avpassat för sjöstridskrafterna men att han hade tvingats acceptera detta. Invasionsförsvar var försvarets primära uppgift men eftersom försvaret för sin uthållighet var beroende av sjötransporter så gällde att "Stridskrafter avsedda för sjöfartsskydd får sålunda ej betraktas som sekundära." Han tar vidare upp ekonomi, personalfrågor m.m.

Kapten Arne Lundell gör en strategisk rundmålning i nr 4 1964 med "Akuta och latent territoriella orosanledningar i världen. Slutsatsen är "Som synes är de territoriella konflikthanledningarna mellan länderna åtskilliga. I många fall medför de i ett akut skede nya friktionsytor mellan Öst och Väst. En ny orsak till konflikter ligger i Sovjets kamp om positioner att anlägga baser på strategiskt viktiga punkter långt in i Västs intressesfär. Tre exempel utgör hamnbyggena i Marocko, Jemen och på Kuba. Ytterligare östbaser kan förväntas i nya kommunistiska eller prokommunistiska stater, som kan uppstå runt om i världen om inte Väst - kanske främst USA - i tid och på ett övertygande positivt sätt kan möta de sociala revolutioner som nu växer fram i Afrika, Asien och Latinamerika."

Ledamoten Rolf Rheborgs årsberättelse i sjökrigskonst i nr 10 1964 handlar om fartyg för ubåtsjakt. Artikeln mynnar ut i ett förslag till ubåtsjaktkorvett om omkring 700 ton med 20 knops fart. 6 enheter borde vara genomförbart. Kommentar: Sverige byggde i början av 1960-talet om ett antal stadsjagare till fregatter men de enda som verkligen blev ubåtsjaktfartyg var de 1966 ombyggda HMS

Visby och HMS *Sundsvall*. Ett aldrig motiverat beslut i FB 1972 avskaffade den fartygsburna ubåtsjakten.

Konteramiral E. Biörklund skriver om kärnvapen i nr 11 1964. Efter en genomgång av det aktuella läget drar han slutsatsen att Sverige kunde "begränsa oss till allenast de taktiska vapnen vilka vi, finansiellt sett, förmår anskaffa. Beträffande taktiska kärnvapen, såsom bomber, torpeder, minor och sjunkbomber samt andra vapen med kärnladdningar, anser jag, att vårt land icke utan stora olägenheter kan undvara dylika med en, av kostnadshänsyn m m begränsad sprängkraft som ej kan föranleda något land att tro att vi har några som helst offensiva syften. De taktiska robotvapnen anser jag vara än svårare att helt avvara begränsade såsom nu i räckviddshänseende men helst med kärnstridsdelar, som ökar effektiviteten." Vidare borde man särskilt beakta hotet från sovjetiska robotbärande ubåtar.

Ledamoten Rolf Nerpin tar upp frågan om sjöfartsskydd i nr 2 1965. Han konstaterar bl.a. att Överstyrelsen för Ekonomiskt Försvar (ÖEF) i en nytkommen broschyr talar om lagring mm men inte nämner behovet av import under krig och därmed inte heller skydd av densamma. Statssekreterare Frithiofsson hade varit inne på samma linje i en skrift av Centralförbundet Folk och Försvar. Nerpin pekar på vikten av att frågan behandlades i kommande ÖB 65.

Ledamoten Per Bromans årsberättelse "Robotvapen" i nr 2 1965 innehåller en genomgång av den internationella utvecklingen. Avslutningsvis behandlas Sverige – där Rb 03, 07 och 08 nu var under införande. "Vår egen robotutveckling har givit oss två väsentliga lärdomar, nämligen för det första att konstruktion och tillverkning av robotsystem är betydligt mer komplicerad och kostnadskrävande än vi från början förutsåg och för det andra att antalet objekt måste begränsas till ett fåtal om landets resurser skall räcka till." Sverige skulle kunna utveckla enstaka system men måste i övrigt inhandla robotar från utlandet. Vår tekniska kompetens var härvid en viktig tillgång.

Konteramiral Hans C:son Ugglas föredrag "Utvecklingen av vårt sjöförsvaret" återfinns i nr 6 1965. Det föranledes av den nya Försvarsutredningen 1965. Han konstaterar att Sverige måste vara berett på politisk utpressning; trots *Flexible Response* levde vi under kärnvapenhotet. Statssekreterare Frithiofsson hade nyligen utgivit en broschyr som bl.a. innehöll bedömningen att "Sveriges militärgeografiska läge ehuru långt ifrån betydelselöst dock knappast är ett område som storstrategiskt sett tilldrar sig ett första rangens intresse." Ugglas pekar dock på Östersjöutloppen och Arktis som särskilt viktiga. Han går sedan genom olika försvarsaspekter för att slutligen skriva "Marinen är den minsta försvarsgrenen vad penninganslagen beträffar men vid en allmän stridsekonomisk värdering torde framstå att dess försvarseffektivitet är betydande och kanske större än vad storleken av dess anslag utvisar. Vår säkerhet kräver att marinen även i fortsättningen får sin tillbörliga andel av försvarskostnaderna. Några andra försvarsmedel kan icke på stridsekonomiskt godtagbara villkor övertaga dess särskilda uppgifter i riksförsvaret."

Ledamoten P.J.O. Beckmans årsberättelse i sjökrigskonst återges i nr 11 1965. Han gör en detaljerad genomgång av landstigningsmateriel. – taktik och – teknik. Han drar slutsatsen att "Begränsningen och svagheten ligger i nödvändigheten att inom ett brohuvud bygga upp stridsstyrkan från noll till den fulla slagkraft, som erfordras mot det slutliga målet. Det är detta moment som kräver en speciell teknik och taktik. Och det är under detta moment som försvararen har sin bästa möjlighet att nå ett avgörande - avvärjning eller fördröjning så att anfallets operativa mål icke nås. Enligt rysk uppfattning blir såsom en följd av den stegrade mekaniseringen framtidens maskin och ej dess soldat det viktigaste militära målet. Intet bättre tillfälle torde en försvarare kunna få att tillämpa denna doktrin

än i kustens närhet med en kraftsamlad ansats från luften, från sjön och från land mot en mekaniserad fiende lastad ombord på ett begränsat antal lsfarkoster⁶³!”

I nr 3 1966 diskuterar ledamoten Torgil Wulf den svenska alliansfriheten i ”Försvar och alliansfriheten.” Han konstaterar att enbart vår neutralitet inte skulle ge något skydd i en situation där konflikt hade utbrutit i Skandinavien. Neutraliteten måste stödjas av ett starkt försvar.

Ledamoten Claes Edgren presenterar ”Programplanering och programbudgetering” i nr 4 1966. USA under McNamara hade infört ett sådant system, vilket författaren redogör för. Detta skulle nu användas på försök vid vissa förband. Löjtnant Bengt Hedenblad faller på med ”FKU/64 - Försök med budgetering och kostnadsredovisning vid förband.”

Löjtnant Hammarberg presenterar de nya torpedbåtarna av Spica-klass (T121) i nr 8 1966.

Kommentar: Dessa var då ett under av modernitet!

Avddir Walter Wiklund och kommandörkapten Per Insulander diskuterar försvarsforskning och FOA i nr 11 1966.

Ledamoten Jean Danckwardt redogör för ”Försvarskostnader i olika länder” i samma nummer. Han kommer fram till att Sveriges försvarskostnader ”inte på något avgörande sätt skiljer sig från övriga västeuropeiska stater. De ekonomiska konsekvenserna av vår alliansfria politik är självfallet svåra att ange. De av allt att döma något högre försvarskostnaderna i Sverige jämfört med t ex Norge och Danmark kan mycket väl till en icke oväsentlig del vara att hänföra just till ländernas olikheter fråga om utrikes- och försvarspolitisk orientering.”

Kommandörkapten Rolf Nerpins årsberättelse i sjökrigskonst i nr 1 1967 behandlar ”Materiel och metoder för sjökrigsföring i begränsade farvatten.” Bakgrunden var den s.k. Tonkinincidenten som ledde till ett starkare amerikanskt engagemang i Vietnamkriget. Efter att ha granskat olika länders lätta system redogör Nerpin för den [då] kommande motorkanonbåten K1. Han diskuterar sedan olika nya fartygssystem som svävare och bärplanbåtar. Avslutningsvis drar han slutsatsen att ”Den tekniska utvecklingen har emellertid börjat medge att stor makt kan utövas från ett tillräckligt antal små stridsenheter, som utnyttjas i samverkan med varandra och med den geografiska miljön.

Kommentar: Motorkanonbåten byggdes aldrig men 20 år senare fick vi sjörobot (Rb 12, Rb 15) anpassad till våra små ytattackerenheter.

Hedersledamoten Åke Lindemalm återkommer med ”Aktuella marina försvarsproblem” i nr 2 1967. Han redogör bl.a. för det s.k. djupförsvaret där ”Det marina försvaret - uppbyggt enligt principerna i ÖB 62 och ÖB 65 ger ett successivt hårdnande försvar med minskande avstånd till vår kust. För att utnyttja den tillgängliga ytan eller tiden är det dock väsentligt, att de möjligheter, som står till buds för att tillfoga fienden förluster tas tillvara. Medvetandet om att vi har denna förmåga - antingen vi utnyttjar den eller inte - binder en angripare till omfattande skyddsåtgärder längs hela den väg transporter skall gå fram.” Marinen hade emellertid under senare år allvarligt minskats – från 130 stridsfartyg 1950 till 115 1966. Antalet KA-batterier hade minskat med 10%. Emellertid ”Utvecklingen har bestyrkt att vi är på rätt väg i den omdaning marinen och dess försvarsfunktioner nu undergår. Det är därvid väsentligt, att nu planlagda vapensystem samtidigt är väl ägnade att lösa uppgifter i vårt neutralitetsförsvar. Men svårigheterna att uppnå ett tillräckligt antal enheter oroar oss allvarligt.” Kommentar: Efter en lång period av nedrustning har flottan idag 18 stridsfartyg dvs ungefär 100 färre än i mitten av 60-talet.

⁶³ lsf = landstigning

I samma nummer redogör löjtnant Hammarberg för den nya Sjöormen-klassen.

CM, hedersledamoten Å Lindemalms föredrag "Varför har CM avvikande mening i ÖB-försvaret 1967". Han var kort sagt inte nöjd med något av utredningens tre alternativ. Han citerar departementschefens kommentar till marinplan 60: "För bestämmandet av det materiella innehållet ger marinplan 60 en god grund, ehuru kvantiteten måste anpassas till kostnadsramen." Konsekvenserna av försvarsbeslutet 1958 hade nu börjat märkas på allvar men ändå föreslog ÖB en 50% minskning av ytattackförbanden från den aktuella nivån. Kommentar: Försvarsgrenscheferna var myndighetschefer och kunde skriva en "avvikande mening" till ÖB utredningar som gick direkt till regeringen. Idag ensas allting av ÖB.

Hedersledamoten Arvas anförande vid nedläggandet av sin befattning återges i nr 10 1967 behandlar konsekvenserna av VU-60 systemet⁶⁴. I stället för att ha de värnpliktiga ombord i 12 månader skulle nu en sjöexpedition omfatta 2 x 9 mån plus 6 mån depå. Dessutom hade befälets arbetstid minskats. Kommentar: Arvas var då tämligen nybliven Chef för Kustflottan (CKF) och hade att implementera detta system som ledde till 70-talets beryktade "fredsflotta".

B. Stefenson skriver om "Operationsanalys i praktiken" i nr 3 1968.

Ledamoten Stig Strömbäcks årsberättelse i sjökrigskonst återges i nr 1 - 3 1968. Beträffande Sverige konstaterar han slutligen att "För att nå säkrare underlag för beslut i försvarsfrågan behöver vi mera studier och diskussion om försvarsfilosofi och säkerhetspolitik och mera prospektiva studier⁶⁵ om försvarets utveckling. På samma sätt som komponenterna i det civila samhället genom dynamiken i utvecklingen måste kunna omställas och omgrupperas för att ge godtagbar effekt, så måste även försvaret ges sådan utformning att dess komponenter kan bringas till koncentration och effektiv insats i största antal möjliga situationer nu och i framtiden."

Ledamoten Rolf Rheborg skriver inför det då stundande försvarsbeslutet i "Marinen i "vågskålen"" i nr 5 1968. Han betonar nödvändigheten av upplysning i syfte att klargöra marinens uppgifter och ansvar inom ramen för vårt lands försvarsansträngningar. Nu förestående försvarsbeslut kommer att få en utomordentligt stor inverkan på vårt försvars framtida utformning och omfattning. Han oroar sig särskilt för sjöfartsskyddet och behovet av att omsätta marinens helikoptrar. Kommentar: Den svenska nedrustningen börjar nu på allvar.

Hedersledamoten B Westin skriver om "Marinens framtid" i nr 3 1969. Han skriver "Marinens stridskrafter måste sålunda kunna bekämpa en angripares sjötransportmedel och sjöstridskrafter och därigenom åstadkomma sådan effekt att den kan klara sin andel av försvaret mot invasion och förhindra verkan mot vår sjötrafik." Den marina utvecklingen i Östersjöområdet innebar ökad risk för överskeppningar. Marinplan 60 idéer hade förfuskats eftersom antalet enheter hade minskat i stället för att öka. Det fanns stort behov av en motorkanonbåt och att ersätta fartyg för sjöfartsskydd. Teknikutvecklingen gjorde att det blev allt viktigare att övervaka under ytan. Kommentar: Bo Westin var marinstabschef 1968 – 70 och försvarsstabschef 1970 – 72.

C Holmberg konstaterar i "Krav på marinen i neutralitet" i samma nummer att "våra förpliktelser" innebär behov av ett effektivt övervakningssystem och försvar av viktiga inlopp samt "rörliga, allsidigt sammansatta förband av sjöstridskrafter, utgångsbaserade inom de skilda kustavsnitten så att de snabbt kan sättas in för att avvisa kränkningar mot vår neutralitet."

⁶⁴ Värnpliktsutbildningssystem 60.

⁶⁵ Dvs framtidsstudier

G Wallén skriver om "Prestationsmätning av flottans krigsförband" i nr 3 1969. Mätningarna skulle göras mot bakgrund av förbandens TOEM – taktisk-organisatorisk ekonomisk målsättning och var ett led i det då nya ekonomisystemet.

O Krokstedt [då MB Syd] föredrag "Östersjöns tillfartsleder och deras försvar" publiceras i nr 6 1969. Det var naturligt att Östersjöutloppen även påverkade den svenska försvarsplanläggningen och försvarsåtgärderna. "Vi måste beakta att området vid en eventuell konflikt med stor sannolikhet blir en huvudanfalls- resp huvudförsvarsriktning." Om Sverige skulle lyckas vara neutralt skulle Östersjöutloppen och särskilt Öresund vara ett utsatt område. Men redan i fred ställde området stora krav på övervakning. "Vi har vissa resurser i området för att följa upp och beivra sådant obehörigt utnyttjande av svenskt sjöterritorium och vårt samarbete med civila myndigheter - främst tull- och sjöfartsmyndigheter är i detta avseende mycket gott. Vi önskar emellertid en förstärkning av dessa och främst då i form av lämpliga fartyg t ex de sedan länge projekterade kanonbåtarna."

Nr 6 1969 innehåller ett antal artiklar om officersutbildningen från KSS till MHS. Dessa artiklar följs upp i nr 7 med artikel om utbildningen av underbefäl och underofficerare.

I nr 2 1969 hade kommendörkapten B Stefenson gjort en jämförelse mellan svenska flottan och några andra länders flottor och därvid kommit fram till att den svenska gått kräftgång de senaste 15 åren. I nr 7 1969 kommenteras denna artikel av major A Lundell i "Söker vår flotta herravälde till sjöss i Östersjön?". Lundell angriper Stefenson avseende såväl metod som sak och hävdar att det av Stefenson använda uttrycket "sjöförsvar" var meningslöst och att man inte kunde jämföra flottorna utan att ta hänsyn till landuppställda vapen. Lundell avslutar med: "Är tiden verkligen inte mogen också för flottan att slutligt begrava tanken på hts⁶⁶? Därmed inte sagt att vår totala försvarseffekt ännu är tillfredsställande sett mot läget i världen eller i oss omgivande vatten." Stefenson svarar i samma numer. "Det är min övertygelse att den del av försvarsdebatten som berör försvarseffekt skulle vinna på rättvisande jämförelser med andra nationer. Allt som kan tas fram, för att klarlägga var vi står i förhållande till andra, skulle ge bättre underlag för diskussioner och beslut. Det är ju fråga om en viktig del av den säkerhetspolitiska miljön. Det vore ytterst tacknämligt om Arne Lundeli kunde utvidga och förbättra mina beräkningar, så att kustartilleriet blev med, och helst så att hela totalförsvaret jämfördes. Jag skall försöka på min kant." Kommentar: Lundells inlägg är, sett i efterhand, särskilt intressant eftersom han använder, med visst förakt, begreppet hts. Naturligtvis hade Stefenson, eller flottan i övrigt, inte tänkt sig att Sverige skulle kunna uppnå hts – men man skulle ha talat om att bestrida hts⁶⁷! För om inte fienden kan få åtminstone ett lokalt och/eller temporärt hts så kan ingen invasion genomföras. Sedan är det klart även flyg och kustartilleri skulle ingå i ekvationen.

S Strömbäcks artikel "Havet i internationell politik" i nr 8 1969 ger en allmän översikt över havets betydelse avseende kommunikationer, energi, folkrätt etc. Med denna ökade för fredliga ekonomiska ändamål följde ökat intresse och möjlighet att använda haven för militära ändamål. En stat som ville vara neutral måste alltså ha resurser att närvara och övervaka med "bestyckade resurser" för att hävda rätten och hindra kränkningar.

I nr 9 och 10 1969 ger S Hecker en överblick över utvecklingstendenserna för svensk kustsjöfart. Dessa vara mycket negativa speciellt avseende torrlastfartyg. Kommentar: Kustsjöfart är fortfarande viktigt men de svenskflaggade fartygen har i stort sett försvunnit pga. den förda politiken.

⁶⁶ Herravälde till sjöss. Idag havskontroll efter engelska *Sea Control*.

⁶⁷ Bestrida hts = hindra fienden från att erhålla hts.

Årsberättelse i sjökrigshistoria och strategi i nr 11 1969 av J-C Dankwardt behandlar "Skandinaviens marinstrategiska betydelse." Han citerar uttalanden i frågan från sovjetiska, finska, norska, danska, franska och amerikanska källor. Därefter citeras uttalanden från de svenska politiska partierna och pressen. Han konstaterar att alla källor visar på att Skandinavien har stor marinstrategisk betydelse men att man i Sverige inte drar konsekvensen avseende Sveriges betydelse ur såväl strategisk som handelsekonomisk betydelse. Detta kommer inte heller att ske förrän man tvingas därtill i samband med en kris.

B Stjernfeldt tar upp den bristande övervakningen av våra kuster, speciellt under vattnet i "Vad händer runt våra kuster?" i samma nummer. Artikeln är delvis en polemik mot de som betraktar sovjetiska undervattenskränkningar som hjärnspöken.

Under 1970 går antalet nummer av TiS per år ned från 11 till 6.

Inträdesanförande av A Gustafsson behandlar försvarets studieverksamhet i nr 1 1970 och har titeln "Studiereflexioner". Efter en beskrivning av studiemetodik mm kommer han till slutsatsen att "studier och analys är alltså snarare metoder för att undersöka olika problem än för att lösa dem." "Jag har kommit till den uppfattningen att det för varje typ av studier finns en viss minimimängd resurser under vilken inget meningsfullt resultat kan presteras. Att jag tar upp denna punkt beror på den vanligt förekommande föreställningen att om resurserna minskar så kan man nå målet genom att istället ta det hela i motsvarande grad "översiktligare". Kommentar: Arne Gustafsson var en av våra mest erfarna i detta svåra gebit.

B Cassel argumenterar för ett ökat svenskt intresse för oceanografisk forskning i "1970-talet havets dekad" i nr 2 1970. Artikeln följs upp med en översättning av utdrag av en artikel i *La revue maritime* "Oceanografi".

U Samuelsson diskuterar "Oljan – en politisk faktor i Mellersta Östern" i samma nummer. Hans slutsats var "På mindre än 15 år har Sovjet förändrats från att vara helt ointresserat av Mellersta Östern till att bli en av de dominerande staterna där. Detta medför ansvar. Eftersom också oljan från Persiska Viken måste få en alltmer ökande betydelse för Sovjet bör det finnas anledning att hysa optimism om ett relativt lugn i detta område i framtiden." Kommentar: Här tog den blivande chefen för den svenska underrättelsetjänsten grundligt fel.

G Wallén tar upp ubåtskränkningarna i "Avslöja de främmande ubåtarnas nationalitet" i samma nummer. Han förordar en ändring av IKFN med innebörd att främmande ubåtar skulle tvingas upp i ytläge för fastställande av deras nationalitet.

[ÖB] T Rapps föredrag "ÖB och marinen under 1960-talet" återges i nr 3 1970. Artikeln är skriven mot bakgrund av att han snart skulle avgå efter att ha varit ÖB 1961 - 70. Efter en exposé över de olika besluten under 60-talet, bl.a. att inte anskaffa motorkanonbåten, diskuterar han den aktuella situationen. Han noterar det ökade intresset för havet och dess rikedomar och därmed sammanhängande marin upprustning utomlands. "Marinen har sedan försvarsbeslutet 58 upplevt en besvärlig och påfrestande period dels i samband med omstrukturering till en ny marin, dels genom de för krigsmakten i dess helhet stundtals besvärande ekonomiska problemen och ändrade grundvärden för planeringen." Han konstaterar också att beslut om försvaret i ökad utsträckning togs utifrån andra grundvärden än försvarspolitiska – arbetsmarknad, lokalpolitik m.m. Motorkanonbåten skulle nu återkomma i form av patrullbåten. "Senast i höstas har jag föreslagit en förskjutning mot marinen för att i någon mån försöka motverka 1970-talets nedgång. Trots detta är läget på sikt oroande, vilket dock icke endast gäller marinen utan krigsmakten i dess helhet. Härtill kan komma

nya uppgifter i samband med en ökad exploatering av havets och havsbottnens rikedomar.”

Kommentar: Den första patrullbåten, HMS *Jägaren*, kom 1972.

Nr 4 1970 ägnas åt nordostpassagen och Arktis.

Nr 5 1970 ägnas åt marint underhåll. Ett ämne som ofta diskuteras vid denna tid.

E Blidbergs artikel om radarnavigering återfinns i nr 6 1970. Artikeln beskriver hur den s.k. skivmetoden bör användas i olika situationer. Kommentar: Amiral Blidbergs skivmetod var den gängse navigationsmetoden under resten av seklet och ledde till att flottans fartyg kunde framföras säkert under alla förhållanden i våra skärgårdar.

J Friefeldt tar upp ”Neutralitetsförsvaret och invasionsförsvaret” i nr 6 1970. Artikeln visar behovet av eskort- och ubåtsjaktförband. Avslutningsvis: ”1972 får vi ett nytt försvarsbeslut – senast då bör ställning tagas till nödvändiga marina resurser för neutralitetsförsvaret.” Kommentar: Ställning togs – den fartygsburna ubåtsjakten, och därmed sjöfartsskyddet och en väsentlig komponent i neutralitetsförsvaret avskaffades på ännu oklara grunder. Kanske var det så att neutraliteten egentligen aldrig var en option? Eller var det bara en fråga om att nedrusta en viktig komponent i försvaret?

Ordförandens, Å Lindemalm, anförande vid nedläggandet av sin befattning ”Nuet och framtiden” återges i nr 10 1970. ”Viktigast av allt är dock - för att marinen skall kunna utvecklas - att alla som arbetar inom marinen förstår dess roll i riksförsvaret och har en klar uppfattning om hur uppgifterna skall lösas och vilka resurser som behövs för detta... Villkoret att förstå marinens roll och verkningssätt måste även uppfyllas av samhället representerat inte bara av regering och riksdag utan av pressen och kanske allra viktigast av alla medborgarna. Det måste finnas en allmänt spridd uppfattning inte bara om behovet av ett totalförsvaret eller den militära delen av detta utan även om motivet för de olika delarna och i detta fall då främst om behovet av en marin. Tyvärr lämnar det svenska samhället mycket i övrigt att önska i det sistnämnda avseendet. Svensken förstår inte havets betydelse för landet trots vår klart maritima karaktär och vårt absoluta beroende av havet i både krig och fred. Generationer av marinens (och sjöfartens) män har förgäves försökt ändra på detta förhållande; hittills tyvärr med ringa framgång.” Det hade varit relativt lätt att få förståelse för behovet av marina förband i invasionsförsvaret men väsentligt svårare att få förståelse för behovet av sjöfartsskydd. Bland olika viktiga framtidsprojekt tar Lindemalm upp behovet av ledarfartyg [”flottiljledare”]: ”Personligen anser jag det mycket viktigt att våra fartyg har så stor förmåga till självständigt beslutande och handlande att de inte blir hänvisade till ledning från central i land. Sjökrigets natur är sådan att chefen till sjöss inte kan fråntas ansvaret att själv fatta beslut på de informationer han har. Det skulle i telekrigets tidsålder bli alldeles för dyrbart - och inte ge tillräcklig säkerhet - om man skulle försöka bygga upp något liknande flygvapnets Stril för sjöförsvaret.” Slutligen tar han upp tre problemområden: behovet av nya helikoptrar, den regionala ledningen och personalsituationen. Kommentar: Mycket av det han framför här gäller fortfarande. Flottiljledaren såg aldrig dagens ljus till följd av något som kallades ”korsvis förkortning”: om torpedbåtarna inte kunde ledas i det fall flottiljledaren slogs ut eller inte byggdes så var det bättre att avskaffa torpedbåtarna och ge pengarna till någon annan.

Jacob W F Sundberg diskuterar ”Neutralitet – finns det? Om Sveriges rättsläge vid väpnad konflikt i Europa” i nr 2 1970. Han inleder med ett brittiskt citat: ”You can fool all the people part of the time, and part of the people all the time, but you cannot fool all the people all the time.” Efter en lång genomgång av den internationella rätten kommer han till Sveriges neutralitet. ”Svensk neutralitet förutsätter då ett paralyserat säkerhetsråd, men ett sådant råd kan säkert förutses endast om EEC för

till en reorganisering av säkerhetsrådet och en tysk röst i dess permanenta medlemskap. Om så icke blir fallet hänger vår neutralitet på sådana framtida, i dag ytterst osäkra, faktorer som graden av USA:s isolationism och Englands och Frankrikes attityd till konflikten." Han är uppenbart kritisk mot vissa svenska debattörer: "Här ha vi ingen hjälp av visionärernas känslolagade förkunnelse som hotar att binda oss i för rikets säkerhet vådliga attityder."

L Forsman diskuterar samma ämne i årsberättelse i strategi i nr 3 1971: "Neutralitetens element". Han kommer fram till att "Neutralitetens viktigaste element är trovärdigheten och den neutrala nationens politik bör därför föras på ett sådant sätt att man åstadkommer denna trovärdighet. ... Ett starkt försvar är ett villkor för en neutral politik enligt den internationella folkrätten." Slutligen: "Neutralitet är en användbar politik idag för många nationer och förefaller även komma att bli det i framtiden, även om det kommer att bli en del komplikationer i samband med bildandet av nya stora ekonomiska marknader med överstatliga inslag." Kommentar: Det sista avser bildandet den europeiska gemenskapen (EEC).

S Ydell redogör för "Pingvinsystemet" i nr 4 1971. Rb 12 var vårt första moderna robotsystem och infördes på patrullbåtarna av Huginklassen.

G Bloms årsberättelse i organisation och förvaltning "Centralstyrning och närdemokrati" i nr 5 1971 redogör för det då nya FPE-systemet.

Nr 6 1971 ägnas åt KÖMS 200-årsjubileum. Numret innehåller ett antal historiska artiklar inkl. ordförandens, hedersledamoten Bengt Lundvall, tal vid nedläggandet av sin befattning. KÖMS skall verka för en marin som kan verka i fred, under neutralitet och i krig. "Vårt arbete skall präglas av strävan att belysa den marina delens betydelse i vårt samlade försvar... Vad vi kan åstadkomma idag blir utslagsgivande för vårt sjöförsvar på 80-talet."

Härmed är denna genomgång av TiS från 1835 t.o.m. 200-årsjubileet avslutad.

Sammanfattning Kalla kriget 1947 - 1971

Tiden efter Andra Världskriget fram till och med 1971 går att indela i tre överlappande faser. I den första fasen granskas krigserfarenheter och diskuteras nya vapensystem men också övergången till en lätt flotta i och med att det sista pansarskeppet – HMS *Sverige* - utgår. Man skriver om snabba stridsgrupper bestående av kryssare och jagare. Den andra fasen präglas av optimism och nya idéer; särskilt diskuteras atom- och robotvapen. Den tredje fasen, från ÖB 57 till avsnittets slut präglas av att marinen, särskilt flottan, slåss för sin överlevnad; här till kommer implementeringen av marinplan 60 som förfuskas av den politiska ledningen i och med att fartygen visserligen blir mindre men också färre i stället för fler. Från FB 68 sker också en allmän urholkning av försvaret.

Den aktuella tiden präglas av neutralitetspolitiken, som ingen ifrågasätter. Många, särskilt efter 50-talet diskuterar neutralitetspolitikens krav på militär förmåga och ser här en komparativ fördel för flottan. Neutralitetspolitiken skulle också ställa krav på förmåga till sjöfartsskydd. Dessa resonemang fick aldrig något genomslag. För armén var bara krig av intresse för den kunde bara verka efter mobilisering. Formeln blev att de system som behövdes i invasionsförsvaret också var de enda som behövdes i neutralitet. Man kan fråga sig om neutralitetspolitiken faktiskt var allvarligt menad? Det faktum att Sverige inte förberedde sig på en neutralitet borde ha uppmärksammat utomlands.

Den tekniska utvecklingen är under perioden snabb och detta speglas i TiS. Efter krigsslutet var "ekoradion" och atomvapnen stora nyheter. Sedan följer i relativt snabb följd olika tekniska navigeringssystem, robotar, nya skrovformer och satellitsystem, för att ta några exempel. Ingenting i TiS talar för att marinen och dess personal skulle varit särskilt konservativ i dessa frågor – tvärtom!

Vare sig armén eller flygvapnet kritiseras direkt. Beträffande armén kan man dock spåra ett underliggande missnöje med de förändringar av försvarets ledning som genomförs under 60-talet och mer allmänt över arméns dominans. Av Stig H:son Ericsons memoarer framgår också att de andra försvarsgrenarna hade svårt att få insyn i Förvarsstabens arbete dels eftersom detta i första hand utfördes av generalstabens officerare och dels eftersom både ÖB och C Fst var från armén.⁶⁸ Här kläms marinen in i en ledningshierarki som inte alls passar sjöstridskrafterna. Det hettar dock till med överstelöjtnant Skoglunds artikel om gemensam grundsyn för här framgår så tydligt att gemensam grundsyn är den som armén bestämt.

Behovet av samverkande flyg har framhållits ända sedan marinflyget tillkom 1915. Det egendomliga är att ÖB (se nr 3 1955) inte trycker på behovet av denna samverkan utan i stället minskar flottan till förmån för flygvapnet. Men flygvapnet, och särskilt dess chef Nordenskiöld var inte intresserad av samverkan; han ansåg att flygvapnet kunde ersätta såväl armé som flotta.⁶⁹ Flygvapnets personal sökte också att framhäva vapnets förmåga relativt flottans "sårbarhet".⁷⁰

Atomvapen ses av många skribenter som nödvändiga – man ser framför sig torpeder, minor och robotar med taktiska kärnvapen. Med dagens ögon framstår detta som naivt; ingen försöker se de politiska och militära konsekvenserna av ett svenskt kärnvapen. Man uppfattar uppenbarligen de taktiska kärnvapnen som vanliga vapen, bara kraftigare. En åsikt som för övrigt delades av Sovjetunionen.

Den lätta flottan accepteras allmänt även om en del röster höjs i början av perioden för anskaffning av tyngre artillerifartyg. Det är intressant att notera att den lätta flottan var en flotta med jagare och fregatter – lättare än pansarskeppen – inte en torpedbåtsflotta. Marinplan 60 verkar allmänt att ha accepterats. Men det hade nog varit fördelaktigt om den publicerats före ÖB 57 så att marinen då hade haft ett genomtänkt koncept.

Motorkanonbåten, som föreslogs i marinplan 60, är mycket omskriven. Många skribenter lyfter fram denna som ett särskilt viktigt system bl.a. för dess förväntade förmåga att strida i skärgård. Men här uppstår en revirstrid med kustartilleriet som ansåg att strid i skärgård var dess prerogativ och att detta skulle ske med landbaserade förband. Annars är TiS ganska fritt från strider mellan marinens två olika delar – även om det finns inlägg från vissa KA-officerare som kan uppfattas som direkt fientliga mot flottan.

Marin strategi – teori och praktik – diskuteras sällan. Marinen accepterade uppenbarligen djupförsvarets stela doktrin. Det var aldrig fråga om att Sverige skulle kunna tillkämpa sig kontroll över havet (herravälde till sjöss, hts) men man borde ha diskuterat möjligheterna att bestrida Sovjets kontroll. Däremot blir TiS allmänt mer vetenskaplig efter, c:a, 1955. De tekniskt mycket tunga årsberättelserna börjar försvinna i mitten av 60-talet.

Under perioden införs en rad olika verktyg: operationsanalys, systemanalys och FPE-systemet. Härmed byråkratiseras försvaret allt mer.

⁶⁸ Stig H:son-Ericson, *Kuling längs kusten. Minnen från åtta som chef för marinen*, Bonniers, 1968, sid. 27, 39, 86

⁶⁹ Bertil Wennerholm (éd), *Snabbare, högre och starkare? Avvägningsfrågor om luftstridskrafterna under det kalla kriget: vittnesseminarium 23 mars 2004*, Förvarshögskolan Kungl. Krigsvetenskapsakademien Kungl. Örlogsmannasällskapet, Stockholm, 2005, Sid. 47.

⁷⁰ Lennart Andersson, *ÖB:s klubba. Flygvapnets attackeskader under kalla kriget*, Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek, Stockholm, 2010, sid 49 – 50.

Utbildning och personal är två andra frågor som får mycket utrymme i TiS.

Det är avslutningsvis viktigt att komma ihåg att TiS inte var det enda forumet för marin information och debatt. Sådan fördes också i *Kungl. Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift* (gula tidskriften), *Kontakt med krigsmakten*, *Marinnytt*, *Sveriges Flotta* och *Tidskrift för kustartilleriet*.